

Кіровоградський інститут державного та
муніципального управління
Класичного приватного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Збірник наукових праць
II Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Кіровоград, 18-19 квітня 2014 року)

Кіровоград–2014

УДК 342.553-352 (477)
ББК 67.9.(4УКР) 300.66
А 43

*Рекомендовано до друку вченою радою
Класичного приватного університету
(протокол № 9 від 28 травня 2014 року)*

Редакційна колегія:

кандидат юридичних наук, доцент І. І. Литвин, кандидат юридичних наук, доцент Г. Ю. Шаркова, кандидат юридичних наук, доцент Ю. А. Кричун, кандидат юридичних наук, доцент Окопник О. М.

А 43 **Актуальні питання та проблеми юридичної науки:** Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 18-19 квітня 2014 року) — Кіровоград: КІДМУ КПУ, 2014. — 306 с.

ISBN

У збірнику представлені матеріали наукових доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання та проблеми юридичної науки» (18-19 квітня 2014 року). Тематика доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції з України, Росії, та Білорусії охоплює різні актуальні проблеми правового регулювання, а саме: загальні засади теорії держави та права; філософії права; конституційного, адміністративного, інформаційного, цивільного, сімейного, міжнародного приватного, господарського, земельного, екологічного, трудового, кримінального права та кримінології; цивільного, господарського, адміністративного та кримінального процесу; криміналістики та судової експертизи.

Збірник розрахований на наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, суддів, прокурорів, адвокатів та інших практикуючих юристів, а також широкий читачський загал.

ISBN

© Автори, 2014
© Кіровоградський інститут
державного та муніципального
управління КПУ, 2014

ЗМІСТ

Секція №1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	8
<i>Зеленко І.П.</i> Презупції як інструмент правового регулювання: історична генеза	8
<i>Ігнат'єв В.А.</i> Україна як цивілізаційна точка біфуркації	12
<i>Мороз С.П.</i> Права людини як контекст вітчизняного державорозуміння	15
<i>Олійник О.Л.</i> Врядування в «Країні рад»	18
<i>Ганзицька Т.С.</i> Гендерна рівність на арабському сході	23
<i>Алейнік Л.В.</i> Вчення платона як теоретична основа тоталітарної держави	26
<i>Мігалатюк В.В.</i> Обратная сторона демократии	29
<i>Михалкович М.І.</i> Окультизм як психотронний метод управління суспільством	33
<i>Ніколайченко О.В.</i> Правова характеристика конституції УНР 1918 р.	36
<i>Постолок А.В.</i> Війна як філософська проблема	39
<i>Пришлюк О.В.</i> Проблеми класифікації унітарних держав	42
<i>Цуркан М.М.</i> ВЗАЄМОДІЯ МОРАЛІ ТА ПРАВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	44
Секція №2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО	48
<i>Ігнатенко О.П.</i> Вимоги конституції України до державної політики в сфері благоустрою населених пунктів	48
<i>Камінська Н.В.</i> Чи на часі реформа у сфері місцевого самоврядування і які її сучасні виклики?	51
<i>Литвин І.І.</i> Основоположні принципи служби в органах місцевого самоврядування	54
<i>Морозова С.Є.</i> Судова система України — сучасна модель і можливі модифікації	58
<i>Москаленко С.І.</i> Проблеми здійснення державного нагляду в галузі авіації	61
<i>Рябець К.А.</i> Адаптація законодавчого забезпечення державного управління у галузі водного господарства України до законодавства ЄС	64
<i>Соболь Є.Ю.</i> Правові засади адміністративної діяльності публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів	67
<i>Чудний О.В.</i> Суб'єкти державного контролю за нотаріальною діяльністю: сучасність та перспективи розвитку	70

<i>Данилова І.П.</i> Державна наукова і науково-технічна експертиза як один із основних засобів адміністративно-правового регулювання наукової сфери в Україні: загальні проблеми та методи їх вирішення	74
<i>Підгорна А.В.</i> Міжмережеві екрани як засіб захисту інформації від несанкціонованого доступу	77
<i>Бардиш Д.І.</i> Правове регулювання та застосування електронно-цифрового підпису в Україні	81
<i>Колечкіна Т.М.</i> Публічна влада: міф чи реальність?	84
<i>Кулик А.О.</i> Теоретичні засади фінансово-правового регулювання банківських відносин у Ураїнах центральної Європи	87
<i>Михайлик Р.С.</i> Освіта за кордоном: мрія чи реальність?	89
<i>Окопник О.М.</i> Адміністративний штраф: концептуальний підхід до оновленого змісту	93
<i>Пархоменко А.О.</i> Структурні моделі фінансово-правових термінів	96
<i>Поворознюк І.О.</i> Конституційно-правовий статус президента у змішаній формі правління	99
<i>Прокончук М.І.</i> Адміністративні послуги — нова якість держави	102
<i>Соколова С.В.</i> Щодо питання розмежування понять «суб'єкт права», «суб'єкт прав» та «су'б'єкт правовідносин» у структурі адміністративних відносин	106

**Секція №3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. СІМЕЙНЕ ПРАВО.
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО.
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО . . . . .**

<i>Бичкова С.С.</i> Окремі питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг)	111
<i>Богустов А.А.</i> Именные и предъявительские акции в законодательстве Польши: сравнительный анализ	114
<i>Шановал Л.І.</i> Деякі випадки порушення матір'ю права дитини на охорону здоров'я та можливі шляхи їх усунення	117
<i>Шаркова Г.Ю.</i> Розмежування договорів з надання послуг та договорів на виконання робіт за предметом договору	120
<i>Коросташивець Ю.Г.</i> Походження правових відносин з надання готельних послуг	124
<i>Самодіна О.О.</i> Створення об'єднання підприємств за участю підприємства утвореного на території іншої держави	126
<i>Слободян О.А.</i> Окремі аспекти відповідальності в сфері спільного інвестування	129
<i>Кормош О.І.</i> Правовий алгоритм комерційної таємниці	131
<i>Приходько В.Г.</i> Деякі аспекти щодо визначення сторін за договором	135

<i>Татарова І.А.</i> Підстави для визнання заповіту недійсним за цивільним законодавством України	138
<i>Буц О.О.</i> Проблемні питання щодо страхування в Україні	141
<i>Жесан А.В.</i> Особливості усиновлення в Україні	143
<i>Миртіросян Т.А.</i> Особливості правової охорони програмного забезпечення авторським та патентним правом	146
<i>Мехеда В.Д.</i> Деякі теоретичні питання укладання договорів	149
<i>Ододієнко В.О.</i> Страхова діяльність як об'єкт ліцензування	152
<i>Сиволап В.С.</i> Проблеми державної реєстрації договорів купівлі-продажу нерухомого майна.	156
<i>Сіроштан А.С.</i> Ризики, з якими можуть зіткнутися спадкоємці у разі відсутності правостановлюючого документа спадкодавця	159

Секція № 4. ЦИВІЛЬНИЙ, ГОСПОДАРСЬКИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС 163

<i>Берестова І.Е.</i> Окремі проблеми доступу до суду особи, визнаної судом недієздатною.	163
<i>Ігнатенко В.В.</i> Дискреційні повноваження в полі зору адміністративної юрисдикції	166
<i>Свічкарьова Я.В.</i> Італійський опыт правового регулювання роботи по вызову	170
<i>Чурпіта Г.В.</i> Особливості виконання рішень суду у справах про встановлення фактів родинних відносин між фізичних особам	174
<i>Боровська І.А.</i> Класифікація позовів про захист права на безпечне для здоров'я довкілля	177
<i>Миколаєць В.А.</i> Юридична природа групового позову	180
<i>Нікітенко Р.С.</i> Цивільний процесуальний статус заявників у справах окремого провадження про розірвання шлюбу.	183
<i>Єгорова С.М.</i> Теоретико-правові засади цивільного судочинства в Україні	185
<i>Єгоров О.М.</i> Підстави призначення судової експертизи у цивільному процесі.	188
<i>Литвин Я.С.</i> Процесуально-правова природа справ про усиновлення дітей іноземцями	191
<i>Чернявський І.А.</i> Проблеми відшкодування шкоди державою завданої умисними насильницькими злочинами	194
<i>Вакуленко В.Ю.</i> Ліцензування послуг у сфері туристичної діяльності: проблеми та шляхи вирішення	198
<i>Сириця Є.О.</i> Актуальні проблеми цивільного судочинства і судового правозастосування в Україні.	201
<i>Фуркаленко О.В.</i> Проблеми розуміння юридичної сутності мирової угоди у цивільному процесі	204

Секція №5. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО 207

<i>Гриценко В.Г.</i> Екологічний контроль як складова екологічної діяльності державних органів	207
<i>Драган І.В.</i> Інституціональний механізм зменшення техногенного впливу промислового виробництва на довкілля	210
<i>Жабокрицька М.В.</i> Актуальні питання оподаткування в екологічному праві	213
<i>Сіненко Т.О.</i> Добросусідство як інститут земельного права України	216
<i>Волохов В.В.</i> Правове регулювання реалізації права громадян на безпечне навколишнє природне середовище в Україні	218
<i>Ларін В.О.</i> Міжнародно-правові аспекти права на безпечне навколишнє природне середовище	221
<i>Логойда Н.Л.</i> Основні проблеми процесу захисту права громадян на безпечне навколишнє природне середовище	224
<i>Нестеренко І.М.</i> Державно-правові заходи забезпечення екологічної безпеки в Україні	227
<i>Осадча Н.Ю.</i> Порушення права громадян на безпечне атмосферне повітря	230
<i>Погоріла Н.С.</i> Практичні аспекти застосування екологічного податку за розміщення відходів	233
<i>Синиця В.В.</i> Міжнародно-правова відповідальність у системі охорони довкілля	238

Секція №6 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО 242

<i>Кричун Ю.А.</i> Деякі аспекти кримінально-правового регулювання відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом	242
<i>Мартыненко И.Э.</i> Уголовная ответственность за нарушение законодательства украины об охране культурного наследия	245
<i>Гладун О.З.</i> Корупційність злочинів проти порядку виконання бюджету	249
<i>Драгоненко А.О.</i> Звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка добровільно заявила про надання неправомірної вигоди	253
<i>Товмазова Є.М.</i> Залишення в небезпеці за кримінальним законодавством України та ФРН: порівняльно-правова характеристика	257
<i>Денисенко А.С.</i> Проблема кримінально-правового регулювання штучного переривання вагітності	260
<i>Дорожінський О.Л.</i> Проблеми кваліфікації злочинів із змішаною формою вини	262
<i>Кричун В.В.</i> Розмежування понять «Загибель людей» і «Тяжкі наслідки» у злочинах проти громадської безпеки	265
<i>Кричун І.А.</i> Кримінальна відповідальність за масове виробництво підроблених документів: досвід Німеччини та України	269

<i>Підковський І.В.</i> Кримінально-правові аспекти кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.	271
<i>Чердниченко А.О.</i> Евтаназія: проблема легалізації	274
<i>Шимха Н.А.</i> Відмежування одержання хабара від комерційного підкупу	277

**Секція №7 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА.
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. . . . .**

<i>Степанов П.Л.</i> Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з потерпілим у стадії підготовчого провадження	281
<i>Телійчук В.Г.</i> Науково-історичний аналіз боротьби з бандитизмом та розбійними нападами в Україні в другій половині 1940-х років ХХ століття.	283
<i>Фомічов К.С.</i> Окремі зміни в законодавстві щодо доказування та протидії рейдерству.	287
<i>Чорноус О.В.</i> Пунктуаційні помилки при відокремленні другорядних членів речення в юридичних документах	291
<i>Корніца Д.К.</i> Актуальні напрями запровадження міжнародних норм щодо протидії торгівлі людьми.	293
<i>Русаков В.О.</i> Особливості вчинення комп'ютерних злочинів організованими злочинними угрупованнями. Ефективність розкриття та заходи протидії.	296
<i>Хахін Ю.В.</i> Інститут закриття провадження і звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим на території України за часів Київської русі.	300
<i>Швець Р.Ю.</i> Підозрюваний (обвинувачений) як суб'єкт дійового каяття	302

**Секція № 1. Теорія держави та права.
Історія політичних та правових вчень.
Філософія права**

**ПРЕЗУМПЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ: ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА**

Зеленко Інна Павлівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету.

Проблема дослідження місця презумпції у механізмі правового регулювання має велике значення, тому що недостатнє знання природи правових презумпцій призводить до неефективності функціонування інших елементів права і безпосередньо позначається на розвитку всієї правової системи України. Вивчення презумпції має не тільки теоретичне, але і важливе практичне значення, оскільки правова реформа, яка проводиться в нашій країні, вимагає кардинального вдосконалення правотворчої і правозастосовної діяльності.

Метою роботи є дослідження історичного аспекту розвитку презумпції як інструменту правового регулювання.

Презумпції являють собою встановлені законодавством припущення, згідно яких певні факти вважаються встановленими (невстановленими) і підлягають доказовому спростуванню або є неспростовними. Будь-які правовідносини передбачають або необхідність доведення, що надає підстави стверджувати про наявність презумпції невстановленості фактів, або відсутність такої необхідності, що дозволяє констатувати презумпцію встановленості певних обставин. Саме тому відомий дореволюційний російський теоретик права І. Г. Оршанський стверджував, що «право не може обійтися без застосування презумптивного елементу в різних його видах»[1; 71]

Уявляється неможливим встановити момент виникнення презумпції як правового явища, оскільки стихійне застосування презумпції є характерним навіть для звичаєвого права на первісному етапі його розвитку [2, с. 98]. Що ж стосується моменту усвідомлення існування презумпції і переходу до їх свідомого використання у якості інструмента законодавчої діяльності, то його можна віднести до епохи ранньої римської республіки. Так, достатньо широкої відомості набула так звана «презум-

пція Муція», *praesumptio Muciana*, з приводу юридичного значення якої фахівці продовжували сперечатися навіть на початку XX ст. [3, с. 119].

У Середньовіччя основний акцент у практиці тлумачення і застосування презумпції робився на розмежуванні фактичних і правових презумпцій. Доктрина канонічного права будувалася на прагненні привести в систему всі види можливих припущень і оцінити доказову силу кожного з них. Презумпції поділялися на цілком доказові, наполовину доказові, частково доказові; прості і необхідні припущення (*praesumptio temerariae, probabiles, violentiae, necessariae*) та ін. Середньовічні коментатори також вважали, що розподіл тягаря представлення доказів ґрунтується на презумпції більшої чи меншої винності сторін [4].

На початку Нового часу, в епоху Відродження, Реформації і Просвіти, презумпції стали розглядатися, перш за все, як засіб мотивації до активної доказової діяльності сторони, інтересам якої суперечить та чи інша презумпція. Так, один з організаторів революційного терору у Франції, Ж.-П. Марат, у своїй роботі «План кримінального законодавства» [3, с. 117] відзначав, що презумпції не є доказами, але саме вони істотно збільшують силу доказів і змушують обвинуваченого зізнатись.

Починаючи з середини XIX ст. формується сучасне розуміння презумпції як підстав звільнення від доказування, хоча точка зору на них, як критерій для перерозподілу обов'язків з доведення зберігає своїх прихильників, особливо серед фахівців з кримінального процесу [5, с. 72], що, як уявляється, свідчить про ототожнення службових і процесуальних обов'язків державного обвинувача і про сприйняття норми про можливість прокурора відмовитися від підтримки обвинувачення як суто декларативної. Подібна позиція, на наш погляд, є вразливою як для логічних аргументів, побудованих на формально-догматичному тлумаченні норм, що містять презумпції, так і для емпіричного аналізу юридичної практики органів слідства, прокуратури і суду, які нерідко надають правову оцінку відмові учасників процесу від спростування презумованих законодавцем фактів.

В сучасному європейському праві презумпції набувають дедалі більшого поширення. За словами французького теоретика права П. Сандевуара, суддя має право самостійно зробити логічний висновок, що утворює презумпцію. Закон вказує лише на те, що такі презумпції повинні бути важливими, точними й погодженими. При всіх складностях сучасного життя це обмеження стає усе більше й більше практично порожнім формулюванням. Зараз фактичні презумпції настільки ж численні в приватному праві, як і в публічному, хоча в публічних правовідносинах формулю-

вання, що використовуються суддями, мають тенденцію до прихованого застосування презумпції [6, с. 309].

Необхідно також відзначити, що погляд на презумпції у сучасному публічному праві як на інструмент, який використовується виключно для встановлення процесуальних переваг громадян і юридичних осіб у спорах з суб'єктами владних повноважень є спрощеним і не отримує підтвердження у практиці Європейського Суду. Так, у справі Фам Хоанг (Pham Hoang) проти Франції підозрюваний був затриманий на кордоні при ввезенні у Францію героїну. Французьке законодавство передбачає, що ввіз заборонених товарів, презюмується незаконним, якщо особа, що ввозить цей товар, не доведе зворотного: наприклад, пред'явивши достатні виправдувальні документи або довівши, що дія відбувалася в ситуації крайньої необхідності або є результатом помилки, уникнути якої було неможливо. У розглянутій справі стороною захисту не була представлена жодного з подібних доказів, а обвинувачуваний відмовився давати будь-які пояснення. Європейський суд, розглянувши справу про скарги заявника, визнав, що немає нічого неприпустимого в презумпції, що особа, яка має у володінні певну річ, володіти якою в загальному випадку заборонено, повинна задовільним образом пояснити цей факт, у протилежному випадку вона буде визнано винною [5, с. 70].

У національному праві презумпції виконують важливі функції в механізмі правового регулювання. Перш за все, презумпції використовуються для закріплення певних базових постулатів, що утворюють основу загальноправових і галузевих методів правового регулювання [7, с. 8]. Такими є, зокрема, презумпція добросовісності дій у цивільному праві, презумпція добросовісності платника в податковому праві, презумпція невинуватості в кримінальному праві.

По-друге, презумпції використовуються з метою процесуальної економії. Як уявляється, про процесуальну економію: спрощення, полегшення, скорочення доведення необхідно стверджувати не стосовно доведення самого презюмованого факту, а стосовно процесу доведення в цілому. Слід звернути увагу на ту обставину, що законодавець вводить презумпції стосовно тих фактів, доказування яких є ускладненим, а іноді просто неможливим. При доказуванні фактів-підстав презумпції, навпаки, не виникає проблем з наданням доказів. Права презумпція, звільняючи сторону від доведення презюмованого факту, виключає його з предмету доказування. В зв'язку з цим, склад фактів, що входять в предмет доказування об'єктивно зменшується, скорочується.

По-третє, презумпції виступають засобом підсилення правового захисту найбільш цінних, з точки зору законодавця, суб'єктів і об'єктів.

Наприклад, презумпція про те, що народжена у шлюбі дитина вважається зачатою від чоловіка.

Нарешті, по-четверте, презумпції мають істотне значення для стимулювання процесуальної активності у отриманні доказів. Так, цивільно-правова презумпція добросовісності дій, безперечно, стимулює доказову діяльність позивача. Багато в чому саме від активності позивача залежить формування доказової бази поданого позову. Це особливо актуально в умовах дії змагальності сторін, коли процесуальна пасивність може призвести до відмови в позові. Крім того, слід відзначити, що презумпція добросовісності дій виступає одним з важливіших умов для справедливого та об'єктивного розгляду справи і здійснення правосуддя в цілому.

Висновок. Таким чином, аналіз історико-правової генези презумпції демонструє те, що ці правові явища виконують важливі функції у механізмі правового регулювання.

Література

1. Оршанский И. Г. О законных предположениях и их значении / И. Г. Оршанский // Журнал гражданского и уголовного права. — 1874. — Кн. 4,5.
2. Черниловский З. М. Презумпции и фикции в истории права / З. М. Черниловский // Государство и право: Научный журнал, 1984. — № 1. — С. 98-104.
3. Ляшенко Р. Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в дореволюційний період / Р. Д. Ляшенко // Держава і право. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України Випуск, 2008. — Вип. 41. — С. 116-121.
4. Брокгауз Ф. А., Эфрон И. А. Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Эфрон [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.booksite.ru/fulltext/bro/ksa/brokefr
5. Калиновский К. Б., Смирнов А. В. Презумпции в уголовном процессе. / К. Б. Калиновский, А. В. Смирнов // Российское правосудие. — 2008. — № 4. — С. 68–74.
6. Сандеуар П. Введение в право / П. Сандеуар. — Москва: «Инtrateк-Р», 1994. — 486 с.
7. Масленников А. В. Правовые аксиомы: автореф. дис. кандидата юр. наук: 12.00.01 / А. В. Масленников [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-423804.html>

УКРАЇНА ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ТОЧКА БІФУРКАЦІЇ

Ігнат'єв Віталій Аркадійович

доцент кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат філософських наук, доцент

Будь-який соціальний організм (сім'я, підприємство, держава, нація тощо) мають особливості свого існування в часі. При чому часовий рух може сповільнюватись, а може прискорюватись. Так, 70-ті роки ХХ ст. в СРСР отримали неофіційну назву «епоха застою». Але ж це не значить, що люди в прямому сенсі менше рухались чи, ще цікавіше, полюбили стояти. Та доля правди, можливо, і в цьому є, бо в чергах люди дійсно витрачали багато часу. Але, все ж таки, «епохою застою» називають саме тому, що суспільні процеси відбувались настільки повільно, що соціальний розвиток в економіці, політиці, культурі суттєво призупинився. А державні процеси були немов заморожені назавжди. Тобто соціальний час призупиняється або уповільнюється.

Але пружина, яка довго стискається рано чи пізно починає розправлятися. І тоді починаються такі швидкі соціальні процеси, що люди не встигають осмислити сенс таких змін. А якщо соціальні процеси охоплюють всі сфери суспільного життя і починають входити в кожен сім'ю, не залишаючи байдужими майже нікого, то ці процеси називають революційними.

На рівні буденної свідомості це сприймається як тотальний хаос, який породжує непевність, відсутність будь-яких перспектив, а звідси страх і агресію. При цьому всі спроби повернутись в звичний алгоритм життя, як правило, закінчуються провалом. Швидкість процесів, в яких ми починаємо жити, вимагає іншого ритму, а значить й іншої свідомості. Та для народження нової свідомості необхідний достатній досвід у вже нових умовах. А так як цього досвіду ще немає, формується своєрідне зачароване коло, коли ритм і сенс життя вже новий, а свідомість ще стара. Як відомо «хорошая мысль приходит опосля».

Єдине, що чітко фіксує свідомість це те, що соціальні цінності немов перевертаються. Наприклад, якщо в ХІХ столітті захист честі жінки через дуель сприймалось як норма етикету, то в ХХ столітті — це, в кращому випадку, може оцінюватись як психічне збочення. Або якщо в ті ж 70-ті роки в СРСР спроби купити товар за одну ціну і продати той же товар за іншу ціну сприймалось суспільством і державою як кримінал,

то вже через 20-30 років — це бізнес, до якого заохочує та ж держава і те ж суспільство.

Отже, світ цінностей немов перевертається до гори ногами. Не випадково в Англії є таке негласне правило — описуючи події в підручниках історії, ні в якому разі не давати їм однозначної оцінки доки не пройшло 70 років. Справа в тому, що будь-який історик занурений у свій час і, як людина, він не може на сто відсотків бути об'єктивним до тієї чи іншої події. Тому допоки живуть свідки у них є обов'язково своє суб'єктивне бачення.

Наш час — час революцій: політичних, технічних, релігійних, економічних тощо. При цьому ми живемо в епоху коли революції охопили не тільки всі сфери нашого українського суспільства і держави. Ми живемо в епоху цивілізаційних революцій.

Якщо революції XIX століття носили регіональний, західноєвропейський характер, то революції початку XX століття отримали вже континентальний рівень. Вони опосередковано звичайно впливали на хід розвитку всієї цивілізації. Але сучасні революції кінця XX — початку XXI століття мають безпрецедентний планетарний характер.

Починаючи з череди інформаційної революції 80-90-х років XX ст., починається зміна світової економіки, а потім і політики. Раптове зникнення імперії СРСР, трансформація в Західній і Східній Європі, різкий розвиток східних країн світу (Китай, Японія, Південна Корея та ін.), трансформація Близького Сходу, Африки і Південної Америки свідчать про початок планетарних зрушень.

Ці процеси вбирають в себе цілий комплекс таких чинників, з якими раніше людство не зустрічалось: глобальні екологічні катастрофи, загрози глобальних і локальних ядерних воєн, переваги і небезпеки інформаційних систем тощо. Починаються трансформації культур, релігій і усталених ментальних традицій. Тому «сказати, що зараз складний час — це майже нічого не сказати. Сьогодні на межі тисячоліть загострився надзвичайно хворобливий і непередбачений процес зміни світоглядної парадигми, що лежить в основі всієї сучасної культури і самого способу життя» [2, с. 18].

Відбувається драматична ситуація сучасності, яку, з позиції синергетики, умовно можна назвати «точкою біфуркації». «Біфуркації являють собою стан, коли система набуває нових якостей, реалізуючи один з декількох каналів еволюції» [3, с. 53]. Так, наприклад, країна, нарешті, отримує можливість вільного еволюційного національно-державного розвитку, чого історично вона не могла реалізовувати в епоху колоніального стану протягом століть. Але, з іншого боку, популярність сучасних

потужних глобалізаційних процесів в Європі та світі вимагає подолання національної концепції розвитку суспільства і держави.

Тому «в момент біфуркації утворюється критичний стан, з якого можливо як мінімум два виходи. Цей стан називають точкою біфуркації» [3, с. 53]. При цьому система, що знаходиться в точці біфуркації, потрапляє в непевний, неврівноважений стан, «коли будь-яка випадкова флуктуація, мала подія, може змінити напрямок подальшого розвитку, закриваючи можливості альтернатив, роблячи вибір незворотним» [3, с. 53]. З часом ці випадковості знаходять теоретично обґрунтовану каузальність і в свідомості вимальовується лінійно спрощений образ суспільних процесів.

Драматизм сучасності посилюється тим, що точка біфуркації носить безпосередньо планетарний характер. Як наслідок, якщо в ХІХ столітті світову систему несло на гребені хвилі історичного оптимізму, то «сьогоднішній світ втратив непохитну віру в настання кращих часів, так і не знайшовши цій вірі релігійної чи світської заміни. Тим самим сучасна світосистема втратила центральний стабілізатор» [1, с. 13].

І схоже на те, що сучасна Україна стає однією з тих геополітичних точок цивілізаційної біфуркації, яка, з одного боку, робить її об'єктом світової політики та економіки, а з іншого, Україна отримує шанс сформулювати нові способи, методи, відповіді на цивілізаційні виклики.

Що ж є умовою креативної, ефективної і, головне, позитивної відповіді історичним викликам? В епоху масових зрушень протистояти соціальному колапсу може, по-перше, пасіонарний вибух соціального організму. Тобто, коли до процесу соціальних змін свідомо долучається велика кількість людей, які сприймають ці зміни як своє особисте життя. По-друге, ядро пасіонарного вибух повинно складатися з великої кількості молоді, які формують стратегію суспільства. По-третє, їх ідеї повинні досить швидко поширюватись в суспільстві. Тому запорукою поширення нових соціальних ініціатив є формування нових інформаційних ресурсів. Четверте, і не останнє, соціальні зміни повинні формувати нові типи самоорганізації, нові види соціальних інститутів, які до цього ще не існували. Так, наприклад, з точки зору сучасної соціології досить новітнім і мало зрозумілим явищем є «Майдан». Його не назвеш організацією, але це не є натовп. З одного боку він є достатньо структурованим, але й спроби його очолити нікому не вдалося.

Щось подібне на це відбувалось в свій час Давній Греції, яка сформувала полісний тип суспільства; Візантія і Рим, які в епоху Середньовіччя сформували університети, як новий тип розвитку християнського світогляду; Західна Європа епоху Відродження, яка породила ідею націона-

льної держави на основі права. В такі кризові епохи суспільство завжди має попит на велику кількість геніїв, що відкривають нові цивілізаційні шляхи. Тож маємо надію, що і наш шалений ритм соціальних змін буде опанований поколінням обдарованих і реалізованих людей.

Література

1. Валлерстайн И. М. Социальная наука и коммунистическая интерлюдия, или к объяснению истории современности [Электронный ресурс] / И. М. Валлерстайн // Полис. — 1997. — № 2 — С. 13. — Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/authors/wallerstein/?library=1088> — Заглавие с экрана.
2. Новик В. О православно-христианском миропонимании [Электронный ресурс] / В. Новик. — Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/lib/relig/>. — Заглавие с экрана.
3. Філософія українського буття : монографія / І. М. Грабовська, Т. М. Ємець, О. І. Мосцяєв. — К. : Укр. видав. спілка, 2006. — 295 с.

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК КОНТЕКСТ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕРЖАВОРОЗУМІННЯ

Мороз Сергій Петрович

доцент кафедри теорії та історії держави і права Академії митної служби України, кандидат юридичних наук, доцент

Усвідомлення і розсудження з приводу державницької проблематики, пропонуємо розглянути у таких аспектах: 1) *державотворчий потенціал прав людини як вітчизняна правова реальність*; 2) *співвідношення правового і соціального начал у державній організації — визначальний напрям сучасної вітчизняної політико-правової думки і практики*.

Об'єктно-предметна сфера державницької проблематики, в межах вітчизняної юридичної науки, характеризується станом поліваріантності, як наслідок, з *одної сторони*, відходом від наукового монізму у державознавстві, який супроводжується, поки що, невизначеністю власне вітчизняної юридичної аксіоми держави; [1] з *іншої сторони*, суперечливою практикою реалізації ряду засадничих (конституційних) положень вітчизняного державотворення, конструкти яких оформилися переважно під впливом або шляхом запозичення західноєвропейської політико-правової теорії і практики.

Стан поліваріантності впливає і визначає специфіку прав людини, їх гарантій — формуванням «середнього» варіанту, або феномену «середньої» (фактичної) норми. Ознакою є стійка позиція у практиці (а подекуди і в наукових дослідженнях) про наявні перешкоди у реалізації

прав людини. Безкінечний їх перелік, як наявних так і ймовірних, призводить, *по-перше*, до розриву науки і практики, *по-друге*, у науковій сфері необхідністю повертатися до глибинних витоків прав людини на вітчизняному ґрунті, *по-третє*, (найголовніше) практика основана на середньому варіанті прав людини, спонукає латентному формуванню подвійних стандартів прав людини. Можна припустити, що існує певний мінімум того, що може визначати права людини, а відсутність — їх унеможлиблює. Отже, середній варіант реалізації прав людини, допускає одночасно, і нівелювання прав людини (або специфіка реалізації прав людини), так і визначати їх наріжним каменем вітчизняної праводержавної теорії. В окремих аспектах співвідношення теорії і практики під правами людини можна виявити гібридні явища, які можуть сприйматися як права людини, так і такими, що не мають до них жодного стосунку. Таким чином, вітчизняна специфіка прав людини фіксує собою відхил у параметрах реалізації прав людини. Особливо в частині соціальних гарантій (або групи прав людини другого покоління). Створює умови певної невизначеності з точки зору співвідношення нормативно визначених соціальних прав людини і практики їх реалізації, в частині виконання гарантованого об'єму соціальних виплат. [2]

Науковий аналіз (дослідження) прав людини завершується переважно визначенням кола обов'язків держави, державних органів, посадових осіб у забезпеченні прав людини у таких аспектах: 1) пропозиція прийняття, доповнення, зміни чинного законодавства з проблематики прав людини (головний напрям, зорієнтований переважно на вдосконалення системи законодавства); 2) модернізації існуючої системи правоохоронних і судових органів у напрямі ефективного захисту прав людини (характеризується комплексністю розгляду але бракує системного підходу); 3) розробка моделей механізмів контролю за діяльністю посадових осіб, державних органів з боку громадських інститутів (переважно ідеальні конструкції і, як правило, не життєздатні). При цьому, проблема самої держави виявляється мало досліджуваною сферою.

1. Права людини у вітчизняній політико-правовій думці, можна віднести до тих проблем, що є достатньо усвідомленими, як складова системи сучасних політико-правових цінностей, є їх системоутворюючим елементом. Відомо, що процес і державотворення (переважно державовиникнення) і прав людини у вітчизняній політико-правовій практиці рухався майже одночасно.

Специфіка становлення і розвитку ідеї прав людини в політико-правовій думці «недержавної» України попередніх історичних періодів, полягає в тому, що дихотомія «держава-людина» вирішувалась не по

прямій лінії, а опосередковано — через категорії «народність» (до кінця ХУІІІ ст.), нація (з ХІХ ст.). У розвитку ідеї державотворення і прав людини в українській політико-правовій думці можна накреслити два етапи: *перший* — кінець ХУІІІ — перша половина ХІХ ст.; *другий* — друга половина ХІХ — початок ХХ ст. Різниця між ними полягає в тому, що на першому етапі йшло поступове визрівання ідеї про українську державність, як необхідне національне підґрунтя втілення прав людини, а на другому — її узагальнення в конкретних концептуальних обґрунтуваннях і реалізації в конституційно-правових документах. На зазначених етапах розвитку політико-правової думки домінуючими були ідеї федерації й автономії, а не власного державотворення українського народу, що пояснює невпевненість українських мислителів у можливості українського народу збудувати власну державу в умовах панування російського самодержавного режиму з його централізацією і надія на здобуття автономії України у федеративній єдності з іншими народами, що входили до неї (*М. Драгоманов та ін.*). Виходячи з положення, що для правильного розвитку народу треба мати державу, ряд мислителів України (*М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський*) схильні були розглядати утворення федерації як можливий етап до формування самостійної держави, що має відкрити умови розвитку прав людини. Тобто, права людини ставилися у пряму залежність від наявності власне самої держави. [3]

2. Сучасна політико-правова думка і практика під впливом системи прав людини і пов'язаних з нею інших політико-правових цінностей, як прямо так і латентно, підійшла до вирішення проблеми правового і соціального у теорії держави як співвідношення між визнанням ідеї і практики свободи і, одночасно, патерналізму. У контексті зазначеного, важливим є сприйняття моменту дії принципу взаємності на основі якого функціонують соціальні відносини. Право є складним (складеним) явищем, елементи якого вичерпуються у тих чи інших формах: формальна рівність суб'єктів, норма поведінки, свобода, обов'язки і відповідальності тощо. При цьому, формальна рівність не ідентична нормам поведінки, свобода суб'єкта не ідентична його обов'язкам і відповідальності. Тобто, кожен з елементів може вважатися правом, але самостійна дія кожного в ізоляції без іншого правом бути не може. Правовий аспект держави виявляє себе у змісті державної влади, держави в цілому, призначенням яких є захист права, правових начал суспільних зв'язків, або свобод. Свобода, як волевиявлення індивіда, визначає зміст права, формалізація якого створює момент вноормованої свободи, що і є сенсом діяльності держави у напрямі безпеки і розвитку суспільства. Саме

у цьому руслі, сенсу набуває ідея і практика самоврядних організацій, громадянське суспільство, демократія тощо.

Соціальний аспект держави у вітчизняному державознавстві виявив себе, *по-перше*, у контексті загальносоціальної (а не ідеологічної) природи функціонального призначення держави; *по-друге*, традиції соціалістичної держави виявляють латентну тенденцію трансформації у теорію і практику соціальної держави. Як результат, правова держава є соціальною державою, але соціальна держава в умовах відсутності чіткого розуміння її механізмів у співвідношенні з правом, може виявляти неправовий характер, або такий, який замінює, чи підміняє право. Трансформаційний аспект, при цьому, виявляє себе виключно в межах теоретичних конструкцій соціалістичної та соціальної держав, їх співвідношення. В дійсності фактично є процес модернізації соціалістичної моделі у модель соціальної держави. [4]

У підсумку можна зазначити наступне — особливістю вітчизняного державорозуміння, з урахуванням історичної складової, є факт взаємовпливу прав людини і українського державотворення; права людини не можливо розглядати без держави, а державу поза правами людини; спроби роз'єднати ці два феномени створюють умови суспільної напруги у загально суспільних питаннях.

Література

1. Кревельд, Мартин ван. Расцвет и упадок государства [Текст] / Мартин ван Кревельд; пер. с англ. под ред. Ю. Кузнецова и А. Макеева. — М.: ИРИСЭН, 2006. — 544 с.
2. Мамут Л. С. Социальное государство с точки зрения права [Текст] / Л. С. Мамут // Государство и право. — 2001. — № 7. — С. 5-14.
3. Мороз С. П. Державотворчий потенціал прав людини (початок ХХ ст.) [Текст] / С. П. Мороз // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць. — 2004. — № 1 (14). — С. 135-140.
4. Четвернин В. А. Проблемы теории права и государства. Краткий курс лекций. [Текст] / В. А. Четвернин. — М., 2007. — 308 с.

ВРЯДУВАННЯ В «КРАЇНІ РАД»

Олійник Олександр Леонтійович
доцент кафедри державного управління та земельного кадастру Класичного приватного університету, кандидат історичних наук, доцент

Попри тривалий час розбудови демократичних інститутів незалежної України відсутних успіхів у реалізації засад народовладдя так і

не відбулося. Всесвітньо відомий експерт-урбаніст Блер Рубл відзначаючи зміни у розвитку міст Східної Європи зауважив, що у колишніх радянських містах наразі не спостерігається наявність демократичного врядування, тобто участі громадян у схваленні суспільно важливих рішень [1]. Іншими словами, за роки незалежності насправді ніяких серйозних змін в цьому напрямі не відбулося. Все залишилося майже так як було і за часів СРСР.

Усталена в свідомості значної частини громадян і підігріта ліберальною пропагандою ідея врядування втілена в різного роду ради, які виростили з функцій страйкових комітетів, що керували страйками на багатьох підприємствах, на початку ХХ ст. дозволила відповідним політичним силам Російської імперії, що рвалися до влади, ефективно її використовувати. В результаті, ради ставали фактично органами влади у цілих містах, а відомий лозунг «Вся влада Радам» став досить популярним у найширших верствах населення, що і дозволило більшовикам здійснити державний переворот відомий як «Велика жовтнева соціалістична революція».

В подальшому створена під цим популярним гаслом держава СРСР використовувала його як ширму за якою ховалася диктатура однієї партії, одного класу, а згодом і однієї людини. Цим політичним гаслом відверто спекулювали і прикривали справжню сутність своєї політичної диктатури більшовики/комуністи впродовж всього періоду існування СРСР, аж до початку 90-х рр. минулого століття.

Цікаво, що в основу функціонування рад закладався принцип неподільності влади, на якому ґрунтувалося й самодержавство. Незважаючи на здавалося б полярну протилежність політичних режимів Російської імперії та Радянського Союзу, між ними проглядається певна наступність у техніці реалізації влади (владарювання) утрудненої конституційною реформою 1936 р., яка хоч і одягла ради в шати парламентаризму, однак не змінила їх реальну сутність — вони завжди були носіями диктатури, а не демократії. Цього й не заперечувала правляча комуністична партія, яка вбачала в радах державну форму диктатури робітничого класу, а в собі — його керівну роль [2].

Отже, за увесь час існування СРСР ради усіх рівнів знаходилися під пильним контролем більшовиків/комуністів, які з їх допомогою і під їх прикриттям здійснювали своє одноосібне правління. При цьому ключові засади врядування — рівність, свобода та справедливість лише декларувалися і уміло використовувалися в різноманітних пропагандистських заходах які були дуже популярні та вкрай заформалізовані. Так, регулярно і майже на усіх рівнях проводилися так звані «вибори» з

єдиною завчасно узгодженою кандидатурою, як правило, від єдиної тоді правлячої комуністичної партії.

Одномандатна система виборів не передбачала конкуренції кандидатів у депутати. Кандидат у депутати, попередньо затверджений партійними органами, обов'язково ставав депутатом. На кожних виборах, починаючи з початку їх проведення у 1938 р., за офіційними даними брали участь у голосуванні майже 100% виборців [3, с. 10]. Цифра більш ніж красномовна, бо вона засвідчує повну відсутність демократичної складової у проведенні цієї процедури яку власне виборами назвати не можна.

Загалом, як це не парадоксально звучить, але так званий «радянський період» таким назвати не можна бо він характеризувався тим, що «...у зародку руйнувалися спроби самоорганізації населення, що перетворило його на масу розділених, добре контрольованих індивідів» [4, с. 58]. Саме ця обставина пояснює і ще один вельми цікавий факт — практично повне збереження нацистами на окупованих територіях довоєнної «радянської» системи управління, з тією тільки різницею, що замість комуністів з їх класовою ідеологією стали правити нацисти зі своєю расовою ідеологією. Обидві ці ідеології за своєю сутністю були антинародними, антигуманними і не могли мати нічого спільного з демократичними принципами реалізації влади. Вони лежали в основі політики двох тоталітарних держав де народовладдя місця не було. Свого часу ще Ханна Арендт простежуючи витоки комунізму та нацизму вперше порівняла риси цих двох політичних систем, які до цього вважалися ідеологічно протилежними [5]. Це викликало багато дискусій які не вщухають і понині. Але незаперечним фактом є те, що партією, яка привела Гітлера до влади була націонал-соціалістична демократична робітничка партія.

Жорстка управлінська вертикаль в СРСР заперечувала прояв будь-яких демократичних засад на яких могло б базуватися врядування. Насправді влада радам ніколи не належала. Це була політична фікція. Вла-да належала тільки єдиній правлячій комуністичній партії.

Прикладом може слугувати організація публічного врядування у Львові після його анексії радянськими військами у 1939 році. Існування тут виконавчих комітетів без самих рад свідчило, що ці владні структури не залежали безпосередньо від волі виборців, а були лише придатком партійних органів [6].

Здебільшого партійні органи влади тут, як і по усій країні, перебирали на себе функції так званих «радянських органів». Органи влади та міського управління не обиралися. За роки «радянської влади» функ-

ції міських рад все ж дещо змінювалися в бік демократизації, особливо в період «хрущовської відлиги». Вона хоч і стала дещо доступнішою але справжнім органом місцевого самоврядування так і не стала. Діяльність будь-якої міської ради характеризувалася відсутністю демократичного процесу обговорення питань та колективного прийняття рішень. Останні визначалися партійними комітетами і проводилися керівництвом міськради без істотних змін і доповнень. Прийняті таким чином рішення часто не відображали колективної суспільної думки і тому прирікали себе на невиконання, що само по собі свідчило про низький рівень ефективності управлінської діяльності [6].

Характеризуючи таку «радянську» модель організації влади та політичного представництва, сучасні дослідники відмічають, що в умовах монолітної влади партійної номенклатури Верховна Рада УРСР, як представницька установа, була також несамостійною і підпорядкованою партійним структурам [7, с. 7]. Про ради інших нижчих рівнів годі й говорити. В «Країні Рад» контролювати органи влади і якимось впливати на їх діяльність, а тим більше формувати і реалізовувати якусь політику через існуючі тоді представницькі органи громадськості ніяк не могла.

Саме тому називати цей період вітчизняної історії «радянським» видається не зовсім логічним, адже ради як такі не були самостійними провідниками відповідної політики і використовувались правлячою комуністичною партією виключно як пропагандистська ширма за якою ховався її повний диктат. З огляду на безроздільне панування комуністичної партії з відповідною ідеологією, цей період правильніше було б називати «комуністичним».

В окремих випадках хоч і застосовувалася практика звітності чи оцінювання роботи виборних органів і окремих осіб, але вони були настільки формалізованими, що годі говорити про якісь елементи врядування і демократії. На практиці будь-які збори ретельно готувалися — підбиралися виступаючі, узгоджувалися тексти їх промов, питань і реплік, заздалегідь писалася і узгоджувалася потрібна резолюція — рішення яке видавалося за колегіальне.

Але людська природа не завжди сприймала подібний фарс діяльності рад під соусом такого собі «демократичного централізму». Інколи на таких зборах знаходилися порушники затвердженого сценарію і часто свідомо чи ні але вимагали реальної демократичної процедури їх ведення та реалізації засад справжнього врядування. Такі випадки вважалися надзвичайними і, як це не парадоксально, часто трактувалися як прояв «антирадянщини». До таких прихильників справжніх демократичних принципів управління застосовувалися відповідні методи виховання,

а відповідальні особи за проведення таких невдалих заходів підлягали певному «покаранню».

Таким чином, використання засад і принципів врядування в умовах класової, а фактично партійної диктатури було неможливим. «Країна Рад» насправді була типовим тоталітарним утворенням, де будь-які прояви елементів реальної демократії і ґрунтованих на ній засад врядування чи народовладдя були неможливими. *Слід завжди пам'ятати, що «Демократія й справді майже завжди вироджується в тоталітаризм — тоді, коли стає владою лише більшості, коли не врівноважується ідеєю захисту прав меншості й прав громадянина» [8].*

Література

1. Блер Рубл. Демократичне врядування для багатьох міст колишнього СРСР наразі не більш ніж фікція / Електронний ресурс. *Режим доступу:* http://www.ukr.net/news/bler_rubl_demokratichne_vrjaduvannja_dlja_bagatoh_m_st_kolishnogo_srsr_naraz_ne_b_lsh_n_zh_f_kc_ja-14731459-1.html
2. Нижник В. Радянська виборча система / В. Нижник, О. Карлов. — К. : Вид-во політ. літ-ри України, 1969. — 60 с.
3. Урядовий портал. Уряди Української Радянської Соціалістичної Республіки — Історія / Електронний ресурс. Код доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=661998
4. Запорізький рахунок Великій війні. 1939-1945 / Ф.Г. Турченко, В.М. Мороко, О.Ф. Штейнле, В.С. Орлянський [та ін.]; Ф.Г. Турченко (наук. ред.). — Запоріжжя: Просвіта, 2013. — 416 с.
5. Ханна Арендт. Джерела тоталітаризму. 2-е. вид. / Пер. з англ. — К. : Дух і літера, 2005. — 584 с.
6. Когут І. Організація публічного врядування у Львові в радянську добу / Науковий вісник «Демократичне врядування» // Електронне наукове фахове видання ЛРІДУ НАДУ. — Вип. 2. — 2008.
7. Древаль Ю. Д. Радянська модель політичного представництва // Державне будівництво. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. № 2. 2012. ХарПІНАДУ / Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/index.html>
8. Лубківський І. Що робити? Завдання націонал-демократії / І. Лубківський // Українська правда. 19 серпня 2010 р.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ НА АРАБСЬКОМУ СХОДІ

Ганзицька Тетяна Сергіївна

*старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного та муніципального управління
Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук*

На сьогоднішній день гендерне питання в арабських країнах є актуальною та популярною темою для дослідження не тільки в арабському регіоні, а й далеко за його кордонами, особливо в США та країнах Західної Європи, в яких проживають вихідці з арабських країн. Сучасна Україна належить до групи європейських країн, які мають власне корінне мусульманське населення, яке представлене національними спільнотами татарів, азербайджанців, осетинів, узбеків, турків, арабів, казахів. Потреба співіснування, розуміння та діалогу християнської та мусульманської культур на терені України зумовлює високу актуальність вивчення різних аспектів життя ісламської етнічної спільноти [2].

Нині значно активізувалися проблеми вивчення місця та ролі жінок в мусульманському суспільстві. Втім, дана проблематика майже нерозроблена вітчизняними дослідниками, що зумовлює потребу в більш детальному її вивченні. Лише окремі її аспекти знайшли фрагментарне відображення у сучасних публікаціях дослідників-арабістів М. О. Ковальського та Є. П. Блинової, А. В. Ахмедова, О. Барковської О. П. Бродниковської, Д. Є. Єремеева, С. Зінько, Т. Шамсутдінової-Лебедюк та інших. У працях усіх авторів зазначається, що іслам в арабських країнах глибоко проник у суспільну психологію, а догми Корану до сьогодні визначають становище жінки в усіх сферах суспільного життя [1].

Відповідно до положень Корану та законодавства мусульманських країн жінки мають набагато менше прав у порівнянні з чоловіками. Так, жінці відводиться роль домогосподарки та матері, в той час як чоловік повинен захищати та забезпечувати родину. Як правило, жінка юридично, фінансово та соціально залежить від чоловіка. Культурна практика «квіами» (захисту) честі та гідності жінки в багатьох арабських країнах призводить до обмежень жінок у пересуванні, як всередині країни (при таманне Бахрейну, Єгипту, Іраку, Йорданії, Кувейту), так і в закордонних подорожах (наприклад, Бахрейн, Оман, Саудівська Аравія, Єгипет) [5, с. 75]. Мусульманин має право одружуватися із немусульманкою, але їхні діти повинні виховуватися у мусульманській вірі; мусульманці виходити заміж за немусульманина заборонено. У деяких випадках свід-

чення жінки у шаріатському суді зараховується як половина чоловічого. Спадкові права жінки гарантуються Кораном, але сестра отримує лише половину частки братів. Чоловік зобов'язаний забезпечувати жінку та дітей, але дозволяється полігамія (до чотирьох дружин) за умови рівного забезпечення дружин. Чоловікові надається право утримувати необмежену кількість наложниць. Чоловік має право здійснити розлучення в односторонньому порядку, тричі промовивши формулу «талак», тобто «Я із тобою розлучаюся» [3, с. 105]. Для розлучення мусульманської жінці потрібна згода чоловіка. Якщо ж такої згоди немає, то є чотири основні умови, при яких розлучення все-таки відбудеться: нездатність чоловіка забезпечити сім'ю матеріально; його безплідність або імпотенція; насильство в сім'ї з боку чоловіка; якщо чоловік визнаний психічно хворим [7].

Жінки в арабських країнах, як правило, не отримують заробітну плату нарівні з чоловіками та зазнають дискримінації у розподілі пільг та просуванні в державному секторі. Жінки превалюють в громадському секторі, особливо в сферах освіти та медицини. Арабські країни з року в рік демонструють найнижчий показник зростання присутності жінок в політиці. Присутність жінок в парламентах та на міністерських посадах варіюється від нульової у багатьох арабських країнах до 12 % у поодиноких випадках [5, с. 76-79].

У Судані жінки вдягаючи брюки, повинні слідкувати чи не облягають вони занадто їхній стан. При цьому ступінь облягання брюками стан жінки в Судані визначає поліцейський на вулиці. Часто така ситуація є досить суб'єктивна. Полісмен може заарештувати жінку.

У Саудівській Аравії жінку можуть посадити до в'язниці за поцілунок у громадському місці. Ця заборона карається 90 ударами батогами та 4 місяцями ув'язнення. Чоловік теж несе покарання у вигляді ув'язнення та осуду. Також, жінкам у Саудівській Аравії довгий час не дозволяли керувати авто. Хоча в сусідньому Катарі жінкам дозволено керувати автомобілями [6].

Лише у 2000 роках були вжиті комплексні офіційні заходи, спрямовані на формування передумов громадянсько-правового структурування суспільства. Це — визнання за мусульманкою прав на особистісний статус, на право самостійно, без дозволу найближчого родича чоловічої статі, виходити з домівки, працювати поза її межами, без чоловічого супроводу виїздити за кордон. Єгиптянки, наприклад отримали паспорт лише у 2000 році. У Саудівській Аравії жінкам дозволено мати посвідчення особи з 2003 року. 2004 року в Йорданії відбулася міжнародна конференція, присвячена завданню прискореної підготовки жінок-юристів

та створенню можливостей для їхньої роботи у правоохоронній системі країн Середнього Сходу [1]. Так, жінкам Тунісу можна служити в поліції. Жінки Пакистану можуть займатися громадською діяльністю[6].

В останні роки простежується тенденція розширення прав жінок. Вона полягає в тому, що чим ближча мусульманська держава до інших не мусульманських держав, тим більше прав у жінок. Тому значна увага подоланню гендерної нерівності в арабських країнах приділяється зі сторони світового співтовариства. Ключову ж роль у трансформації гендерного питання та суспільних відносин відіграють мусульманські громадські організації. Їхні вимоги можна звести до наступного: а) модернізація сімейних кодексів; б) кримінальна відповідальність за сімейне насильство та будь-яке насильство проти жінок; в) право жінок на збереження власної національності та можливість передачі її дітям (вимога здебільшого арабських жінок); г) збільшення участі жінок в економічному та політичному житті. Вони зазначають, що існуючі сімейні кодекси суперечать Конвенції про усунення будь-яких форм дискримінації проти жінок. Ці питання є основоположними для феміністок в Ірані та Алжирі [4, с. 39].

Отже, у ХХІ ст. мусульманський Схід увійшов зі значною кількістю проблем, які значною мірою обумовлені принизливим становищем жінок у сім'ї, а також у суспільному та політичному житті. Все ж наприкінці минулого сторіччя в офіційній політиці ряду арабських держав з'явилися тенденції, із реалізацією яких прогресивна громадськість пов'язує нові конструктивні підходи до розв'язання жіночого питання, які полягають у реорганізації системи освіти на засадах ціннісного визнання громадянського рівноправ'я жінок і чоловіків; перегляді чинного законодавства з метою ліквідації дискримінаційних щодо жінок норм, розробці законів, покликаних покращити становище жінок у сім'ї та суспільстві; розширенні жіночої участі в громадських асоціаціях і політичних партіях; кадровій підготовці жінок для участі у суспільно-політичному житті [1].

Література

1. Беседіна О. М. / Ісламізм та боротьба проти гендерної нерівності на Арабському Сході / О. М. Беседіна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/34_VPEK_2012/Politologia/7_121279.doc.htm. — Назва з екрана.
2. Бінецька О. Гендерне питання в мусульманській громаді: український вимір / О. Бінецька [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Istoria/1_110784.doc.htm. — Назва з екрана.
3. Еремеев Д. В. Ислам: образ жизни и стиль мышления / Д. В. Еремеев. — М.: Политиздат, 1990. — 288 с.

4. Зінько С. Фемінізм в сламі: історія і сучасність / С. Зінько // «Сходознавство». — № 43. — 2008. — С. 34–45.
5. Ігошина Ж.Б. Гендерне питання та процеси глобалізації на Арабському Сході / Ж. Б. Ігошина // Науковий вісник «Актуальні проблеми міжнародних відносин» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка. — №94. — Частина 2. — 2010. — С. 74–83.
6. Права жінок в мусульманських країнах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://h.ua/story/335066> — Назва з екрана.
7. Реальне життя жінок в паранджі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://megasite.in.ua/46899-realne-zhittya-zhinok-v-parandzhi.html> — Назва з екрана.

ВЧЕННЯ ПЛАТОНА ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТОТАЛІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ

*Алейнік Людмила Валентинівна
студентка I курсу гр. ДП-213 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Давньогрецький філософ Платон є засновником класичної античної філософії. І хоч багато що відбувалось протягом історії філософії, але не можна сказати, що інтерес до його творчості сьогодні почав слабшати. Нас цікавить його соціально-політичні ідеї, яким Платон присвятив кілька своїх творів: трактат «Держава», діалоги «Закони», «Політик».

Платон жив у ті часи, коли Сицилією правили тирани. Філософ кілька разів намагався вплинути на розбещеного Діонісія, щоб той припинив кровопролиття й деспотію на Сицилії. Однак його спроби не були успішними. На віть більше, афінському філософові довелося на собі відчувати жах тиранії. Кілька разів його намагалися вигнати з міста, а одного разу мало не продали в рабство.

До того як розглядати «ідеальну» державу Платона, необхідно усвідомити, що саме не влаштувало філософа в сучасних йому державах, які риси він вважав негативними в наявних урядах. На думку Платона, за часів «золотого віку» всі держави й суспільства мали «досконалий лад». Пізніше вони «зіпсувалися» завдяки «пануванню корисливих інтересів», що диктували відповідні вчинки людей. Беручи за основу ступінь користі в державних правліннях, Платон виводить чотири різновиди держав:

Тимократія. При владі тут знаходяться честолюбці, однак держава зберегла риси «досконалого» ладу. Держава такого типу звільняє правителів і воїнів від ремісничих та землеробських робіт. Правителі велику

увагу приділяють спортивним вправам, хоча й тут уже помітне бажання збагатитися Спартанський спосіб життя за допомогою жінок перетворюється поступово на розкішний, а це, власне, є початком олігархії. Олігархія. Така держава має чіткий розподіл на правлячий і підлеглий класи — багатих та бідних. Бідні повністю підкоряються панівному класу, роблячи його життя абсолютно безтурботним. Подальший розвиток олігархії веде до її переродження на демократію. Демократія. При такому ладі роз'єднаність бідних і багатих ще більше підсилюється. У зв'язку із цим починаються повстання, часом кровопролитні, виникає боротьба за владу. Це зрештою призводить до найгіршої державної системи — тиранії. Тиранія. Платон вважає, що надлишок певних дій призводить до прямо протилежного результату. Так трапилося і з демократією. Виникає такий державний устрій, при якому воля відсутня взагалі. Країна знаходиться під владою однієї людини — тирана.

Негативним формам правління Платон намагається протиставити утопічне бачення державного устрою. Відомо, що Платон поділяє людей на касты. А хто ж зможе правильно визначити приналежність людини до певної касты? Цілком імовірно, в «ідеальній» державі функція поділу випаде правителям філософам. Вони, безумовно, керуватимуться законом, адже він — найголовніша складова «ідеальної» держави. Закон повинен виконуватися всіма без винятку, навіть дітьми. Отже, правителям-філософам вручаються долі всього народу. Вони мають право не тільки визначити здібності людей, але й регламентують шлюб, дозволяють убивати маленьких дітей з фізичними вадами, орієнтуючись на державний устрій Спарти.

Керуючись розумом, філософи є правителями всіх інших класів, намагаючись в усьому обмежити їхню волю. Воїни їм потрібні для того, щоб тримати в покорі нижчі касты. До того ж воїнам заборонено жити поруч із ремісниками й іншими працівниками. Люди з нижчих каст зобов'язані забезпечувати вищі касты всім необхідним. Вищі повинні охороняти й направляти в усьому нижчих, при цьому знищувати найслабших і контролювати життя решти.

За часів «золотого віку» людьми керували боги. У ті часи людині не потрібні були матеріальні блага. Єдність держави була обумовлена єдиною матір'ю-землею й відсутністю батьків-людей. Платон прагне створити подібне суспільство. Йому хочеться «усупільнити» майно, і навіть жінок із дітьми. Платон мріє про ті часи, коли ніхто не може назвати не тільки річ, але й дружину своєю. Відповідно до його ідей, чоловіки й жінки не мають права одружуватися за власним бажанням. Платон стверджує, що таємно шлюбом керують філософи, намагаючись звести кра-

щих із кращими, а гірших, відповідно, із гіршими. Народивши дитину; мати відразу її втрачає — у неї її відбирають. Діти повертаються через певний час матерям, але ніхто не може сказати, чия дитина їм дісталася. Усі чоловіки в межах касти вважаються батьками всіх дітей, а всі жінки — дружинами для всіх чоловіків. Отже, для Платона спільність дітей і жінок буде найвищою формою єдності людей.

Така спільність властива й для воїнів-стражів. Їм автор приділяє досить багато уваги у своїх трактатах. Він вважає, що відсутність ворожнечі в класі воїнів стане однією з причин єдності нижчого класу, що призведе до відсутності повстань. Відповідно до ідей Платона виходить, що правлячі класи ідеальної держави є комуністичною єдністю. Усе це не допускає у вищих колах багатства або бідності, що, відповідно до логіки автора, має знищити серед них чвари. За Платоном, прообраз влади — це пастух, який стереже череду. Якщо розібрати ієрархію державного устрою згідно з платонівськими ідеями, то можна зрозуміти, що пастухом у такій державі будуть правителі, а воїнам призначена роль сторожових собак.

Одних пропонують із кимось схрестити, інших — віддати на бойню. Якщо дивитися на такий режим з погляду сучасної людини, то можна дійти висновку: це тоталітарна система, у якій купка мудрих людей підкоряє своїм бажанням, нехай і розумним, усі дії та вчинки більшості. Платон вважав, що всі нещастя людей виникають через постійні сварки, розбрат, відсутність єдності, розумного начальства. Такий порядок можливий тільки під час миру. А під час воєн є й порядок, і єдність. Людей зближує єдина мета. До того ж завдяки мудрим порядкам і начальникам, а також постійному контролю над життям більшості люди можуть домогтися всього того, чого не можна зробити, живучи за іншими правилами. Тому Платон мріє про такий порядок, щоб люди жили немов на війні, але при цьому не гинули. Тоді в них буде єдина мета, єдині прагнення та єдиний правопорядок.

У «Законах» Платона є цитата, яка немов ще раз підтверджує тоталітарну сутність держави: «...ніхто ніколи не повинен залишатися без начальника — ні чоловіки, ні жінки. Ні в серйозних заняттях, ні в іграх ніхто не повинен привчатися діяти на власний розсуд: навпаки, завжди — і на війні, і в мирний час — треба жити, постійно озираючись на начальника й дотримуючись його вказівок...» [5, с. 15].

СССР, що будував державу на ідеях комунізму, яскраво проявляє чення Платона про ідеальну державу. Комунізм від лат. *communis* — спільний, загальний — політична ідеологія, заснована на ідеї спільної власності, суспільства загальної рівності та свободи, при якому всі

люди будуть рівні за майновим статком. Але як підтвердила історія ми бачимо, що цього не відбулося, оскільки так як і стверджував Платон, створення ідеальної держави було всього ілюзією ідей.

В нацистській Німеччині Гітлер теж намагався створити ідеальну державу, в якій контролерами за вченням Платона виступала німецька раса і наближенні до них, а основна маса людей повинна бути рабами — нижчою расою. Наслідками побудови такої держави ми можемо побачити з історії Другої Світової Війни.

Підводячи підсумок даної роботи можна сказати, що не можна побудувати ідеальну державу у якій подібно до «Утопії» Майна Ріда, в кожній державі має бути той, хто видає закони і той, хто їм підпорядковується. В законах, що видаються має враховуватись людська думка, щоб закон не просто обмежував людські можливості, а проявляв захист до конкретної спільноти і конкретної людини.

Література

1. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: (Західноєвропейський контекст): Підручник. / В. П. Андрущенко. — К. : Тандем, 2000. — 416 с.
2. Кремень В. Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник. / В. Г. Кремень. — К. : Книга, 2005. — 528 с.
3. Платон. Держава. / Платон. — К. : Основи, 2000. — 355 с.
4. Платон. Діалоги. / Платон — Харків : Фолю, 2008. — 349 с.
5. Платон. Закони. [Електронний ресурс] / Платон // Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/plato01/30zak01.htm> — Заглавие с экрана.

ОБРАТНАЯ СТОРОНА ДЕМОКРАТИИ

*Мігалатюк Владислав Вікторович,
Студент гр. ПВ9-12-28 Кіровоградського
кооперативного коледжу економіки і
права ім. М. П. Сая*

Начну с самого понятия демократия! Демократия появилась в рабовладельческом государстве, когда рабовладельцы собрались все вместе, чтобы выработать единый комплекс правил и законов для того, чтобы лучше было управлять рабами! Да, именно собрались вместе для того, чтобы создать единый кодекс законов и правил для того, чтобы лучше управлять своими рабами, и чтобы не было каких-либо отличий в этом вопросе у отдельных рабовладельцев.

Наверное, не стоит объяснять, какие и чьи интересы отражали эти законы в «свободном» и «демократическом» рабовладельческом госу-

дарстве. И хотя вам тут же попытаются дать объяснение, что слово демократия возникло от греческого слова демос, что означает — народ! Но, при этом, как это часто бывает у страдающих потерей памяти в нужных местах, забудут добавить, что демосом или народом в этом государстве считались только свободные люди, подавляющее большинство которых были рабовладельцами! И забудут сообщить, что основное население составляли именно рабы, подданные, которых и за людей не считали! Не правда ли, мало что изменилось с тех пор?!

Кратос — сила, власть. Трактуются «демократия» как народовластие — сочетание классовых интересов в управлении страной. Эта идиллия, по сути — абсурд. Смотрите: власть — это господство одних над другими, преобладание интересов властвующих над остальными. В этой связи возникает ряд вопросов: «как весь народ может властвовать над самим собою?». Если же власть над народом осуществляется его частью, то: какова эта часть? Как она формируется? Какие цели и какими способами она их достигает? Совпадают ли эти цели с интересами всего народа?

Люди — разумны. Но стоит им собраться в кучу, как они превращаются в стадо, где правят наиболее массовые и потому самые примитивные и низменные настроения, а несогласных или неподатливых просто отстреливают. Вот она — скрытая сущность демократии. Цель демократии — в победе большинства, но в этом же и ее главная слабость.

Идеалистичная идея о том, что большинством голосов можно принять наиболее правильное решение, неизбежно разбивается о скалы суровой реальности: статистическое большинство — это «кухарки», которых на пушечный выстрел нельзя подпускать к каким бы то ни было рычагам управления. И, наоборот, — самые выдающиеся члены общества, к которым и следовало бы прислушиваться, оказываются, как минимум, в меньшинстве, а, как правило, — посаженными на кол. Демократический принцип ущемляет в правах тех, кто умнее, талантливее, работоспособнее, ставит их в зависимость от тупой воли глупых, бездарных и ленивых, потому что таковых в обществе всегда больше.

Хорошо, когда совет директоров огромной корпорации решает спорные вопросы общим голосованием — большинство голосов разумных людей побеждает и определяет следующий разумный стратегический шаг. Или еще лучше вспомнить круглый стол короля Артура с аналогичным принципом принятия решений, где самые достойные из достойных принимают лучшее из возможных решений.

Но стоит попытаться раздвинуть этот принцип на широкие массы и дать право голоса каждому дееспособному пассажиру, и корабль тут же

пойдет на дно. Каким образом подчиненный — тот человек, который не дорос еще до того, чтобы участвовать в принятии стратегических решений, — может судить о правильности или неправильности выбора, перед которым стоит его руководитель? Что это за наивная фантазия, будто народ способен на разумное самоопределение? Высказать мнение — да, способен каждый, но высказать разумное мнение... много ли вы знаете людей, способных видеть дальше своего носа?

А много вы знаете тех, кому вы бы доверили выбирать «за вас»? Готовы ли вы вручить свою судьбу мнению «большинства» своих знакомых? Если нет, то вот он ваш предел веры в демократию. Президента должно выбирать большинство, а как вам прожить свою собственную жизнь, вы уж лучше как-нибудь сами определитесь, да? Точно так же и каждый из этих ваших знакомых не доверил бы вам решать за них. И где же тут вера в демократию? Защита демократии — это только политический рычаг, а не то, в чем действительно нуждается каждый индивидум.

Представьте себе детский сад, где детей начали бы спрашивать, как их воспитывать и чем их кормить? Очевидно, что ребенок не способен видеть общей картины, и, не понимая этого, он потребует больше игрушек, больше сладкого, а воспитателей — на мыло. Или представьте, что какая-нибудь корпорация устроит плебисцит среди своих многочисленных сотрудников по вопросам управления активами и стратегического планирования... на следующий же день у конкурентов будет большой праздник с танцами на костях поверженного противника.

То есть, даже в относительно простых и узких сферах мы не доверяем и никогда не доверим руководство мнению большинства, но на государственном уровне, где ставки куда выше, именно на демократию мы и уповаем. Фактически, мы верим, что достижение возраста юридической дееспособности обеспечивает достижение достаточного уровня разумности и осведомленности, чтобы принимать решения государственного масштаба. Это, простите, полный... финиш.

Что касается политики в нашей стране, да и политики вообще, то на 50 % все зависит от харизмы кандидата, на 40 % — от работы имиджмейкеров и рекламистов. Ну и на 10 % — от слепого случая:) пичканье народа популистическими лозунгами, типа «землю — крестьянам» началось еще при Ленине и до сих пор не закончилось. Когда я вижу очередной плакат где сытомордый мужик, грозно подняв палец изрекает «я покончу с коррупцией» — к горлу подкатывает комок тошноты. Нам говорят лишь то, что мы хотим слышать.

— «А есть ли пример, где бы удачно выполнялась та самая демократия, а лучше сказать — делегированная демократия?»

Да, есть!

Это здоровый физически и умственно человеческий организм.

В нем масса примеров такого делегирования целевых функций. Вы ведь не напрягаете свой разум проблемами управления поджелудочной железой (сколько и какого состава ей вырабатывать ферментов, а их много), или «командовать» сердечным ритмом, за исключением йогов, и т. Д., и т. П.

Однако в итоге вы получаете интегральную информацию обратной связи, например — «самочувствие — отличное». Или (не дай бог) ощущаете боль, как следствие болезни. Это сигнал о необходимости принять меры лечения, хотя и у вашего организма существует «собственная делегированная милиция».

А, ведь, на самом деле управление производится. Но его выполняют, либо нервные узлы, либо области спинного или головного мозга.

Однако вам даже в голову не может прийти такая глупость, что ваша левая нога «дала взятку» сердцу, чтобы оно «подбросило» побольше крови в ущерб правой ноге. Или в том участке мозга, который обучился ходьбе вдруг начались «парламентские каникулы». Или, каждое полушарие мозга организовали «собственные партии» и разругались. Впрочем, два последних примера — патология. Последний называют шизофренией, вам это ничего не напоминает?

Так почему же в организме — гармония (если о нем заботиться)?

В том числе и потому, что существует очень жесткая обратная связь. Если важный орган, например, из-за травмы или болезни не выполняет свои функции — гибнет весь организм!

Я не считаю демократию самым лучшим общественно-политическим строем, хотя она однозначно лучше авторитаризма и тоталитаризма.

Література

1. Левашов Н. К вопросу о демократии / Н. Левашов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.levashov.info/Articles/Democracy.html>
2. Лянин А. С. Феминизм, демократия и другие ошибки человечества / А. С. Лянин [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://spectator.ru/entry/43>
3. Самойлов В. Миф о демократии / Владимир Самойлов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.gazumei.ru/lib/article/1597>
4. Хребет В. В. Демократия — древнейшая мировая религия / В.В.Хребет [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://otechestvo.org.ua/main/20063/1409.htm>

ОКУЛЬТИЗМ ЯК ПСИХОТРОННИЙ МЕТОД УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ

*Михалкович Марія Ігорівна
Студентка 1-го курсу, група ДП-213
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

У січні 1924 року помер засновник і вождь більшовицької держави, що утвердилась на землях Росії, відомий під партійною кличкою «Ленін». Вже 21 березня 1924 р. після переговорів В. Збарського з Ф. Держинським було прийнято рішення приступити до бальзамування його тіла. Чому вирішили забальзамувати тіло Леніна? Офіційна версія вказує на потоки листів, телеграм про увічнення пам'яті вождя, прохання залишити тіло Леніна нетлінним, зберігши його на століття.

Відомо, що ключовим моментом будь-якого культу є проблема святинь і реліквій, адже саме вони виконують роль свого роду окультного редуктора, що творить свою особливу реальність і приводить у рух всю складну систему почуттів віруючих, об'єднуючи їх в новій якості. Життя Леніна проаналізовано вже дощенту, а ось його існування після смерті в якості культової святині — мумії — відносно нового міфу вивчено досить слабо. Але ж не живий Ленін, а саме його бальзамоване тіло здійснює окультний смисловий зв'язок зі «справою Леніна, яке живе і перемагає».

У освічених людей усього світу вже на початку більшовизму виникало доречне питання: звідки в атеїстичній державі (яким був СРСР), державі «диктатури пролетаріату», в самій її верхівці, раптом така тяга до окультного? При цьому не просто абстрактна тяга, а досить конкретний практичний окультизм. Тому що так званий «мавзолей» — це не що інше як зикурат — класична ритуальна будівля, побудована за зразком культових споруд Стародавньої Месопотамії, тобто держави, де пролетаріат був явно не в пошані.

26 січня відкрився II Всесоюзний з'їзд Рад, на якому в числі інших було прийнято постанову про спорудження склепу для приміщення тіла В. Леніна. У постанові Президії Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР від 25 січня так і говорилося як про склеп доступний для відвідування.

Цікаво, що 27 грудня 1925 р. був знайдений мертвим у готелі відомий російський поет С. Єсенін. Слідство по цій справі вели близькі до ОГПУ люди. «Експертиза» показала, що Єсенін повісився. І хоча на ру-

ках поета були сильні рани, а сам він був залитий кров'ю, тіло не носило ніяких слідів, які б вказували на смерть через повішення, але висновок комісії був невблаганний — поет повісився сам. Тема вбивства поета була досліджена досконало, однак одне питання так і залишилося без уваги, питання — чому Єсеніна вбили? Існує думка, що серйозні окультні обряди вимагають жертвоприношень, бо кров жертви як би заряджає ритуал енергією. Для не дуже масштабних завдань в якості жертви цілком підходить та чи інша дрібна тварина або птах, а для великих завдань необхідні людські жертви. І чим завдання масштабніше — тим вагомішим повинен бути громадський статус жертви, причому статус, який базується на крові цієї жертви. В окультних ритуалах особлива цінність надається крові монархів, військових вождів і жерців. Ритуальне вбивство одного з них дасть багато більше, ніж умертвіння цілого натовпу. Кров носіїв духу того чи іншого народу — вождя, священика, поета, несе в собі особливий зв'язок з національним егрегором. Виходячи з цього можемо припустити, що якщо люди свідомо будують зикурат, то вони вирішили впливати на російське суспільство, і для цього їм могла бути потрібна сакральна жертва — носій духу, роль якого в історії російського народу виконував С. Єсенін.

І навпаки мумія Леніна — це енергетичний вампір, що викликає фізичну і духовну смерть російського народу. Почестями, вихваляннями, а найбільше відвідуванням усипальниці з більшовицьких псевдомощей, російський народ підтримує своїми життєвими силами бальзамований труп. Таким чином, зберігаючи труп в якості головної святині народу в історичному і культурному центрі країни, висмоктуються життєві соки з російського «національного тіла», прирікаючи російський народ на повільну смерть. Ця найпростіша формула чорної магії була відома ще в примітивному суспільстві, але безвір'я ХХ і вже ХХІ ст. продовжує вводити в оману мільйони людей всього людства. З 1924 по 1989 рр. мавзолей відвідали понад 100 млн. чоловік зі всього СРСР. «Дідуся Леніна» радянська влада підготовувала регулярно.

Мавзолей — досить складна психотрона споруда. Так в ньому існують три кути: два внутрішніх, що втягують енергію подібно до чаші, а третій — зовнішній. Він ділить виїмку навпіл, створюючи щось на кшталт шипа, що спрямований на тих хто марширує до «мавзолею». Такі дивні потрійні кути називаються сьогодні психотронними пристроями (власне, над ними і працювали 50 радянських інститутів). Принцип простий: внутрішній кут (наприклад, кут кімнати) втягує якусь гіпотетичну інформаційну енергію, зовнішній кут (наприклад кут стола) — випромінює. Про яку енергію йде мова — важко сказати, але органічна тканина такої

енергії більш ніж чутлива, та й не тільки органічна. Всім відомий старий як світ прийом ставити в куток дитину, яка занадто активна. Чому? Тому що кут забирає надлишок енергії, якщо там побути недовго. А якщо в кутку поставити ліжко — то сон там сили не додасть.

Ті ж кути використовуються і в психотронних приладах, тільки там є ще й оператор — людина, що керує процесом і підсилює потужність приладу в багато разів. З глузду можна звести іншу людину, якщо опромінювати її такою енергетичною «гарматою».

Цікаво, що в період з 1941 по 1946 рр. мавзолей був порожній. Тіло вивезли зі столиці вже на початку війни. Війська, що марширували перед мавзолеєм 7 листопада 1941 війська перед боями за Москву проходили повз порожнього зикурату. Леніна там не було! І не було його аж до 1946-го року, що більш ніж дивно: німців відкинули вже в 1942 р., а тіло повернули тільки в 1946-му. Можна допустити, що Сталін або ті хто реально керував, вийняли «стрижень з реактора». Тобто, прибравши терафима вони призупинили роботу психотронної машини. В ці роки російська воля і народна солідарність, були їм дуже потрібні. Але як тільки війна закінчилася «реактор» знову запустили, повернувши терафима і народ-переможець знітився і згас.

Політичні події сучасної незалежної української держави підтверджують можливість психотронної моделі управління суспільством. Останні політичні події також причетні до знесення пам'ятників вождю пролетаріату. І поряд з тими хто вважає це безглуздом, необхідно констатувати, що почався процес змін суспільної свідомості в напрямку пробудження соціальної енергії, яка носить консолідуючий і конструктивний характер.

Література

1. Авдеев В. Б. Метафизическая антропология. [Электронный ресурс] / В. Б. Авдеев // Серия «Библиотека расовой мысли». — М.: Белые альвы, 2002. — Режим доступа: (http://www.xpomo.com/ruskolan/avdeev/ma_12_lenin.htm#top) — Заглавие с экрана.
2. Карабанов В., Щербатов Г. Проект «Мавзолей»: Тайна создания машины подавления воли. [Электронный ресурс] / В. Карабанов, Г. Щербатов // Режим доступа: (<http://ariru.info/book/Zikkurat.pdf>) — Заглавие с экрана.
3. Тумаркин Н. Ленин жив! Культ Ленина в Советской России. [Электронный ресурс] Н. Тумаркин // Режим доступа: (http://www.plam.ru/hist/lenin_zhiv_kult_lenina_v_sovetskoi_rossii/p1.php#metkadoc47) — Заглавие с экрана.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЇ УНР 1918 р.

*Ніколайченко Олександр Віталійович,
Студент I-го курсу гр. ДП-213 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Розвиток демократичного суспільства та гарантування основних його елементів — прав та свобод людини і громадянина — основне завдання сучасної України. Виходячи з цього положення, мета нашого дослідження полягає у розкритті змісту основних прав і свобод людини за Конституцією УНР 1918 року, а також у впровадженні позитивного історичного досвіду українського конституціоналізму періоду Центральної Ради в подальшому державотворенні незалежної України.

Поява Конституції УНР стала закономірним підсумком перебігу політичного процесу в Україні, започаткованого в березні 1917 р. Вона юридично оформила відродження української державності, дала політико-правові стимули до стабілізації та консолідації суспільства [5].

Конституцію прийняли на останньому засіданні Центральної Ради 29 квітня 1918 р. Її опрацювала спеціальна конституційна комісія на чолі з М. Грушевським, яка детально ознайомилася з досвідом конституційного законодавства країн світу. Конституція мала назву: «Статут про державний устрій, права і вольності УНР», складалася з восьми розділів та 85 статей.

Насамперед слід зазначити, що вже сама структура Конституції УНР 1918 р. відповідала тим конституційним стандартам, які нині визнані міжнародною юридичною спільнотою, її перший розділ містив принципи загальні настанови: суверенітет держави; народний суверенітет як основне джерело державної влади; неподільність території України; розвиток місцевого самоврядування на рівні земель, волостей і громад; надання націям України права на впорядкування своїх культурних прав у національних межах.

Загалом це, безперечно, прогресивний документ, і не лише для свого часу. Так, Конституція мала широкий спектр гарантій прав особистості. Вона передбачала заборону довільного арешту, за винятком випадків затримання на місці злочину. Підозрюваного мали звільнити через 24 години, якщо суд не знайде підстав для подальшого утримання під вартою [2].

Основний Закон держави скасував смертну кару, тілесні покарання та інші акції, які принижують людську гідність. Заборонялися конфіска-

ції як засіб покарання. Для проведення обшуку потрібен був дозвіл суду, а не постанова прокурора. Навіть із цього видно якою значною мала бути роль незалежного суду в структурі державних органів УНР.

Варто відзначити також проголошення рівності перед законом чоловіків і жінок, свободи пересування не лише для громадян України, а й для іноземців. Конституція передбачала прийняття окремого закону про громадянство УНР.

Виборча система виходила з принципу «один виборець — один голос». Позбавити особу виборчого права можна було лише в установленому законом порядку. Перевіряти результати виборів дозволено тільки за рішенням суду.

Конституція проголошувала принцип розподілу влади, за яким передбачалось створення Всенародних Зборів (законодавча влада), Ради Народних Міністрів (виконавча влада), Генерального Суду УНР, і встановлювала порядок їх організації та діяльності.

Так, Всенародні збори визнавали носієм верховної влади в УНР. Їм мали належати вища законодавча влада в країні, право формувати органи виконавчої та судової влади. Збори повинні були обирати загальним, рівним, прямим, таємним, пропорційним голосуванням у розрахунку: один депутат на 100 тисяч осіб. Депутатом міг бути громадянин з 20-річного віку. Термін повноважень депутатів — три роки. Достроково розпустити Всенародні збори могли на підставі прийнятої ними постанови, а також волею не менш як 3 мільйонів виборців.

Найвища виконавча влада належала Раді народних міністрів, сформованій Головою Всенародних зборів разом із Радою старшин Зборів. Після цього склад уряду затверджували Всенародні збори. Рада відповідала перед Зборами, яким до того ж надавали право імпичменту стосовно уряду. А постановою Зборів, за яку проголосували 2/3 депутатів, міністрів могли віддати під слідство і суд.

Найвищим судовим органом призначили Генеральний суд УНР, який був також найвищою касаційною інстанцією для всіх судів держави.

Місцевими органами влади стали виборні ради і управи громад, волостей і земель.

Варто докладніше зупинитися, зважаючи на її унікальність, на сьомій главі Конституції УНР 1918 р. щодо організації національних союзів, які об'єднували б представників тієї або іншої національності. Органи кожного національного союзу розглядалися як державні. Найвищим представницьким органом були Національні Збори. Національні союзи, у межах своєї компетенції, мали право видавати закони, які поширювалися на кожного з їх членів. Усі суперечки щодо компетенції між

національним союзом, з одного боку, і державними органами та органами місцевого самоврядування, з другого, повинні були вирішуватися адміністративними судами.

Згідно з Конституцією великоруська, єврейська та польська нації мали право на організацію своїх національних союзів. Що ж до білоруської, чеської, молдавської, німецької, татарської, грецької та болгарської націй, то їх представники повинні були подавати до Генерального Суду заяву про таке об'єднання, підписану не менш як 10 тис. громадян УНР відповідної національності [4, с. 86].

Конституція УНР 1918 р не була позбавлена й не доліків. В ній нічого не було про обов'язкові атрибути держави — герб, гімн, державний прапор, не йшлося про головні принципи внутрішньої та зовнішньої політики, порядок обрання місцевих органів влади і управління, про органи прокуратури, судову систему тощо.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що незважаючи на окремі недоліки та упущення, Конституції УНР 1918 р. увібрала в себе передові ідеї української правової думки, досягнення світового досвіду конституційного творіння. Її прийняття завершило черговий етап розвитку конституційного процесу в Україні, найважливішим здобутком якого був його демократичний вплив на розвиток державності.

Література

1. Конституція Української Народної Республіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Конституція_Української_Народної_Республіки](http://uk.wikipedia.org/wiki/Конституція_Української_Народної_Республіки) — Назва з екрана.
2. Конституція УНР 1918 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://histua.com/ru/knigi/istoriya-gosudarstva-i-pravukraini/konstituciya-unr-1918> — Назва з екрана.
3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України / В.Ф. Погорілко. — К. : Нукова думка, 1999. — 676 с.
4. Мелашенко В. Ф. Основи Конституційного права України / В. Ф. Мелашенко. — К. : Вентурі, 1995. — 240 с.
5. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України / Г. І. Трофанчук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1868051143281/pravo/konstitutsiya_ukrayinskoyi_narodnoyi_respubliki. — Назва з екрана.

ВІЙНА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

*Постолюк Анастасія Валентинівна
студентка II курсу гр. КДП-283 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Проблема війни та миру завжди належала до числа пекучих питань, що хвилювали усе людство. Люди хотіли знати, чому відбуваються війни, конфлікти поміж народами та державами, у чому їхній смисл і значення. Саме тому це питання розглядалося філософами у всі епохи. І саме тому воно так актуальне сьогодні. В той же час бракує глибоких досліджень проблеми в сучасних умовах глобалізації.

Одним з перших філософів війни був китайський мислитель Сунь У (Сунь-цзи), який висловив свою військову доктрину в трактаті «Сунь-цзи». Згідно з його теорією війна є боротьба. За найближчим змістом війна — це єдиноборство двох армій. Однак боротьба на війні не є чимось різко відмінним від боротьби взагалі: це така ж боротьба, як і всяка інша. Тому китайський філософ і стратег ставить її в один ряд з боротьбою дипломатичною, політичною та всякою іншою. Відмінність тільки в одному: з усіх видів боротьби «немає нічого тяжчого, ніж боротьба на війні».

Інший китайський мислитель — Конфуцій зазначав небезпеку війни як для переможеного, так і для переможця. Конфуцій не приймав війну як природне явище і визнавав лише один вид насильства — держави над громадянином задля суспільного спокою, але ніяк не однієї держави над іншою.

До Стародавньої Греції сягають переконання людей про війну як про законне та нормальне явище природного порядку речей. Наприклад, Геракліт вважав, що війна є творча першооснова всіх змін, особливо відмінностей між людьми, та що наслідки війни завжди справедливі.

У свою чергу Платон, шукаючи причину воєн, стверджував, що всі війни відбуваються через багатство (ті ж вигоди Сунь-цзи). Його учень Аристотель, багато у чому не сходячись з учителем, тут не протистоїть йому, але звертає увагу на суперечливість у людських мотивах у військовому питанні: «...Ми позбавляємо собі дозвілля, щоб мати дозвілля, а війну ведемо, щоб жити в мирі».

Цікавим є ставлення різних світових релігій до війни. Релігійна етика по-різному примирялася з тією обставиною, що ми перебуваємо

в різних, підпорядкованих відмінним один від одного законом життєвих устроях.

Християнство має давні й досить заплутані стосунки з війною. З одного боку, відомо, що в минулі епохи християни дивилися несхвально на війну та військову службу, бачили найтяжчий гріх у позбавленні людини життя. Августин Блаженний (354-430 рр. н. е.), найвидатніший християнський теолог, критикував «каїнівський» дух Римської імперії, виступав проти всіякого насильства — від насильства над дитиною у школі до державного насильства. Він вважав, що насильство є наслідком гріховної зіпсованості людини, а тому варте презирства. Августин визнавав ідеалом християнства лише вічний мир.

Що ж до мусульманства, можна сказати лише те, що ця релігія ніколи не визнавала мир як ідеал буття. Мусульмани, будучи у своїй більшості воїнами, з самого початку несли у своїй ідеології непримиренність до іновірців — «невірних», — протиставляючи себе всьому іншому світу, виділяючи у мусульманській філософії та світосприйнятті такі основоположні поняття, як «святина війна», «воїн Аллаха», «гяур» тощо.

На відміну від релігійних мислителів, світські вчені намагалися не тільки виправдати чи засудити війну, а розібратися у її сутності, визначити її структуру та оцінити наслідки. Т. Гоббс причину воєн бачив перш за все у природній рівності людей, яка призводить до війни всіх проти всіх. Г. Гроцій, розвиваючи теорію природного права, на відміну від Т. Гоббса, вважав, що наслідком рівності повинен бути не стан війни всіх проти всіх, а загальні мир і дружба. Французький філософ Гольбах різко засуджував війни, стверджував, що вони приносять одні лиха воюючим народам. Але причини їх розв'язання він приписував государям, які заради своїх корисливих цілей ладні жертвувати життями інших людей. Будучи прихильником вічного миру, багато уваги теоретичним проблемам війни та миру приділяв І. Кант. На його погляд, війна й ненависть людей не містять у собі абияку розумну власну мету. Згідно за І. Кантом, там, де немає суперечностей та взаємних сутичок, немає розвитку ані самої людини, ані її культури. І. Кант вважає, що причини воєн беруть початок з прагнення створити нові стосунки між державами, але через деякий час ці стосунки призводять до воєнних сутичок. І. Кант не відкидав тезу Т. Гоббса про війну всіх проти всіх як природний стан людства. Але він закликав змінити цей «природний стан» на стан миру. Співвітчизник Канта, великий діалектик В. Гегель вважав, що війна не повинна розглядатися лише як абсолютне зло або лише як зовнішня випадковість. Основи війни він бачить у пристрастях володарів і народів. Він стверджував, що війна сприяє встановленню міцної влади

й оздоровленню всього суспільства, є інструментом цих процесів. Вдалі війни не дають розвинутися внутрішнім неладам, зміцнюють державну владу.

У XIX столітті почала піднімати голову така течія світосприйняття, як пацифізм, представники якого заперечують не тільки війну, але й насильство в цілому як засіб досягнення будь-якої, навіть найшляхетнішої мети. Л. М. Толстой стверджував, що збільшення військ та перегони озброєнь потрібні лише привілейованим класам, які прирікають на смерть тисячі людей заради захисту інтересів власників. Толстой є одним із засновників пацифізму.

Що являє пацифізм сам по собі? За своєю історичною та соціальною природою пацифізм — це ліберальна течія, яка проповідує пасивні методи та форми збереження миру, яка засуджує будь-які війни. Війна, на думку пацифістів, є «дурістю (або дурницею)», плодом невігластва, непорозуміння. Ракетно-ядерна зброя довела цю антилюдяну, безглузду сутність війни до апогею. Найважливішим засобом запобігання війні, з точки зору пацифістів, є засудження її «гріховного», аморального характеру.

К. Маркс і Ф. Енгельс показували, що найглибші причини виникнення воєн та армії як суспільних явищ полягають у приватній власності на знаряддя і засоби виробництва, в антагонізмі матеріальних, перш за все економічних інтересів класів, у експлуатації людини людиною, у соціально-економічних інтересах і політичних цілях пануючих класів. Отже, сутність війни основоположники наукового комунізму бачили в тому, що будь-яка війна є продовженням політики того чи іншого класу, держави засобами збройного насильства.

Відомий мислитель німецький соціолог Макс Вебер, засобом проти розв'язування війни бачив міцну легітимну владу, стабільну соціальну та політичну верхівку суспільства, основою діяльності якої б було запобігання розвитку провоєнних настроїв у народі. Свою думку він пояснював, зокрема, схильністю всякої неорганізованої маси підпадати під владу емоцій, почасти її необґрунтованими сподіваннями на те, нібито війна дасть незнані досі шанси заробітку, а також тим, що масам, на відміну від верхівки, нічого втрачати. На відміну від марксистів М. Вебер стверджували, що народні маси (пролетаріат і селянство) споконвіку стоять проти війни. Він має рацію в тому, що за певних умов, при вмілому маніпулюванні масовою свідомістю народ може стати основною рушійною силою загального насильства як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні.

У сучасній військовій теорії з'явилася нова тенденція — розглядання війни як глобальної проблеми людства. Адже технічний прогрес людини явно надто сильно випереджує прогрес моральний, в чому видно відверто загрозові тенденції для всього людства. Вже у другій половині ХХ століття людство зрівнялося з простою людиною, ставши, як і вона, смертним. Причина тому — створення ядерної зброї, що відкрила принципову можливість знищення життя на Землі, у крайньому разі, в її розумних формах. З появою атомної бомби кінець світу нарешті з історичного пророцтва перетворився на досить реальну перспективу.

Однак війни як і раніше залишаються реальністю загальносуспільного політичного життя і кожна з конфліктуючих сторін свою війну вважає справедливою та прогресивною. Та все ж хочеться сподіватися, що соціальний і моральний прогрес людства коли-небудь призведе до ліквідації війни у житті суспільства і на Землі встановиться міцний та історично виправданий мир.

Література

1. Бушков А. А. Летающие острова/А. А. Бушков. — М.: ОЛМО-ПРЕСС, СПб.: Нева, 1999. — 285 с.
2. Вебер Макс. Социология. Загальноісторичні аналізи. Політика/М. Вебер. — К.: Основи, 1998. — 312 с.
3. Гобзов И. А. Введение в философию истории./И. А. Гобзов. — М.: ТЕИС, 1999. — 296 с.
4. Печчеи Аурелио. Человеческие качества./А. Печчеи. — М.: Прогресс, 1985. — 250 с.
5. Цюрупа М. В. Становлення військово-теоретичної думки Європи в історико-філософському контексті (друга половина ХІХ — початок ХХ століть)/М. В. Цюрупа. — К. НАН України, Інст. філос. — 1999. — 32 с.
6. Чумаков А. Н. Философия глобальных проблем./А. Н. Чумаков. — М.: Знание, 1994. — 180 с.

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ УНІТАРНИХ ДЕРЖАВ

*Пришлюк Оксана Василівна
студентка І курсу гр. ДП-213 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету*

Унітарна форма державного устрою — це форма державного устрою, яка відображає спосіб адміністративно-територіальної організації держави, поділ її на складові й розподіл влади між цими частинами та між самою державою. Проблема унітарної форми державного устрою

неодноразово була предметом наукових досліджень відомих зарубіжних і вітчизняних учених. У контексті тенденцій, які нині спостерігаються в багатьох державах, у тому числі й в Україні, дослідження проблеми державного устрою залишається особливо актуальним.

Мета дослідження: характеристика класифікації унітарних держав.

У науці немає єдиної думки щодо критеріїв класифікації унітарних держав. Так, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко стверджують: залежно від характеру державних утворень унітарні держави поділяються на централізовані (де адміністративно-територіальні одиниці мають рівний статус) і децентралізовані (адміністративно-територіальні одиниці мають у частині самоврядування певні переваги, зафіксовані конституціями) [2, с.133-134.].

М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Овраменко вважають, що за рівнем залежності місцевих органів від центральної влади унітарні держави поділяються на централізовані, децентралізовані та змішані. У централізованих державах органи самоврядування підпорядковуються центрові, місцеві органи влади очолюють призначені з центру керівники. Децентралізовані унітарні держави мають значну самостійність у вирішенні питань місцевого життя, а в змішаних — поєднуються ознаки централізації та децентралізації [2, с. 112-113].

О. В. Фрицький поділяє унітарні держави на централізовані, відносно децентралізовані й децентралізовані. На його думку, централізовані не мають місцевої автономії, а функції влади на місцях здійснюють чиновники. У відносно децентралізованих унітарних державах поряд з чиновниками, призначеними центром, діють обрані відповідною територіальною громадою муніципальні органи. В децентралізованих унітарних державах існує конституційний розподіл повноважень між центральною владою й територіальними одиницями, місцеве самоврядування здійснюють виборні органи місцевих адміністративних одиниць, оскільки тут немає чиновників, призначених урядом [3, с.455].

Існують й інші позиції вчених стосовно класифікації унітарних держав. Зокрема, В. Ф. Мелашенко та В. В. Молдован переконані, що унітарні держави різняться рівнем централізації, яка виступає в двох формах: бюрократичній та демократичній [4, с. 259].

Найбільш вдалою, на думку О. Кушниренка [5, с.20-24], є класифікація унітарних держав на централізовані, відносно децентралізовані й децентралізовані. Він вважає, що теоретичні висновки щодо класифікації унітарних держав мають ґрунтуватися не лише на теоретичних твердженнях, які вже домінують в юриспруденції, а й на досягненнях у державному будівництві. В. В. Міщук доводить, що саме такий підхід

допомагає здійсненню наукового пошуку в контексті нерозривного взаємозв'язку теорії та практики [6, с. 48-52].

Висновки. Отже, аналіз наукових доробок, в яких порушено проблеми унітаризму, а також відповідного законодавства дозволяє зробити висновки, що визначальним чинником здійснення класифікації унітарних держав є централізація державного управління.

Література

1. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник/За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком. Інтер., 2006. — 688 с.
2. Загальна теорія держави і права: Підручник/За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2009. — 572 с.
3. Фрицький О. Ф. Конституційне право України/О. Ф. Фрицький. — К.: Юрінком. Інтер., 2004. — 510 с.
4. Молдован В. В., Мелашенко В. Ф. Конституційне право: опорні конспекти/В. В. Молдован, В. Ф. Мелашенко. — К.: Юмана, 1996. — 272 с.
5. Кушніренко О. Унітаризм як базова цінність конституційного ладу України/О. Кушніренко//Віче. — 2012. — № 2. — С. 20-24
6. Мішук В. В. Види унітарних держав: проблеми класифікації/В. В. Мішук//Часопис Київ. ун-ту права. — 2010. — № 3. — С. 48-52.

ВЗАЄМОДІЯ МОРАЛІ ТА ПРАВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Цуркан Марина Миколаївна
студентка II курсу гр. КДП-283 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету

Право і мораль, змінюючи одне одного, превальювали у різні історичні періоди, впливаючи на формування держави, на становлення особи та її світогляду. Вони не тільки взаємопов'язані між собою явища, але й глибоко взаємопроникненні. Мораль і право, регулюючи суспільні відносини взаємообумовлюють, доповнюють та взаємозабезпечують один одного. Взаємодія цих суспільних явищ з об'єктивного боку визначається, в першу чергу тим, що правові закони держави втілюють у собі принципи гуманізму, справедливості, рівності людей, тобто моральні вимоги сучасного суспільства.

Мета роботи: дослідити історичну генезу взаємодії права та моралі.

Проблема співвідношення моралі і права поставала ще у давні часи. У стародавніх міфах відображалися різні варіанти впорядкування і регуляції відповідних суспільних відносин, які лежать в основі переконань про владу, право, справедливість, правосуддя. Наприклад, згідно еги-

петської міфології, справедливість і правосуддя втілювала богиня Маат. Таким чином, божественний характер правил поведінки передбачав, що вони відповідають природно-божественному порядку справедливості [3, с. 16].

Представників Стародавньої Греції: Гомер, Солон, Піфагор, Геракліт, Протагор, Платон, Аристотель у своїх працях піднімали проблему співвідношення права і моралі. У поемах, діалогах, трактатах філософи обґрунтовували своє розуміння права, справедливості, рівності, зокрема, в управлінні державою.

Для політичної і правової думки Стародавнього Сходу також притаманні роздуми про співвідношення права і моралі. Відомий мислитель Китаю Конфуцій закликав правителів, чиновників, і підданих будувати свої взаємини на основах чесності, що повинно зумовити панування норм моральності в поведінці підданих [3, с. 16].

Філософи Стародавнього Риму у своїх теоретичних побудовах використовували політичні та правові ідеї грецьких мислителів і розвивали їх з урахуванням специфічних соціально-політичних умов. Так, Цицерон стверджував, що держава і право за своєю природою і суттю повинні бути засновані на загальному розумі і справедливості. Значним досягненням давньоримської думки було створення самостійної науки — юриспруденції. Римські юристи в своїх розробках торкалися питання співвідношення права і справедливості. «Істинний закон» — це співвідношення права не тільки зі справедливістю й добром, але і з самою природою, з природнім буттям людини, при цьому право активно сприяє втіленню їх у реальні життєві відносини [8, с.77].

В Середні віки, співвідношення права і моралі набуває яскраво виражений релігійний характер, що було пов'язано з тим, що філософська думка знаходилась під домінуючим впливом релігійної ідеології. Зокрема, Фома Аквінський розглядав позитивний закон як конкретизацію природного закону, похідного від вічного, божественного закону, який приписував шукати істину (Бога) та поважати гідність людей. Право для нього є сферою правди і справедливості [3, с. 245].

Епоха Відродження і Реформації відзначається поступовою зміною колишнього світогляду. У цей період відбувається повернення до античної спадщини, яка пов'язана з проблемами держави, тому авторитет Біблії падає і втрачає свою актуальність. Образ ідеального правителя держави, що виконує визначені функції щодо політичного та правового життя, разом з тим передбачає гармонію моралі і права на особистісному рівні.

Дореволюційні філософи І. Ільїн, П. Новгородців, В. Соловйов розглядають право як мінімальну дефініцію моральності, іншими словами — юридично оформлену мораль, як «примусову вимогу здійснення мінімального добра та порядку, що не допустить прояву зла» [7, с. 256].

Концепція І. Ільїна про опір злу силою має особливе значення для єдності моралі й права. Право без застосування сили виявляється безпорадною декларацією. У свою чергу правовий примус поза моральними межами виявляється марним і призводить до насильства [2, с. 128].

На протигагу вченню І. Ільїна руський філософ П. Новгородцев розглядав право в контексті моральної оцінки. Він відмічав, що «право з моменту свого виникнення є не тільки зовнішньою механічною побудою суспільства, але й моральним обмеженням суспільних сил, оскільки в ньому міститься їх підпорядкування вищому рішенню й прийняттю на себе обов'язків. Ефективність дій права обумовлюється тим, наскільки воно проникає у свідомість індивідів і зустрічає в них моральне співчуття та підтримку. Без цієї підтримки право перетворюється у мертву букву, що позбавлена життєвого значення. З іншого боку, із цього природного зв'язку права з мораллю витікає їх постійна взаємодія» [5, с. 7-8].

Радянські науковці С. Алексєєв, О. Лукашова, В. Нерсесянц, Ю. Агєшин, вважають, що право виступає лише засобом реалізації морально-гуманістичних ідеалів суспільства.

Проблема співвідношення права й моралі представлена в роботах О. Лукашової. «Особливе місце у формуванні духовного світу особи, її свідомості й культури, активної життєвої позиції, — пише О. Лукашова, — належить праву й моралі, які є найважливішими соціальними регуляторами, що є включеними в систему суспільних відносин, цілеспрямовано впливають на їх розвиток і вдосконалення, на перетворення свідомості особи» [6, с. 3].

Так вважає і Ю. Агєшин. «Право й мораль, — пише він, — це доповнюючий один одного засіб соціального регулювання, у процесі якого виникає якісно нове явище — морально-правовий вплив. Право й мораль як складові частини цього явища не розчиняються в ньому й, не втрачаючи своїх індивідуальних властивостей, у сукупності утворюють соціальну цілісність, що реально існує й активно впливає на суспільну практику» [1, с. 74].

На думку М. Матузова «крім моментів, що визначають єдність права й моралі, дане співвідношення містить у собі також низку інших компонентів, таких як відмінність між правом і мораллю, їхню взаємодію, а також надзвичайно істотний аспект — їхні протиріччя» [4, с. 37]. Під-

тримуючи точку зору М. Матузова, ми вважаємо, що понятійне співвідношення між правом і мораллю є більш складним та різноманітним.

Висновки. Отже, питання взаємодії права і моралі як ціннісних регуляторів суспільних відносин завжди поставало перед науковцями, оскільки загальновідомим є факт тісної їх соціальної та функціональної взаємодії. У той же час завдання усунення небажаних колізій та протиріч між правом і мораллю, досягнення найбільш глибокої та гнучкої взаємодії між ними до сих пір не вирішено.

Література

1. Агешин Ю. А. Политика, мораль, право/Агешин Ю. А. — М.: Юрид. лит., 1982. — 160 с.
2. Ильин И. А. О сущности правосознания/Ильин И. А. (Собр. соч в 10 т./т.4). — М.: Русская книга, 1994. — 498 с.
3. История политических и правовых учений/под ред. В. С. Нерсесянца. М., 1997. — 521 с.
4. Матузов Н. И. Социалистическое право и коммунистическая мораль в их взаимодействии/Матузов Н. И. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1969. — 90 с.
5. Новгородцев П. И. Историческая школа юристов, ее происхождение и судьба/Новгородцев П. И. — М.: Унив. тип., 1896. — 234 с.
6. Право, мораль, личность/[Е. А. Лукашова; отв. ред. В. М. Чхиквадзе]. — М.: Наука, 1986. — 263 с.
7. Соловьев В. С. Оправданные добра. Нравственная философия/В. С. Соловьев (Собр. соч.: в 2 т./т. 1). — М.: Мысль, 1988. — 479 с.
8. Теория государства и права: [учеб. пособие/под ред. А. С. Пиголкина]. — М.: Изд-во Городец, 2003. — 253 с.

**Секція № 2. Конституційне право. Адміністративне
право. Фінансове право. Інформаційне
право**

**ВИМОГИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ДО ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ В СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ
ПУНКТІВ**

Ігнатенко Олександр Павлович

*докторант кафедри управління національ-
ним господарством Національної академії
державного управління при Президентові
України, кандидат економічних наук*

Базовий Закон України «Про благоустрій населених пунктів» [1], розглядає «благоустрій населених пунктів» як благоустрій населених пунктів — комплекс робіт з інженерного захисту, розчищення, осушення та озеленення території, а також соціально-економічних, організаційно-правових та екологічних заходів з покращання мікроклімату, санітарного очищення, зниження рівня шуму та інше, що здійснюються на території населеного пункту з метою її раціонального використання, належного утримання та охорони, створення умов щодо захисту і відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля.

Благоустрій населених пунктів згідно із цим же законом передбачає розроблення і здійснення ефективних і комплексних заходів з утримання територій населених пунктів у належному стані, їх санітарного очищення, збереження об'єктів загального користування, а також природних ландшафтів, інших природних комплексів і об'єктів; організацію належного утримання та раціонального використання територій, будівель, інженерних споруд та об'єктів рекреаційного, природоохоронного, оздоровчого, історико-культурного та іншого призначення; створення умов для реалізації прав суб'єктами у сфері благоустрою населених пунктів.

Аналізу змісту поняття «благоустрій населених пунктів» присвятив дослідник Пряхін Є. В. [2], де він дав його характеристику складових та власне визначення «благоустрій населених пунктів», відмічає наявність речової та моральної сторони благоустрою.

Суть благоустрою населених пунктів розкривається через призму його соціально-економічного призначення і ролі у раціональному використанні та охороні території населеного пункту, захисті довкілля, облаштуванні, підтриманні в належному стані та поліпшенні населеного

пункту, задоволенні потреб його жителів, формуванні та забезпеченні сприятливого для життєдіяльності середовища, санітарному та епідеміологічному благополуччі населення.

З'ясовуючи вимоги, що ставляться перед благоустроєм населених пунктів, автор вбачає в ньому явище динамічне та багатогранне. Окреслюються основні напрями діяльності з благоустрою населених пунктів в Україні, пов'язані із забезпеченням комфортних умов для проживання і задоволення потреб населення.

Вагоме значення розуміння сутності «благоустрою населених пунктів» в контексті державного регулювання залежить від існуючої в країні Конституції.

Конституція України [3], хоча й безпосередньо не регулює цю сферу, але деякі її статті опосередковано впливають на сферу благоустрою населених пунктів та вимагають від держави відповідного регулювання цієї сфери.

Так, серед іншого стаття 13 вказує щодо права власності Українського народу на Землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України. Це впливає на використання територій населених пунктів, у тому числі об'єктів благоустрою, як сукупності земельних ділянок.

Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Разом з тим, власність зобов'язує і не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. А держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Крім того, що за статтею 14 Конституції земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Визначальною характеристикою об'єкта благоустрою населених пунктів є його зв'язок із землею, порушення якого призводить до суттєвих втрат для такого об'єкта або ж взагалі до його втрати. Користування об'єктами благоустрою населених пунктів є важливим для країни. Збільшення кількості об'єкта благоустрою населених пунктів в країні збільшує національне багатство.

Відповідно до статті 181 Цивільного кодексу України [4] до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Слід зазначити, стаття 16 основного Закону серед інших вимог є вимога забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави.

Враховуючи те, що обов'язком держави є питання забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги пов'язані з утриманням зелених насаджень, інженерним захистом територій, поведженням з відходами, функціональним станом територій тощо, необхідно формувати та проводити єдину державну політику у цій сфері.

З цим також пов'язана стаття 50 Конституції, яка кожному гарантувала серед іншого право вільного доступу до інформації про стан довкілля і кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Стаття 41 Конституції визначає, що громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. До таких об'єктів відносяться території населених пунктів, в першу чергу об'єкти благоустрою.

Із розглянутого можна визначити, що іншими словами сфера благоустрою населених пунктів є складною соціально-значимою системою, що являє собою сукупність територій різного функціонального призначення, об'єднаних у взаємопов'язану систему інфраструктури населеного пункту, завданням якої є її належне функціонування для людини, у тому числі з метою реалізації положень Конституції України, що зобов'язує державну владу до її регулювання.

Література

1. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 №2807-IV // Відом. Верх. Ради України. — 2005. — № 49. — Ст. 2580.
2. Пряхін С.В. Адміністративно-правове регулювання і забезпечення дотримання правил благоустрою населених пунктів в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С.В. Пряхін ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2007. — 19 с.
3. Конституція України. Конституція Автономної Республіки Крим: Зб. нормат. Актів. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — 96 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

ЧИ НА ЧАСІ РЕФОРМА У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ЯКІ ЇЇ СУЧАСНІ ВИКЛИКИ?

Камінська Наталія Василівна
професор кафедри загальноправових дисциплін Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент

Враховуючи сучасний стан політичної ситуації в нашій державі, зумовлені нею правові та економічні реформи, доцільно, на нашу думку, зупинитися на проблемах і перспективах реформування важливого демократичного інституту — місцевого самоврядування.

Оцінюючи сучасний стан системи місцевого самоврядування в Україні, можна відзначити, насамперед, основні її вади та проблеми:

- Неоднозначність у визначенні суб'єкта місцевого самоврядування, оскільки є розбіжність у трактуванні поняття «місцеве самоврядування» у Конституції, Європейській хартії місцевого самоврядування. За ст. 3 Хартії основним суб'єктом місцевого самоврядування вважаються органи місцевого самоврядування, а у Конституції України — територіальна громада, крім того, вона не дає чіткого розуміння суб'єкта місцевого самоврядування на рівні району та області. Це не відповідає загальноєвропейським вимогам до гарантування регіонального самоврядування.

- Конституційне визначення місцевого самоврядування лише як права територіальної громади (за ст. 140 Конституції України: це право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України) дещо обмежене у порівнянні з тим, яке пропонується у Хартії (право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину державних справ і управляти нею, діючи в межах закону під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення). У першому випадку не регламентується можливість його реалізації, юридично обґрунтовано існування територіальних громад без реальних можливостей самостійно вирішувати питання місцевого значення.

- До того ж, чинна Конституція зафіксувала адміністративно-територіальний устрій часів СРСР і внаслідок цього існує значна кількість громад, які економічно та фінансово неспроможні виконувати функції та повноваження, що покладені на них законом. Таке становище, в певній мірі, зумовлене тим, що в Конституції держави відсутня норма, у якій би містилась вимога про можливість створення адміністративно-територіальної одиниці лише за умови, коли органи громади цієї одиниці здатні

надавати мінімальний обсяг публічних послуг. Вимога такої здатності корелюється з положеннями Хартії. Отже, це чергове підтвердження необхідності внесення змін до Конституції України, інших актів з питань місцевого самоврядування.

- На думку дослідників місцевого самоврядування і регіонального розвитку, становище ускладнюється тим, що більшість територіальних громад в Україні не самодостатні. Така практика не відповідає Номенклатурі територіальних одиниць для статистики N. U. T S., розробленій і запровадженій Європейським Агентством статистики, якій мають відповідати регіони нових країн-членів ЄС.

- Відсутність конституційних положень про врахування інтересів місцевого населення при здійсненні місцевого самоврядування. З цим пов'язана інша проблема вітчизняної системи місцевого самоврядування: у Конституції відсутня норма, яка б передбачала обов'язкове врахування інтересів територіальних громад при прийнятті державою рішень щодо усіх питань, які безпосередньо стосуються місцевого самоврядування.

- Відсутність серед конституційних засад принципу повсюдності місцевого самоврядування, субсидіарності. За Конституцією України здійснення місцевого самоврядування охоплює лише межі населених пунктів. Виходить, існують території, які по суті не охоплені місцевим самоврядуванням, і немає конституційних підстав поширити юрисдикцію уже існуючих органів місцевого самоврядування на навколишні землі населеного пункту. Про яку повсюдність і субсидіарність місцевого самоврядування йдеться згідно з європейськими стандартами у цій сфері?

- Недосконала організація публічної влади на регіональному рівні. За відсутності конституційного положення про наявність виконавчих органів у районних й обласних рад (існування яких відповідало би вимогам ст. 3 Хартії), місцеве самоврядування на регіональному рівні має декларативний характер, а більшість важелів впливу концентруються в місцевих адміністраціях, тобто державної виконавчої влади. Це порушення принципу організаційної самостійності місцевого самоврядування, зокрема, непідпорядкованості органів місцевого самоврядування іншим суб'єктам влади.

- Недосконалість правового регулювання відносин органів виконавчої влади на місцях, органів місцевого самоврядування. Тим самим створено ситуацію «конкуренції компетенцій», коли одні питання опинилися у віданні різних органів публічної влади. Великою проблемою

для органів місцевого самоврядування постає великий обсяг не підкріплених фінансами делегованих державою повноважень.

- Надмірна конституційна регламентація питань організації системи місцевого самоврядування, реалізації компетенції і повноважень. Конституція України не передбачає можливості територіальній громаді на власний розсуд обирати модель місцевого самоврядування, тобто відійти від уніфікованої моделі місцевого самоврядування, однакової для усіх населених пунктів та рівнів місцевого самоврядування, побудованої навколо посади міського голови, суттєво обмежують порядок реалізації власної компетенції органами місцевого самоврядування. Це суперечить практиці країн ЄС, РС тощо. Правове закріплення конституційних принципів місцевого самоврядування повинне бути системним, повним, але водночас мінімальним. Такий підхід впливає із самої суті місцевого самоврядування як форми влади народу, що передбачає самоорганізацію та самоврядування населення, а держава за допомогою права лише створює правові рамки для такої активності.

Обмеження самостійності органів місцевого самоврядування у визначенні питань своєї компетенції. В Україні визначено, що органи місцевого самоврядування та їх посадові особи повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. За Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільські, селищні, міські ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією України та законами до їх відання. Виходить, згадані положення є стримувальним фактором розвитку статутного права. Адже законодавство, надаючи право територіальним громадам приймати статути, «фактично позбавляє їх предмета регулювання».

- Відсутність чіткого підходу до визначення категорій осіб, які наділені правом безпосередньої участі у здійсненні місцевого самоврядування. Не чітко розмежовані категорії «жителі» громади і «громадяни», адже жителями територіальних громад можуть бути не лише громадяни, а й іноземці, особи без громадянства, які на законних підставах проживають в межах АТО. Але за загальним правилом право голосу на місцевих виборах, референдумах мають виключно громадяни України.

- Відсутність спеціалізованих органів у системі місцевого самоврядування України, які допомагають її органам, посадовим особам у реалізації покладених завдань. Це муніципальна міліція, місцевий і регіональний омбудсмени, уповноважений у справах територіальної громади, органи самоорганізації населення тощо. Вони налагоджують контакти з населенням, ефективно забезпечують реалізацію і захист прав та

свобод людини на муніципальному рівні. З даною проблемою пов'язана ще одна — недостатня матеріально-фінансова основа системи місцевого самоврядування.

- Недосконалість юридичної мови та юридичної техніки, так само несвоєчасність чи непослідовність, іноді вибірковість у процесі внесення змін до національного законодавства України у зв'язку з необхідністю виконання взятих нашою державою міжнародно-правових зобов'язань у сфері місцевого і регіонального самоврядування і т.д.

Цей перелік, звісно, можна продовжувати, є проблеми багатоаспектного характеру, зокрема, інститут муніципальної відповідальності, механізм реалізації муніципальних процесуальних норм тощо. Як бачимо, саме на часі проведення чи точніше продовження реформ у цій сфері, включаючи внесення змін до Конституції, комплекс організаційно-адміністративних і фінансових заходів.

Література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні: наук.-практ. посіб. / М. О. Баймуратов та ін. — К. : Крамар, 2003. — 393 с.
2. Місцева демократія — орієнтири на європейські стандарти (до проведення Європейського тижня місцевої демократії) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/goschansk/ua/>
3. Місцеве самоврядування: оглядовий курс (Навч. прогр. для праців. місц. самоврядування) / Під заг. ред. Пітцика М. В. — К., 2006 — 110 с.

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Литвин Іван Іванович

*проректор з науково-педагогічної роботи
— директор Кіровоградського інституту
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

Сутність служби в органах місцевого самоврядування знаходить своє відображення у її принципах. Окремі дослідники, представником такої групи є — Ю. М. Старілов розглядають їх як основоположні риси, найбільш суттєві сторони та характеристики служби, які визначають зміст відносин, що складаються під час її організації та здійснення [1, с. 198-199]. Інші — В. М. Манохін пов'язують із принципами певні засади, на яких побудовані та функціонують певний об'єкт, система відносин і т.д.,

щодо служби — певні вимоги як до служби в цілому, так і до її організації та статусу службовця [2, с. 135-136]. Важливо відзначити, що принципи, виступаючи науковою категорією, знаходять правове втілення не тільки шляхом закріплення у відповідних нормах, але й «виводяться із загального змісту законів шляхом тлумачення окремих правових норм» [3, с. 27].

Необхідно зазначити, що категорія принципів служби в органах місцевого самоврядування є достатньо новою для української науки державного управління та адміністративного права. Вона є продуктом синтезу принципів державного управління і державної служби та принципів місцевого самоврядування, але не суто механічного їх поєднання.

Розв'язуючи завдання класифікації принципів служби щодо державної служби, російський вчений Ю. М. Старілов виділяє конституційні та організаційні принципи [1, с. 203].

Концепція адміністративної реформи передбачила дві групи принципів служби в органах місцевого самоврядування: загальні принципи публічної служби в Україні та специфічні принципи служби в органах місцевого самоврядування. До першої групи належать: законність, пріоритет прав і свобод людини, професіоналізм і компетентність службовців, рівний доступ громадян до служби з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки, підконтрольність та підзвітність службовців та їх відповідальність за невиконання своїх службових обов'язків, заборона сумнісництва та зайняття підприємницькою діяльністю, гласність публічної служби, правова та соціальна захищеність службовців, позапартійність публічної служби; до другої — самостійність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в межах їх повноважень, відповідальність службовця перед територіальною громадою, поєднання загальних вимог до служби в органах місцевого самоврядування, встановлених законодавством, національних, історичних та місцевих традицій служби, визначених статутами територіальних громад [4, с. 182].

Вперше принципи саме служби в органах місцевого самоврядування знайшли своє нормативне закріплення в Законі «Про службу в органах місцевого самоврядування»: служіння територіальній громаді; поєднання місцевих і державних інтересів; верховенство права, демократизм і законність; гуманізм і соціальна справедливість; гласність; пріоритет прав та свобод людини і громадянина; рівні можливості доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки; професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі; підконтрольність, підзвітність, персональна відповідальність за порушення дисципліни і

неналежне виконання службових обов'язків; дотримання прав місцевого самоврядування; правова і соціальна захищеність посадових осіб місцевого самоврядування; захист інтересів відповідної територіальної громади; фінансове та матеріально-технічне забезпечення служби за рахунок коштів місцевого бюджету; самостійність кадрової політики в територіальній громаді [5].

У цьому Законі дуже відчутний вплив Закону «Про державну службу» [6], у тому числі при визначенні принципів служби. Фактично продубльовані принципи державної служби — поєднання місцевих і державних інтересів; демократизму та законності; гуманізму та соціальної справедливості; пріоритету прав і свобод людини і громадянина; професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності та відданості справі; дотримання прав місцевого самоврядування. На жаль, окремі закріплені в Законі «Про службу в органах місцевого самоврядування» принципи за змістом якщо не тотожні, то значною мірою перетинаються. Це стосується, наприклад, принципу служіння територіальній громаді, принципу захисту інтересів територіальної громади та принципу дотримання прав місцевого самоврядування. Існує певне протиріччя між принципом поєднання місцевих та державних інтересів та принципом захисту інтересів територіальної громади. Все це свідчить про необхідність наукового переосмислення та вироблення системи принципів служби в органах місцевого самоврядування.

З огляду на наведене, вважаємо за доцільне запропонувати та розглянути систему принципів служби в органах місцевого самоврядування з урахуванням як закріплених в Законі «Про службу в органах місцевого самоврядування», так і інших принципів, спрямованих на ефективну організацію та здійснення служби.

Принцип верховенства права та законності передбачає перевагу Конституції та законів України над іншими нормативно-правовими актами та посадовими інструкціями під час організації служби в органах місцевого самоврядування, здійснення службовцями їх повноважень та забезпечення їх прав.

Принцип пріоритету прав і свобод людини забезпечує спрямованість діяльності службовців на утвердження особи як найвищої соціальної цінності та забезпечення реалізації та захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів людини.

Принцип самостійності кадрової політики в органах місцевого самоврядування ґрунтується на організаційній самостійності місцевого самоврядування в системі публічної влади і виявляється в наданні ор-

ганам та посадовим особам місцевого самоврядування широкого кола повноважень щодо організації служби.

Принцип рівного доступу громадян до служби з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки означає рівне право громадян на зайняття будь-якої посади на службі в органах місцевого самоврядування відповідно до їх ділових якостей та професійної підготовки, без будь-якої дискримінації [7].

Принцип професіоналізму і компетентності службовців полягає у виконанні службовцем посадових обов'язків на професійній основі, тобто на основній роботі, для роботи на якій особа отримала відповідну освіту (професійну підготовку), та якісному (компетентному) виконанні своїх повноважень.

Принцип підконтрольності та підзвітності службовців та їх відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків зумовлений обов'язковістю виконання для службовців рішень, прийнятих вищестоящими органами та керівниками в межах їх повноважень і відповідно до законодавства України.

Принцип відповідальності службовців, з огляду на принцип верховенства права та законності, означає також, що службовець органу місцевого самоврядування несе юридичну відповідальність за неправомірність своїх дій, у тому числі за виконання незаконних наказів та розпоряджень свого безпосереднього керівника.

Принцип правової та соціальної захищеності службовців обумовлює закріплення в законодавстві правових та соціальних гарантій та створення відповідних умов діяльності службовців органів місцевого самоврядування.

Принцип позапартійності служби та її незалежності від релігійних організацій обумовлює, з одного боку, неприпустимість добору кадрів для служби в органах місцевого самоврядування виходячи з їх політичних поглядів та ставлення або належності до певної релігії, а з іншого — обов'язок службовців цих органів під час здійснення службових повноважень залишатися поза політичних та релігійних поглядів та переконань.

Таким чином, що, на нашу думку, необхідною запорукою ефективної організації та здійснення служби в органах місцевого самоврядування буде втілення в адміністративно-правовому регулюванні та адміністративно-правовій практиці органів місцевого самоврядування, поряд із охарактеризованими вище принципами служби, принципів місцевого самоврядування та принципів функціонування державного управління.

Література

1. Старилов Ю. Н. Службное право. Учебник/Ю. Н Старилов. — М.: БЕК, 1996.
2. Манохин В. М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование/В. М. Манохин — М.: Юристъ, 2007.
3. Немчинов А. А. Муниципальная служба: Справ. пособ./А. А. Немчинов, А. М. Володин — М.: Издательство «Дело и Сервис» — 2002.
4. Ківалов С. В. Адміністративне право України: Навч. — метод. посібник/С. В. Ківалов, Л. Р. Біла — Одеса: Юрид. літ., 2011.
5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р.//Офіційний вісник України. — 13 липня 2001 р. — №26. — Ст. 1151.
6. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №52. — Ст. 490.
7. Конституція України//Відомості Верховної Ради України. — 1996. — №30. — Ст. 141.

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ — СУЧАСНА МОДЕЛЬ І МОЖЛИВІ МОДИФІКАЦІЇ

Морозова Стела Євгенівна

начальник відділу забезпечення діяльності заступника Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, кандидат юридичних наук

Кардинальні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві не обминули стороною судової країни.

Чинне законодавство України закріплює принципову чотириланкову систему судової країни. Стаття 129 Конституції України до основних засад судочинства відносить, зокрема, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Причому, така норма присутня у всіх редакціях Конституції України починаючи з 1996 р.

Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про судову систему і статус суддів» для забезпечення справедливого та неупередженого розгляду справ у розумні строки, встановлені законом, в Україні діють суди першої, апеляційної, касаційної інстанцій і Верховний Суд України.

Всі види судів, передбачені Конституцією України і Законом України «Про судову систему і статус суддів» створено, вони діють, виконуючи функції, визначені кожному з них законодавством.

У 2012 р. постало питання проведення конституційної реформи, яке набуло найбільшої актуальності в останні місяці. Реформа, що сьогодні

обговорюється, має здійснитися на користь інтересів людей і суспільства. Але на магістральних шляхах конституційної реформи не повинна загубитися модифікація всієї судово-правової системи.

Сфера процесуального регулювання судочинства диференційована згідно судової спеціалізації. Сьогодні дуже багато говориться про спеціалізовані суди як зайву ланку у вітчизняній судовій системі.

Під спеціалізованим судом розуміється державний орган, що здійснює судову владу і має, як правило виключну компетенцію (повідомчість, підсудність) з розгляду певних категорій справ. Реалізація потенційної переваги спеціалізованих судів вимагає від суддів, які працюють в них, додаткові вимоги — вони повинні володіти поглибленими знаннями в деяких галузях права, досвідом роботи в судах нижчих ланок (См.: *Правосудие в современном мире: монография/под ред. В. М. Лебедева, Т. Я. Хабриевой.* — М.: Норма: ИНФРА-М, 2014. — С.584-585). Питання спеціалізації суддів та підвищення якості розгляду справ можна вирішувати по-різному: або через створення спеціалізованих судів, або через формування спеціалізованих судових складів. В Україні ми спостерігаємо обидва цих явища. У судах загальної юрисдикції встановлюється спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ і створені вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції.

У сучасний період в судових системах багатьох країн сформовані і діють спеціалізовані суди (наприклад, у Франції, Німеччині, США). У тих країнах, де діють не спеціалізовані суди, а спеціалізовані судові склади, багато вчених і практиків виступають за створення таких судів. Наприклад, в РФ — за створення адміністративних, ювенальних судів, судів з розгляду спорів у сфері авторського права.

Про роль і завдання вищих спеціалізованих судів останнім часом сказано чимало, здебільшого у критичному ключі. Очевидно, що багато зі сказаного справедливо. Але неухильне дотримання конституційних принципів судочинства, а також недопущення ганебної практики участі судових органів України в політично мотивованих переслідуваннях можливе лише за умови реформування всіх гілок влади. І тоді складно буде говорити про політизоване правосуддя в нашій країні.

Відзначимо, що у ВР України постійно реєструються законопроекти відносно діяльності Верховного Суду України (ВСУ), причому предмет їх регулювання доволі широкий — від визначення правового статусу співробітників апарату ВСУ, матеріального забезпечення суддів ВСУ — до змін і розширення повноважень ВСУ. Суди касаційної, апеляційної, першої інстанцій законодавець обходить стороною. А даремно, оскільки «ямковий» ремонт судової системи не призведе до діяльності її як чітко

налагодженого організму. Перманентний характер формування системи українського законодавства не сприяє стійким правовим зв'язкам у суспільстві, налагодженості відправлення правосуддя, є причиною численних триваючих роками спорів.

Судово-правова реформа, підкреслимо саме судово-правова, а не судова реформа, повинна торкнутися всіх юрисдикційних органів в країні. Так, неможливо реформувати судову систему у відриві від реформування органів прокуратури, міліції. Істотні зміни повинні торкнутися законодавства про третейські суди, тому що сьогодні діяльність цих юрисдикційних органів не тільки не зменшує кількість справ у судах, а й значно додає. Слід серйозно поставитися до розробки закону про медіацію як про спосіб врегулювання конфліктів за взаємною згодою сторін конфлікту за участю посередника. Існуючі сьогодні проекти містять безліч недоліків, які не тільки збільшать кількість спорів, які розглядаються судами, а й надзвичайно ускладнять суспільні відносини. Всім відомі зловживання третейських судів при розгляді спорів про нерухомість, кредити. Така ж історія чекає нас з медіацією, якщо халатно підійти до впровадження цього інституту в систему наших юрисдикційних органів. Важливо не зіпсувати хорошу ідею. Адже відомо, що в більшості країн функціонують не тільки державні суди, а й органи, що здійснюють судову функцію на громадських засадах. Це органи типу громадських судів (суддів): медіатори у Франції, консіліатори в Італії, суди аксакалів або третейські суди в Киргизстані, третейські суди та медіатори в Росії. Як правило, подібні органи, хоча і розглядають незначні або малозначні цивільні та кримінальні спори (сімейні, дорожньо-транспортні конфлікти, аліментні, боргові зобов'язання на невеликі суми, суперечки між сусідами по квартирі і земельним ділянкам і т.п.), не входять до складу державних судових систем, а їх рішення виконується остільки, оскільки сторони, що звернулися за допомогою таких установ, згодні з рішенням. У іншому випадку вони мають право звернутися за вирішенням конфлікту до державного суду. Виняток становили товариські суди, які діяли до недавнього часу в СРСР і в деяких соціалістичних державах (Болгарія, Монголія та ін) і входили до складу державної судової системи в якості судів нижчої ланки.

Відомо, що Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) висловила свої сумніви щодо доцільності існування в Україні чотириланкової судової системи (п. 45 та 63 Висновку від 15 червня 2013 р. № 722/2013). На противагу цьому зазначимо, що в Україні справді існує чотириланкова судова система, яка поєднує в собі відповідно суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій, а також ВСУ. Однак

по суті розгляд справ відбувається триланковою системою, адже ВСУ переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах та у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. І, наприклад, для того, щоб звернутися українським громадянам до Європейського суду з прав людини, система національних судових засобів захисту в Україні вважається вичерпаною з моменту винесення рішення касаційною інстанцією, а не ВСУ.

В будь-якому разі, без попередньо проведених професійних, науково-практичних пошуків з перегляду всієї структури вітчизняного судоустрою, удосконалення (не руйнування), системи законодавства в даній сфері неможливе.

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ В ГАЛУЗІ АВІАЦІЇ

Москаленко Сергій Іванович

Старший викладач кафедри менеджменту, економіки та права Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету, кандидат юридичних наук

В Україні на сьогодні актуальним є законодавче регулювання здійснення державного нагляду.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює здійснення державного нагляду та проведення перевірок державними органами в Україні є Закон України № 877-V від 05.04.2007 р. «Про основні засади державного нагляду контролю» у сфері господарської діяльності». Даний Закон визначає порядок, види, особливості проведення заходів здійснення державного контролю.

Відповідного до статті 1 зазначеного Закону, заходи державного нагляду (контролю) це планові та позапланові заходи, які здійснюються шляхом проведення перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та інших дій. Дія цього Закону поширюється на відносини, пов'язані зі здійсненням державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Водночас ст. 2 Закону України № 877-V від 05.04.2007 р. «Про основні за-

сади державного нагляду контролю) у сфері господарської діяльності» встановлено, Дія даного Закону не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів контролю органами доходів і зборів, державного експортного контролю, контролю за дотриманням бюджетного законодавства, використанням державного та комунального майна, банківського і страхового нагляду, інших видів спеціального державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку фінансових послуг, державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог нормативно-правових актів щодо забезпечення безпеки на автомобільному транспорті, державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, телекомунікації, поштовий зв'язок, радіочастотний ресурс України, під час проведення процедур, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також оперативно-розшукової діяльності, прокурорського нагляду, досудового розслідування і правосуддя, державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки, державного контролю та нагляду в галузі цивільної авіації, державного нагляду (контролю) за дотриманням ліцензійних умов транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподілу, постачання природного газу, зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється ліцензійними умовами провадження господарської діяльності із зберігання природного газу [1]. Таким чином, окремі відносини суб'єктів господарювання та органів здійснення державного контролю регулюються іншими нормативно-правовими актами. Так, наприклад, поняття, види, порядок, особливості проведення перевірок податкових органів регулюється Податковим Кодексом України [2].

Аналізуючи чинне законодавство, юридичну вітчизняну літературу, ми дійшли висновку, про відсутність чіткого законодавчого регулювання порядку проведення перевірок в авіаційній галузі. Основним нормативно-правовим актом, який встановлює правові основи діяльності в галузі авіації на сьогодні є Повітряний Кодекс України (в подальшому Кодексу). Основним завданням даного Закону є державне регулювання діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України спрямоване на гарантування безпеки авіації, забезпечення інтересів держави, національної безпеки та потреб суспільства і економіки у повітряних перевезеннях та авіаційних роботах. Відповідно до ст. 4 Повітряного Кодексу України Державне регулювання діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України полягає у формуванні державної політики та стратегії розвитку, визначенні завдань,

функцій, умов діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України, застосуванні заходів безпеки авіації, прийнятті загальнообов'язкових авіаційних правил України, у здійсненні державного контролю за їх виконанням та встановленні відповідальності за їх порушення. Стаття 15 даного Кодексу України визначає, що уповноважений орган з питань цивільної авіації в Україні проводить сертифікаційні перевірки на відповідність вимогам авіаційних правил України, інших нормативно-правових актів та нагляд, здійснюючи аудит та інспектування щодо дотримання вимог нормативно-правових актів та виконання приписів у галузі цивільної авіації. Безпосередньо сертифікаційні перевірки, контроль та інспектування здійснюють державні інспектори та особи, уповноважені на проведення перевірок. Стаття 16 Кодексу визначає права осіб, який здійснюють перевірки суб'єктів авіаційної діяльності в Україні[3]. Однак, сам порядок проведення таких перевірок, строк, порядок оскарження посадових осіб при проведенні таких перевірок Кодексом не визначений. Крім Повітряного Кодексу України, Державне регулювання діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України регламентують: Наказ Державної Служби з Нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 13.06.2006 р. № 407 «Про затвердження правил сертифікації аеропортів»[4], Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державну авіаційну службу України» № 394/11 від 06.04.2011 р.[5] та багато інших. Але аналіз зазначених нормативно-правових актів призвів до висновку, що жоден з них не регулює порядок, строки проведення перевірок та процедуру оскарження дій посадових осіб. Отже, дане питання залишається законодавчо невизначеним.

На нашу думку, необхідним є закріплення на законодавчому в єдиному нормативно-правовому акті вимог, щодо порядку проведення, строків, порядку оскарження, надання документів про проведення даної перевірки.

Література

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України. // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 29. — Ст. 389.
2. Податковий Кодекс України. Кодекс. // Відомості Верховної Ради України — 2011. — № 13-14, № 15-16, № 17, Ст.112.
3. Повітряний Кодекс України. //Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 48-49. —Ст. 536.
4. Про затвердження Правил сертифікації аеропортів: Наказ Державної служби України за забезпеченням безпеки цивільної авіації від 13.06.2006 р.-№ 407. — Зареєстро-

вано в Міністерстві юстиції України 23 червня 2006 р. за № 740/12614. — Отримано 27.03.2014 р. інформаційного ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

5. Положення про Державну авіаційну службу України затверджено Указом Президента України «Про затвердження Положення про Державну авіаційну службу України» № 394/11 від 06.04.2011 р. — Отримано 27.03.2014 р. інформаційного ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

*Рябець Катерина Анатоліївна
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Київського національ-
ного університету культури і мистецтв,
кандидат юридичних наук, доцент*

Вода як природний ресурс є національним надбанням в усіх державах світу, в яких першочергова увага приділяється стратегічним питанням управління, планування та економіки водного господарства.

Водно-екологічна криза в нашій державі стала наслідком надмірної експлуатації водних ресурсів без врахування вимог водного законодавства та екологічних законів.

В галузі управління водними ресурсами головну роль відіграє Водний кодекс України, який був прийнятий в 1995 році. Надалі в нього систематично вносяться зміни та доповнення.

Окрім Водного кодексу, в Україні діють і інші нормативно-правові акти в галузі охорони та раціонального використання водних ресурсів, серед яких відзначимо: закони України — «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 року, «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року, «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» від 24 травня 2012 року, постанову Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 року тощо.

Незважаючи на те, що наша держава не є членом Європейського Союзу, у ній розпочався процес поступового наближення національного

законодавства в галузі управління водними ресурсами до європейського.

Необхідно відзначити, що процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу здійснюється на підставі прийнятої Загальнодержавної програми, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Вона визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

На думку В.М. Шестопалова, М.В. Набоки, С.А. Омельчука, Л.П. Почекайлової, водне законодавство, прийняте Європейським співтовариством, також як і українське, можна поділити на три основні категорії: А. Директиви, що встановлюють якість води для використання з різними цілями, у тому числі питними; В. Директиви, спрямовані на обмеження або заборону промислових викидів небезпечних речовин у воду; С. Директиви з охорони природних водойм (річки, моря тощо) від забруднення і виснаження [1, с. 18].

У свою чергу, видається доречним зазначити думку І. А. Бойка, який вважає, що в європейському й українському водному законодавстві держава бере на себе зобов'язання забезпечувати своїх громадян безпечною для здоров'я питною водою. Основні принципи такої безпеки (нормування показників безпеки поетапно від джерела до споживача питної води) збігаються в європейському й українському водному законодавстві й викладені у низці спеціальних законів [2, с. 153].

Аналізуючи процес адаптації водного законодавства України до законодавства Європейського Союзу, необхідно відзначити статтю 13 Водного кодексу України, в якій встановлено, що державне управління в галузі використання і охорони вод здійснюється за басейновим принципом на основі державних, цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Зазначене відповідає вимогам Водної Рамкової Директиви Європейського Союзу (Directive 2000/60/ EC).

На сьогодні головна проблема впровадження принципів Водної Рамкової Директиви в Україні — це необхідність переходу на європейські принципи водного менеджменту, що передбачає не просто внесення змін у законодавство України, а вимагає зміни способів управління водними ресурсами, головними принципами якого має бути заміна «критеріального» підходу до оцінки якості вод (що передбачав контроль за відхиленнями від стандартів гранично допустимих концентрацій) на «компаративну» оцінку (що базується на зіставленні нинішнього стану води з референсним, доантропогенним, коли контролюють не так хімічний склад води, як біологічний), а також досягнення спільних цілей при формуванні планів водного управління (у тому числі басейнових) [2].

21.12.2010 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», відповідно до якого передбачено впровадження до 2020 року екосистемного підходу в управлінську діяльність та адаптацію законодавства України у сфері збереження навколишнього природного середовища відповідно до вимог директив Європейського Союзу.

Наступним джерелом адаптованим до європейського законодавства є прийнятий у 2011 році Кабінетом Міністрів України Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища до 2015 року, де окремим розділом представлено розвиток інтегрованого управління річковими басейнами відповідно до підходів Європейського Союзу у водній сфері.

Стратегія та Національний план дій є стратегічними документами, що визначають цілі і завдання у сфері досягнення стійкого стану навколишнього природного середовища, важливою складовою якої є річкові басейни та водні екосистеми.

Основною метою зближення законодавства України і Європейського Союзу в галузі управління водними ресурсами є підготовка та обґрунтування переліку змін і доповнень до положень Водного кодексу, що дозволяють значно зблизити водне законодавство України з водним законодавством Європейського Союзу.

Насамкінець відзначимо, що незважаючи на викладене, вирішити весь комплекс проблем, що існують у галузі забезпечення процесу адаптації вітчизняного водного законодавства до європейського, нині не вдалося. Причинами цього є відсутність оперативності в оновленні нормативно-правової бази; неточність та безсистемність її положень,

які призводить на практиці до виникнення подвійних стандартів, що суперечить вимогам європейського законодавства.

Література

1. Шестопапов В. М. Безпечність питної води в європейському і українському водному законодавстві / Шестопапов В. М., Набока М. В., Омельчук С. А., Почечайлова Л. П. // Довкілля та здоров'я. — № 4. — 2008. — С. 18–25.
2. Бойко І. А. Адаптація українського законодавства до європейського в галузі управління якістю підземних вод / І. А. Бойко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — № 3. — 2012. — С. 153-158.
3. Українське водне законодавство пропонують узгодити з європейським [Текст] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.irf.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42162:2014-02-06-15-03-34&catid=28:news-euro&Itemid=32.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ІНВАЛІДІВ

Соболь Євген Юрійович

доцент кафедри правознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, кандидат юридичних наук, доцент

У період формування громадського суспільства та правової держави, що ґрунтується на гуманістичних традиціях європейської спільноти, пріоритетне значення набувають дослідження вчених-юристів спрямовані на впровадження у повсякденну діяльність публічної адміністрації правових норм спрямованих на забезпечення прав і свобод інвалідів та їх гарантій.

Ратифікація Україною Конвенції про права інвалідів та Факультативного протоколу до неї зобов'язала держави забезпечувати й заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма інвалідами без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності [1]. Міжнародні зобов'язання вимагають від урядів забезпечувати захист соціально-економічних прав інвалідів незважаючи на кордони. Проте, на жаль суб'єкти публічної адміністрації та правозахисні організації не так активно займаються проблемами нерівності, а також дискримінації на підставі особливостей адміністративно-правового статусу інвалідів.

Проте, в нашому суспільстві існують давно усталені стереотипи відношення до інвалідів як до «неповноцінних» людей. Таке відношення проявляється не тільки в реалізації їх прав та обов'язків щодо їх осві-

тнього та матеріального рівня, але і переноситься в сферу права, стає причиною правової дискримінації з боку суб'єктів публічної адміністрації. Такі порушення проявляється в забезпеченні права інвалідів на: засоби реабілітації, транспорт, санаторно-курортне лікування, компенсацій за невикористання зазначеного виду лікування, доступності інфраструктури, пільгового проїзду, встановленні та зміні групи інвалідності, реалізації права на освіту, зайнятість, працю, медичне обслуговування, підприємницьку діяльність, наданні пільг за комунальні послуги, наданні кредитних послуг, юридичний захист в суді, прокуратурі, органах публічної влади, призначенні та зміні соціальної допомоги, реалізації права. Нормативно-правові акти, які були прийняті протягом незалежності України, у своїй більшості носять декларативний характер, без вироблення відповідних складових механізму адміністративно-правового регулювання. Належним чином не відпрацьований механізм проведення громадського обговорення нормативно-правових актів з питань діяльності публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав та свобод інвалідів. У зв'язку з чим утруднюється реалізація норм права у всіх формах її прояву, щодо дотримання, виконання, використання, застосування нормативно-правових актів. Неузгоджені основні вимоги до його організації та розгляду узагальнених пропозицій (зауважень) громадських організацій інвалідів та внесення відповідних обґрунтованих змін до проектних нормативно-правових актів.

З метою виконання загальних зобов'язань визначених в Конвенції була розроблена Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року від 1 серпня 2012 р. № 706 [2] спрямована на удосконалення діяльності публічної адміністрації щодо забезпечення реалізації прав і задоволення потреб інвалідів нарівні з іншими громадянами, поліпшення умов їх життєдіяльності. Стрижневим вектором національного плану дій щодо реалізації та захисту прав інвалідів стало приведення національного законодавства у відповідність з Конвенцією та вживати всіх належних заходів, зокрема законодавчих. У зв'язку з цим ключового значення набувають правові форми діяльності суб'єктів публічної адміністрації пов'язані зі встановленням і застосуванням норм права і характеризують спосіб вираження відповідних дій спрямованих на реалізацію та забезпечення прав інвалідів.

У найбільш загальному вигляді під правовим регулюванням у довідковій та енциклопедичній літературі розуміється упорядкування суспільних відносин здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток. Юриди-

чна енциклопедія тлумачить правове регулювання як один з основних засобів владного впливу на суспільні відносини з метою впорядкування їх в інтересах людини, суспільства, держави [3, с.40]. Науковці під правовим регулюванням розуміють здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [4, с.165]. С. В. Пасічніченко, зазначає, що адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів — це цілеспрямований, планомірний та корегуючий вплив держави на суспільні відносини у сфері набуття, здійснення та захисту прав інвалідів, межі та сутність яких зумовлені їх міжгалузевим характером, що полягає в організації ефективної діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, самоврядних інституцій та громадських організацій інвалідів у здійсненні державної політики щодо інвалідів [5, с. 102]. Аналізуючи зазначене поняття слід зазначити, що нормативно-правове регулювання захисту інвалідів спрямоване на отримання відповідної мети, створення поетапного правового підґрунтя та поступового його корегування в залежності від виникаючих труднощів правового, економічного, соціального, інформаційного характеру. При цьому автор зазначає лише на окремих суб'єктах адміністративного права, залишаючи осторонь інших органів публічної адміністрації, які безпосередньо до системи органів виконавчої влади не належать, однак є активними учасниками адміністративних правовідносин, оскільки виконують покладені на них обов'язки й реалізують надані їм права у сфері публічної адміністрації.

Таким чином правове регулювання діяльності публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав та свобод інвалідів слід розуміти як урегульовану всією системою правових норм, закріплених в нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах та інших формах права, діяльність органів, наділених властивостями публічної влади і основою діяльності яких є здійснення цілеспрямованого публічно-владного впливу на суспільні відносини у сфері забезпечення прав та свобод інвалідів з метою їх впорядкування, закріплення, реалізації, гарантування, охорони та розвитку.

Удосконалення та упорядкування правового регулювання діяльності публічної адміністрації сприяє реалізації та захисту прав та свобод інвалідів у цій сфері, розвитку нових взаємовідносин між ними, про що свідчать прийняті останніми роками численні нормативно-правові акти, які забезпечують юридичне оформлення процесів удосконалення організації та діяльності зазначених суб'єктів.

Література

1. Про ратифікацію Конвенції ООН про права інвалідів: Закон України від 16 грудня 2009 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2010. — №9. — Ст. 77.
2. Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2012 р. №706
3. Юридична енциклопедія: В 6 т./редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. — К.: Укр. енцикл., 1998. — Т.5: П-С. — 2002. — 702с.
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 9-те, зі змінами. Навчальний посібник.— Львів.: Край. — 2007. — 192 с.
5. Пасічніченко С. В. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів/С. В. Пасічніченко//Часопис Київського університету права — 2010. — №3. — С. 102-105.

СУБ'ЄКТИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА НОТАРІАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Чудний Олександр Васильович
начальник ГУ Міністерства юстиції
України в Кіровоградській області, заслу-
жений юрист України

Сучасний нотаріат будучи органом безспірної юрисдикції покликаний захищати суб'єктивні права й законні інтереси фізичних та юридичних осіб, надаючи правочинам публічної довіри шляхом посвідчення юридичних фактів, прав і документів, завдяки чому нотаріальна діяльність виступає особливим видом державної діяльності. Саме тому він підлягає чіткому контролю з боку держави, що передбачений чинним законодавством.

Це питання, протягом довгого періоду часу, досліджували радянські вчені, такі як В. Горшеньов, І. Шахова, О. Шоріна, а також сучасні вітчизняні юристи-практики, зокрема Ю. Козьякова, О. Лавринович, Л. Павлова, І. Сидорова, В. Марченко, В. Черниш та інших.

Юридична природа контролю проявляється через здійснення своїх повноважень конкретними суб'єктами, чітко окресленим колом державних органів та осіб.

Склад та обсяг компетенції кожного з уповноважених учасників контрольного процесу закріплено у відповідному законодавстві, фіксуючому, хто може бути суб'єктом процесу, що він повинен робити, і як чином він повинен виконувати свої посадові (службові) функції [3, с. 49].

Такий контроль за нотаріальною діяльністю має державно-правовий характер, оскільки здійснюється виключно уповноваженими на те суб'єктами, які формуються державою та діють від її імені, і вони наділені необхідними владними контролюючими повноваженнями, чітко регламентованими відповідними нормативними актами.

Щодо самих суб'єктів контролю за нотаріальною діяльністю, то вони є різноплановими та специфічними. Це пояснюється особливістю їх діяльності, функцій та повноважень.

В. Горшеньов визначає суб'єктами контрольної діяльності визнаних державою носіїв контрольних повноважень [3, с. 56].

О. Шоріна характеризує суб'єктів контролю як сукупність діючих функціональних органів управління та громадськості, структурних підрозділів міністерств і відомств, апарату громадських організацій, призначених лише для здійснення контролю за діяльністю органів державного управління, підпорядкованих ним об'єктів господарського, соціально-культурного та іншого призначення [4, с. 187].

Виходячи із вищенаведеного, приходимо до висновку, що суб'єктами контролю слід вважати організаційно-правову систему, яка є складовим структурним елементом всього механізму державного контролю за нотаріальною діяльністю, основою ланкою зазначеного механізму.

Першим безпосереднім суб'єктом державного контролю за нотаріальною діяльністю є Департамент нотаріату та реєстрації адвокатських об'єднань — спеціалізований структурний підрозділ Міністерства юстиції України (надалі Департамент). Він складається з Управління організаційного та методично-правового забезпечення діяльності органів нотаріату (включає відділ контролю за роботою органів нотаріату та аналітично-методичний відділ) та Управління реєстрації адвокатських об'єднань і правової допомоги (відділ реєстрації адвокатських об'єднань і видачі свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю та відділ правової допомоги і легалізації документів). Повноваження вказаного суб'єкту відображають усі стадії контрольного циклу — від планування, організації та проведення контрольних заходів до вирішення питання про усунення виявлених порушень, притягнення винних до відповідальності.

Наступним суб'єктом державного контролю за нотаріальною діяльністю є Вища кваліфікаційна комісія. Термін повноважень комісії становить три роки. До її складу входять чотири нотаріуси, три представники від Міністерства юстиції, два представники легалізованих в установленому порядку об'єднань нотаріусів із всеукраїнським статусом. Склад комісії затверджується наказом Міністерства юстиції [2].

Вагомим та специфічним суб'єктом державного контролю за нотаріальною діяльністю, який виконує досить важливі функції контролю в галузі нотаріальної діяльності є кваліфікаційні комісії нотаріату.

Важливість полягає в тому, що саме вказані комісії визначають рівень професійної підготовки осіб, які прагнуть займатися нотаріальною діяльністю. Комісії діють у складі семи чоловік: трьох нотаріусів, двох представників відповідно Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, Головних обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції та двох представників легалізованих у встановленому порядку територіальних об'єднань нотаріусів.[2].

Не можна не зупинитися і на характеристиці наступного суб'єкта державного контролю за нотаріальною діяльністю — судових органів. Судовий контроль за нотаріальною діяльністю є серйозною гарантією прав громадян, юридичних осіб і інтересів держави. Контроль судових органів за нотаріальною діяльністю стосується винятково нотаріальної процесуальної діяльності, зокрема питання правильності вчинення нотаріальних дій, відмови у вчиненні нотаріальної дії та реалізується за правилами позовного провадження згідно з Цивільним процесуальним кодексом України від 18 березня 2004 року, що набув чинності з 01 вересня 2005 року [1].

Останній, і один із специфічних елементів формування контролюючих суб'єктів нотаріальної діяльності можна визнати залучення представників нотаріальної спільноти, тобто громадський контроль.

Ми вважаємо, корпоративний контроль матиме відповідне місце в системі державного контролю за нотаріальною діяльністю при умові, якщо буде скасовано в майбутньому інститут державного нотаріату.

На нашу думку, вказані аргументи є об'єктивними, оскільки ні на законодавчому, ні на науковому рівні не вирішується питання щодо того, який саме орган самоврядування може бути наділений контрольними повноваженнями, при яких умовах, який статус повинен мати ймовірний орган та багато інших питань, які на сьогоднішній день, в нашій державі залишаються на рівні розмов.

Отже, зробивши ґрунтовний аналіз державного контролю у сфері нотаріальної діяльності ми прийшли до висновку, що центральним елементом механізму державного контролю в галузі нотаріату є система суб'єктів контрольних повноважень у сфері нотаріальної діяльності, через функціонування якої і втілюються в життя відповідні мета, принципи, завдання та функції контролю у зазначеній сфері.

У практичній діяльності суб'єктів, наділених контрольними повноваженнями в сфері нотаріату, застосовується значна кількість самих різних методів контролю. Найголовнішим слід вважати перевірку та її відповідні різновиди (комплексна, цільова та поточна, планова та позапланова тощо), якій, враховуючи її значення, необхідно надати офіційного статусу на законодавчому рівні.

Відносно законодавчої бази, яка регулює здійснення державної контрольної діяльності в сфері нотаріату, необхідно констатувати, що на сьогодні, враховуючи потреби практики та реалії, існуючий стан законодавчого врегулювання питань контролю за нотаріальною діяльністю не можна вважати задовільним, оскільки, на нашу думку, практично відсутній саме законодавчий рівень врегулювання зазначених питань, адже переважна більшість нормативно-правових актів, що регламентує здійснення державної контрольної діяльності в галузі нотаріату, є підзаконними актами Міністерства юстиції, а також рівень процедурної урегульованості методики здійснення зазначеної діяльності носить фрагментарний характер, є неповним та недостатнім, і як наслідок потребує удосконалення.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 02 бер. 2014 р. / [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Постанова Кабінету Міністрів України: Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату від 31 серп. 2011 р. — № 923 / [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/923-2011>
3. Горшенев В.М. Контроль как правовая форма деятельности / В.М. Горшенев, И.Б. Шахов // — М. : Юрид. литература, 1987. — С. 176.
4. Шорина Е. В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР / Е.В. Шорина // — М.: Наука, 1981. — 301 с.
5. Гулевська Г.Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Гулевська Ганна Юрійвна. — Ірпінь, 2004. — 216 с.

ДЕРЖАВНА НАУКОВА І НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Данилова Ірина Павлівна

*здобувач кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ*

Досягнення цілей та завдань науково-технічної політики здійснюється державою через застосування конкретних методів її реалізації. За ознакою форми впливу на науково-технічний розвиток економіки весь арсенал цих методів поділяється на дві групи: методи прямого та методи непрямого регулювання. Отже, до методів прямого регулювання, які передбачають безпосередню участь держави у вирішенні як загальних проблем науково-технічного розвитку, так і проблем його окремих сфер та напрямів, належить державна наукова і науково-технічна експертиза [1, с. 56]. Вона є невід'ємним елементом реалізації науково-технічної політики, початковим етапом формування якої є встановлення державних пріоритетів розвитку науки і техніки. Ці пріоритети визначаються на основі аналізу перспективних напрямів розвитку економіки, розвитку наукових досліджень та стану національного науково-технічного потенціалу. Вони становлять основу науково-технічної політики і вносяться у відповідні законодавчі акти держави. Виходячи з пріоритетних напрямів розробляють систему державних заходів, яку реалізують протягом певного часу усіма іншими методами (правові, адміністративні, економічні) та належне виконання якої сприяє відтворенню раціонального механізму регулювання як науково-технічної сфери в цілому, так і її окремих елементів.

Саме державна наукова і науково-технічна експертиза проводиться з метою забезпечення наукової обґрунтованості структури та змісту пріоритетних напрямків і програм розвитку науки і техніки, визначення соціально-економічних та екологічних наслідків науково-технічної діяльності, аналізу ефективності використання науково-технічного потенціалу, визначення рівня досліджень та їх результатів.

Однак, незважаючи на той факт, що державна наукова і науково-технічна експертиза посідає чільне місце у системі науково-технічної політики і мають важливе значення, так як направлені на:

- об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи;

- перевірку відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства;
  - оцінку відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності;
  - аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінку результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок;
  - прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи;
  - підготовку науково обгрунтованих експертних висновків [2, ст.2],
- дуже важко на сучасному етапі нестабільного наукового розвитку держави та суспільства звернути належну увагу на розробку необхідних положень стосовно функціонування такої важливої діяльності як наукова та науково-технічна експертиза, яка має на меті усі вищезазначені та закріплені належним чином на законодавчому рівні завдання. Але, поступове впровадження певного правового механізму реалізації основних норм Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» в практичну площину, дозволить у подальшому розробку раціональної схеми консолідації відповідних фінансових ресурсів, створення сприятливих умов для прискорення науково-технічного прогресу, заручення підтримкою міжнародної наукової спільноти, що у майбутньому призведе до активного міжнародного співробітництва у сфері науки.

Відповідно до положень ч.2 ст. 10 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», обов'язковій науковій і науково-технічній експертизі підлягають державні цільові та міждержавні науково-технічні програми. Крім того, дана експертиза проводиться виключно органами виконавчої влади, державними підприємствами, установами та організаціями.

Однак, під час проведення останньої виникає загальна низка проблем організаційного, науково-технічного та фінансового характеру, яка потребує, насамперед, проведення їх всебічного детального окреслення й вираження та впровадження певних заходів сприяння їх негайному вирішенню.

Отже, до таких основних проблем можна віднести:

- відсутність чіткої прив'язки характеру діяльності до її кінцевих результатів та застосування у нормативних актах різного рівня десятків понять, зміст яких не визначено, призводить до того, що реципієнти бюджетних коштів на свій розсуд визначають, а що саме буде створено

в результаті, в наслідок чого у переважній кількості випадків і наукова, і науково-технічна діяльність завершується звітом, який не має практичної цінності;

- механізм формування державних цільових програм прописаний недосконало, внаслідок чого в значній частині вони мають розмиті-абстрактні цілі, які не можуть бути досягнуті за кінцевий період часу;

- невикористання потенціалу НАН України як унікальної експертної інституції повною мірою [3];

- малий обсяг фінансування установ на утримання ними унікальних наукових об'єктів, переоснащення сучасними засобами техніки та зв'язку;

- неналежне забезпечення наукових працівників постійним доступом до міжнародних баз наукової інформації та електронних науково-інформаційних продуктів провідних видавництв і компаній;

- недостатня мобільність при виборі та започаткуванні нових напрямів досліджень, форм і методів їх організації при проведенні експертної діяльності.

З метою вирішення вищезазначених проблем необхідно:

1. Створити дієві системи оцінювання ефективності експертної діяльності та перерозподілу бюджетних коштів в залежності від результатів оцінювання [4].

2. Активізувати діяльність Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень, Ради президентів академій наук України, наукових рад, комітетів, комісій, товариств. Регулярно проводити перегляд мережі наукових рад і громадських наукових об'єднань Академії та оновлення їх складу, зокрема за рахунок залучення науковців освітянської галузі та національних галузевих академій наук, забезпечити чітке визначення завдань їх діяльності та посилення науково-експертних функцій [3].

3. Забезпечити врахування переліку основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук НАН України.

4. Започаткувати міжакадемічні цільові наукові програми та проекти, спрямовані на об'єднання зусиль інститутів національних академій наук і провідних вищих навчальних закладів у вирішенні актуальних проблем розвитку науки та її інфраструктури.

5. Удосконалити діяльність Експертної ради з питань оцінювання тем фундаментальних науково-дослідних робіт, зокрема шляхом ширшого залучення до проведення експертизи незалежних експертів.

6. Активізувати інформаційно-аналітичну та науково-експертну діяльність Академії. Відновити практику науково-технологічного прогно-

зування в державній системі стратегічного прогнозування та планування.

Врахування зазначених пропозицій і подальше розроблення цієї проблематики сприятиме вдосконаленню механізму проведення наукової та науково-технічної експертизи шляхом посилення організуючої та координуючої ролі Академії у здійсненні в Україні фундаментальних досліджень; розширенню науково-експертної діяльності Академії, забезпеченню її ключової ролі в здійсненні наукового прогнозування розвитку економіки, суспільства, науки і технологій; підготуванню пропозицій щодо розвитку науки в Україні; забезпеченню ефективної взаємодії Академії з органами державної влади та органами місцевого самоврядування; взаємодії і співпраці з вищими навчальними закладами при проведенні наукових досліджень.

Література

1. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С. М. Чистов, А. С. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. — К. : КНЕУ, 2000. — 316 с.
2. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 9. — Ст. 56.
3. Концепція розвитку Національної академії наук України на 2014 — 2023 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/CONCEPTSIYA%20ROZVYTKU.pdf>
4. Інноваційна політика :Європейський досвід та рекомендації для України [Електронний ресурс]: http://kneu.edu.ua/userfiles/our_partners/gudrun/2_UA.pdf

МІЖМЕРЕЖЕВІ ЕКРАНИ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ

Підгорна Анна Вікторівна

*старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Міжмережевий екран або брандмауер (firewall) — це пристрій, який контролює доступ в мережу та призначений, щоб блокувати весь трафік, за винятком дозволених даних. Брандмауер являє собою засіб захисту, який дозволяє приймати лише певний трафік з усього потоку даних.

До того ж, міжмережеві екрани, зазвичай, мають великий набір налаштувань. Проходження трафіку на міжмережевому екрані можна налаштувати по службам, IP-адресами відправника і одержувача, по ідентифікаторах користувачів, що звертаються до служби. Міжмережеві екрани

санкціонують централізоване управління безпекою. В одному налаштуванні адміністратор може визначити допустимий вхідний трафік для всіх внутрішніх систем організації. Це не звільняє від потреби в оновленні та налаштованих систем, але дає змогу зменшити ймовірність невірної налаштування однієї або декількох систем, в наслідку якого ці системи можуть піддатися атакам на некоректно сконфігуровану службу.

На сьогодні є два основних типи міжмережєвих екранів: міжмережєві екрани прикладного рівня і міжмережєві екрани з пакетною фільтрацією. Основою їх роботи є різні принципи функціонування, проте у разі забезпечення правильної конфігурації обидва типи пристроїв виконують функції безпеки, тобто блокують заборонений трафік. Ступінь захисту, який забезпечується цими пристроями залежить від того, яким чином вони застосовані і налаштовані.

Міжмережєві екрани прикладного рівня, або проксі — екрани, являють собою програмні пакети, основою яких є операційні системи загального призначення (такі як Windows NT і Unix) або апаратна платформа міжмережєвих екранів. Брандмауер має кілька інтерфейсів, по одному на кожен з мереж, до яких він підключений. Перелік правил політики окреслює, спосіб яким трафік передається з однієї мережі в іншу. Якщо в правилі немає очевидного дозволу на пропуск трафіку, міжмережєвий екран відхиляє чи анулює пакети.

Правила політики безпеки збільшуються використовуючи модулі доступу. У міжмережєвому екрані прикладного рівня у кожного дозволеного протоколу має бути свій власний модуль доступу. Модулі доступу, що побудовані спеціально для дозволеного протоколу вважаються кращими.

Міжмережєві екрани прикладного рівня користуються модулями доступу для вхідних підключень. Модуль доступу в міжмережєвому екрані приймає вхідне підключення і опрацьовує команди перед відправленням трафіку одержувачу. В такому разі, міжмережєвий екран обороняє системи від атак, які здійснюються додатками.

Ще одним плюсом архітектури такого типу є те, що при її застосуванні дуже складно, та навіть неможливо, «замаскувати» трафік усередині інших служб. Брандмауер також маскує адреси систем, що розміщені по інший бік від нього. Оскільки всі з'єднання починаються і закінчуються на інтерфейсах брандмауера, внутрішні системи мережі не видно безпосередньо ззовні, що дає змогу приховати схему внутрішньої адресації мережі.

Міжмережєві екрани з пакетною фільтрацією також можуть бути програмними пакетами, які основані на операційних системах загаль-

ного призначення (таких як Windows NT і Unix) або на апаратних платформах міжмережевих екранів. Брандмауер має кілька інтерфейсів, по одному на кожну з мереж, до яких підключений екран. Точно так як в міжмережевих екранах прикладного рівня, доставка трафіку з однієї мережі в іншу визначається набором правил політики. Якщо правило не дає право на приймання явним чином певного трафіку, то відповідні пакети будуть відхилені або анульовані міжмережевим екраном.

Правила політики підсилюються за рахунок використання фільтрів пакетів. Фільтри аналізують пакети і з'ясовують, чи є трафік дозволеним, відповідно до правил політики та стану протоколу (перевірка з урахуванням стану).

Використовуючи брандмауер з пакетною фільтрацією, з'єднання не припиняється на міжмережевому екрані, а направляються безпосередньо до кінцевої системи. Під час надходження пакетів міжмережевий екран визначає, чи дозволений даний пакет і стан з'єднання правилами політики. Якщо це так, пакет передається по своєму маршруту. В іншому випадку пакет відхиляється або анулюється.

Зазвичай, міжмережеві екрани з фільтрацією пакетів мають змогу підтримувати більший обсяг трафіку, так як в них відсутнє навантаження, що створюється додатковими процедурами налаштування і обчислення, які мають місце у програмних модулях доступу.

Склалося так, що міжмережеві екрани з пакетною фільтрацією мають змогу оброблювати більший об'єм трафіку, ніж міжмережеві екрани прикладного рівня, на платформі одного і того ж типу.

Міжмережеві екрани, що використовують тільки фільтрацію пакетів, не працюючи з модулями доступу, передають трафік від клієнта безпосередньо на сервер. Якщо на сервер буде здійснена атака через відкриту службу, дозволена правилами політики брандмауера, міжмережевий екран ніяк не помітить атаку. Міжмережеві екрани з пакетною фільтрацією так само допускають бачити ззовні внутрішню структуру адресації. Внутрішні адреси немає сенсу приховувати, так як з'єднання не перериваються на межмережевому екрані.

З плином часу, брандмауери поступово перетворюються і стають більш досконалішими. Компанії, які виготовляють міжмережеві екрани прикладного рівня в певний момент прийшли до висновку, що потрібно створити метод підтримки протоколів, які не використовують певні модулі доступу. Як результат цього з'явилася технологія модуля доступу Generic Services Proxy (GSP). GSP створена для того, щоб підтримувати модулями доступу прикладного рівня інших протоколів, потрібних системі безпеки і при роботі мережевих адміністраторів. Насправді GSP

налагоджує роботу міжмережевих екранів прикладного рівня як екранів з пакетною фільтрацією.

Компанії, які виготовляють міжмережеві екрани з пакетною фільтрацією теж додали певні модулі доступу в свої продукти щоб забезпечити більш високий рівень безпеки деяких широко поширених протоколів. На даний час велика кількість міжмережевих екранів з пакетною фільтрацією поставляються з модулем доступу SMTP.

У той час як основна функціональність брандмауерів обох типів лишилась незмінною, (що і являється причиною більшості вразливостей цих пристроїв), тепер на ринку існують гібридні міжмережеві екрани. Майже нереально знайти міжмережевий екран, робота якого побудовано тільки на прикладному рівні або фільтрації пакетів. Це ні в якому випадку не можна вважати недоліком, оскільки завдяки цьому адміністратор, який несе відповідальність за безпеку, може налаштовувати пристрій для роботи в певних умовах.

Якщо модулі доступу на міжмережевому екрані прикладного рівня настроєні вірно, після сканування через екран з фільтрацією пакетів, скоріш за все, відобразиться більша кількість слабких місц, ніж при скануванні через міжмережевий екран прикладного рівня. Причиною цього являється те, що модуль доступу перехоплює і сканує пошту і веб-запити перед відправкою на сервери. У певних випадках цей підхід забезпечує захист від використання вразливостей серверів.

Отже, міжмережеві екрани є захисним засобом між локальною та зовнішньою мережами. Вони контролюють вхідний та вихідний трафік на комп'ютері або в локальній мережі, можуть зупиняти практично всі види мережевих атак, вирізати рекламу, відключати банери, рекламні скрипти, впливаючі вікна та інші. Проте, брандмауери не гарантують повну безпеку інформації у локальних комп'ютерних мережах, так як не мають змоги запобігти таким проблемам як: фітінгове шахрайство та віруси, які поширюються електронною поштою.

Література

1. Захист інформації в галузі інформаційних процесів та інформації [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://readbookz.com/book/157/4530.html> — Назва з екрану.
2. Осипенко А. Л. Борьба с преступностью в глобальных компьютерных сетях : Международный опыт : [монография] / А. Л. Осипенко. — М. : Норма, 2004. — 432 с.
3. Волеводз А. Г. Следы преступлений, совершенных в компьютерных сетях / А. Г. Волеводз // Российский следователь. — 2002. — № 1. — 412 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ЦИФРОВОГО ПІДПISУ В УКРАЇНІ

Бардиш Денис Іванович
студент I курсу гр. ДП-213 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету

Електронний документообіг є одним з тих засобів, що мають змогу забезпечити потреби сьогодення в швидкому інформаційному обміні. А застосування електронного цифрового підпису, який підтверджує оригінальність документа і надійно захищає його від підробок, — результативне рішення для всіх, хто не хоче чекати приходу кур'єрської пошти за багато сотень кілометрів, щоб перевірити дійсність отриманої інформації або підтвердити факт укладення договору. Документи можуть бути засвідчені електронним цифровим підписом і передані до потрібного місця призначення протягом декількох секунд, адже електронний документ передається за допомогою швидкісних телекомунікаційних систем, однією з яких є, наприклад, Інтернет. За таких умов усі учасники обміну електронними документами незалежно від відстані мають однакові можливості в електронному інформаційному обміні.

З січня 2004 року набув чинності прийнятий парламентом Закон України «Про електронний цифровий підпис», який розкриває визначення, сферу застосування та юридичну силу електронного цифрового підпису.

Електронний підпис — інформація в електронному вигляді, яка приєднується до інших електронних даних або логічно з ними зв'язана та виконують функції перевірки цілісності даних та ідентифікації особи, яка підписала ці дані. Електронний цифровий підпис можуть використовувати юридичні та фізичні особи як аналог власноручного підпису для наділення електронного документу юридичною силою. [1]

Електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки), якщо: електронний цифровий підпис підтверджено з використанням посиленого сертифіката ключа за допомогою надійних засобів цифрового підпису; під час перевірки використовувався посилений сертифікат ключа, чинний на момент накладення електронного цифрового підпису; особистий ключ підписувача відповідає відкритому ключу, зазначеному у сертифікаті. [2]

ЕЦП володіє всіма основними функціями особистого підпису:

- засвідчує те, що отриманий документ надійшов від особи, яка його підписала;
- гарантує цілісність та захист від спотворення / виправлення підписаного документу;
- не дає можливості особі, яка підписала документ, відмовитись від зобов'язань, що виникли в результаті підписання цього документу.

Безпека застосування ЕЦП забезпечується тим, що засоби, які використовуються для роботи з ЕЦП, проходять експертизу і сертифікацію в Департаменті спеціальних телекомунікаційних систем СБУ, яка гарантує неможливість злому та підробки ЕЦП.

Електронний цифровий підпис — результативне рішення для всіх, хто хоче йти в ногу з новими вимогами часу. Всі учасники електронного документообігу одержують однакові можливості не зважаючи на їх розташування один від одного.

Електронний цифровий підпис — це послідовність символів, яку отримують як наслідок криптографічного перетворення електронних даних з використанням закритого ключа ЕЦП, що дає змогу користувачеві відкритого ключа встановити цілісність і незмінність цієї інформації, а також власника закритого ключа ЕЦП.

Достовірне засвідчення документів, які створені у електронній формі і не мають паперового аналогу можуть полегшити життя багатьом користувачам фінансових послуг та різних видів бізнесу.

Робота з ЕЦП в Україні основана на низці законів: «Про електронний цифровий підпис», «Про електронний документ та електронний документообіг» та постанов кабміну: «Про затвердження Порядку засвідчення наявності електронного документа (електронних даних) на певний момент часу», «Про затвердження Положення про центральний засвідчувальний орган», «Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності» тощо.

Для дійсного запровадження електронного документообігу та ЕЦП не вистачало декількох ланок. Зокрема центрів сертифікації ключів електронного цифрового підпису.

З 17.01.2006 Науково-виробнича фірма «Українські національні інформаційні системи» (УНІС) має змогу здійснювати функції центру сертифікації ключів електронного цифрового підпису. Це перша організація, яка отримала акредитацію Центру сертифікації ключів електронного цифрового підпису.

УНІС функціонує з сертифікатами міжнародного стандарту X.509 v3. Для створення електронного цифрового підпису застосовуються стандарти ДСТУ 4145-2002, ГОСТ 34.310-95 та ГОСТ 34.311-95.

УНІС спрямований не на обслуговування (формування, зберігання, блокування, поновлення, завірення тощо) абстрактних сертифікатів, а на роботу з сертифікатами для відомих потреб (Державного Комітету фінансового моніторингу, податкової). Відповідно пропонує програмне забезпечення для роботи з цими структурами.

Регулювання роботи з електронним цифровим підписом в Україні відбувається за допомогою наступних нормативно-правових документів:

1. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р.
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003р.
3. Правила посиленої сертифікації. Затверджені наказом ДСТСЗІ СБ України №3 від 13.01.2005 р. та зареєстровані в Міністерстві юстиції України за № 104/10384 від 27.01.2005 р. (зі змінами згідно Наказу № 50 від 10.05.2006 «Про внесення змін до Правил посиленої сертифікації»).
4. Наказ № 50 від 10.05.2006 «Про внесення змін до Правил посиленої сертифікації» Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України.
5. Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту конфіденційної інформації та відкритої інформації з використанням електронного цифрового підпису. Затверджено наказом ДСТСЗІ СБ України № 31 від 30.04.2004р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 592/9191 від 12.05.2004 р.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2004 р. № 680 «Про затвердження Порядку наявності електронного документу (електронних даних) на певний момент часу».
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2004 р. № 903 «Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів».
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 р. № 1451 «Про затвердження Положення про Центральний засвідчувальний орган».
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 р. № 1452 «Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності».

Отже, швидке піднесення та глобальне запровадження новітніх інформаційних технологій, інтенсифікація інформаційних відносин, сфо-

рмували підстави для поступової заміни паперових аналогів електронним документообігом. Юридична сила та дія електронного документа не може заперечуватись виключно через те, що він має електронну форму.

Застосування електронного цифрового підпису надає можливість підтвердити цілісність електронного документа, тобто його захищеність від внесення несанкціонованих змін, руйнування або знищення в процесі переміщення від відправника до одержувача, та ідентифікувати підписувача.

Електронний цифровий підпис направлений на полегшення та формування документообігу між суб'єктами господарювання, що, насамперед, має посилити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. При застосуванні ЕЦП прискориться процедура підписання цивільно-правових та господарських договорів, оформлення експортно-імпорتنих операцій, надання електронних банківських послуг.

Література

1. Про електронні документи й електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №36. — Ст. 275
2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 року//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №36. — Ст. 276
3. Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів: Постанова від 13 липня 2004 року//Офіційний вісник України. — 2004. — №28. — т. 1. — Ст. 1884.

ПУБЛІЧНА ВЛАДА: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

*Колечкіна Тетяна Миколаївна
студентка III курсу гр. ДП-211 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Поняття «служба» у загальному розумінні цього слова може використовуватися як позначення виду діяльності людей та відповідного соціально-правового інституту, або як найменування певного відомства, органу або його структурного підрозділу. Служба, поряд із навчанням, виробництвом матеріальних цінностей та наданням господарських послуг, веденням домашнього господарства та ін., є різновидом інституалізованої суспільно корисної діяльності людини [1, с. 4]. Служба пов'язана з управлінням та соціально-культурним обслуговуванням людей.

Окремі дослідники (Д. М. Бахрах) зазначають, що службовці — це ті, хто займає посади в державних або громадських організаціях та за винагороду здійснює управлінську або соціально-культурну діяльність [1, с. 4-5]. Специфіка праці службовців полягає у тому, що вони: а) безпосередньо матеріальних цінностей не виробляють, але створюють умови для матеріального виробництва; б) володіють специфічним предметом праці — інформацією, яка водночас виступає засобом їх впливу на тих, ким вони управляють (обслуговують). Службовці, як правило, збирають, опрацьовують, передають, зберігають, створюють інформацію; в) впливають на людей, обслуговують їх; г) зазвичай зайняті розумовою працею; д) працюють оплатно, отримують заробітну плату; е) займають посади в державних або громадських організаціях.

На думку інших вчених (В. М. Манохін), для з'ясування сутності служби в суспільстві, необхідно звернутися до аналізу процесу праці під час здійснення служби та інших видів соціальної діяльності [2, с. 5-6]. Вирішальним фактором, який визначає відмінність служби від інших видів соціальної діяльності, є специфічний об'єкт впливу в процесі праці — людина, особа як соціально-біологічна істота, тобто воля особи, її здоров'я, права та свободи і т.д. Служба є трудовою діяльністю для інших осіб і під час її здійснення об'єкт впливу — людина — завжди конкретна, попередньо відома або така, що стала відомою під час здійснення служби.

Цікавою є точка зору В. М. Манохіна, який вважає, що місце служби як елемента у будь-якій організації правильно та доцільно визначити як продовження та завершення процесу формування (створення) цієї організації або системи організацій [2, с. 5-6]. При цьому як продовження процесу формування організації виступає організація служби (встановлення посад та їх кількості, визначення посадових повноважень, підбір та розстановка кадрів і т. ін.), а як завершення — практичне здійснення службової діяльності.

Вітчизняні автори (Л. В. Коваль) відзначають, що через службу здійснюється практична реалізація компетенції органів влади або повноважень інших організацій [3, с. 46]. Професійні службовці, на думку цих авторів, є найманими робітниками, напрямками діяльності яких є прийняття управлінських рішень та їх реалізація в порядку службових завдань. При цьому за ознакою організації та порядком проходження служба поділяється на державну та службу в недержавних структурах, у тому числі в органах місцевого самоврядування. Але, на наш погляд, така класифікація не є вдалою, оскільки служба в органах місцевого са-

моврядкування за сутністю та ознаками має більше спільного з державною службою, ніж зі службою в громадських організаціях.

За радянської доби дослідники (Д. М. Бахрах) виокремлювали службу в державних організаціях, або державну службу, та службу в громадських (партійних, профспілкових, кооперативних та ін.) організаціях, або громадську службу [1, с. 13]. Державна служба поділялася на цивільну та мілітаризовану. В системі цивільної державної служби виокремлювалися загальна і спеціалізована (на залізничному транспорті, в прокуратурі, суді, дипломатична та ін.). Мілітаризована служба поділялася на військову, міліцейську та воєнізовану. В публічній владі тих часів не існувало поділу на державну та публічно-самоврядну (місцеве самоврядкування), тому зазначена класифікація була доречною — всі публічно-владні органи та їх службовці були державними.

Становлення і розвиток місцевого самоврядкування в Україні на початку 90-х років ХХ століття, обумовили появу нового виду служби — служби в органах місцевого самоврядкування. Поступово здійснюється його нормативно-правове забезпечення. Цей вид служби має знайти своє місце в класифікації служби.

Служба через посаду спрямовує волю індивіда на служіння суспільним або корпоративним інтересам. Службовець не володіє посадовою владою, повноваженнями. Він використовує їх для реалізації відповідних цілей та завдань [4, с. 56]. В системі публічної влади, «складовими частинами якої доктринально визнаються як державна влада, так і місцеве самоврядкування» [5, с. 24], реалізації підлягають публічні (суспільно-важливі) цілі та завдання. Для їх реалізації створюються відповідні управлінські інститути, в рамках яких і здійснюється служба. Ще на початку ХХ століття В. І. Ленін писав, що сутність відносин посадових осіб будь-якого суспільства із цим суспільством полягає у тому, що «посадові особи здійснюють не свою особисту (або групову або кружкову) волю, а волю цього суспільства» [88, с. 36]. І. М. Пахомов зазначає, що публічною службою є діяльність, яка обов'язково «має політичний характер» [6, с. 8].

З огляду на наведене, можемо виділяти два типи служби: публічну, яка здійснюється на посадах в державних органах та органах місцевого самоврядкування і спрямована на здійснення суспільно-важливих (публічних) функцій, та корпоративну, яка здійснюється на підприємствах, в установах та організаціях всіх форм власності і спрямована на здійснення внутрішньо-організаційних (корпоративних) функцій та соціально-культурне обслуговування людей.

Таким чином, публічна служба є діяльністю, яка здійснюється на професійній основі особами, які займають посади в органах публічної влади, спрямована на здійснення покладених суспільством через державу на ці органи суспільно-важливих (публічних) функцій.

Література

1. Бахрах Д. Н. Общие вопросы службы в советских государственных и общественных организациях/Д. Н. Бахрах/Служба в государственных и общественных организациях. — Свердловск, 1988. — 136 с.
2. Манохин В. М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование/В. М. Манохин — М.: Юристъ, 1997.
3. Коваль Л. В. Адміністративне право: Курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів/Л. В. Коваль — К.: Вентурі, 1998. — С. 46.
4. Бельский К. С. Административная власть государственного служащего//Служба в государственных и общественных организациях. — Свердловск, 1988. — 136 с.
5. Авер'янов В. Б. Адміністративна реформа і правова наука/В. Б. Авер'янов.//Право України. — 2002. — № 3. — С. 20-27.
6. Пахомов І. М. Адміністративноправові питання державної служби в СРСР/І. М. Пахомов — К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. — 128 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ВІДНОСИН У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

*Кулик Альвіна Олександрівна
студентка IV курсу гр. КП-011 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету*

Упорядкованість банківських відносин, їх системність і динамізм є необхідними умовами функціонування й розвитку економіки країн Центральної Європи. Для економік Словачької Республіки, Чеської Республіки та України призначення права полягає, насамперед, у врегулюванні, впорядкуванні суспільних відносин [9, с. 27; 2, с. 10-16; 1, с. 145-158; 3; 4], у т. ч. банківських, наданню їм відповідної стабільності, створенні відповідних умов для реалізації прав осіб і нормального існування громадянського суспільства в цілому.

Соціально-економічні перетворення, що відбулись у країнах Центральної Європи зорієнтовані на реальне втілення в життя засад демократичного суспільства з ринковим типом економіки, зумовили нагальну по-

требу в формуванні і розвитку в кожній із цих країн самостійних якісно нових правових систем.

Оскільки реформувати або модернізувати будь-який соціальний об'єкт перетворень можна лише в тому разі, якщо він у своїй базисній структурі має потенціал позитивного розвитку, а не становить дезінтегруючу соціально-культурну матерію, яка не витримала іспиту часом, у більшості центральноєвропейських країн було обрано шлях трансформації успадкованої системи права, якісного перетворення всіх складових правової системи, їх взаємозв'язків: правової культури і свідомості, ідеології, юридичної науки, правової політики і юридичної практики тощо. Практично у всіх країнах постсоціалістичної Європи процеси демократичної трансформації суспільства в першу чергу були спрямовані на формування ринкової економіки з розвинутим банківським сектором. Органічною складовою трансформаційних процесів у зв'язку з цим стало формування якісно нових для постсоціалістичних суспільств банківських відносин. Це, в свою чергу, вимагало від центральноєвропейських країн не просто поліпшення успадкованих соціалістичних правових систем або кількісної заміни нормативно-правових актів, але й прийняття концептуально нових юридичних актів. [5; 6, с. 97-99]. Труднощі у швидкому створенні системи правового забезпечення банківських відносин у країнах Центральної Європи, на нашу думку, багато в чому були спричинені тим, що розвиток банківських відносин нормальним природним шляхом було перервано тривалим періодом соціалістичного господарювання [7; 8].

Водночас перспективи інтеграції до єдиного європейського ринку та Європейського Союзу змусили законотворців країн Чехії та Словаччини з самого початку постсоціалістичного існування шукати шляхів гармонізації та уніфікації найбільш важливих для економіки сфер права. Особливої актуальності для центральноєвропейських країн та України на даному етапі їх соціально-економічного розвитку набувають засади правового регулювання, а особливо проблема вияву можливостей впливу права на банківські відносини.

В країнах Центральної Європи виникла необхідність охорони приватних інтересів в усіх сферах суспільного життя. При цьому важливо усвідомити, що правове поле функціонування банківської системи в центральноєвропейських країнах базується на публічно-правовому регулюванні.

Публічно-правовий вплив на економічні відносини в країнах Центральної Європи, будується на принципово нових засадах. За своєю суттю він має відповідати потребам ринкової економіки, принаймні перехідно-

го до неї періоду. Проте застосування норм публічного права не повинно зводитися до законодавчого обмеження свободи волі суб'єктів банківських відносин. Воно має сприяти упорядкуванню діяльності суб'єктів банківських відносин, запобігати випадкам зловживання правами, свободами тощо, а також забезпечувати додержання публічного порядку. Публічно-правовий вплив на правове забезпечення банківської діяльності передбачає, зазвичай, і державну підтримку діяльності суб'єктів банківської діяльності. Тобто, публічно-правове забезпечення має, з одного боку, сприяти створенню в країнах Центральної Європи необхідних умов для економічно ефективного функціонування банківської системи, а з іншого — запобігати можливим правопорушенням.

Література

1. Алексеев С. С. Теория права/С. С. Алексеев. — Х.: БЕК. — 1994. — 224 с.
2. Алексеев І. В. Стратегії розвитку підприємств і державне регулювання економіки/І. В. Алексеев. — К.: УАДУ при Президенті України, 1998. — 202 с.
3. Гальчинський А. С. Україна: наука та інноваційний розвиток/А. С. Гальчинський. — К.: Б. В., 1997. — 65 с.
4. Гальчинський А. С. Україна: поступ у майбутнє/А. С. Гальчинський. — К.: Основи, 1999. — 220 с.
5. Лившиц Р. З. Современная теория права/Р. З. Лившиц. — М., 1992. — С. 43.
6. Мельник Н. Ф. Державне регулювання економіки перехідного періоду/Н. Ф. Мельник. — Тернопіль, 1995. — 179 с.
7. Пацурківський П. Проблеми теорії фінансового права/П. Пацурківський. — Чернівці: ЧДУ, 1998.
8. Ровинский Е. А. Основные вопросы теории советского финансового права/Е. А. Ровинский. — М.: Госюриздат, 1960. — 193 с.
9. Тацій В. Методологічні питання розвитку конституційного процесу/В. Тацій, Ю. Тодика//Право України. — 1996. — № 12. — с.27-28.

ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ: МРІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Михайлик Руслана Сергіївна

Студентка гр. ПВ9-12-28 Кіровоградського кооперативного коледжу економіки і права ім. М. П. Сая

Освіта належить до таких сфер життя суспільства, які зачіпають інтереси всіх людей. Історичний досвід найбільш розвинутих країн переконливо доводить пряму залежність ефективності функціонування всіх сфер життя суспільства, насамперед економіки, від матеріального та духовного внеску в освіту, науку, підготовку кадрів. Освіта — це товар. Товар, який спочатку оплачується через докладені зусилля і витрачені

матеріальні кошти, а потім повинен приносити прибутки. Закон України «Про освіту» зазначає, що «Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства».

Стаття 53 Конституції України говорить, що «Кожен має право на освіту». Але все актуальнішим стає питання про те, де ж саме українці хочуть реалізовувати своє право на освіту: на теренах України чи поза її межами. Бажання отримати вищу освіту за кордоном, а особливо в країнах Європейського Союзу, тепер називають трендом серед молодого та амбітного населення України. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України підрахувало: щорічно за знаннями і дипломом в Європу відправляються до 20 тис. українських випускників і студентів. Експерти вважають, що освоєння молодими українцями західно- та східноєвропейської освіти тільки починається.

Розширити границі української освіти допоміг Болонський процес — процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його метою є створення європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників, підвищення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. Студенти відправляються в інші країни за дипломами, науковці — за стажуванням. В свою чергу і Україна стає все більше відкритою для допитливих іноземців. Хоча стверджувати, що науковий обмін став простим та прозорим, поки що рано.

Одна річ змушує задуматись: наших співвітчизників, які в змозі платити за навчання дітей десятки тисяч доларів, не так багато, але туристичні агенції відмічають, що попит на освіту за кордоном зростає на 20-30% на рік, навіть під час економічної кризи. То чому ж українці так прагнуть отримати зарубіжну освіту? Причин багато.

Одна із головних причин — корупція в освіті України. Корупція в освітній галузі — це пряма загроза стратегічному розвитку суспільства. В Україні були приклади викриття корупційних дій викладачів, але наслідки цих викриттів не набули широкого висвітлення у вітчизняних ЗМІ, тобто виховний чинник було знівельовано. А ось в країнах Європи корупція в освіті неприпустима: викладача, якого викрито в корупційних діях, звільняють, влаштуватись на роботу надалі він може лише в маловідомий заклад (і то зі значними труднощами), тобто хабарництво невідворотно відобразиться негативним чином на його подальшій професійній діяльності.

Як зазначають студенти іноземних країн, що проходять навчання в Україні, в наших вузах у студентів немає можливості самостійно обирати курс лекцій — все уже вирішено програмою за них.

Більше половини громадян України вважають, що шанси заробити гарні гроші на батьківщині є більш ніж мізерними, тому вони прагнуть знайти високооплачувану роботу за кордоном. Щоб було легше адаптуватися до іноземних умов життя і праці, українці вже в юному віці турбуються про своє майбутнє і надають перевагу вузам за рубежем.

Резонним є і питання інтересу. Навчання за кордоном — це не лише процес отримання знань, а й культурний обмін з іноземними ровесниками. Навчання має не лише принести певний кваліфікаційний рівень, а й усі передумови стати всебічно розвинутою людиною, орієнтованою на постійне вдосконалення себе та своїх якостей — як професійних, як інтелектуальних, так і духовних.

Процес здійснення вступу до вищого навчального закладу за кордоном здійснюється за певним порядком, де кожен етап — важливий. Правильний вибір абітурієнтами країни і вузу — мабуть, найвідповідальніший момент в усьому навчальному процесі. Звісно, перед тим як прийняти таке відповідальне рішення, ретельно зважуються всі «за» і «проти». Безперечно, потрібно чітко усвідомлювати, до чого абітурієнт має здібності: це допоможе обрати правильний вуз. Як би спеціалісти не уникали ярликів, за різними країнами все ж закріпилась певна «профільність». Так, у Францію наші студенти їдуть вивчати мови та міжнародне право. Але особливо раді тут бачити наших випускників технічних факультетів — французи готують відмінних інженерів. Вузи Німеччини — справжній Клондайк для майбутніх бізнесменів, які прагнуть досконально осягнути всі тонкощі економіки, фінансів й підприємництва. Великобританія сама по собі — освітній бренд. Сьогодні в топі Туманного Альбіону спеціалісти в області природничих наук, енергетики, медицини й економіки. Швейцарія — найкраща база для тих, хто хоче зробити кар'єру в готельному і ресторанному бізнесі. Найбільш «багато профільні» США — за океаном можна досконально вивчити всі напрями: від акторської майстерності до медицини.

Навчатися в іноземному вузі — задоволення не з дешевих. Але в багатьох навчальних закладах вартість навчання може сміливо конкурувати з розцінками вітчизняних університетів. Більше того, в державних вузах деяких країн є можливість навчати іноземних студентів безкоштовно. Така удача може очікувати на українських абітурієнтів при вступі у французькі, чеські, норвезькі і польські вузи. Щоправда, для цього не-

обхідно вивчити державну мову, а значить, що мовні курси абітурієнту треба закінчити ще в Україні.

Більше половини з українських абітурієнтів, які бажають навчатися за кордоном, обирають навчальні заклади Східної Європи. Вартість навчання в даних країнах в середньому близько 2 тис. євро на рік, що дорівнює а то й є меншим за вартість навчання в деяких вітчизняних контрактних відділеннях. Крім того, за рубежем талановита молодь може поборотися за стипендію чи грант вузу, що може покрити частину витрат.

Перспективи працевлаштування після закінчення навчання в закордонних вузах досить таки радують. На ринку праці України європейську освіту вважають більш практичною та бізнес-орієнтованою, ніж українську. Більша частина співвітчизників, отримавши освіту за кордоном, повертаються на батьківщину. Тут спеціаліст з іноземним дипломом як і раніше більш конкурентоспроможний. Слід зазначити, що останнім часом роботодавці стали набагато вимогливіше ставитися до рівня зарубіжної освіти. Після ряду скандалів за участі помітних політиків, що купляли свої дипломи в так званих «американських академіях», існуючих лише в Інтернеті, дипломи перевіряють ретельніше. Але є, за словами експертів, і гарна новина. Маючи престижну європейську чи американську освіту, випускники отримують набагато більше шансів потрапити на роботу в міжнародні корпорації. І хоча там вони можуть розраховувати на позиції початкового рівня, можливостей кар'єрного росту так компанії дадуть на порядок більше, ніж вітчизняні підприємства.

З боку нашого уряду, а також різних установ та організацій, є спроби сприяння навчати наших студентів за кордоном. Так, у 2011 році вперше запроваджено бюджетну програму з навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних закордонних вищих навчальних закладах, обсяг видатків на яку становить близько 44 млн. грн., що дозволяє направити на навчання або стажування біля 300 осіб. Отримати магістерський ступінь безкоштовно в найкращих університетах світу пропонує українській молоді і освітній проект «Всесвітні студії» (WorldWideStudies) Фонду Віктора Пінчука. Також діє українська стипендіальна програма в університеті Кембриджу (Cambridge-Ukraine Studentships) — програма фінансує навчання українців на однорічному курсі магістратури в університеті Кембриджу за однією з 50 гуманітарних спеціальностей.

Варто сказати, що в зарубіжних вузах перспективні українці не лише навчаються. Для них створюються всі належні умови для науково-дослідницької роботи. Скрізь діє режим максимальної підтримки, в тому

числі і в матеріальному плані. Науково-технічна база постійно оновлюється, в наукових бібліотеках за мінімальних зусиль можна знайти найсвіжішу статтю на задану тему. Ця ж організованість проявляється і в дрібницях: будь-які предмети канцелярії, копіювання документів — надаються без обмежень, в той час як на батьківщині такі дрібниці повністю покладаються на плечі дослідника і в результаті б'ють по його бюджету.

Отже, немає сумнівів в тому, що освіта — це одна з основоположних сфер нашого життя, тому що є підґрунтям для подальшої діяльності людини в суспільстві, державі, родині. Серед безлічі вищих навчальних закладів світу важко обрати один і найкращий, тому треба вміти правильно розставляти пріоритети і зрозуміти, що тобі потрібно та що ти можеш для цього зробити.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ШТРАФ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОНОВЛЕНОГО ЗМІСТУ

Окопник Олена Миколаївна

професор кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук, доцент

Найпоширенішим видом реакції держави на вчинення адміністративних правопорушень в адміністративно-деліктному законодавстві України був і залишається адміністративний штраф: за даними адміністративно-юрисдикційної практики щороку у 90 відсотках усіх постанов про накладення адміністративних стягнень передбачається саме адміністративний штраф.

Виникнувши ще за часів римського права, адміністративний штраф розглядався, як, до речі, й тепер, як різновид грошового стягнення, що накладалося уповноваженою особою і потрапляло в дохід держави. У 20-30-х роках ХХ ст. в законодавстві УРСР адміністративна відповідальність взагалі ототожнювалася із застосуванням за протиправні діяння штрафів в адміністративному порядку. Адміністративний штраф зберіг свої домінуючі позиції серед адміністративних стягнень і до сьогодні [2].

Представники адміністративно-правової науки — провідні вчені-адміністративісти В. Авер'янов, В. Бевзенко, І. Голосніченко, І. Коліушко, В. Колпаков, А. Козюк, О. Кузьменко, Д. Лук'янець, юристи-практики

неодноразово наголошували на необхідності істотної модифікації засад адміністративно-деліктної відповідальності, розробці нових перспективних зразків кодифікованих адміністративно-деліктних актів, які могли б стати основою для подальшого реформування законодавства у цій сфері [5].

Штраф — найбільш поширений вид адміністративного стягнення майнового характеру. Він накладається на правопорушників в адміністративному або судовому порядку у випадках і межах, передбачених актами вищих органів державної влади і управління. Розмір штрафу визначається переважно щодо офіційно встановленого розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян або, в окремих випадках у кратному розмірі до вартості проїзду або товару. Що стосується посадових осіб на відміну від громадян, чинним законодавством встановлені більш високі розміри стягнень [1, с. 105]. За одиницю обчислення адміністративного штрафу відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення» щодо посилення відповідальності у вигляді штрафу» від 7 лютого 1997 року прийнято неоподаткований мінімум доходів громадян, який становить 17 гривень [7].

Неоподатковуваний мінімум доходів громадян у розмірі 17 грн., який застосовується ще з 1997 р. як базова одиниця для розрахунку розміру адміністративного штрафу, вже не відображає економічних та соціальних реалій сьогодення.

Зазначені вище науковці зазначають, що базовою одиницею грошового стягнення є офіційно встановлений розмір мінімальної заробітної плати на момент скоєння адміністративного правопорушення. Проте вбачається, що концептуальний підхід у врегулюванні цього спектра відносин, запропонований розробниками законопроекту № 4107, не є достатньо виправданим і вимагає негайного обговорення та доопрацювання. Саме тому важко не погодитись із позицією представників Головного науково-експертного управління Верхової Ради України, які у пунктах 1, 2 свого Висновку від 17 березня 2009 р. на згаданий проект підкреслюють, що мінімальна заробітна плата не є оптимальним нормативом для обчислення адміністративних штрафів, зокрема, хоча б з огляду на те, що відповідно до Закону України «Про оплату праці» мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт) [8]. З цього видно, що ця величина не має жодного відношення до адміністративної відповідальності. Сутність цього по-

няття досить далека від сутності заробітної плати. Визначення розміру штрафу повинно відбуватись не тільки з огляду на майновий стан середньостатистичного громадянина, а має враховувати також і принцип пропорційності покарання та інші чинники, які зовсім не притаманні мінімальній заробітній платі [3].

Отже, постає питання впровадження нових механізмів обрахування розмірів адміністративних штрафів, які застосовуються до особи правопорушника, та, відповідно, виникає потреба у наукових дослідженнях цієї проблематики, які б стали теоретичною базою для формування законодавства. Одним із можливих шляхів пошуку відповідей на поставлене питання може стати аналіз зарубіжного досвіду у цій галузі, оскільки запозичення такого досвіду нормативного регулювання в тій чи іншій сфері та імплементація відповідних норм у національне законодавство України було і залишається одним із пріоритетних шляхів подальшого вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства. Вказаний підхід зумовлює пошук найбільш ефективних та раціональних, з точки зору вітчизняного правозастосування, механізмів впорядкування відповідних правовідносин. Керуючись цим, виправданою слід визнати необхідність аналізу зарубіжного законодавства і в цій сфері [5].

Наприклад, штрафи за порушення правил дорожнього руху в деяких державах вираховують в залежності від доходу в місяць або доходу в день. В Данії штраф за керування транспортним засобом в стані сп'яніння нараховується від 1 доходу в місяць (середня зарплата 2395 євро). В Фінляндії за аналогічне правопорушення штраф від 15 доходів в день. В цій же державі перевищення допустимої швидкості на 50 км/г — штраф 14 доходів в день, переїзд на заборонений сигнал світлофора штраф від 10 доходів в день (середня зарплата у Фінляндії складає 3200 євро на місяць) [9].

А як багатьом відомо, що на сьогоднішній день більша частина приватних підприємств офіційно своїм працівникам виплачує мінімальну заробітну плату, решту в конверті. І це не тому що громадяни в нашій державі не поважають закон. А тому що держава встановлює такі жорсткі рамки для приватних підприємців і встановлює високі податки, то керівники просто вимушені порушувати закон. І працівники офіційно отримують мінімальну заробітну плату. Виникає проблема — при нарахуванні штрафу, майже 60 відсотків громадян отримують мінімальну заробітну плату.

Підводячи підсумок хотілося б зазначити яка ж в майбутньому на наш погляд можлива нова концепція нарахування адміністративного штрафу за правопорушення — ми вважаємо, що нараховувати суму штрафу по-

трібно в залежності від доходу в місяць або доходу в день. Але для цього необхідно: 1) визначити складність проступку; 2) потрібно докорінно змінити Податковий кодекс і створити умови для розвитку підприємств, і виключити «чорні» бухгалтерії і тоді штрафи можна нараховувати в залежності від доходу в місяць або доходу в день.

Література

1. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. / Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 216 с.
2. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. — К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. — 668 с.. (
3. Висновок Головного науково-експертного управління від 17 березня 2009 р. на проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо визначення розміру штрафів)» від 24 лютого 2009 р. № 4107 // Шпр://^ka2.gai-ia^ou.ua/rk/t.№'eБ_п/ ^«Бргос4_1?ia=&p0511=34565
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page6>
5. Коломоєць Т. Базова одиниця обчислення розмірів адміністративних штрафів: пошук оптимального варіанта / Т. Коломоєць, П. Лютиков // Право України. — 2000. — № 11. — С. 120-128.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13-14, № 15-16, № 17. — Ст. 112.
7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності у вигляді штрафу: Закон України від 7 лютого 1997 року // ВВР. — 1997. — № 14. — Ст. 114.
8. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 17. — Ст. 121.
9. Штрафи на дорогах Європи. — Режим доступу : http://gai.dp.ua/strafi_evropa.html.

СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ

Пархоменко Артем Олександрович
студент I курсу гр. ДП-213 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету

Комплексне вивчення юридичної термінології є одним з актуальних завдань сучасної лінгвістичної науки, що підтверджують численні наукові розвідки останніх років. Значна їх частина зосереджує увагу на загальних питаннях виникнення, функціонування та розвитку правничої термінології (М. Вербенец, Н. Яцишин), інші ставлять за мету типологі-

чне порівняння юридичних термінів української мови та інших мов, (І. Гумовська, Т. Заплітна, А. Ляшук). Презентовані також наукові праці, присвячені термінології окремої галузі права. На сьогодні, наприклад, частково описані системи термінів кримінально-процесуального права (Б. Стецюк), конституційного права (П. Луньо) тощо, а також судово-медична термінологія (Т. Лепеха). Водночас фінансово-правова терміносистема ще досі не була об'єктом спеціального наукового аналізу, чим і зумовлюється актуальність пропонованого дослідження.

Метою роботи є аналіз структурних особливостей двокомпонентних фінансово-правових термінів. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань: виявити двокомпонентні фінансово-правові терміни; визначити основні структурні моделі зафіксованих лексем та класифікувати їх; зробити висновки про загальні закономірності творення таких термінів. Дослідження сучасної фінансово-правової термінології здійснюємо на матеріалі «Словника фінансово-правових термінів» (К., 2011 р.) за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Л. К. Воронової.

Усього в аналізованих матеріалах зафіксовано 219 двокомпонентних за структурою термінів. Вони презентовані такими трьома моделями:

1) модель **прикметник + іменник** — найбільш продуктивна з-поміж усіх виявлених. Таку структуру мають 190 термінів, що становить 87 % загальної кількості досліджуваних двокомпонентних термінів, наприклад: *акцизний податок, валютне регулювання, вексельне досьє, грошова система, електронний гаманець, звітний період, казначейський білет, корпоративні права, митне законодавство, міжбюджетні відносини, мінімальна пенсія, натуральні податки, ощадна книжка, пасивний дохід, платіжна вимога, податкове правопорушення, страхова сума, фінансова відповідальність* тощо.

2) модель **іменник + іменник** — посідає друге за продуктивністю місце, хоча в кількісному аспекті значно поступається попередній моделі. У матеріалах виявлено тільки 20 аналітичних термінів такої будови, що становить 9 % усіх двокомпонентних термінів, наприклад: *акт перевірки, акт ревізії, база оподаткування, видача векселя, видатки бюджету, видатки розвитку, дефіцит бюджету, договір страхування, доходи бюджетів, класифікація видатків, ліквідність банку, об'єкт оподаткування, одиниця оподаткування, переказ грошей, платники податку, проект бюджету, профіцит бюджету, реквізити векселя, ставка податку, суб'єкт оподаткування*.

3) модель **іменник + прикметник** — найменш поширена структурна модель, зважаючи на те, що в такий спосіб утворено лише 9 термінів. Це

4 % від загальної кількості двокомпонентних термінів: *бюджет державний, видатки поточні, декларація митна, декларація податкова, дисципліна фінансова, допомога соціальна, збір гербовий, звіт податковий, чек електронний*.

В досліджуваних аналітичних моделях найчастіше трапляються прості за структурою прикметники. Водночас зафіксована незначна кількість фінансово-правових термінів, у яких перший компонент є складним прикметником на кшталт *банкотно-монетний двір, грошово-кредитна політика, кошторисно-бюджетне фінансування, фінансово-правова наука, фінансово-правова норма, внутрішньобанківські операції, внутрішньобанківські рахунки* (усього 7 одиниць). Загальна частка таких термінів — 3 %.

Зібраний матеріал демонструє, що аналітичні фінансово-правові терміни відрізняються не лише частиномовною належністю компонентів та особливостями їх поєднання, але й категорією числа. Так, було виявлено, що більшість аналізованих термінів вживаються в однині, наприклад: *авансовий платіж, акт ревізії, банківська гарантія, бюджет державний, бюджетна установа, депозитний сертифікат, митна справа, обов'язкове страхування*. Таких 166 одиниць, тобто 75, 7 %. Меншою мірою представлені терміни у формі множини — 50 одиниць, що становить 22, 8 %: *рентні платежі, цінні папери, юридичні факти, актуарні розрахунки, амортизаційні відрахування, банківські метали, безготівкові розрахунки* тощо.

До одиничних випадків належать поєднання:

1) іменник у формі однини + іменник у формі множини: *класифікація видатків, переказ грошей*;

2) іменник у формі множини + іменник у формі однини: *видатки розвитку, платники податку*.

Отже, аналітичні двокомпонентні фінансово-правові терміни є різними за структурою, але найчастіше становлять собою поєднання прикметника та іменника. Більшість фінансово-правових термінів вживаються у формі однини.

Література

1. Булик-Верхола С. Структурно-граматична характеристика музичних термінів української мови / С. Булик-Верхола // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». — Серія «Проблеми української термінології». — 2009. — № 648. — С. 121–124.
2. Луньо П. С. Структурне моделювання двокомпонентних термінів конституційного права України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : URL : <http://naub.ua/2013/strukturne-modelyuvannya-dvokomponentnyh-terminiv-konstytutsijnoho-prava-ukrajiny/> — Назва з екрана.

3. Шевченко М. Структурне моделювання сучасної терміносистеми українського речового права / М. Шевченко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». — Серія «Проблеми української термінології». — 2004. — № 503. — С. 121–125.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА У ЗМІШАНІЙ ФОРМІ ПРАВЛІННЯ

*Поворознюк Ілона Олександрівна
студентка II курсу гр. КДП-283 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Прийняття й фіксація на конституційному рівні того чи іншого варіанта поділу влади безпосередньо свідчить про обрання тієї чи іншої форми державного правління. У політико-правовій теорії республіканські форми правління розрізняються, головним чином, тим, який із вищих органів держави — парламент чи президент — формує уряд (має прерогативи у формуванні) й односторонньо (переважно) спрямовує його діяльність, і перед ким — парламентом чи президентом уряд несе відповідальність. Сьогодні принцип поділу влади знаходить два основних тлумачення, практичним утіленням яких є президентська та парламентарна (а також змішана республіка). У першій інститут президента ототожнюється із главою виконавчої влади, у другій він лише арбітр у відносинах між іншими гілками влади, до жодної з яких функціонально не належить. Політико-правова практика в повоєнній Європі запропонувала, однак, нові підходи до реалізації принципу поділу влади, насамперед, у контексті концепції так званого «раціоналізованого парламентаризму». Практичним вираженням згаданої концепції є організація системи стримувань і противаг у змішаних республіках. Змішана республіка поєднує в собі елементи парламентарної і президентської форм правління, що знаходить вираження, насамперед, у своєрідній подвійній підконтрольності й відповідальності уряду перед парламентом і президентом [3, с. 43-44].

Сучасна конституційно-правова теорія виходить з того, що за будь-якої форми правління пост Президента не можна цілком ідентифікувати з якоюсь однією — зокрема, виконавчою — гілкою влади. Хоча Президент і є функціональним носієм певних повноважень виконавчої влади, проте юридично він належить до системи органів виконавчої влади. Специфіка статусу Президента полягає в тому, що в ньому окреме місце займають його повноваження у сфері виконавчої влади або державного

управління. Причому їх обсяг прямо залежить від існуючої в державі форми правління: зазвичай цей обсяг максимальний за умов президентської форми, мінімальний — за умов парламентської форми правління. За умов змішаної форми правління роль Президента у сфері виконавчої влади може бути різною — від значної до суто представницької та церемоніальної.

Президент у змішаній республіці, яка поєднує у собі елементи президентської і парламентської республіканських форм правління, є верховним головнокомандувачем, як у президентській республіці, проте не у всіх країнах наділений повноваженнями глави виконавчої влади, нерідко поділяє її з прем'єр-міністром. Відсутня посада віце-президента, як і в парламентській республіці. Наприклад, в Україні немає посади віце-президента, яка є у Швейцарії [4, с. 74].

Для змішаної республіки характерним є те, що президент і парламентська більшість можуть конкурувати між собою при формуванні уряду. Президент бере безпосередню участь у призначенні глави уряду, має ряд повноважень, що дають йому можливість активно втручатися в політичний процес [1, с. 64].

За змішаної форми правління в Україні на сучасному, суверенному етапі вітчизняного державотворення поява інституту президентства була зумовлена об'єктивними потребами перехідного періоду щодо зміцнення виконавчої влади, суттєвого підвищення ефективності державного управління. Тому запровадження поста Президента України супроводжувалось підвищеними суспільними очікуваннями від посилення впливу держави, її владних структур на процеси соціально-економічних та державно-правових перетворень у нашій країні. Для цього главі держави від самого початку було надано досить широкі повноваження у сфері виконавчої влади за президентсько-парламентської форми правління [5, с. 4-5].

Відповідно до останніх змін, які відбулись в Україні на початку 2014 року в нашій державі була встановлена парламентсько-президентська форма державного правління, у зв'язку з чим змінився і конституційно-правовий статус Президента України. Так, відбулась втрата Президентом деяких конституційних повноважень. Зараз конституційні повноваження щодо формування Уряду більшою мірою перейшли до Верховної Ради України, котра «призначає за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра закордонних справ, Міністра оборони України, призначає за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України...». Тобто, у такий спосіб персональний склад Уряду «прив'язується», крім двох міністрів, до політичного складу парламент-

ської більшості. Крім наведеного, Президент України вже не має права довільно «припиняти повноваження Прем'єр-міністра України та приймати рішення про його відставку». Але незважаючи на такі обмеження у сфері виконавчої влади, які мав Президент України за президентсько-парламентської форми правління, в Україні інститут президентства залишає за собою широке коло повноважень в інших сферах.

Насамперед, назвемо такі повноваження, якими Президент України володіє подібно до своїх колег — президентів європейських держав. Він є главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності та додержання Конституції України, забезпечує національну безпеку, є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України, може проголошувати всеукраїнський референдум за народною ініціативою, за власної ініціативи може розпустити парламент, звертається з посланням до народу із щорічним посланням та із щорічним позачерговим посланням до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України, приймає вірчі та відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав, нагороджує державними нагородами, приймає рішення про прийняття до громадянства України, здійснює помилювання тощо [2, с. 34].

Таким чином, на основі розглянутого матеріалу можна виділити наступні особливості конституційно-правового статусу Президента у змішаній формі правління: у парламентсько-президентській республіці, повноважень у Президента менше, ніж у парламенту, а у президентсько-парламентській — навпаки. Але і в тій, і в іншій глава держави є верховним головнокомандувачем, іноді може розпустити парламент; у президентсько-парламентських республіках свої повноваження Президент здійснює безпосередньо, призначає Прем'єр-міністра, як правило з-поміж лідерів найвпливовіших партійних фракцій у парламенті, а також членів уряду за згодою парламенту, в той час, як у парламентсько-президентських республіках Президент здійснює повноваження через уряд; за рекомендацією глави уряду Президент призначає інших членів уряду [4, с. 144].

Відтак, ми підтримуємо думку, що всенародно обраний Президент за умов змішаної форми правління має бути достатньо сильним — з тим, щоб активно і конструктивно впливати на систему органів виконавчої влади та її кадрове забезпечення. Головне, щоб Президент мав можливість забезпечити структурну і функціональну єдність виконавчої влади,

належний рівень її централізації і її спрямування на формування та реалізацію єдиної державної політики.

Література

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб./К. Г. Волинка. — К.: МАУП, 2003. — 240 с.
2. Лемак В. Президент і Уряд у нетиповій моделі змішаної республіки в Україні: теоретичні і порівняльно-правові аспекти/В. Лемак//Вісник Центральної виборчої комісії. — 2007. — №2 (8). — С. 33-39
3. Мартинюк Р. Система стримувань і протиवाг в умовах раціоналізованого парламентаризму та перспективи його утвердження в Україні/Р. Мартинюк//Національний університет «Острозька академія». Наукові записки. (Серія «Право»). — 2006. — Випуск 7. — С. 43-54.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник/Пер. з рос./О. Ф. Скакун — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
5. Шемшученко Ю. С., Авер'янов В. Б. Яка модель Президента потрібна у змішаній формі державного правління/Ю. С. Шемшученко, В. Б. Авер'янов//Правова держава: Щорічник наукових праць. — 2010. — Вип. 21. — С. 3-8.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ — НОВА ЯКІСТЬ ДЕРЖАВИ

*Прокопчук Марія Іванівна
студентка IV курсу гр. КП-011 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Розбудова України як правової демократичної держави вимагає радикальної зміни пріоритетів у державній діяльності та принципів і форм відносин між владою й приватними (фізичними та юридичними) особами. Людина, її права та свободи згідно з Конституцією України, визнані найвищою соціальною цінністю. Держава не керує суспільством, а надає йому послуги, і головне завдання сучасної держави полягає саме в наданні якісних послуг приватним особам.

Приватні особи у відносинах з органами влади є не прохачами, а споживачами послуг. Держава в особі публічних суб'єктів (органів державної влади та органів місцевого самоврядування) повинна орієнтуватися на потреби особи, так само як у приватному секторі надавачі послуг орієнтуються на потреби споживача («клієнта»), його запити та очікування. Крім ідеологічного значення категорії «послуг», держава зобов'язана зосередити увагу на розв'язанні цієї проблематики також для того, щоб припинити використання категорії послуг для заробляння

органами виконавчої влади коштів на власні потреби (йдеться про так звані «переліки платних послуг»). Діяльність органів виконавчої влади вимагає впорядкування у цій частині.

Для наведення порядку у сфері послуг та впровадження справжньої теорії послуг в діяльності держави необхідно керуватись єдиними теоретичними засадами, насамперед щодо розуміння понять, видів та ознак публічних послуг.

Публічні послуги — це всі послуги, що надаються публічним (державним та самоврядним) сектором або іншими суб'єктами за рахунок публічних коштів.

За ознаками суб'єкта, що надає публічні послуги, необхідно розрізняти наступні їх види.

Державні послуги — це послуги, що надаються органами державної влади (насамперед виконавчої) і державними підприємствами, установами та організаціями. До державних послуг відносяться також послуги, які надаються недержавними організаціями в порядку виконання делегованих повноважень тощо. В цьому випадку на перше місце у визначенні природи послуги ставиться не безпосередній суб'єкт її надання, а суб'єкт, який несе відповідальність за надання цієї послуги, і джерело фінансування надання даного виду послуг, тобто вид бюджету.

Муніципальні (комунальні) послуги — послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, комунальними підприємствами, установами та організаціями.

Державні й муніципальні послуги разом взяті складають сферу *публічних послуг*.

З метою підвищення ефективності державного управління та місцевого самоврядування особливу увагу необхідно звернути на діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Цьому слугує категорія «адміністративні послуги».

Тому, адміністративна послуга — це спрямована на забезпечення умов для реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи публічно-владна діяльність адміністративного органу, яка здійснюється за заявою особи.

Не є адміністративним послугами діяльність адміністративних органів, яка не пов'язана з реалізацією їх владних повноважень. З юридичної точки зору, право органу влади надавати будь-яку послугу є повноваженням органу. Належною правовою підставою для здійснення цього повноваження, згідно з Конституцією України, є лише закон.

Послугою є лише результативна діяльність цілісного характеру, тобто задоволення вимог особи щодо юридичного оформлення умов для ре-

алізації її суб'єктивного права. Тому «супутні» послуги не повинні виділятися в окремі послуги, з точки зору адміністративної процедури чи стягнення плати за них. Їх надання є лише частиною загальної послуги. Вартість цієї діяльності, яка, відповідно до закону, потрібна для вирішення справи, повинна бути вирахована наперед і включена в загальну вартість послуги.

Сучасна вітчизняна організація надання адміністративних послуг з погляду зручності для приватних осіб характеризується багатьма недоліками об'єктивного і суб'єктивного характеру. Отримання супутніх платних послуг (типу ксерокопіювання, консультування тощо), «благодійних» внесків, оформлення відносин через «договори».

Головною вадою суб'єктивного характеру є ставлення до приватної особи як до прохача, орієнтація не на сприяння в задоволенні запиту особи, а на формальне дотримання правил. Тому найважливішим завданням реформи та впровадження доктрини послуг є саме зміна ставлення влади до особи.

Значна частина незручностей створюється власне адміністративними органами, оскільки неналежно виконуються вимоги законодавства. Серед найбільш типових порушень законодавства про надання адміністративних послуг:

1) вимагання документів, не передбачених законодавством, або у формі, не передбаченій законодавством (наприклад, нотаріально посвідчених копій документів);

2) порушення строків надання окремих видів послуг.

Вимагає впорядкування проблема оплатності адміністративних послуг. На сьогодні за адміністративні послуги стягується державне мито, податкові збори чи інші форми платежів, серед них «завуальовані» види оплати адміністративних послуг, коли кошти йдуть не до державного чи місцевого бюджету.

За загальним правилом, адміністративні послуги повинні бути платними, тому що:

1) це справедливо, адже одні особи не звертаються за певними послугами жодного разу в житті, а інші регулярно;

2) це може запобігати корупції, адже «безкоштовна невизначеність» змушує шукати шляхи для позазаконної визначеності;

3) плата за послуги може бути дієвим інструментом для мотивації службовців надавати послуги якісно, коли від цих коштів залежатиме фінансування відповідного адміністративного органу та преміювання службовців.

Безоплатними повинні бути послуги:

- 1) у справах державного пенсійного та соціального забезпечення;
- 2) у справах, які безпосередньо стосуються реалізації основних прав і свобод людини.

Безоплатними можуть бути послуги у випадках, коли розмір плати настільки дрібний, що плата не виправдовує витрат, пов'язаних з її стягненням.

Плата за адміністративні послуги повинна визначатися:

- 1) законом або в порядку, встановленому законом;
- 2) у фіксованому розмірі;
- 3) як правило, на основі собівартості надання даного виду послуг;
- 4) з обов'язковим проведенням консультацій із громадськістю (майбутніми споживачами послуг).

Для покращення якості надання адміністративних послуг необхідно здійснити наступні кроки.

1. Розмежувати в системі органів виконавчої влади органи, які займаються виробленням політики, й органи, які займаються поточним адмініструванням.

2. Мінімізувати перелік (номенклатуру) адміністративних послуг і залишити лише ті, які є справді важливими для публічних інтересів.

3. Максимально децентралізувати надання адміністративних послуг.

4. Детально регламентувати процедуру надання адміністративних послуг.

5. Створити такі умови, щоб суб'єкти, які надають адміністративні послуги щодо внутрішньої організації діяльності (внутрішнього управління), могли діяти за принципами приватного сектора.

6. Виробити стандарти надання адміністративних послуг на основі (з урахуванням) стандартів аналогічних послуг у приватному секторі.

Під стандартами якості адміністративних послуг можна розуміти мінімальні вимоги щодо надання адміністративної послуги, які повинен забезпечити адміністративний орган, а також критерії, за допомогою яких можна оцінити, наскільки споживач адміністративної послуги буде задоволений її наданням.

Стандартом також має бути визначення плати за адміністративну послугу у фіксованому розмірі централізовано (це означає, що послуга однаково коштує у різних місцевостях держави тощо). Сюди ж можна віднести зручність оплати.

Для покращення якості надання адміністративних послуг необхідно: розробити та прийняти Закон «Про урядові органи, установи та організації», в якому зосередити увагу на інституціях, що надають послуги;

розробити і прийняти Закон «Про доступ до публічної інформації», який враховуватиме сучасні стандарти відкритості публічної інформації.

Література

- 1) Адміністративне право України: (підруч./Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гарашук та ін.); За ред. Ю. П. Битяка. — Харків: Право, 2000. — 520 с.
- 2) Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис)/За заг. ред. І. Коліушка. — К.: Факт, 2001. — 72 с.
- 3) Бандурка О. М. Адміністративний процес: Підручник для вищих навч. закл./О. М. Бандурка, Тищенко М. М. — К.: Літера ЛТД, 2002. — 288 с.
- 4) Виконавча влада і адміністративне право/За заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К.: Вид. дім «Ін-Юре», 2002. — 668 с.
- 6) Європейські принципи державного управління/Пер. з англ. О. Ю. Куленкової. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — 52 с.
- 7) Концепція адміністративної реформи в Україні. Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. — К., 1998. — 61 с.

ЩОДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «СУБ'ЄКТ ПРАВА», «СУБ'ЄКТ ПРАВ» ТА «СУ'БЄКТ ПРАВОВІДНОСИН» У СТРУКТУРІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Соколова Світлана Володимирівна
начальник навчально-методичного відділу
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету

Найбільший рівень абстрактності з перерахованих категорій, безумовно, має поняття «суб'єкт права». (При цьому «право» трактується, як складова частина цивілізації, об'єктивна категорія, що охоплює усю сукупність загальнообов'язкових норм та правил поведінки, котрі існують у певному суспільстві, тобто виступає, як категорія об'єктивна, що дає підстави зробити уточнення — «суб'єкт об'єктивного права»).

У такому трактуванні суб'єкти права виступають як особи, що мають правосуб'єктність. Іншими словами, це громадяни, організації, громадські утворення, котрі можуть бути носіями юридичних прав та обов'язків, а відтак брати участь у правовідносинах.

Таким чином, суб'єкт об'єктивного права має потенційну здатність вступати у правовідносини, для чого він наділяється об'єктивним правом відповідною здатністю, котру іноді іменують «правоздатністю», але

яка точніше, мабуть, може бути охарактеризована за допомогою більш широкої категорії — «правосуб'єктність».

Таким чином, суб'єктами права є особи чи організації, за якими законом визнана особлива юридична властивість правосуб'єктності, яка дає їм можливість брати участь у правових відносинах. Правосуб'єктність містить правоздатність і дієздатність, а також правовий статус [1]. Отже, правоздатність виступає як категорія, що є загальною стосовно усіх суб'єктів права. Загальність правоздатності означає, що держава від самого початку створення правових норм, які визначають основи публічного правопорядку, наділяє громадян загальною властивістю — юридично закріпленою і підтвердженою здатністю бути носіями відповідних юридичних (суб'єктивних) прав та обов'язків.

Разом з тим, та обставина, що правоздатність є загальною, не заважає їй неоднаково проявлятися у різних галузях права.

Взаємини понять «суб'єкт об'єктивного права», суб'єкт «суб'єктивного» права (володілець права), «суб'єкт правовідносин» виглядають таким чином.

Первісним (фундаторським) поняттям тут є «суб'єкт об'єктивного права». Це — особа, яка може мати суб'єктивні права, а відтак бути учасником конкретних правовідносин.

Суб'єкт права у суб'єктивному значенні останнього — це особа, яка має конкретне право, тобто, така, за якою нормою об'єктивного права визнається можливість певної поведінки. При цьому визначальною є саме можливість власної поведінки уповноваженої особи, іноді, навіть, — безвідносно до поведінки інших осіб.

Суб'єкт правовідносин — це володілець конкретного права, який знаходиться у правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких нормами законодавства покладаються обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи.

На відміну від суб'єкта (об'єктивного) права суб'єкт правовідносин — це фактичний (або такий, що моделюється) учасник правових зв'язків. У конкретному випадку суб'єкт права може і не бути учасником правовідносин, але учасник правовідносин обов'язково є суб'єктом права.

Спираючись на таке розуміння поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин», можемо охарактеризувати об'єкт, стосовно якого між суб'єктами права встановлюється правовий зв'язок, тобто, виникають правові відносини, учасниками яких вони надалі виступають.

Спектр точок зору стосовно визначення об'єкту як одного з елементів структури правового відношення є досить широким.

Але, як здається, при визначенні поняття об'єкту адміністративних правовідносин, передусім, слід звернути увагу на доцільність розмежування «об'єкта прав» і «об'єкта правовідносин».

Об'єктом правового відношення є ті суспільні відносини, які, будучи врегульовані або визнані нормами права, стають правововідносинами.

Натомість, об'єктом юридичних суб'єктивних прав є матеріальні та нематеріальні блага — явища та предмети оточуючого світу, що мають здатність задовольняти інтереси учасників правових відносин. Тобто, все те, з приводу чого ці права виникають. Саме завдяки об'єкту правових відносин ці блага «прив'язуються» до системи реальних, життєвих відносин та системи матеріальних та духовних цінностей суспільства.

Разом з тим, слід зазначити, що питання про об'єкт прав та правовідносин має неоднакове значення в різних видах правовідносин.

Зокрема, у тих правових відносинах, де головним є юридичний обов'язок активного характеру (адміністративні, сімейні, зобов'язальні правовідносини тощо), питання про об'єкт у багатьох випадках не має самостійного значення. У цих правових відносинах — та інших — об'єктом є результат дій зобов'язаної особи, який є невід'ємним від самої поведінки. Таким чином, питання про об'єкт зливається з питанням про матеріальний зміст правових відносин — з характеристикою тієї фактичної поведінки, яка формується шляхом виконання юридичного обов'язку.

Юридичний зміст трактується як те, що складає суто юридичний зв'язок, тобто взяті у сукупності суб'єктивне право та юридичний обов'язок [2].

Отже ключовими елементами категорії «зміст правовідносин» є поняття «суб'єктивне право» та «юридичний обов'язок».

Суб'єктивне право може бути визначене як забезпечена нормами об'єктивного права міра можливої дозволеної поведінки уповноваженої особи, що забезпечується юридичними обов'язками інших осіб та належить їй для задоволення її інтересів [3].

При цьому варто підкреслити, що йдеться саме про можливість поведінки, яка передбачена, дозволена або визнана (допускається) нормами об'єктивного права. Зокрема, з цих міркувань не можна погодитися з визначенням суб'єктивного права як «моральної можливості» що-небудь робити або вимагати. Моральна можливість (точніше, оцінка або піддруктя) може бути пов'язана з суспільними відносинами, вона може бути пов'язана і з суб'єктивним правом, але ніколи не виступає як самостійний елемент змісту правових відносин.

Суб'єктивне право є досить складним явищем, котре має свою структуру, може ділитися на частини, складатися з деяких правомочностей, тобто окремих юридичних можливостей, що складають у сукупності міру дозволеної поведінки уповноваженої особи.

До суб'єктивного права, зазвичай, входять три правомочності.

По-перше, це можливість (право) вимагати від іншої особи виконання обов'язку, тобто право на «чужі» дії.

По-друге, це можливість власної юридично значущої активної поведінки, в тому числі користування певними соціальними благами (право на свої власні «позитивні» дії).

По-третє, це можливість привести в дію апарат примусу до виконання зобов'язаною особою обов'язку, який кореспондує даному суб'єктивному праву.

Деякими авторами пропонується ще й четверта правомочність у складі суб'єктивного права — це можливість користуватися на підставі даного права певним соціальним благом. Проте, така «надбудова» (право абстрактне на право конкретного користування) у даному випадку здається невиправданим і таким, що має штучний характер.

Хоча у будь-якому правовому відношенні існує право вимагати і пов'язане з ним право звернутися за захистом свого права, але, в залежності від того, що кореспондує праву вимоги — якого типу є обов'язок (активно діяти чи утримуватися від дій) — по-різному і будується саме правове відношення, і характеризується структура суб'єктивного права.

Аналізуючи правову природу суб'єктивних прав, слід зазначити, що вони залежать від характеру правовідносин — зокрема, від того, чи є вони приватноправовими, чи публічно-правовими і відповідно від того, яким є підхід до правового регулювання даних відносин.

Приватноправовий підхід — ґрунтується на визнанні природних, невідчужуваних прав особистості, які не створюються, а лише визнаються і підтверджуються нормами позитивного законодавства.

Публічно-правовий підхід ґрунтується на тому, що держава не визнає, а створює права особистості, наділяючи ними окремих громадян і визначаючи тим самим обсяг правоздатності, а відтак і потенційних суб'єктивних прав кожного з них, котрий може бути збільшений або зменшений на розсуд самої держави.

Відмінність у підходах тут пов'язана з тим, що суспільні відносини трансформуються у правові через приватноправову та публічно-правову сферу.

Приватне право має основою, підґрунтям природне право людини, тому держава може обмежувати його лише тоді, коли необхідним є за-

хист прав інших індивідів. При цьому слід наголосити ще раз на тому, що для права як явища цивілізації первинною сферою є право приватне. Тобто така правова сфера, яка не є продуктом і інструментом державної влади (і в цьому відношенні не є похідною від влади), а народжується спонтанно, в силу вимог самого життя [4].

Але сфера публічно-правова враховує інтереси, перш за все, публічні, загальні, а отже — державні. У цій сфері суб'єктивне право формується за нормативним, вольовим принципом, оскільки, коли йдеться про публічне право, де саме держава визначає публічний інтерес. Він домінує у цих відносинах. Тут виражається воля держави і відбувається узгодження індивідуальних інтересів у інтересі публічному.

З врахуванням цих міркувань можна зробити висновок, що при визначенні і характеристиці суб'єктивних прав, які є елементом змісту правових відносин, необхідно, перш за все, визначитися, чи це правові відношення приватного, чи публічного права, тобто, чи вони є горизонтальними, чи вертикальними. Вся система суб'єктивних прав може поділятися, таким чином, на публічні на приватні суб'єктивні права. Характер встановлення або набуття суб'єктивних прав, ступінь свободи дій і залежності від волевиявлення суб'єктів, шляхи та засоби захисту публічних та приватних суб'єктивних прав різняться досить істотно.

Література

1. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб./За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 368 с.
2. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник/В.К. Колпаков — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 736 с.
3. Козлов Ю.М. Административные правоотношения/Ю.М. Козлов — М.: Юрид. лит., 2010. — 184 с.
4. Овсянко Д.М. Административное право: Учебное пособие/Под ред. Г.А. Туманова. — М.: Юристь, 2005. — 448 с.

**Секція №3. Цивільне право. Сімейне право.
Міжнародне приватне право. Господарське
право**

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ
(ПОСЛУГ)**

Бичкова Світлана Сергіївна

*заступник начальника кафедри цивільного
права і процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор*

Згідно із ст. 42 Конституції України держава здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт.

Для реалізації указанного положення у Законі України «Про захист прав споживачів» встановлено право споживача на те, щоб будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб, за звичайних умов їх використання, отримання, зберігання і транспортування були безпечними для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також не завдавали шкоди його майну (ч. 1 ст. 14 Закону). Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 15 цього ж Закону стосовно продукції, яка за певних умов може бути небезпечною для життя, здоров'я споживача та його майна, навколишнього природного середовища, виробник (виконавець, продавець) зобов'язаний довести до відома споживача інформацію про таку продукцію і можливі наслідки її споживання (використання).

Якщо ж, незважаючи на всі нормативні перестороги, внаслідок недоліків товару, робіт, послуг було завдано шкоди (майнової та (або) моральної), у осіб виникає право на її відшкодування.

Правила щодо відшкодування такої шкоди регламентовані, зокрема, ЦК України, Законом України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р., а також Законом України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» від 19 травня 2011 р.

Проте тенденції розвитку законодавства в частині зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг) визначаються подальшими потребами приведення чинного законодавства до міжнародних стандартів, зокрема приведенням національного законодавства до законодавства Європейського Союзу [1, с. 176].

Тому 19 травня 2011 р. було прийнято Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», яким урегульовано відносини щодо відповідальності за шкоду, завдану потерпілому внаслідок дефекту в продукції, яка введена в обіг в Україні. Також цим Законом внесено зміни до ЦК України, внаслідок чого майже повністю змінено сутність зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, робіт (послуг).

На сьогодні особливості відшкодування зазначеної шкоди встановлені законодавцем, виходячи із того, чим було завдано шкоди: товаром, який є нерухомим майном, товаром, який є рухомим майном, роботою (послугою).

Але у будь-якому разі відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт, послуг не залежить від того, чи перебував потерпілий з виготовлювачем (виробником) товару, виконавцем робіт, послуг у договірних відносинах (ч. 1 ст. 1209 ЦК України, ст. 4 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції»).

Хоча, здебільшого, до завдання такої шкоди між потерпілим та заподіювачем шкоди існували договірні відносини (наприклад, договір купівлі-продажу, поставки, підряду тощо). У такому разі у відповідних суб'єктів залишаються права та обов'язки, що виникли із договірних відносин, та виникають додаткові права та обов'язки, передбачені законом на випадок завдання шкоди внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг). Так, унаслідок купівлі товару неналежної якості у покупця виникають певні права: пропорційного зменшення ціни, безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк, відшкодування витрат на усунення недоліків товару, відмови від договору і вимоги повернення сплаченої за товар грошової суми або заміни товару (ст. 678 ЦК України). Якщо ж внаслідок використання неякісного товару завдано шкоди життю, здоров'ю або майну покупця чи інших осіб, між сторонами виникають також і недоговірні відносини, а тому потерпілі мають право вимагати відшкодування завданої шкоди.

Суб'єктами права вимоги (кредиторами) є потерпілі, тобто будь-які фізичні та юридичні особи, яким завдано майнової та (або) моральної шкоди внаслідок недоліків товарів, робіт, послуг.

Ними можуть виступати як безпосередні покупці товару, замовники робіт (послуг), так і особи, до яких товар (результати виконання роботи, послуги) перейшов на належних правових підставах, або сторонні особи (зокрема, члени сім'ї потерпілого, сусіди). Наприклад, в результаті пожежі, що виникла у зв'язку з дефектом в нещодавно придбаному те-

левізори, шкоду було завдано не тільки покупцеві, але й іншим особам (згоріла квартира сусіда, пошкоджено майно в розташованому поряд офісі тощо) [2, с. 482].

У разі смерті потерпілого його права та обов'язки передаються та покладаються на осіб, які відповідно до ЦК України мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого.

Боржниками у зобов'язаннях з відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт, послуг, відповідно до ст. 1210 ЦК України є:

1) *виготовлювач (виробник) товару* — у разі завдання шкоди внаслідок недоліків товару, що є нерухомим майном;

2) *виготовлювач товару або інші особа, визначена відповідно до закону*, — у разі завдання шкоди внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном, у тому числі таким, що є складовою частиною іншого рухомого чи нерухомого майна, включаючи електроенергію.

Так, у ч. 2 ст. 7 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» визначено, що будь-яка особа, яка ввезла на митну територію України продукцію з метою її продажу, передання в найм (оренду), лізинг або розповсюдження в будь-якій іншій формі в ході провадження господарської діяльності, відповідно до цього Закону несе відповідальність як виробник.

У разі коли виробник продукції не може бути встановлений, кожний її постачальник (продавець) відповідно до Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» несе відповідальність як виробник, якщо він протягом 30 днів не повідомить потерпілому найменування та місцезнаходження виробника або особи, яка поставила йому цю продукцію. Дія зазначеної норми поширюється також на продукцію, ввезену на митну територію України, якщо на ній не вказані найменування та місцезнаходження особи, зазначеної в ч. 2 ст. 7 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», навіть якщо на цій продукції вказано найменування її виробника (ч. 3 ст. 7 указанного Закону);

3) *виконавець робіт (послуг)* у разі завдання шкоди внаслідок їх недоліків.

Якщо відповідальність перед потерпілим за одну і ту саму шкоду може нести кілька осіб, потерпілий має право вимагати відшкодування шкоди як від усіх таких осіб, так і від будь-якої з них окремо. При цьому можуть бути застосовані положення цивільного законодавства про часткову відповідальність за шкоду та про право зворотної вимоги (регресу)

до винної особи (ст. 8 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції»).

Література

1. Тераз Р. І. Становлення та тенденції розвитку правового регулювання відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг)/Р. І. Тераз//Університетські наукові записки. — 2007. — №4. — С. 171-176.
2. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підруч.]/[Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.]; за ред. С. С. Бичкової. — [3-тє вид., змін. та допов.]. — К.: Правова єдність, 2014. — 496 с.

ИМЕННЫЕ И ПРЕДЪЯВИТЕЛЬСКИЕ АКЦИИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ПОЛЬШИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Богустов Андрей Алексеевич

доцент кафедры гражданского и международного права Гродненского филиала «БИП — Институт правоведения», кандидат юридических наук (Республика Беларусь)

Приверженность традициям в польском акционерном законодательстве проявляется в сохранении Кодексом торговых товариществ 2000 г. [1] (*далее — KSH*) возможности выпуска акций в форме документарных и предъявительских ценных бумаг. Прямое указание на это содержится в § 1 ст. 334 KSH и подкрепляется требованиями как к уставу акционерного общества (п. 5 § 1 ст. 304 KSH), так и к бланку акции (п. 5 § 1 ст. 328 KSH). Подобная классификация акций влечет не только распространение на них предусмотренных ст. 921⁸ и ст. 921¹² ГК Польши [2] особенностей перехода прав и порядка легитимации владельца, но порождает и определенные юридические последствия для регулирования отношений складывающихся между акционером и обществом.

Действующее законодательство Польши предусматривает, что:

- невозможно выдать акции на предъявителя до полной оплаты их стоимости (§§ 1, 2 ст. 335 KSH);
- акции с денежной формой оплаты (натуральные акции) до утверждения общим собранием акционеров финансового отчета за текущий год могут существовать только в форме именной акции, не подлежащей отчуждению либо залогу (ст. 336 KSH);

- устав общества может устанавливать ограничения передачи только в отношении именных акций (ст. 337 KSH);
- по общему правилу привилегированные акции могут существовать только в форме именных ценных бумаг (§1 ст. 351 KSH);
- трансформация именных «двухголосых» акций в предъявительские погашает выражаемые ими дополнительные права (ст. 352 KSH);
- только с именной акцией может быть связана обязанность периодических представлений в неденежной форме в отношении общества (ст. 356 KSH).

На первый взгляд следование делению акций на именные и предъявительские объясняется приверженностью правовым традициям, поскольку содержание выше приведенных норм имеет значительное сходство с правилами, закреплявшимися в Торговом кодексе Польши 1934 г. [3] (*далее — КН*). Так в КН указывалось на возможность выпуска в форме именных ценных бумаг не полностью оплаченных акций (§ 2 ст. 346 КН), акций налагающих на держателя дополнительные обязанности неденежного характера (ст. 347 КН), многоголосых акций (ст. 358 КН) и натуральных акций (ст. 361 КН). Однако эта классификация имеет и более глубокое значение, выходящее за рамки технико-юридических отличий.

Во-первых, допущение возможности выпуска акций на предъявителя служит одним из частных проявлений приверженности национального законодательства романо-германской системе права. Например, существование подобных акций допускается законодательством Германии (п. 1 § 10 Акционерного закона) [4], Нидерландов (п. 1 ст. 82 кн. 2 ГК) [5], Франции (ст. L. 228-1 ФТК) [6, с. 806-858], Швейцарии (ст. 622 ШОЗ) [7]. В свою очередь и право Англии [8, с. 110-121] и право США [9, с. 50] запрещают существование акций в форме бумаг на предъявителя.

Во-вторых, в зависимости от решения вопроса о возможности выпуска предъявительских акций можно сделать вывод о приоритетах законодателя в регулировании рынка ценных бумаг. В литературе отмечается, что «с экономической точки зрения, акции на предъявителя предпочтительнее, так как являются средством быстрого притока капитала в наиболее выгодные отрасли» [9, с. 50]. В то же время к достоинствам именных акций относится «возможность постоянно контролировать процесс движения акционерного капитала и концентрации бумаг в руках отдельных акционеров» [10, с. 422]. Так к числу причин запрета выпуска предъявительских акций в США называют: «Во-первых, цели налогообложения, ибо обращение предъявительских акций затрудняет контроль за доходами. Во-вторых, возможность нерегистрируемой ску-

пки акций осложнила бы контроль за выполнением антимонопольного законодательства. В-третьих, вложение средств в акции на предъявителя представляло бы собой прекрасную возможность легализовать добытые преступным путем деньги. В-четвертых, при помощи регистрации акционеров в книгах корпорации обеспечиваются права акционеров — директора обязаны регулярно рассылать акционерам информацию о деятельности общества» [9, с. 51].

Таким образом, признание возможности существования акций в форме ценных бумаг на предъявителя означает, что приоритетом законодателя выступает обеспечение возможности свободного обращения капитала. Установление же правил о выпуске акций исключительно в виде именных бумаг указывает на приоритетность осуществления контрольных функций на фондовом рынке.

Литература

1. Kodeks handlowy: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 27.6.1934.//Dziennik Ustaw. 1934. №57. poz.502 ze zm.
2. Kodeks Cywilny: Ustawa z 23. IV.1964 r.//Dziennik Ustaw. 1964. №16. poz.93 ze zm.
3. Kodeks handlowy: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 27.6. 1934 r.//Dziennik Ustaw. 1934. №57. poz.502 ze zm.
4. Акционерный закон Германии, 6 сентября 1965 г./Германское право. Часть 2. Торговое уложение и другие законы. — М.: МЦФЭР, 1996. — С. 163-327.
5. Гражданский кодекс Нидерландов. Книги 2, 3, 5, 6 и 7. — Лейден: Лейденский ун-т, юрид. факультет, Ин-т восточно-европейского права и руссиеведения, 2000. — 372 с.
6. Французский Торговый кодекс 1999 г. (извлечения)/Гражданское и торговое право зарубежных стран: учеб. пособие/под общ. ред. В.В. Безбаха и В.К. Пучинского. — М.: МЦФЭР, 2004. — С. 806-858.
7. Швейцарский обязательственный закон. Федеральный закон о дополнении Швейцарского гражданского кодекса (Часть пятая: Обязательственный закон): от 30 марта 1911 г. (по состоянию на 1 марта 2012 г.). — М.: Инфотропик Медиа, 2012. — 567 с.
8. Полковников, Г.В. Английское право о компаниях: Закон и практика: Учебное пособие/Г.В. Полковников. — М.: Изд-во «НИМП», 2000. — 240 с.
9. Сыродоева О.Н. Акционерное право США и России (сравнительный анализ)/О.Н. Сыродоева. — М.: Спарк, 1996. — 112 с.
10. Кашанина, Т.В. Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ). Учебник для вузов/Т.В. Кашанина. — М.: НОРМА — ИНФРА-М, 1999. — 815 с.

ДЕЯКІ ВИПАДКИ ПОРУШЕННЯ МАТІР'Ю ПРАВА ДИТИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Шаповал Леся Іванівна

доцент кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Згідно ч. 1 ст. 59 Основ законодавства України про охорону здоров'я батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я своїх дітей, їх фізичний та духовний розвиток, ведення ними здорового способу життя. Але чи завжди батьки, а зокрема, мати, завчасно піклуються про здоров'я своєї дитини? Практика показує, що ні, адже візьмемо для прикладу, вагітну жінку, яка курить чи вживає алкоголь. Така жінка не задумується про шкоду для свого здоров'я та здоров'я своєї майбутньої дитини, або якщо і задумується, то все-одно халатно ставиться до можливих шкідливих наслідків.

Всім відомо, як тютюнопаління та алкоголь негативно впливають на стан здоров'я людини, а зокрема, на вагітну жінку.

Найбільше страждає від тютюнопаління репродуктивна функція людини. У сім'ях де вживали тютюн під час вагітності — природжені каліцтва у дітей трапляються вдвічі частіше, народжуються неповноцінні та мертвнонароджені діти та викидні. Особливо до 70% природжених вад та дефектів лица.

Мають місце дослідження вчених у дослідженні віддалених наслідків щодо здоров'я та розвитку дітей. Матері які курили під час вагітності мають дітей з відхиленою від норми поведінкою, ці діти гірше вчать у школі і частіше розпочинають вживання наркотичних препаратів. Куріння під час вагітності збільшує ризик викиднів, знижує масу тіла новонароджених, збільшує частоту внутрішньоутробних випадків смерті плоду, є причиною гальмування фізичного і розумового розвитку новонародженої дитини. Воно також зменшує здатність до дітонародження у жінок [1].

Група дослідників з Erasmus Medical Centre в Роттердамі (Нідерланди) вивчили більш 200 дітей, які недавно з'явилися на світ, і виявили, що у тих з них, чий мами регулярно курили в період вагітності, мозок був менше, чим у дітей тих мам, які не курили. На думку дослідників, табак впливає на розвиток мозку, знищуючи нейрони і знижуючи приток кисню до плода через скорочення кров'яних судів. Цим же пояснюється

велика схильність дітей курящих мам до тривожних станів і перепадів настрою.

В підсумковій статті вчених, опублікованій журналом *Neuropsychopharmacology*, стверджується, що куріння під час вагітності здійснює довготривалий негативний вплив на психічне здоров'я маленьких дітей.

Відмічено, що розвиток мозку у дітей, чії матері кинули курити під час вагітності, проходив абсолютно нормально. Це говорить про те, що кидати курити ніколи не пізно, і як тільки дівчина дізнається про те, що знаходиться в стані вагітності, їй потрібно одразу ж відмовитись від всіх своїх шкідливих звичок. Якщо, звісно, вона дбає про здоров'я своєї майбутньої дитини [2].

Чи можна захистити ще ненароджену дитину від необдуманих дій матері?

Наприклад, в Естонії за свідоме куріння в період вагітності, матерів можуть позбавити волі терміном до 5 років або оштрафувати на суму від 96 до 1600 євро [3].

Відповідний законопроект створений для того, щоб захистити ще не народженого естонця від необдуманих дій матері, яка свідомо завдає шкоди його здоров'ю. Крім куріння, влада планує розглядати також і інші види поведінки, за яких жінки можуть завдати шкоди здоров'ю дитини.

В Україні також депутати Верховної Ради періодично виносять на обговорення ідею покарання матерів-курців, штрафи для вагітних за куріння і вживання спиртного.

Так, наприклад, у Верховній Раді зареєстровано законопроект від 15.03.2012 року «Про заходи щодо попередження та зменшення споживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» двох членів фракції «БЮТ-Батьківщина» Олега Тищенка та Олександра Рябеки № 10210, яким пропонується встановити адміністративну відповідальність за вживання алкоголю чи куріння особами до 18 років, а також вагітними жінками.

За перший випадок пияцтва або куріння пропонується штрафувати вагітних і підлітків штрафом від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (на суму від 51 грн до 85 грн.). Ті самі дії вчинені повторно потягнуть за собою накладення штрафу на громадян від семи до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 119 до 170 грн.). Штрафи за дітей до 16 років доведеться платити батькам.

«Через надмірне вживання алкогольних і тютюнових виробів населення України втрачає інтелектуальні ресурси і здоров'я своїх грома-

дян. Таке становище серед молоді стає все більш загрозливим. Набуті хвороби від молодих батьків передаються їхньому потомству. Наслідком цього є загроза біологічного виродження народу», — зазначають автори проекту закону в пояснювальній записці.

При цьому, в законопроекті не вказано, як саме буде встановлюватись — вагітна жінка чи ні.

Також не вказано, чи будуть додаватись суми штрафів, якщо, наприклад, вагітна жінка ще не досягла повноліття.

Як бачимо, на сьогоднішній день, в літературі можна зустріти пропозиції щодо встановлення кримінальної чи адміністративної відповідальності матері за куріння під час вагітності. А яким же чином можна захистити інтереси і права на охорону здоров'я ще ненародженої дитини за сімейним законодавством? На нашу думку, у разі порушення обов'язку піклуватися про здоров'я своїх дітей, їх фізичний та духовний розвиток, ведення ними здорового способу життя можна ставити питання про позбавлення батьків батьківських прав. Так, зокрема, на сьогоднішній день, ч. 1 ст. 59 Основ законодавства України про охорону здоров'я передбачено, що у разі порушення цього обов'язку, якщо воно завдає істотної шкоди здоров'ю дитини, винні у встановленому порядку можуть бути позбавлені батьківських прав. Тому, ст. 164 Сімейного кодексу України варто доповнити ще одною підставою для позбавлення батьківських прав, а саме курінням жінки під час вагітності. Можливо наявність такої підстави для позбавлення батьківських прав змусить задуматись курящу матір про негативні наслідки її куріння і кинути курити, щоб не заподіювати істотної шкоди здоров'ю дитини, яку вона виношує.

Література

1. Вплив тютюну на організм людини // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/bjd/26407/>
2. Дети курящих мам: Чем они отличаются от других // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ivona.bigmir.net/deti/health/368793-Deti-kurjacshih-mam--Chem-oni-otlichajutsja-ot-drugih>
3. В Естонії притягуватимуть до кримінальної відповідальності за куріння під час вагітності // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pedpresa.com.ua/blog/v-estoniji-prytyahuvatymut-do-kryminalnoji-vidpovidalnosti-za-kurinnya-pid-chas-vahitnosti.html>

РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВОРІВ З НАДАННЯ ПОСЛУГ ТА ДОГОВОРІВ НА ВИКОНАННЯ РОБІТ ЗА ПРЕДМЕТОМ ДОГОВОРУ

Шаркова Ганна Юрївна

заступник директора з навчальної та навчально-методичної роботи Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук, доцент

Сьогодні відносини з наданні послуг врегульовані главою 63 ЦК України: «Послуги. Загальні положення». ЦК України вперше закріпив норми (статті 901 - 907), які визначають загальні положення щодо договорів про надання послуг. У цивільному праві послуги розглядаються як окремий вид об'єктів цивільних прав нарівні з майном, яке включає в себе речі, гроші, цінні папери, в тому числі майнові права, результати робіт, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, а також інші матеріальні і нематеріальні блага, закріплені у ст. 177 ЦК України.

Інститут оплатного надання послуг є давнім і традиційним інститутом цивільного права, який бере свій початок з часів римського приватного права, з договору найму. Як відзначала видатний цивіліст О. А. Підпригора, «римськими юристами виділялися три види договору найму: найм речей (*locatio conductio rerum*), найм послуг (*locatio conductio operatum*) та найм роботи або підряд (*locatio conductio operis*) [1, с. 17]. Більш пильну увагу договорам про надання послуг, за часів римського приватного права, приділила В. М. Венецька. Нею встановлено, що у римському праві виконавець послуг виступав уже як майново відокремлений самостійний суб'єкт зобов'язання. Римська цивілістична доктрина розмежовувала два основні види об'єктів зобов'язання: або *dare*, або *facere*, або обидва разом (*dare et facere*). При цьому дії за *dare* є функціональним елементом зобов'язання, без якого є неможливим його виконання, стосувалося воно передачі права власності або іншого речового права. Все інше підпадало під визначення *facere*, і, крім того, що такі дії були елементом зобов'язання, вони мали самостійну цінність як діяльність, що може принести користь іншій особі, і тому важливим вважалося, яка саме дія була обумовлена та як вона мала виконуватися [2, с. 30]. Відтак М. В. Венецька дійшла висновку, що переважно з цих позицій — власне діяльність чи результат діяльності — впливають романські

цивілістичні конструкції розмежування зобов'язань з виконання робіт (підряд) чи надання послуг [2, с. 31].

Серед дореволюційних цивілістів прихильником розмежування робіт та послуг був видатний вчений Г. Ф. Шершеневич, який вважав доцільним виокремлення робіт (підряду) та послуг. Він підкреслював, що підряд необхідно розуміти як виконання роботи за допомогою робочої сили, при цьому автор також зазначав, що у підряді ми маємо справу із «виконання роботи», а при особистому наймі - із «здійсненням» роботи [3, с. 190]. Так, із зазначеного можна простежити, що Г. Ф. Шершеневич розрізнення підряду від особистого найму вбачав у критерії «результат праці».

Більш послідовно виступав за розмежування робіт та послуг видатний радянський цивіліст О. С. Іоффе, який виділяв підрядні договори та договори з надання послуг. До договорів про надання послуг він відносив договори, які на відміну від підрядних, мають певну діяльність, в результаті якої не отримують або не обов'язково повинні отримати матеріальний результат, і тим більш отримати оречевлений результат [4, с. 187].

Видатний цивіліст сучасності академік В. В. Луць зазначає: «...особливість надання послуги полягає в тому, що надання послуги невіддільне від діяльності особи-послугонадавача. Корисний ефект такої діяльності не виступає у вигляді певного осяжного матеріального результату, як має місце у підрядних договорах, а полягає у самому процесі надання послуги» [5, с.244].

Професор О. В. Дзера також визначає особливість послуги крізь призму розмежування підрядних зобов'язань та зобов'язань з надання послуг. Основною розмежувальною ознакою вчений називає результат діяльності, що здійснюється послугонадавачем. Якщо в зобов'язаннях підрядного типу результат виконання робіт завжди має уречевлену форму, то в зобов'язаннях про надання послуг результат діяльності виконавця не має уречевленого змісту. Сама послуга споживається в процесі її надання, тому її визначення дається як діяльність, спрямована на задоволення чітких-небудь потреб. Відповідно послуги, що надаються боржником кредитором, мають нематеріальний характер. Особливо О. В. Дзера підкреслює те, що деякі види послуг у результаті їх надання можуть вносити певні зміни в матеріальну сферу, як-от послуги стоматолога, перукаря, але визначальним при їх наданні є сама діяльність послугонадавача, оскільки при послугах продається не сам результат, а дії, які до нього призвели. Звідси - друга розмежувальна ознака, яка полягає в тому, що послуга не може існувати окремо від виконавця, оскільки спо-

живається в процесі діяльності виконавця. На відміну від цього, у підрядних договорах сам зміст зобов'язання полягає в тому, щоб передати уречевлений результат роботи [6, с. 612].

Сучасний російський цивіліст, професор М. І. Брагінський визначає послугу як два взаємопов'язані між собою елементи: мета, якій служить послуга («допомога», «користь»), та засіб досягнення цієї мети (здійснення тим, хто надає послугу, тобто дії), але при цьому, з точки зору особи, яка надає послугу, відповідні дії для нею будуть «роботою», а для того, кому (в чітких інтересах) вона надається, - «послугою» [7, с. 209].

Український вчений О. О. Первомайський, досліджуючи договір з надання послуг дійшов категоричного та однозначного висновку про відмінність договорів з надання послуг від договорів з виконання робіт, бо для останніх, зазначає автор, необхідним фактом підтвердження їх виконання є саме досягнення певного результату, що, як правило, має втілення в певній речі, яка вироблена, відремонтована тощо підрядником. Тобто, якщо для послуг є характерним достатньо тісний зв'язок з особою виконавця та процесом виконання ним певних дій або здійснення певної діяльності, що означає існування послуги лише в процесі її надання, то для підрядних договорів важливішим є не процес, а саме результат дії — споруджений будинок, відремонтована річ тощо. Послуги, навпаки, не мають результату, який мав би окремий уречевлений вигляд, матеріальне втілення [8, с. 230].

В юридичній літературі існують й інші думки науковців з приводу тлумачення поняття «послуга». Так, одні вчені визначали послугу як діяльність, спрямовану на створення зручностей чи надання пільг контрагенту за зобов'язальними правовідносинами [9, с. 118]. На думку інших авторів, послуга — це діяльність громадянина чи юридичної особи, спрямована на задоволення потреб інших осіб, за винятком діяльності, здійснюваної на основі трудових правовідносин [10, с. 212; 11, с. 95]. Деякі вчені під послугою розуміли сам результат дії, здійснюваної відповідно до цивільно-правового обов'язку особи, що не зв'язаний зі створенням конкретного матеріального об'єкта, речі [12, с. 186], непередаване, нерозривно зв'язане з діяльністю послугодавця благо, що має споживчу вартість і внаслідок цього є об'єктом цивільного права [13, с. 282; 14, с.171; 15, с. 256; 16, с. 295].

Здійснивши аналіз існуючих теоретичних визначень поняття «послуга», можна запропонувати його авторське визначення.

Отже, **послугу можна визначити як певне нематеріальне благо, яке надається однією особою (виконавцем, послугонадавачем) і споживається іншою (замовником) у процесі вчинення виконавцем (послугонада-**

вачем) певних дій або здійснення певної діяльності, характеризується наявністю певного кінцевого результату, але останній завжди є немайновим.

У деяких випадках цей результат наявний (наприклад, завантаження вантажу, перевезення пасажирів), в інших — ні. Послуги також можуть полягати у діях, результати яких виявити не завжди можливо (наприклад, послуги няні-виховательки, репетитора тощо). Крім цього, суспільна корисність дій може полягати у них самих, незалежно від їх результату. Наприклад, консультація фахівця є корисною як така, незалежно від використання отриманої інформації у майбутньому. Зокрема, консультації та інші послуги консультанта незалежно від використання його порад особою, котрій вони надавались, і кінцевого результату його професійної діяльності, визначаються об'єктом цивільного права.

Література

1. Підпригора О. А. Основи римського приватного права/О. А. Підпригора. — К., 1997. — 347 с.
2. Венецька М. В. Еволюція правового регулювання фінансових послуг/М. В. Венецька//Еволюція цивільного законодавства України: проблеми теорії і практики/Кол. монографія; За ред. Я. М. Шевченко. — К.: Юридична думка, 2007. — С.30-47
3. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права (по изданию 1914 года). - М.,1994. — 328с.
4. Иоффе О.С. Обязательственное право/Олимпиад Соломонович Иоффе. — М.; Юрид. лит., 1975. — 880 с.
5. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності/Володимир Васильович Луць. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 485 с.
6. Цивільне право України. Особлива частина: Підручник/За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданника. — 3-тє вид., перероб. і допов. — К.: Юрінком Інтер, 2010. — 886 с.
7. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг/Михаил Исакович Брагинский, Василий Васильевич Витрянский. — М.: Статут, 2007. — 1112 с.
8. Первомайський О. О. Договірне регулювання відносин з надання послуг/Олег Олексійович Первомайський//Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності/За ред. академіка АПрН України В. В. Луця. — К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. — С. 230247
9. Калмыков Ю. Х. К понятию обязательств по оказанию услуг в гражданском праве/Ю. Х. Калмыков//Советское государство и право. — 1966. — № 5. — С. 117-120
10. Гражданское право Украины: Учебное пособие. Ч. II/Под редакцией Слипченко С. А., Кройтор В. А. — Харьков: Эспада, 2000. — 607 с.
11. Тихомиров А. В. Медицинская услуга. Правовые аспекты. — М.: Информационно-издательский дом «ФИЛИНЪ», 1996 - С.95
12. Гражданское право Украины: Учебник для вузов системы МВС Украины: В 2-х частях, Ч.1./А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др.; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко, — Х.: Ун-т внутр. дел; «Основа», 1996. — 440 с.

13. Вильнянский С. И. Лекции по советскому гражданскому праву. Ч. 1/С. И. Вильнянский. — Х.: Изд-во Харьковского ун-та, 1958. — 367 с.
14. Советское гражданское право: Учебник. В 2-х томах. Т. 2./Верб С. А., Добрынин Ю. Е., Илларионова Т. И. и др./Под ред. О. А. Красавчикова. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Высшая школа, 1985. — 567 с.
15. Цивільне право: Навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. — К.: Вентурі, 1996. — 584 с.
16. Гражданское право: определения, понятия, законодательство: Учебно-практический справочник/Под общ. ред. Е. О. Харитоновна. — Харьков: ООО Одиссей, 1998. — 345 с.

ПОХОДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН З НАДАННЯ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

*Корсташивець Юлія Григорівна
здобувач Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

Виникнення готельної справи пов'язують із потребами людей у спілкуванні і розвитком торгових відносин. Як відзначає В. І. Сергієвич, у древніх пам'ятниках вже зустрічається слово «готель» як місце притулку для людей подорожуючих [1, С. 256].

Виникнення готелів пов'язують із наданням в стародавні часи іноземцям певних привілеїв. Всіх іноземців поділяли на тимчасових гостей і іноземців осілих. Англійське слово «hospitality» (гостинність) походить від старофранцузького «хоспис», що означає «странноприймний дім». З X-XI ст. поняття «готель», яке походить від слова «гості», міцно закріплюється в давньоруській мові.

Гості, за загальним правом всіх первісних народів, тимчасово за своєюються сім'єю, яка прийняла їх. Способи такого засвоєння були різними; звичайним і водночас простим способом був дотик гостя до сімейного вогнища, після чого він ставав освяченим членом сім'ї і під її покровом (кровом) вважався недоторканим. У стародавніх слов'ян, за свідченнями імператора Маврикія, гості отримували таке тимчасове визнання прав не тільки в сім'ї, а й в цілому у племені: «... якщо чужинець піддасться нещастя з вини того, хто повинен охороняти його (домогосподаря), то сусіди йдуть війною на цього останнього, ставлячи собі в благощестя помститися за іноземця» [2, С. 449].

Однак, навіть в історичний час такої натуралізації було недостатньо. До укладення Договору Олега з греками іноземець, який потерпів аварію корабля у берегів, населених слов'янами, піддавався можливості «убієну» або, принаймні, «бієну бути». Стаття 8-ма Договору Олега з

греками для греків таку можливість знищила. А після прийняття християнства іноземці («сторонники») віддаються під опіку церкви, розміщуються в «гостиницях» та «странноприймницях», які вважаються церковними установами [2, С. 449]. З часом станноприймниці, готелі перестали бути установами тільки для прихистку іноземців, а й для богомольців, що приходили до храмів.

Згодом в Стародавній Русі гостями стали називати іноземних купців і торгових людей, що вели торгівлю з князівствами. Саме приїжджі купці, що опинялися в давньоруських князівствах, потребували тимчасового розміщення. Для цього почали створюватися постоялі та гостинні двори. Подорожам іноземних гостей в Стародавній Русі надавали великого значення, розуміючи, що вони формують суспільну думку про країну і князів.

Гостинні двори надавали гостям не тільки прихисток, їжу, а й можливість проводити комерційні операції, тобто гостинні двори об'єднували мебльовані кімнати, торгові ряди, лавки і склади [3, С. 8; 4, С. 22]. Перші гостинні двори на Русі з'являються у Новгороді у XII ст. (готський і німецький). Там же, у XIII ст., виникають найперші з відомих правових норм, що врегульовують готельну діяльність — статут двору — «скра», оскільки така діяльність вимагала певних правил спільного проживання. Скра регламентувала організацію гостинних дворів, їх адміністративний устрій, порядок розміщення купців у дворах, зокрема встановлювала розмір плати за постій, а також обмеження щодо кількості осіб, які прибувають на постій і терміни їх перебування. У скрі містилися норми, що стосуються користування приміщеннями двору та порядку їх утримання, а також норми, що встановлювали правила поведінки та проживання у дворі, правила внутрішнього розпорядку, у тому числі й форму одягу і поведінку за столом. Низка статей була присвячена правилам протипожежної безпеки [5, С.31]. Таким чином, скру можна вважати першими правилами з надання готельних послуг.

Водночас з виникненням і розвитком гостинних дворів в Стародавній Русі у XII-XIII ст. виникають постоялі двори, які також можливо назвати попередниками сучасних готелів. Вони розташовувались один від одного на відстані кінного переходу і називалися «ямами» — від татарського «ям». Так в монгольській імперії називалися будівлі-станції, які були добре облаштовані, забезпечені запасами провізії, мали свіжих коней, розташовувалися на відстані 175-210 км одна від одної на всьому шляху основних доріг імперії і служили для надання притулку і нічлігу подорожуючим. Мережею таких ямів були покриті всі володіння монголів, включаючи і територію Російської держави [6, С. 37].

Не зважаючи на те, що готелі було віднесено до установ «по делам человеколюбия» (рос.) — призріння — поряд із лікарнями та богадільнями, вони приносили певний дохід. Тому згодом держава, прагнучи до секуляризації церковного майна, стала визнавати готелі, постоялі (заїжджі) двори, странноприймні будинки державними [2, С. 106].

Таким чином, вже тоді склалися передумови для провадження готельної діяльності з метою отримання доходу як власниками готелів, так і державою. Ця діяльність була пов'язана з певним ризиком, на кшталт сьогоденішньої підприємницької, оскільки неможливо було визначити систематичність доходу та його суму.

Література

1. Сергеевич В. И. Древности русского права: в 3 т. Т. 1. Территория и население. — М.: Зерцало, 2006. — 542 с.
2. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права/Владимирский-Буданов М. Ф.; Науч. ред.: Глазычев А. Л., Уткин А. И., Филиппов А. Ф., Хестанов Р. З. — М.: Изд. Дом «Территория будущего», 2005. — 800 с.
3. Сорокина А. В. Организация обслуживания в гостиницах и туристских комплексах. — М.: ИНФРА-М, 2006. — 304 с.
4. Круль Г. Я. Основы готельної справи. Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 368 с.
5. Рыбина Е. Л. Иноземные дворы в Новгороде XII–XVII вв. М: Изд-во МГУ, 1986. — 176 с.
6. Волков Ю. Ф. Введение в гостиничный и туристический бизнес: Учебное пособие для вузов/Волков Ю. Ф. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. — 348 с.

СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УЧАСТЮ ПІДПРИЄМСТВА УТВОРЕНОГО НА ТЕРИТОРІЇ ІНШОЇ ДЕРЖАВИ

Самодіна Олена Олександрівна
начальник відділу Юридичного департа-
менту Державної компанії «Укрспецекс-
порт», кандидат юридичних наук

Відповідно до ч. 2 ст. 118 Господарського кодексу України (далі — ГК України) підприємства, утворені за законодавством інших держав, можуть входити в об'єднання підприємств на території України, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав.

Якщо об'єднання підприємств буде утворено на території України, то воно підлягає реєстрації відповідно до законодавства України. Якщо

таке об'єднання утворюється на території іншої держави, воно проходить реєстрацію за законодавством держави — місця утворення такого об'єднання.

За законодавством України господарські об'єднання можуть утворюватися у формі асоціації, корпорації, консорціуми, концерни та ін. об'єднання підприємств, передбачені законом (ст. 120 ГК України).

Слід також зазначити, що відповідно до закону, державні і комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну.

Виходячи з концепції «транснаціонального права», об'єднання підприємств які є юридичними особами різних держав — є транснаціональними об'єднаннями.

Відповідно до положень Угоди про сприяння в створенні і розвитку виробничих, комерційних, кредитно-фінансових, страхових і змішаних транснаціональних об'єднань та розробленої на її основі Конвенції про транснаціональні корпорації, Конвенції про транснаціональні корпорації, Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», транснаціональні об'єднання створюються на основі міжурядових угод та шляхом укладання договорів безпосередньо між господарюючими суб'єктами різних форм власності згідно з національним законодавством.

Разом з тим, відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» від 31.12.1992 р. №24-92, державні підприємства не можуть бути засновниками підприємств будь-яких організаційних форм та видів, господарських товариств, кооперативів (надалі — суб'єктів підприємницької діяльності), за винятком будівельних організацій, підприємств будівельної індустрії та будівельних матеріалів, які є засновниками господарських товариств, що здійснюватимуть проектування та перспективне будівництво за кордоном.

Таким чином, в даному випадку, єдиним шляхом створення транснаціонального об'єднання для суб'єктів господарської діяльності, які не підпадають під вищезазначене виключення, є створення такого об'єднання на основі міжурядової угоди.

Довідково: існуючі на сьогодні транснаціональні об'єднання створені саме на основі міжурядових угод, серед яких Угода про створення міждержавної фінансово-промислової групи «Інтернавігація», Угода про створення та діяльність Міждержавної фінансово-промислової групи «Граніт», Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Росій-

ської Федерації щодо Міжнародного консорціуму «Середній транспортний літак».

Можна виділити декілька груп транснаціональних об'єднань:

1. Об'єднання національні за своїм капіталом, але міжнародні за сферою діяльності. Такі об'єднання характеризуються тим, що у них наявний капітал однієї держави, а виробничі потужності у різних країнах світу.

2. Об'єднання міжнародні за своїм капіталом та за сферою діяльності. Такі об'єднання характеризуються капіталовкладеннями двох або більше держав.

3. Об'єднання виробничого та виробничо-технічного характеру, що не є юридичною особою. Здебільшого регулюються міжнародними угодами про співробітництво між зазначеними суб'єктами (Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації щодо Міжнародного консорціуму «Середній транспортний літак») та іншими загальними нормами міжнародного права.

У разі надання транснаціональному об'єднанню статусу юридичної особи, воно проходить процедуру державної реєстрації за законодавством держави місцезнаходження. При цьому під час реєстрації корпорації подається організаційний проект корпорації.

Під організаційним проектом корпорації розуміється пакет документів, поданий до уповноваженого державного органу Сторони, який здійснює реєстрацію транснаціонального об'єднання. Організаційний проект повинен містити необхідні відомості про цілі та завдання, а також інші відомості, необхідні для прийняття рішення про реєстрацію корпорації.

Статус філіалів (відділень) і представництв транснаціональних об'єднань визначається в установчих документах відповідно до законодавства держави місцезнаходження філіалів (відділень) та представництв.

Порядок оцінки фінансових, матеріальних ресурсів і майна, що вносять засновники в статутний фонд транснаціональних об'єднань, визначаються за погодженням між ними.

Статутний фонд транснаціональних об'єднань формується на погоджених засновниками умовах шляхом об'єднання їх фінансових, матеріальних ресурсів та майна. Порядок розподілу прибутку та відшкодування збитків транснаціональних об'єднань визначається їх статутними документами.

Взаємовідносини підприємств, які входять до транснаціональних об'єднань, з відповідним бюджетом держави їх місцезнаходження визначаються законодавством цієї держави.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СФЕРІ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Слободян Олександр Анатолійович
директор Юридичної консалтингової
компанії «САЛЕКС», кандидат юридичних
наук

В юридичній літературі розрізняють дві основні форми захисту цивільних прав та інтересів осіб — юрисдикційну та неюрисдикційну. Перша з них є діяльністю уповноважених державою органів по захисту цивільних прав та інтересів. Друга полягає у здійсненні особою заходів самозахисту. По відношенню до спільного інвестування уповноваженими органами є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), судові, правоохоронні органи тощо. В разі заподіяння інвестору інституту спільного інвестування (ІСІ) збитків він також може звернутись до НКЦПФР за захистом своїх прав і отримати відповідь, що виявлені ним порушення підтвердились і до компанії з управління активами (КУА) були застосовані санкції у вигляді штрафу, передбаченого чинним законодавством.

Захист прав інвесторів НКЦПФР досить слабкий та неефективний. Натомість стаття 16 Цивільного кодексу (ЦК) України «Захист цивільних прав та інтересів судом» встановлює цілий комплекс способів захисту прав [1]. Інвестори ІСІ як споживачі фінансових послуг вправі звертатись до суду. На важливість судового захисту інвесторами своїх прав вказує пункт ч. 3 ст. 66 Закону України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.12. №5080-VI, відповідно до якого підставами для анулювання ліцензії КУА може бути неодноразове або грубе порушення законодавства з питань діяльності з управління активами ІСІ, що заподіяло шкоду інвесторам, якщо ця шкода доведена судом [2].

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.01. №2299-III КУА несе майнову відповідальність за збитки, що були завдані ІСІ її діями (бездіяльністю), згідно з законом та відповідно до умов договору. КУА відшкодовує втрати, понесені ІСІ, який здійснює публічне (відкрите) розміщення своїх цінних паперів, якщо протягом року вартість чистих активів (ВЧА) ІСІ у розрахунку на один цінний папір ІСІ зменшилася нижче його номінальної вартості більш ніж на 20 відсотків внаслідок порушення КУА вимог законів [3].

Абсурдність цієї норми закону не викликає сумнівів. По-перше, чому не 5, 10 чи 15 відсотків? По-друге варто врахувати розмір збитків інве-

сторів. Так, втрати інвестора ІСІ від умисних неправомірних дій КУА можуть становити тисячі чи навіть мільйони гривень. Наприклад, передавши в управління КУА 110 тис. грн., інвестор отримав взамін 110 інвестиційних сертифікатів номінальною вартістю 1 тис. грн. Протягом року діяльності ІСІ ВЧА у розрахунку на один цінний папір зменшилася нижче його номінальної вартості на 19,99 відсотків внаслідок порушення КУА вимог законів. Утім, як свідчить вітчизняна практика спільного інвестування, в цьому разі учаснику ІСІ досить складно було довести своє право на відшкодування завданих йому майнових збитків. По-третє, в межах такого підходу ІСІ перетворюється на «вичерпувані» активи, які поступово втрачають свою вартість, що негативно позначається на розвитку спільного інвестування.

В Законі України Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.12. №5080-VI законодавець дещо інакше визначив особливості відповідальності КУА, яка «несе майнову відповідальність за порушення вимог законодавства, регламенту, проспекту емісії цінних паперів ІСІ, інвестиційної декларації, договору про управління активами корпоративного фонду» (ч. 1 ст. 67). Однак у вищевказаному визначенні також відсутній обсяг відповідальності КУА. Таке визначення відповідальності КУА носить відсилочний характер.

Враховуючи те, що інвестори ІСІ є споживачами фінансової послуги з управління, дозволимо собі провести певні паралелі з обманом покупців та замовників. Так, відповідно до ст. 225 Кримінального кодексу України умисне обмірювання, обважування, обраховування чи інший обман покупців або замовників під час реалізації товарів або надання послуг, якщо ці дії вчинені у значних розмірах, караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [4]. Згідно з наведеною в даній статті приміткою обманом покупців та замовників у значних розмірах слід вважати обман, що спричинив громадянину матеріальну шкоду в сумі, що перевищує три неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Встановлення в договорі управління ІСІ умов та підстав цивільно-правової відповідальності КУА, відмінних від загальних положень законодавства, може здійснюватись в межах, визначених законом. Проведений автором аналіз проспектів емісії цінних паперів ІСІ свідчить, що КУА, зазвичай, прописують в них положення закону, що регламентують відповідальність, детально не конкретизуючи її.

Отже, відповідальність КУА при управлінні ІСІ регламентується не чітко. Правові норми, що регламентують відповідальність в сфері спільного інвестування, носять бланкетний характер. Зрозуміти, куди вони відсилають, не завжди під силу навіть професіоналам. Слід також зазначити, що особливості відповідальності КУА не передбачають відшкодування упущеної вигоди, яку інвестор отримав би, обравши інший фінансовий інструмент (банківський депозит, інвестування в нерухомість, дорогоцінні метали тощо). Загальноприйнято, вважати збитками втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки) та доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ч. 2 ст. 22 ЦК України). Обмовимось, що ч. 3 ст. 22 ЦК України вказує, що збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.03. № 435-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди): Закон України від 15.03.01. № 2299-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2299-14>.
3. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.12. № 5080-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.01. № 2341-III. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

ПРАВОВИЙ АЛГОРИТМ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Кормош Оксана Іванівна

*викладач юридичних дисциплін відділення
«Правознавство» ВНЗ «Кіровоградський
технікум механізації сільського господарства»*

Інститут комерційної таємниці в чинному законодавстві України є досить невизначеним та актуальним, що зумовлює певні питання про здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання.

З активним розвитком ринкових відносин, розширенням можливостей для підприємницької діяльності, розвитком інноваційних технологій і програм, розробкою спеціальних процесів у різних сферах виробниц-

тва дуже гостро постає питання захисту комерційної таємниці для кожного окремого суб'єкта господарювання.

Проблема захисту комерційної таємниці в Україні, безумовно, існує, що зумовлюється кількома обставинами: посиленням конкуренції, відсутністю у суб'єктів господарювання достатніх правових підстав для ефективного захисту своїх інтересів.

Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, і, у зв'язку з цим, має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. В свою чергу, згідно зі ст. 36 Господарського кодексу України [2] відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону.

Статтею 420 Цивільного кодексу України [10] визначено, що комерційна таємниця є об'єктом інтелектуальної власності. Відповідно майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором.

На думку С. Ємельянова, існує певна неоднозначність у тлумаченні цього поняття, бо як вид інформації комерційна таємниця належить до таємної (секретної) інформації, а за суб'єктом власності та режимом правового захисту — до конфіденційної інформації. Він вважає, що вказаний недолік зумовлений тим, що законодавець в основу поділу інформації поклав різні критерії — шкода суб'єкту і право власності [4, с. 37].

У проєкті Трудового кодексу України, який був прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 11 грудня 2003 року та перебуває на опрацюванні, на відміну від нині чинного Кодексу законів про працю України, встановлено обов'язок працівника щодо нерозголошення комерційної таємниці. Так, згідно зі ст. 28 проєкту Кодексу якщо праців-

ник у зв'язку з виконанням трудових обов'язків має доступ до інформації, що відповідно до законодавства визнана комерційною таємницею, на вимогу роботодавця під час прийняття на роботу або пізніше з працівником укладається письмова угода про нерозголошення комерційної таємниці в період дії трудових відносин і протягом визначеного сторонами строку після їх припинення [7]. При цьому умови, що стосуються нерозголошення комерційної таємниці, можуть включатися до трудового договору. Згідно з проектом Кодексу відмова працівника підписати угоду про нерозголошення комерційної таємниці або включити відповідні умови до трудового договору за наявності у роботодавця достатніх підстав вимагати її укладення є причиною відмови у прийнятті на роботу, а якщо трудові відносини вже виникли, — для їх припинення.

Г. Добриніна наголошує, що таємна комерційна інформація є важливим аспектом для її володільця та потребує надійної охорони [3, с.12]. Система захисту комерційної таємниці — це сукупність заходів, необхідних для збереження інформації, що в певному розумінні є секретною та має комерційну цінність. Такі заходи спрямовані на реалізацію та відновлення порушених інтересів власника.

Однак, охорона комерційної таємниці має свої особливості, що полягають в її безстроковості, універсальності об'єкта, спрощеній процедурі набуття та збереженні прав на таємницю [6, с. 27]. Правова охорона прав суб'єкта на комерційну таємницю передбачається Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [8] та статтями Цивільного, Господарського та Кримінального кодексів України (ст. ст. 231,232) [5].

Проте, правовий механізм захисту інформації, що становить комерційну таємницю, є досить невизначеним. На сьогодні, жоден нормативно-правовий документ в Україні не визначає перелік відомостей, що є комерційною таємницею. Український законодавець закріпив деякі положення в інших Законах, які передбачають можливість вільного доступу до певної інформації. Якщо закон не передбачає вільного доступу до інформації, власник комерційної таємниці на свій розсуд визначає, яка інформація, якою він володіє, є комерційною таємницею. Але при цьому слід враховувати зазначені ознаки комерційної таємниці.

Право на комерційну таємницю не потребує засвідчення свідоцтвом або іншим правоохоронним документом. Достатньо самого факту збереження інформації в секретності та наявності її комерційної цінності.

О. Воронова вважає, що положення про комерційну таємницю та комерційну інформацію підприємства та правила їх зберігання як нормативний документ, дає визначення комерційної таємниці підприємства так встановлює перелік відомостей, що до неї належать та встановлює

основи правового режиму доступу до комерційної таємниці підприємства [1, с. 106].

Не всі об'єкти і не всяка інформація (відомості), що можуть бути віднесені до комерційної таємниці, є результатом інтелектуальної або творчої діяльності. Існуюча практика підприємницької діяльності дозволяє відносити до комерційної таємниці не тільки знання та досвід виробничо-технічного характеру (які, власне, і є результатами інтелектуальної, творчої діяльності), а й різноманітну інформацію, яка є предметом ділового, комерційного та іншого інтересу суб'єкта підприємницької діяльності. Наприклад, до комерційної таємниці може бути віднесено інформацію про факти, події та явища, розголошення яких може суттєво вплинути на конкурентоспроможність цього суб'єкта підприємницької діяльності.

Комерційна таємниця є найбільш універсальною серед інших видів інформації з обмеженим доступом, оскільки може включати в себе інформацію щодо певних фактів, подій, явищ та продукти інтелектуальної діяльності. З огляду на це необхідно встановити захист як відомостей, які є інтелектуальною власністю, так і інформації, яка не містить ознак інтелектуальної власності, та чітко визначити сферу законодавчого регулювання цих двох категорій інформації. Об'єкти інтелектуальної власності, в свою чергу, в певній мірі захищені чинним законодавством, а решта інформації, яка має суттєве значення для конкретного суб'єкта підприємницької діяльності і може бути визнана ним як комерційна таємниця, не отримала належного правового захисту [9, с. 87].

Різної інформації багато, але віднести ту чи іншу до комерційної таємниці можна буде після того, як це буде оформлено належним чином у встановленому порядку.

Література

1. Воронова О. В. Правові основи захисту комерційної таємниці / О. В. Воронова // Держава та регіони. Серія: Право. — 2012. — № 2. — С. 104-108.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19-20, № 21-22. — ст. 144.
3. Добриніна Г. Охорона комерційної таємниці / Г. Добриніна // Справочник економіста. — 2008. — № 2. — С. 12-17.
4. Ємельянов С. Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту комерційної таємниці в Україні / С. Л. Ємельянов // Інформаційна безпека. — 2011. — № 2. — С. 37-45.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — ст. 131.
6. Малько Ж. Правовий захист комерційної таємниці в Україні / Ж. Малько // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 1. — С. 25-28.

7. Проект Трудового кодексу України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/3511=30947>.
8. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 червня 1996 року № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996 — № 36. — Ст.164.
9. Руденко Л. Порядок відшкодування шкоди, завданої порушенням права суб'єкта господарювання на комерційну таємницю / Л.Руденко // Право України. — 2008. — № 10. — С.86–91.
10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40-44. — Ст. 356.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ

*Приходько Віталій Григорович
старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Недержавні (приватні) охоронні та детективні служби вже на протязі досить тривалого часу існують в таких сусідніх державах, як Російська Федерація та Молдова, діяльність яких закріплена на законодавчому рівні. В Україні поки що подібні законодавчі акти лише розглядаються у Верховній Раді, але не приймаються. Передбачається що дані структури будуть здійснювати відповідні види діяльності на договірній основі. Тобто слід розробити необхідні положення, зміст та характеристику договорів, на підставі яких буде здійснюватися даний вид діяльності.

Договір виступає основною моделлю цивільних правовідносин. Кожен учасник цивільно-правових відносин: фізична особа, юридична особа, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК України), мають можливість використати договір із метою задоволення своїх потреб.

Потреба будь-якої особи у достовірній інформації є однією з найважливіших. Тому й не дивно, що існування приватних детективних агентств набуло широкого поширення в розвинених країнах світу, і поступово набуває популярності в Україні. Одним з видів діяльності таких структур є надання замовникам (клієнтам) достовірної інформації, яка отримана шляхом певних розшукових дій, підставою яких було укладання договору розшуку. Але досліджуючи даний вид договору в цілому й його суб'єктний склад вкрай необхідно з'ясувати наступні аспекти: 1) хто може виступати у якості особи, яка здійснює розшукові дії; 2) які ви-

моги пред'являються до цієї особи; 2) які особи мають право укласти договір; 3) чи може бути укладений договір розшуку на користь третьої особи.

Суб'єктами зобов'язання, як і будь-яких цивільних правовідносин, можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. Особу, що має право вимагати вчинення певних дій прийнято називати кредитором, а особу, що повинна вчинити ці дії називають боржником. Суб'єктів договірних відносин прийнято називати сторонами або контрагентами. В межах певного договірного типу, або навіть окремого договору, сторони мають специфічну назву, яка дозволяє індивідуалізувати даний договірний тип чи окремий договір.

Що ж стосується договору розшуку, то він є новим для нашої країни, тому у юридичній літературі спеціального термінологічного найменування сторін не передбачено. Цей аспект потребує ретельного аналізу, головною метою якого виступатиме розробка чіткого термінологічного апарату даного договору.

Досліджуючи правовий статус фізичної особи, яка укладає договір розшуку, перш за все, слід визначитися з доцільністю використання у назві договору терміну «фізична особа», а не, скажімо, громадянин. В Цивільному Кодексі 1963 року, суб'єкти цивільних правовідносин — фізичні особи, називались громадянами (Глава 2). ЦК України використовує термін «фізичні особи» (ст. 2). У Кодексі міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте) також вжито термін фізична особа. Законодавець у Росії пішов дещо по іншому шляху: термін «громадянин» й «фізична особа» використовуються як два взаємозамінних поняття. Саме тому глава 3 ЦК РФ має назву: «громадяни (фізичні особи)».

Говорячи про особу, яка уклала договір розшуку, пропонується її називати клієнтом. Клієнт (від латинського *cliens*) — це особа, яка користується послугами юриста, архітектора, або інших професіоналів; це особа, яка виступає споживачем [1, с. 269]. В межах договору розшуку професіонали (розшуковці — детективи) задовольняють потреби фізичних й юридичних осіб в отриманні інформації, фізичні й юридичні особи виступають як споживачі розшукових послуг. Саме тому фізичних осіб, що уклали договір розшуку, можна називати клієнтами.

Термін «клієнт» використовується у Законі РФ «О частной детективной и охранной деятельности в Российской Федерации» от 11.03.1992 г. N 2487-1 для позначення особи, що укладає договір на надання детективних й охоронних послуг [2, с. 25-33].

Але поряд з однозначністю, до термінів пред'являється і інші вимоги, зокрема, стислість, співвіднесеність терміна й означуваного поняття,

семантична прозорість, мовна економія [3, с. 194]. Більш того, якщо проаналізувати договір розшуку, можна зробити висновок, що його може укласти як особа фізична, так і особа юридична. Цілком обґрунтовано можна зробити висновок, що з метою дотримання всіх вищевикладених вимог, сторону, що укладає договір розшуку слід називати клієнтом, тобто особою, що користується послугами детектива. Представляється що термін «клієнт» у найбільшій мірі відповідає вимогам, що пред'являються до термінів: однозначності, стислості та мовної економії. Більш того, цей термін є правильним із точки зору правил слововжитку й словотворення.

Отже, на підставі вищевикладеного, можна сказати, що найбільш правильним й доцільним для позначення сторони, яка укладає договір розшуку з метою отримання необхідної інформації, є термін «клієнт».

Під договором розшуку слід вважати зобов'язання, за яким одна сторона — детектив (детективне агентство) зобов'язується надати іншій стороні — замовнику на основі поданих ним вихідних даних, розшукові послуги, а замовник зобов'язується оплатити надані детективом послуги.

Замовником в цьому договорі може бути як фізична так і юридична особа, що має намір отримати необхідну інформацію, яка може бути надана на професійній основі, та здобута законними методами.

Контрагентом (виконавцем) за цим договором може бути, як детектив — фізична особа підприємець, так і детективне агентство (бюро) — юридична особа, які повинні отримати відповідний дозвіл (ліцензію) на надання відповідного виду професійних послуг.

Даний договір слід віднести до так званих договорів про надання послуг, тому що в кінцевому результаті розшукової діяльності, як правило не має матеріального виразу, тобто певної речі. В цьому випадку можемо сказати, що замовник обмінює гроші на певну працю у вигляді розшукової послуги.

Договір розшуку відноситься до непоіменнованих договорів, тому що у ЦК України, та в інших нормативно правових актах не має його визначення, описання сторін, істотних умов, юридичної характеристики, прав та обов'язків сторін. Тому ми спробуємо якомога повніше та точніше дати характеристику цьому договору.

Договір розшуку може укладатися між детективом (детективним агентством) та замовником. Детективним агентством (бюро, детективом) є юридичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку, які займаються підприємницькою діяльністю, кінцевою метою якої є отримання прибутку. Цим видом діяльності вони мають право займатися

за умови отримання відповідного дозволу (ліцензії), яку видає відповідно реєструючий орган — Міністерство юстиції України чи Міністерство внутрішніх справ. Виходячи з цього можемо сказати що цей договір є підприємницьким та двостороннім, адже кожна із сторін має як права так і обов'язки.

На оплатний характер даного договору вказує отримання стороною (детективом) певної компенсації від контрагента (клієнта) за надану послугу.

В той же час зважаючи на високий ступінь індивідуалізації предмета та ціни договору в кожному випадку укладання конкретного договору, та неможливість публічно інформувати всіх потенційних клієнтів про всі істотні умови договору, можемо зробити висновок, що договір розшуку не може бути публічним.

Література

1. Новий тлумачний словник української мови. — Київ, 1999, — Т.1. — 912 с.
2. О частной детективной и охранной деятельности в Российской Федерации: Закон Российской Федерации от 11.03.1992 г.//Адвокат. — 1997. — №5. — С. 25-33.
3. Українське термінознавче сьогодні: Проблеми утвердження і функціонування державної мови в Україні/Матеріали міжнародної конференції 28-29 листопада 1996 року. — Київ. — 1998. — 75-79 с.

ПІДСТАВИ ДЛЯ ВИЗНАННЯ ЗАПОВІТУ НЕДІЙСНИМ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Татарова Інна Анатоліївна

*старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

На теперішній час в Україні досить часто почали виникати проблеми з успадкуванням майна за заповітом, а саме те, що спадкоємці не завжди згодні з рішенням спадкодавця та з тим фактом яка саме частина майна за заповітом їм відведена. Оскільки заповіт є юридичним документом який має нотаріальне посвідчення, постає ряд питань, щодо можливості визнання його недійсним в цілому або окремих його частин, що передбачено у ст. 1257 ЦК. [3] Така норма без адекватного роз'яснення реальних вимог до змісту заповіту, процедури його визнання недійсним та процесу забезпечення захисту прав заповідача не може вважатись реально діючою.

Заповіт є правочином, а тому має відповідати загальними вимогам, що визначені у статті 203 ЦК [3], а саме вимогам щодо:

- 1) особи заповідача;
- 2) узгодження між волею і волевиявленням;
- 3) змісту заповіту;
- 4) форми і нотаріального посвідчення;
- 5) відповідності інтересам неповнолітніх, непрацездатних дітей, якщо заповіт вчиняє батько чи мати. Заповіт має відповідати й інтересам тих, хто має право на обов'язкову частку у спадщині [1, с.15].

Недотримання вимог закону при вивченні заповіту може призвести до настання одного з двох правових наслідків:

- 1) нікчемність заповіту, тобто абсолютної недійсності — на підставі норми закону;
- 2) визнання заповіту недійсним — на підставі рішення суду [1, с.16].

Звернутися до суду з вимогою визнати заповіт недійсним може тільки та особа, права і законні інтереси якої порушено у цьому документі. Такими особами є будь-які спадкоємці за законом чи за заповітом, відказодержувачі, виконавці, а також їх представники. Розгляд по оскарженню заповіту може початися тільки після відкриття спадщини, тобто після смерті самого спадкодавця. Визнати недійсним можна як весь текст заповіту в цілому, так і окремі його пункти.

Заповіт може бути визнано недійсним з часу його укладення у разі, якщо:

- заповіт уклала особа, яку визнано в судовому порядку недієздатною або котра не досягла віку заповідальної дієздатності;
- заповідач не підписав особисто заповіт і за його проханням заповіт не підписаний іншим громадянином;
- за проханням заповідача заповіт підписано особою, яка не мала права його підписувати;
- заповіт посвідчений особою, якій чинне законодавство таких повноважень не надає.

Підстави визнання заповіту недійсним можуть бути встановлені і після відкриття спадщини:

- складання іншого заповіту який, по суті, скасував попередній;
- встановлення обставин, які створили волю заповідача на момент укладання заповіту (насильство, обман, помилка);
- встановлення факту, що на момент складання заповіту заповідач не здатний був усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

Заповіт може бути визнано недійсним також і в певній частині, якщо:

- заповідач позбавив права на спадщину обов'язкових спадкоємців;
- розпорядився всім майном, хоча йому належала лише частка (наприклад, не врахував частки подружжя в спільному майні подружжя);
- умовами отримання спадщини, визначені в заповіті, суперечить законодавству, обмежують правоздатність спадкоємця, є аморальним та ін.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 1257 ЦК [3] України за позовом зацікавленої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення спадкодавця не було вільним і не відповідало його волі. Наприклад, відбулося складання заповіту під впливом насильства з боку спадкоємця. Але при зазначених обставинах заповіт може бути визнано недійсним тільки з наданням відповідних доказів, які підтверджують ці обставини [2, с. 26].

При вирішенні питання про визнання заповіту недійсним, треба враховувати, що якщо в заповіті є помилки або неточності які самі по собі не суперечать правилам вчинення правочину чи формі правочину, то такий заповіт не може бути визнаний недійсним за таких підстав [2, с. 29].

Наведені норми, безумовно, обумовлені намаганням законодавця реалізувати вимоги справедливості, розумності та добросовісності у спадкових правовідносинах. Однак їх не можна визнати вдалимими. У цих нормах закону відсутні чіткі орієнтири, що визначали б межі судового розсуду у справах про визнання недійсним заповіту. По суті, вільний судовий розсуд виникає за межами існуючої норми. Без усяких сумнівів зрозуміло, що всі судові рішення та постанови повинні бути справедливими, а саму категорію справедливості необхідно розглядати як моральну основу правомірної судової діяльності, яка визначає її спрямованість і результати.

Література

1. Заїка Ю. О. Право власності. Спадкове право: Навч. посіб./Заїка Ю. О., В. М. Співак. — К.: Наук. думка, 2000. — 239 с.
2. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. Академічний курс: Підруч./З. В. Ромовська. — К.: Правова єдність, 2009. — 264 с.
3. Цивільний кодекс України: за станом на 16 груд. 2003 р./Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. Вид-во, 2003. — 416 с. — (Бібліотека офіційних видань)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

*Буц Олена Олександрівна
студентка III курсу гр. ДП-211 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Життєдіяльність людини постійно пов'язана з оточуючими нас ризиками. Через це виникає необхідність у захисті від них або необхідність зменшення наслідків цих ризикових подій. Саме це й покликане врегулювати страхування.

Особисте страхування є окремою галуззю страхової діяльності в Україні, що в свою чергу містить у собі такі підгалузі: страхування від нещасних випадків, медичне страхування та страхування життя [3, с. 33].

Особливістю підгалузі страхування життя порівняно з іншими є те, що страхування життя є випробуваним та популярним інструментом для індивідуального забезпечення в старості та для сім'ї померлого.

Формування ринку страхування життя має інституціональне значення в розвитку економіки. Виконуючи функцію накопичення грошових коштів, страхування життя акумулює внутрішні інвестиційні ресурси суспільства і сприяє поліпшенню економічного стану країни [5, с. 211].

Страховання життя завжди розглядалося як вигідне вкладення грошей. Страховальник у разі забезпечення життя може розраховувати на страхову суму або пенсію, що є засобом накопичення коштів. Страхування життя може бути й захистом спадщини страховальника, оскільки дає йому змогу передбачити наслідки своєї смерті для близьких і визначити частку спадку, що призначається кожному з них.

Загальновідомо, що у розвинутих країнах частка страхових компаній в інвестуванні економіки становить біля 30%. Таке значення страхування життя визначає необхідність розвитку цього ринку і в Україні [7, с. 47].

Великою проблемою, для розвитку страхування життя є те, що ринок страхування життя в основному зосереджений у столиці і промислових центрах. Зокрема, у центральних областях працюють близько 70% страхових компаній, тоді як інші області України припадає лише 30%. Така ситуація негативно відображається на цьому виді страхування.

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що основні показники діяльності страхових компаній в Україні за 2012-2013 рр. Мають тенденцію до зниження. Кількість страхових компаній, що займаються страхуванням життя, у 2013 році показує зменшену динаміку [6, с. 70].

Негативним залишається той факт, що питома вага чистих премій по страхуванню життя до загальних валових премій по ринку залишається на досить низькому рівні, близько 5%, у той час коли на інші види страхування припадає 95% чистих премій.

Така динаміка пояснюється тим що, страхування життя торкнулася економічна криза, яка призвела до зменшення страхових премій і до збільшення страхових виплат.

Основа структури розвинутого ринку особистого страхування — це страхування життя, яке в провідних країнах світу займає 50-60% ринку страхування. Нажаль, страхування життя на національному ринку страхових послуг становить найменшу частку 0,5% [4, с. 233].

Страхування життя в розвинених країнах світу є важливим інструментом соціального захисту населення і могутнім джерелом інвестування національних економік. У цих країнах страховий бізнес забезпечує дієвий захист соціальних і майнових прав та інтересів громадян від ризиків, сприяє підтриманню соціальної стабільності суспільства та економічної безпеки держави, він є потужним засобом акумулювання коштів для інвестування в економіку.

На відміну від зарубіжних країн, страхування життя в Україні і досі перебуває на етапі становлення.

Незважаючи на те, що останнім часом спостерігається поступове зростання показників страхування життя, та є проблеми, які заважають розвитку страхування життя в Україні — негативна історія страхування життя в пострадянський період; нестабільність політичної ситуації; відсутність надійних інвестиційних інструментів, а також відсутність гарантій збереження вкладених коштів; зміни в соціальній сфері, що у силу своєї невизначеності в даний час стримують розвиток страхування життя; інфляція, нестійкість національної валюти; відсутність вільних коштів у підприємств і населення; низька страхова культура населення, страхових посередників і деяких страховиків; суперечливе страхове законодавство; несприятливе податкове законодавство; недостатня ємність страхового ринку [6, с. 72].

Для вирішення проблеми розвитку страхування життя, в системі особистого страхування в Україні, необхідно наполегливо рекомендувати уряду і парламенту України вжити відповідних заходів для виведення цієї галузі зі скрутного становища, у якому вона зараз знаходиться: дозволити страховим компаніям укладати договори страхування у вільноконвертованій валюті; вдосконалити методику формування резервів зі страхування життя; запровадити податкові пільги для страхових компаній при інвестуванні коштів страхувальників; запровадити податкові

пільги для страховиків, що пропонують програми пенсійного страхування; створити податкові пільги для юридичних осіб, котрі укладають договори страхування життя своїх працівників.

Розвиток страхування життя як підгалузі особистого страхування повинен закрити частину прогалин у соціальній політиці держави, в першу чергу в системі соціального захисту населення та його пенсійного забезпечення. Таким чином в Україні буде зроблено перші кроки в напрямку перенесення частини соціального навантаження держави на страхові компанії [5, с. 463].

Отже, страхування життя є важливим елементом системи особистого страхування, та має велике соціально — політичне та економічне значення.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2013 р.//Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2013. — 256 с. — (Бібліотека офіційних видань)
2. Про страхування: Закон України від 07 березня 1996 р.//Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2013. — 80 с. — (Бібліотека офіційних видань)
3. Артем'єва Л. Б. Страхування життя: плюси та мінуси//Л. Б. Артем'єва//Баланс. — 2009. — №43. — С.33-35
4. Говорушко Т. А. Страхові послуги: навч. посібник — 2-ге вид. перероб. і допов./Т. А. Говорушко. — К.: Центр навчальної літератури, 2008. — 344 с.
5. Страхова справа в Україні/[Гуцуляк С. А., Залетів К. П., Перетяжко А. И., Шевченко В. И.]. — К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2009. — 614 с.
6. Комадовська В. Особливості класифікації страхування життя в Україні/В. Комадовська//Страхова справа. — 2010. — №4. — С.68-73.
7. Криклій А. С. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та зарубіжний досвід/А. С. Криклій//Економічна наука. — 2009. — №12. — С. 44-54.

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

*Жесан Анастасія Володимирівна
студентка IV курсу гр. Ю-111 ВНЗ
«Кіровоградський технікум механізації
сільського господарства»*

На нашій планеті безліч самотніх сердець: батьки які не мають дітей, діти які все своє життя мріють що їх колись забере додому мама і тато. Всі вони самотні, але в наш час самотні серця можуть створити сім'ю. В цьому їм допомагає держава.

Ст.52 Конституції України покладає на державу вирішення питань щодо утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьків-

ського піклування [2, с.1]. Виходячи з цього, Сімейний кодекс називає усиновлення однією з форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. За допомогою усиновлення умови розвитку дітей як особистостей покращуються і створюються умови, найближчі до тих, що складаються у сім'ї які так потрібні дітям, і особам які не можуть створити повноцінної сім'ї.

Зараз в Україні усиновлення як судовий порядок є порівняно новим у цивільному процесуальному законодавстві. Вся інформація яка може знадобитися усиновлювачам зазначена у гл. 18 Сімейного кодексу України [3] та ст. ст. 251-255 Цивільно-процесуального кодекса України [4, с.7].

Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина. Дитину може усиновити дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, подружжя, за винятком коли усиновлювач є родичем дитини.

Але не всі особи бажаючі взяти до себе дитину можуть це зробити. У ст.212 Сімейного кодексу зазначено що не можуть бути усиновлювачами особи, які:

- 1) обмежені у дієздатності;
- 2) визнані недієздатними;
- 3) позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновленні;
- 4) були усиновлювачами іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнане недійсним з їхньої вини;
- 5) перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;
- 6) зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;
- 7) не мають постійного місця проживання та постійного заробітку;
- 8) страждають на хворобу, перелік яких затверджений Міністерством охорони здоров'я;
- 9) є іноземцями, які не перебувають у шлюбі, крім випадків, коли іноземець є родичем дитини;
- 10) були засудженні за злочин проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочин, передбачений статтями 148, 150, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324, 442 Кримінального кодексу України або мають непогашену чи не зняту в установлену законом порядку судимість за вчинення інших злочинів [3, с.4].

Для того щоб усиновити дитину бажуюча особа офіційно подає до суду заяву про усиовлення. Подання такої заяви через представника не допускається. Право на звернення мають особи, які бажають усиновити особу. Заява до суду може подаватися особисто однією особою або подружжям (спільна заява).

Заява до суду, крім загальних вимог, визначених ст. 119 ЦПК України, повинна містити: ім'я, місце проживання заявника, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік усиновлюваної дитини, її місце проживання, відомості про стан здоров'я дитини. Заява про усиовлення дитини може також містити клопотання про зміну прізвища, імені, по батькові, дати, місця народження дитини, про запис заявника матір'ю або батьком дитини [4, с.3].

До заяви додаються наступні документи:

1) копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально, — при усиовленні дитини одним із подружжя;

2) медичний висновок про стан здоров'я заявника;

3) довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копія декларації про доходи;

4) документ, що підтверджує право власності або користування жилим приміщенням.

В наш час усиновити дитину на Україні мріють не лише громадяни нашої держави, а й іноземні громадяни. У такому випадку до заяви громадян України про усиовлення дитини, яка є громадянином іншої держави, окрім документів зазначених офіційним законодавством ще додається згода представника дитини та згода компетентного органу держави, громадянином якої є дитина.

До заяви про усиовлення дитини особами без громадянства, що постійно проживають за межами України, або іноземцями додаються дозвіл уповноваженого органу виконавчої влади, висновок компетентного органу відповідної держави про умови їх життя і можливість бути усиновлювачами, дозвіл компетентного органу відповідної держави на в'їзд усиовленої дитини та її постійне проживання на території цієї держави, зобов'язання усиновлювача, оформлене в нотаріальному порядку, про надання представникам дипломатичної установи України за кордоном інформації про усиовлену дитину та можливості спілкування з дитиною.

Відповідно до ст. 252 ЦПК України усі документи, складені іноземною мовою повинні бути легалізовані у встановленому порядку, перекладені українською мовою і нотаріально засвідчені [4, с.7].

Відповідно до Цивільного процесуального кодексу справа про усиновлення розглядається судом за місцем проживання усиновлюваної дитини або повнолітньої особи, колегіального у складі одного судді та двох народних засідателів. Для забезпечення таємниці усиновлення за клопотанням заявника (заявників) проводиться закритий судовий розгляд.

Суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих осіб.

Рішення набирає законної сили у загальному порядку і з моменту вступу рішення у законну силу усиновлення вважається таким, що відбулося. Однак, законом встановлено, що до вступу рішення суду у законну силу воно може бути скасоване судом, який його постановив.

Хоча в наш час в Україні і складна система усиновлення, але дійсно прагнучі до повної сім'ї люди обов'язково знайдуть своє маленьке щастя і доб'ються того щоб офіційно назвати його своїм сином чи дочкою.

Література

1. Білоусов Ю.В. Цивільний процес: Навч. посіб./А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін./ — К.: Прецедент, 2005. — 172 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року//Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 21-22. — Ст.135.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року//Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40-41. — Ст.492.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОРСЬКИМ ТА ПАТЕНТНИМ ПРАВОМ

Мартіросян Тігран Арташесович
студент I курсу гр. ДП-213 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету

На сьогоднішній день практично у 151 країні світі прийнята авторсько-правова модель охорони комп'ютерного програмного забезпечення, але як на теоретичному, так і на законодавчому рівні, суперечки щодо застосування патентного права для захисту і охорони комп'ютерного

програмного забезпечення та ефективності такої охорони не припиняються.

Більшість країн для охорони програмного забезпечення використовує систему авторського права відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Стаття 10 Угоди з торгових аспектів прав інтелектуальної власності (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights — TRIPs) [1] рекомендує країнам-членам Світової організації торгівлі (СОТ) охороняти комп'ютерні програми як результат творчої діяльності відповідно до положень Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів.

В умовах «програмного буму» без сумніву найбільш привабливим є той механізм охорони, що не вимагає виконання значних формальностей і часу на експертизу. У цьому значенні демократичні принципи авторського права, що не має якої-небудь перевіряючої процедури, і практично, не встановлює формальностей, є зручними. Вирішальним фактором є та обставина, що основною формою використання програм є їхнє тиражування і поширення їхніх копій. Визнання за власником програми виключного права на виготовлення й реалізацію примірників програмного забезпечення й, відповідно, заборону таких дій всім іншим особам може дати саме авторське право.

Вперше комп'ютерну програму зареєстрували як об'єкт авторського права в Регістрі по авторському праву США в листопаді 1961 р. [2]. Внаслідок численних заявок у 1964 р. Регістр США по авторському праву видав циркуляр № 61, який встановив умови реєстрації програм для ЕОМ [3].

Першим законом, який включив комп'ютерні програми до переліку об'єктів авторського права, став Закон про охорону інтелектуальної власності, прийнятий у 1972 р. у Філіппінах. У 1984 р. програми як новий вид творів з'явилися в законодавстві про авторське право Австралії. У 1985 р. авторсько-правова охорона програм була встановлена у Франції, Німеччині, Японії, Великій Британії; в 1987 р. — в Іспанії, а в 1988 р. — в Канаді [4].

В СРСР істотним поштовхом до розвитку нормативної бази охорони програмних засобів варто вважати створення в 1987 р. Державного Комітету СРСР по обчислювальній техніці й інформатиці (ДКОТІ). Одним із результатів діяльності ДКОТІ була підготовка й прийняття постанови Радою Міністрів СРСР від 22 квітня 1988 року № 511 «Про поліпшення робіт в області програмного забезпечення обчислювальної техніки й інформатики» [5]. Відповідно до цієї постанови протягом 1988 р. в СРСР було розроблено більше двох десятків нормативних документів, у тому

числі «Положення про облік й охорону авторських прав розробників програмних засобів обчислювальної техніки й інформатики», затверджене постановою ДКОТІ СРСР. Цей пакет нормативних актів вплинув на розвиток правової охорони програмних продуктів у всіх країнах СНД.

В Україні на сучасному етапі комп'ютерні програми охороняються Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. №3792-ХІІ, а також Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 р. №435 - ІV.

На міжнародному рівні, як було зазначено раніше, питання захисту комп'ютерних програм здійснюється відповідно до ч. 1 ст. 10 Угоди по торгових аспектах прав інтелектуальної власності: «комп'ютерні програми, вихідний текст чи об'єктний код повинні охоронятися як літературні твори на підставі Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів». Директива 91/250/ЄЕС Ради Європейського співтовариства «Про правову охорону програм для ЕОМ» від 14 травня 1991 р. у статті 1 приводить аналогічну вимогу: «Відповідно до положень дійсної Директиви, країни-члени повинні охороняти програми для ЕОМ нормами авторського права як твори літератури відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів». Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією від 20 грудня 1996 р. [6] у ст. 4 також встановлює: «Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні Статті 2 Бернської конвенції. Така охорона застосовується до комп'ютерних програм незалежно від способу або форми їх вираження».

Авторське право лягло в основу правової системи захисту програмного забезпечення тому, що:

- по-перше, на початку 50-х років вважалося, що програмування чимось подібне до математики, а в комп'ютерних програмах вбачали своєрідні методики виконання розумових операцій комп'ютером, якому відводили роль «більш розумного» арифмометра [7]. Тобто, комп'ютерна програма - це не що інше як обчислювальний процес, тому належить до математичних методів, на які не видаються патенти [8];

- по-друге, комп'ютерні програми пишуться, згідно з їхніми алгоритмами, на одній із мов програмування рядок за рядком подібно до написання літературних творів;

- по-третє, об'єктом авторського права може стати не будь-який твір, а лише той, який має такі встановлені законом ознаки охороноздатності як творчий характер і виявлення в об'єктивній формі. Тобто твір

має бути результатом творчої праці автора і, як наслідок, виявляти його індивідуальність. На той час процес створення комп'ютерних програм вважався чимось схожим на працю вченого чи письменника [9].

Забезпечити охорону з використанням механізмів авторського права можна відносно швидко, легко й недорого. Сам факт їхнього створення в об'єктивній формі є підставою виникнення авторського права на дані об'єкти. Термін дії авторського права є достатньо значним і, як правило, перевищує економічне і технічне життя програми. Авторське право захищає саму програму у формі вихідного тексту або об'єктного коду, а зміст — ідея, процес, спосіб - авторським правом не охороняється. Тобто охороняється авторське вираження ідеї в конкретній матеріальній формі, а не сама ідея.

Література

1. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. — WIPO Publication. — №223 (E)
2. Oary D Copyright Regiattration and Computer Programs/D Oary//Journal of the Copyright Society of the USA. — 1984. — Vol. 11. — №6. — P. 362-385.
3. Registration for Computer Programs//Copyright Office of the USA. — Circular R. 61. — Washington. — 1964. — 17 p.
4. Негрескул В. Ліцензійне програмне забезпечення. Правовий режим користування/В. Негрескул//Юридичний журнал. — 2003. — №9. — С. 48-55.
5. Порядок государственной регистрации программ для ЭВМ в СССР//Вопросы изобретательства. — 1990. — №11. — С. 44-48.
6. Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право: Закон України від 20 вересня 2001 р.
7. Смирнов В. Еще раз об охране компьютерных программ/В. Смирнов//Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. — 2002. — №2. — С. 42-47.
8. Ландик В. Доцільність і можливість охорони комп'ютерних програм нормами патентного права/В. Ландик//Интеллектуальна власність. — 2002. — №9. — С. 12-16.
9. Петренко С. Правовий захист комп'ютерних програм/С. Петренко//Право України. — 2003. — №3. — С. 108-111.

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ

*Мехеда Владислав Дмитрович
старший прокурор прокуратури
м. Кіровограда*

Договір є таким правовим механізмом, який забезпечує обмін матеріальними та нематеріальними благами, тобто відображає динаміку суспільних відносин. Відповідно норми договірної права забезпечують

цю динаміку. Договір є правовою підставою виникнення зобов'язання, а зрештою, і зобов'язального правовідношення. Таке правовідношення не є абсолютно однорідним і незмінним, воно проходить кілька стадій свого розвитку, які характеризуються певними правовими особливостями. Такі особливості найрельєфніше виявляються на такій стадії, як укладання договору. Порядок укладання договору є визначеною законом системою дій учасників договірних відносин і важливою складовою договірного права [1, с. 174 - 175].

Під порядком укладання цивільно-правового договору розуміють передбачену правовими нормами юридично-логічну послідовність стадій встановлення цивільних прав і обов'язків, що заснована на звернених зустрічних діях осіб, які виражені в різноманітних способах узгодження змісту договору шляхом їх вільного волевиявлення [2, с. 87].

Іншими словами, йдеться про нормативно закріплені взаємні дії сторін, спрямовані на встановлення договірних відносин та визначення змісту договірного зобов'язання. При цьому законодавець визнає діями щодо укладання договору тільки ті, які здійснюються зовні та звернені до іншої сторони [3, с. 30].

Саме в межах інституту договору ЦК України надає сторонам не лише право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства (за умови, що він відповідає загальним засадам цивільного законодавства), не тільки врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, що не врегульовані цими актами, але й відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд [4, с. 108].

Застосовуючи термін «укладання», ЦК України регулює в різних статтях: загальну умову визнання договору укладеним (ч. 1 ст. 638 ЦК України); момент укладення договору (ст. 640 ЦК України); правові наслідки укладання договору (ч. 1 ст. 585, ч. 2 ст. 631 ЦК України); місце укладання договору (ст. 647 ЦК України). Натомість, як зазначає Т.В. Боднар ГК та ГПК України послуговуються терміном «укладення», на відміну від ЦК України, де такого роду дії законодавець називає «укладання». На думку Т.В. Боднар, має місце не просто розбіжність у термінології, вжитій у зазначених кодексах, а й регулювання ними різного кола суспільних відносин. Виходячи із граматичного тлумачення термінів «укладання» та «укладення», можна дійти висновку, що вживаним у ГК України та ГПК України терміном «укладання» законодавець позначає порядок, процедуру укладання господарських договорів, тобто сукупність і послідовність визначених законом дій учасників господарських відносин щодо узгодження змісту договору та дотримання інших

процедур (передання майна, нотаріального посвідчення, державної реєстрації), результатом (наслідком) вчинення яких і є власне укладення договору, тобто, з одного боку, досягнення сторонами в належній формі згоди з усіх істотних умов договору, а з іншого, - надання йому характеру юридичного факту, що є підставою виникнення договірних зобов'язань [5, с. 60].

Т. В. Боднар пропонує загальну для всіх договірних зобов'язань динаміку, яка може мати такі (різні за тривалістю) стадії:

- а) стадія виникнення договірних зобов'язань;
- б) стадія існування договірних зобов'язань, на якій договірне зобов'язання може зазнавати змін;
- в) стадія виконання (здійснення, реалізації) договірних зобов'язань, у процесі якого праввідношення також може зазнавати певних змін;
- г) стадія припинення договірних зобов'язань, зокрема, внаслідок його виконання [5, с. 23 - 24].

Відповідно ч.1 ст. 638 ЦК України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору, та у ч. 2 цієї ж статті сказано, що договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною. Одразу постає декілька питань: по-перше, який порядок та спосіб направлення пропозиції про укладення договору (оферти); по-друге, який порядок прийняття пропозиції (акцепту); по-третє, що є істотними умовами договору; та по-четверте, яка належна форма укладення договору.

Так, спробуємо визначити, який же процес укладення договору. Аналізуючи коментар до ст. 638 ЦК України, стає зрозумілим, що процес укладення договору включає в себе три послідовні стадії: 1) направлення однією стороною (виконавцем) укласти договір (оферту); 2) ухвалення замовником пропозиції укласти договір (акцепт); 3) отримання акцепту виконавцем [6, с. 375].

Стаття 208 ЦК України визначає випадки, в яких укладення правочину в письмовій формі є обов'язковим. При цьому мається на увазі проста письмова форма. За загальним правилом, у письмовій формі мають вчинятися всі правочини між юридичними особами і якщо хоча б однією стороною є фізична особа-підприємець [1, с. 26]. ЦК України не встановлює загальнообов'язковості нотаріального посвідчення правочину, вчиненого у письмовій формі. Воно необхідне лише тоді, коли це прямо встановлено законом або передбачено домовленістю сторін (ст. 209 ЦК України).

Література

1. Договірне право України. Загальна частина: Навч. посіб./Н.С. Кузнєцова та ін./За ред. О.В. Дзери. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 891 с.
2. Бородовський С.О. Деякі питання укладення цивільно-правового договору/С.О. Бородовський//Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Зб. наук. стат./ — 2003. — Вип. XI. — С. 87.
3. Хозяйственный договор: Общие положения/Отв. ред. Д.Н. Сафиуллин. — Свердловск: Свердлов. юрид. ин-т им. Р. Руденко.1994. — 486 с.
4. Сібілов М. Цивільно-правовий договір в механізмі правового регулювання суспільних відносин в сфері приватного права/М. Сібілов//Юридический вестник. — 2002. №3. — С.108-112.
5. Боднар Т.В. Договірні зобов'язання в цивільному праві: заг. положення: навч. посіб./Тетяна Валеріївна Боднар. — К.: Юстініан, 2007. — 280 с.

СТРАХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІЦЕНЗУВАННЯ

Одокієнко Вікторія Олегівна

студентка V курсу факультету господарського права Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка

Комерційна господарська діяльність, що являє собою істотний інтерес для суспільства потребує чіткої правової регламентації та відповідної охорони для забезпечення належних і сприятливих умов у її здійсненні та розвитку. Серед засобів регулятивного впливу держави на діяльність господарюючих суб'єктів окреме місце посідає ліцензування. Одним з пріоритетних завдань якого є збалансування інтересів між суб'єктами господарювання та суспільством в цілому. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (далі — Закон про ліцензування) під ліцензуванням розуміється видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ і ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень у сфері ліцензування. Відповідно до цієї ж статті ліцензією визнається документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання на провадження певного виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов [1].

Окрему увагу звернемо на функції ліцензування, але, враховуючи мету дослідження, лише тих, що відповідають за соціальний ефект цієї категорії в суспільстві. Зокрема, воно виконує функції дозвільного (фактично посвідчується правособ'єктність особи), охоронного (є засобом

захисту прав та інтересів споживачів), контролюючого (нагляд за додержанням норм законодавства ліцензіатом), облікового (ведення ліцензійного реєстру), статистичного (за даними реєстрів відстежується динаміка відповідного виду господарської діяльності) та інформаційного характеру [2, с. 6-7].

Маючи загальне уявлення про інститут ліцензування розберемося з галузевими підходами до вивчення правової природи і значення ліцензування. Як *інститут адміністративного права*, ліцензування являє собою адміністративно-правовий режим, що регулює суспільні відносини в економічній сфері шляхом здійснення контрольних-дозвільних заходів у відношенні окремих видів діяльності з метою дотримання господарюючими суб'єктами публічних інтересів. З точки зору *цивільного права*, видача або втрата ліцензії є обставиною, з якою настають окремі правові наслідки, а саме виникає суб'єктивне право у юридичної особи здійснювати (припинити здійснювати) певну (ліцензовану) діяльність [3, с. 7]. Тим часом, О.М. Олійник стверджує, що в межах цивільного права конструювати інститут ліцензування теоретично й практично неможливо, оскільки предмет регулювання і його метод значно виходять за межі принципів цієї галузі. Також, в його розумінні, ліцензуванням є правовий режим початку здійснення окремого, визнаного законодавством виду підприємницької діяльності, що включає в себе державне підтвердження і визначення меж права на ведення господарської діяльності, державний контроль за здійснюваною діяльністю та можливість припинення діяльності на особливих підставах органами держави [4, с. 15-16].

На думку Ж.О. Іонової, ліцензування є засобом легітимації, оскільки проходження процедури ліцензування підтверджує законність вступу суб'єктів підприємництва в господарські відносини [5, с. 46]. За А. І. Цихоцькою, дійсне значення ліцензування полягає в організаційно-корегуючому впливі держави на визначений об'єкт, і тому, ліцензування є найбільш загальним, типовим засобом впливу держави на господарюючих суб'єктів [6, с. 162-163].

Відповідно до ст. 352 ГК України, страхування є особливим видом господарської діяльності з надання страхових послуг їх страхувальникам.

Закон України «Про страхування» дозволяє здійснювати страхову діяльність лише за умов одержання відповідної ліцензії, яку відповідно до пп. 1.3. Ліцензійних умов провадження страхової діяльності видає Нацкомфінпослуг фінансовим установам (філіям нерезидентів) на про-

ведення певного виду страхування, визначеного статтями 6, 7 Закону України «Про страхування» [7].

Метою страхування є задоволення потреб суб'єктів господарювання та інших споживачів страхових послуг, в основі яких лежить захист їх майнових інтересів від негативного впливу ризиків за рахунок страхових фондів, сформованих за рахунок сплати зацікавленими особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) [8, с. 65]. Н. Б. Пацурія до основних функцій страхування у сфері господарювання відносить: ризикову функцію, функцію формування страхового фонду, функцію відшкодування збитку і матеріального забезпечення страхувальників та контрольну функцію. Пояснює вона це тим, що ризик настання несприятливих подій і можливість зазнання збитків в результаті настання страхових випадків спонукає зацікавлених осіб всупати у страхові відносини з метою отримання відповідного відшкодування шляхом формування страхового фонду. Необхідність захисту прав та законних інтересів зацікавлених осіб (споживачів страхової послуги) зумовлює реалізацію контрольної функції [8, с. 58].

За нашим переконанням, контрольна функція страхування може бути життєздатною виключно завдяки існуванню цієї ж функції в рамках інституту ліцензування — поза ним вона не може бути реалізована, адже за відсутності відповідного контролю уявляється неможливим захист інтересів споживачів страхових послуг від можливого свавілля з боку страховиків. Зацікавлені особи, вступаючи в страхові правовідносини свідомо обирають сформовані страховими компаніями страхові фонди шляхом отримання певних відомостей про останні, концентрація яких в страхових реєстрах здійснюється безпосередньо за допомогою інформаційної, облікової та статистичної функцій органів ліцензування. Допускати ж до ринку страхових послуг й сприяти в утриманні на ньому більш менш надійних страховиків допомагає дозвільна функція інституту ліцензування.

Справедливо стверджувати, що страхова діяльність дійсно потребує ліцензування, можливо лише після співставлення ознак, притаманних страховій діяльності з ознаками, що опосередковують функціонування інституту ліцензування (у розрахунок відповідності покладаються лише специфічні риси страхової діяльності, оскільки й сама процедура ліцензування, як вже зазначалось, застосовується не до всіх видів господарської діяльності).

По-перше, згідно зі ст. 38 Закону України «Про страхування» ліцензію на проведення конкретних видів страхування видає «Уповноважений орган», а саме компетентний орган державної влади. Перелік ор-

ганів ліцензування затверджений постановою Кабінету Міністрів від 14.11.2000 р. за № 1698. *По-друге*, процесу укладення договорів страхування обов'язково повинні кореспондувати відповідні регулятивні правові норми з конкретного виду страхування, що здійснюється. Оскільки їх відсутність є підставою говорити про нелегітимність процесу укладення договорів добровільного страхування або проведення обов'язкового страхування. Про таке розуміння свідчать положення статей 5, 6 Закону «Про страхування», зокрема те, що обов'язкові види страхування передбачаються виключно Законом, а разом з тим, визначаються у ньому ж і загальні умови договору добровільного страхування. *По-третє*, відповідно до ст. 2 Закону «Про страхування» страховиками визнаються лише ті фінансові установи (філії нерезидентів), які, зокрема, одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Тобто, відсутність ліцензії, унеможливило здійснення видів страхової діяльності на законних засадах. *Останнім* є існування системи органів державного нагляду за страховою діяльністю, які здійснюють у межах своїх повноважень відповідний вплив на діяльність страховиків.

Таким чином, здійснення належного державного регулювання за страховою діяльністю вбачається цілком обґрунтованим через застосування механізму інституту ліцензування господарської діяльності. Також, *ліцензування страхової діяльності* можна визначити як *врегульовану нормами права, діяльність уповноважених державою органів щодо надання у встановленому порядку та за певних умов, передбачених законодавчими актами, суб'єктам страхової діяльності (страховикам) дозволу на здійснення ними видів страхових послуг, передбачених ст. 6, 7 Закону «Про страхування» юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків).*

Література

1. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від від 01.06.2000 № 1775-III//Відом. Верхов. Ради України. — 2000. — № 36. — Ст. 299.
2. Шпомер А. І. Ліцензування господарської діяльності (господарсько-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. ю. н.: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право»/А. І. Шпомер. — К., 2006. — 20 с.
3. Тотьев К. Лицензирование по новым правилам, необходимость и перспективы реформ/К. Тотьев//Хозяйство и право. — 2001. — № 12. — С. 3-10.
4. Олейник О.М. Правовые основы лицензирования хозяйственной деятельности/О.М. Олейник//Закон. — 1994. — № 6. — С. 15-18.

5. Ионова Ж. А. Правовые проблемы легитимации предпринимательства/Ж. А. Ионова//Государство и право. — 1997. — №5. — С. 46-50.
6. Государственное управление: проблемы теории, истории, практики, преподавания: тез. докл. и сообщ. [Лицензирование как метод управления] — Ростов на Дону, 1993. — С. 132
7. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 №85/96-ВР//Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — №18. — Ст. 78.
8. Пацурия Н. Б. Страхові правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики: монографія/Н. Б. Пацурия. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. — 501 с.

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Сиволап Віталій Сергійович

студент III курсу гр. Ю-112 ВНЗ «Кіровоградський технікум механізації сільського господарства»

Купівля-продаж нерухомого майна протягом усієї історії людства, незалежно від економічної формації суспільства, було одним з центральних інститутів господарських відносин. До сьогодні нерухоме майно залишається одним з основних засобів збереження та накопичення капіталу. Саме ця соціально-економічна значимість нерухомості викликає необхідність установаження спеціального режиму правового регулювання відносин, пов'язаних з її обігом. Однією з особливостей правового режиму нерухомого майна є необхідність державної реєстрації переходу права власності на нерухомість і державної реєстрації правочинів з нерухомістю.

В умовах реформування законодавства України, виникає чимало практичних і теоретичних проблем, пов'язаних з державною реєстрацією правочинів з нерухомістю, а також реєстрацією переходу права власності на нерухомість.

Корінні перетворення в економічному та соціальному житті України зумовили виникнення нового підходу до регулювання відносин купівлі-продажу нерухомого майна, що встановлюється Цивільним кодексом. У ст. 657 ЦКУ зазначається: «Договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири), або іншого нерухомого майна укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації» [2, с.43]. Ст. 182 ЦКУ, у свою чергу, установаляє: «Право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, виникнення їх, перехід і при-

пинення підлягають державній реєстрації. Державна реєстрація прав на нерухомість і правочинів щодо нерухомості є публічною, здійснюється відповідним органом, який зобов'язаний надавати інформацію про реєстрацію та зареєстровані права в порядку, установленому законом» [5].

Таким чином, Цивільний кодекс України уперше на рівні Закону встановив необхідність державної реєстрації договорів купівлі-продажу нерухомості, причому нерухомості незалежно від її житлового призначення, а також реєстрації права власності на нерухомість, його виникнення, переходу та припинення.

Крім того, Цивільний Кодекс України чітко розмежовує державну реєстрацію договору купівлі-продажу та державну реєстрацію переходу права власності на нерухомість. Слід звернути увагу на причини закріплення в Цивільному кодексі положення про обов'язковість державної реєстрації договорів купівлі-продажу нерухомості. Такі положення були закріплені у зв'язку з необхідністю забезпечення законних інтересів покупця від протиправних дій контрагента за договором. Зокрема, задля запобігання випадків, коли в період після укладення договору купівлі-продажу та виконання покупцем своїх зобов'язань за договором, але до моменту реєстрації переходу права власності, один і той самий об'єкт нерухомості перепродавався декілька разів [6, с. 17].

Варто відмітити, що протягом досить тривалого часу після вступу в дію Цивільного Кодексу (5 місяців) в Україні взагалі була відсутня процедура державної реєстрації договорів купівлі-продажу нерухомості. Як наслідок, бюро технічної інвентаризації продовжувало проводити реєстрацію переходу права власності на нерухомість на підставі незареєстрованих, проте нотаріально посвідчених договорів.

Отже, маємо досить складне питання — як має вирішуватися подальша доля майна, перехід права власності на яке відбувся на підставі незареєстрованого, а отже, і «неукладеного» договору? На перший погляд, найочевиднішим рішенням було б визнання таких договорів нікчемним з вчиненням двосторонньої реституції. Проте таке рішення прямо суперечить ст. 215 ЦК, яка, говорячи про недійсність правочину, указує, що недійсним є правочин, недійсність якого встановлена законом [6, с. 17].

Закон, зокрема ст. 640 Цивільний Кодекс України, лише говорить про те, що договір, який вимагає державної реєстрації, є укладеним з моменту такої реєстрації. Чи означає таке формулювання, що недодержання вимоги про державну реєстрацію договору автоматично призводить до його недійсності з усіма наслідками, що із цього випливають?

Проте, вважаю за необхідне зазначити, що доцільним було б усе ж таки доповнити ЦК нормою, яка б передбачала наслідки недодержання вимоги про державну реєстрацію правочину. Зміст такої норми має бути аналогічним змісту ст. 220 ЦК, що передбачає правові наслідки недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення договору [1, с. 23].

Крім того, на сьогодні, на мій погляд, до незареєстрованих договорів купівлі — продажу нерухомості, зобов'язання з яких сторонами виконано повністю, за аналогією закону також необхідно застосовувати ст. 220 ЦК як норму, що регулює подібні за змістом відносини. У зв'язку з цим, незареєстровані договори, виконання зобов'язань за якими вже відбулося, можуть бути визнанні в судовому порядку дійсними, до цього ж часу вони є нікчемними, а факт реєстрації переходу права власності на нерухомість може бути оскаржений в суді як учинений на порушення вимог законодавства.

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що сьогодні в Україні склалася досить суперечлива ситуація у сфері відносин купівлі-продажу нерухомості. Розв'язанням проблеми могло б стати прийняття окремого Закону «Про державну реєстрацію правочинів щодо нерухомості» або ж внесення змін та доповнень до діючого Закону «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» [4]. У будь-якому разі слід відштовхуватися від чіткого усвідомлення різниці між поняттями «державної реєстрації правочинів щодо нерухомості» та «реєстрації переходу права власності на підставі такого правочину».

Література

1. Мічурін Є. Державна реєстрація при укладенні правочинів з нерухомим майном/Є. Мічурін//Юридичний журнал. — 2004. — № 6. — С.23.
2. Панченко М. І. Цивільне право України: Навч. Посібн./М. І. Панченко. — К.: Знання, 2005. — 583 с.
3. Пашутін Є. Державна реєстрація договору купівлі-продажу нерухомості/Є. Пашутін//Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 7. — С.112-116.
4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 01 липня 2004 року//Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 51. — ст. 553.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40-44. — Ст. 356.
6. Яворська О. Особливості застосування завдатку у договорах купівлі-продажу нерухомого майна/О. Яворська//Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 8. — С. 16-20.

РИЗИКИ, З ЯКИМИ МОЖУТЬ ЗІТКНУТИСЯ СПАДКОЄМЦІ У РАЗІ ВІДСУТНОСТІ ПРАВОВСТАНОВЛЮЮЧОГО ДОКУМЕНТА СПАДКОДАВЦЯ

Сіроштан Анна Сергіївна

*студентка I курсу гр. ЗП-353 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Інститут спадкування — це ті правовідносини, в площині яких може опинитися будь-яка особа в суспільстві. Судячи з досвіду, сформованого під час аналізу судової практики, можемо констатувати, що далеко не кожному вдається безперешкодно отримати свою спадщину через суто юридичні обставини.

Стаття 14 Конституції України та положення ч. 1 ст. 1 Земельного кодексу України встановлює, що земля є основним національним багатством. [1, с. 17; 3].

З прийняттям Земельного кодексу України з 2001 року на землю існує право власності (приватна, комунальна, державна), право користування (постійне або строкове — оренда), право земельного сервітута і право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб або для забудови (емфітевізис та суперфіцій).

Право власності на земельну ділянку у порядку спадкування переходить до спадкоємців на загальних підставах, із збереженням її цільового призначення. Однак, процес оформлення спадкових прав на земельну ділянку має свої особливості. Оформлення права на спадщину може відбуватися двома шляхами, перший назвемо «загальний», а другий — «судовий».

У загальному порядку все буде виглядати, як візит до нотаріуса, написання заяви про прийняття спадщини та надання нотаріусу необхідних документів. Завершується оформлення спадкових прав видачею свідоцтва про право на спадщину. Відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Мініюсту від 22.02. 2012 р. №296/5, видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації (у тому числі земельна ділянка), проводиться нотаріусом після подання правовстановлюючих документів, які підтверджують право власності спадкодавця на таке майно.[5, с. 38]. Відповідно до норм Земельного кодексу України, документами, які посвідчують право власності на земельну ділянку, є: державний акт про

право власності на земельну ділянку, цивільно–правова угода про відчуження земельної ділянки(договір купівлі-продажу, ренти, дарування, міни), інші цивільно-правові угоди, рішення органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування про передачу земельної ділянки у приватну власність, свідоцтво про право на спадщину, сертифікат на землю (земельний пай).У разі переходу права власності в порядку спадкування на земельну ділянку нотаріус, який видає Свідоцтво про право на спадщину, та орган, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, роблять відмітку про перехід права власності на земельну ділянку саме на державному акті. Якщо в складі спадкової маси було майно, набуття права власності на яке виникає з моменту державної реєстрації, то для зміни власника майна необхідна перереєстрація права власності. До такого майна відноситься: нерухоме майно, земля, транспортні засоби тощо [2, с. 127]

Досить часто трапляються випадки, коли спадкоємець не може пред'явити правовстановлюючий документ, оскільки він просто відсутній. Причини різні: спадкодавець не оформив з будь-яких причин за своє життя право власності на майно, втрата оригіналу документа.

Отже, в разі одержання відмови нотаріуса у видачі свідоцтва про право на спадщину у зв'язку з відсутністю правовстановлюючого документа у спадкодавця на нерухоме майно, спадкоємцю необхідно звернутися до місцевого суду із позовною заявою про визнання за ним права власності на земельну ділянку. Доказами на підтвердження того, що земельна ділянка дійсно належала спадкодавцеві на праві власності, можуть слугувати наступні документи: витяг з рішення, яким передавалася ця земельна ділянка у приватну власність, довідка сільської ради про належність спадкодавцеві цієї земельної ділянки, довідка садівничого товариства про членство в ньому і фактичне користування землею, цивільно-правові угоди про перехід права власності, тощо. Після прийняття судом відповідного рішення, спадкоємець може зареєструвати за собою право власності на земельну ділянку[[HYPERLINK «http://polit-kherson.info/old/const/zem/10112-2013-06-26-08-31-57.html»](http://polit-kherson.info/old/const/zem/10112-2013-06-26-08-31-57.html)][HYPERLINK «http://polit-kherson.info/old/const/zem/10112-2013-06-26-08-31-57.html»](http://polit-kherson.info/old/const/zem/10112-2013-06-26-08-31-57.html)].

Склалася досить поширена та успішна судова практика щодо цього питання в частині визнання права власності на спадкове нерухоме майно в порядку спадкування за законом. Проте слід враховувати деякі нюанси та проблеми, які все ж таки виникають. Трапляються випадки, коли суд відмовляє у визнанні права власності спадкоємцю з тих підстав, що на момент відкриття спадщини внаслідок неоформлення за життя спадкодавця права власності на майно, останнє не може входити у спадко-

ву масу. Більше того, якщо спадкодавцем не вчинялися будь-які дії, які б свідчили про його бажання за життя оформити своє право власності (наприклад, звернення до органів нотаріату, органів державної влади чи місцевого самоврядування), суд за таких обставин досить часто не має об'єктивної можливості перевірити, чи взагалі спадкодавець мав бажання оформити майно у свою власність, чи ні (рішення Апеляційного суду Харківської області від 23.10.2012 року, справа № 2-2389/2008). Тому, звертаючись до суду, слід пам'ятати про необхідність надання суду доказів того, що спадкодавець бажав за життя оформити право власності на нерухоме майно (звертався до органів нотаріату, органів державної влади чи місцевого самоврядування тощо) [4, с. 34].

У справі № 2-377/07р рішенням Іванівського районного суду Одеської області від 17.01.07 р. було відмовлено позивачеві у визнанні права власності на земельну ділянку, оскільки не були надані докази оформлення спадкодавцем технічної документації на земельну ділянку, встановлення у натурі (на місцевості) меж земельної ділянки, отримання документа, який засвідчує право на нього, і державну реєстрацію цього правовстановлюючого документа.

Зрозуміло, що рішення суду залежить від конкретних обставин справи: від наявності правовстановлюючого документа, а уразі його відсутності важливу роль грає рішення виконавчого органу, технічна документація, пояснення свідків.

Рішенням Оболонського районного суду м. Києва від 17.01.2007 р. було відмовлено позивачу у визнанні права власності на земельну ділянку, оскільки не були надані докази оформлення спадкодавцем технічної документації на земельну ділянку, встановлення в натурі (на місцевості) меж земельної ділянки, одержання документа, що засвідчує право на неї, і державну реєстрацію цього правоустановчого документа.

Таким чином, за відсутності у спадкодавця правовстановлюючого документа на землю, видається за можливе отримання землі в спадщину за умови, що право власності на землю виникло у спадкодавця на законних підставах. А комплекс таких доказів, як рішення виконавчого органу, технічна документація, свідчення свідків, є основним інструментом для захисту своїх прав у суді [5, с. 37- 8].

Як вже зазначалося вище, право власності на землю виникає лише після його державної реєстрації. У зв'язку з цим, тим потенційним власникам, які тривалий час чекають видачі державного акта на земельну ділянку або тривалий час не мають змоги отримати документи про реєстрацію в Центрі державного земельного кадастру, необхідно звернутися до суду й зобов'язати уповноважений орган видати правовстановлюю-

чий документ. Можливо, це не прискорить видачу акта, проте допоможе зафіксувати на папері момент виникнення відповідного права і позбавить спадкоємців від тягара відстоювання законних інтересів [6].

Слід зауважити, що при зверненні до суду за захистом права на оформлення спадщини через відсутність правостановлюючого документа для підтвердження того, існувало або було відсутнє право спадкодавця на спірну нерухомість, обов'язковим є з'ясування, коли, на якій підставі виникло і як змінювалося це право.

Література

1. Конституція України // Відомості Верх. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 03 січня 2014 року). — К. : ВАВ Правова Єдність, 2014. — 320 с.
3. Земельний кодекс України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
4. Тюпа Е. Спадкування нерухомого майна у разі відсутності правостановлюючого документа спадкодавця / Е.Тюпа // Юридична Газета. - № 3-4. — 2014. — С. 34 — 35
5. Башинський О. Як відбувається спадкування землі / О. Башинський // Все про бухгалтерський облік. — 27 червня. — С. 37–38
6. Курило Ю. Спадкування нерухомості: проблеми, з якими може зіштовхнутися кожен / Ю.Курило // [Електронний ресурс] — Режим доступу:<http://yust.kiev.ua/ua/publications/73>
7. Суханов Д. Консультації. Спадкування земельної ділянки, на яку не складено державний акт / Д.Суханов // [Електронний ресурс] — Режим доступу:<http://polit-kherson.info/old/const/zem/10112-2013-06-26-08-31-57.html>
8. Як отримати у власність нерухомість, на яку спадкодавець не оформив правостановлюючі документи? / М.Коновалов // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://law-km.info/articles/yak-otrymaty-u-vlasnist-nerukhomist-na-iaku-spadkodavets-ne-oformyv-pravovstanovliuichi-dokumenty.html>

Секція №4. Цивільний, господарський та адміністративний процес

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ДО СУДУ ОСОБИ, ВИЗНАНОЇ СУДОМ НЕДІЄЗДАТНОЮ

Берестова Ірина Ерїївна

старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України імені Ф.Г. Бурчака кандидат юридичних наук, доцент

Відповідно до частини першої статі 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Це положення закріплює одну з найважливіших гарантій здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина (Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року №9-зп). Право на суд не може бути обмежено (положення 64 Конституції України)

Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх та (або) керувати ними. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється ЦПК України.

Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника та представника органу опіки та піклування. Питання про виклик фізичної особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, вирішується в кожному випадку судом з урахуванням стану її здоров'я (частина перша статті 240 ЦПК України).

Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, органу опіки та піклування (частина четверта статті 241 ЦПК України).

Саме наявність необмеженої дискреції та критеріїв і меж розсуду суду у вирішенні питання щодо необхідності виклику вказаної особи у кожному конкретному випадку, а також поширені випадки наявності різнонаправлених інтересів опікуна й опікаємої (недієздатної) особи у разі її видужання, останнім часом викликають чимало проблем при застосуванні судами глави 2 розділу IV ЦПК України.

Йдеться про можливість забезпечення гарантій доступу до суду **безпосередньо** особи, щодо якої вирішується питання про її недієздатність та можливість її самостійно, якщо вона вважає, що вудужала, клопотати перед судом про зняття з неї статусу недієздатної особи та поновлення у ї дієздатності. Зокрема, це проявилось у постановленні Європейським судом з прав людини рішення «Наталія Михайленко проти України» від 30 травня 2013 року та «М. Проти України» від 19 квітня 2012 року, в яких було визнано порушення п. 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стосовно доступу особи, визнаної недієздатною до суду з метою оскарження та (або) поновлення своєї дієздатності.

Аналіз частини першої статті 240 ЦПК України дозволяє стверджувати, що проблема існує щодо другого речення частини першої статті 240 ЦПК, яка (вся частина) не відповідає ч. 1, 5 ст. 55, ч. 1, 2 ст. 64, п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України: «...Питання про виклик фізичної особи, що якої розглядається справа про визнання її недієздатною, вирішення в кожному конкретному випадку судом з урахуванням стану її здоров'я».

Фактично йдеться про презумпцію участі особи у судовому засіданні, коли ставиться питання про визнання її недієздатною. І лише у випадках, якщо вона становить явну загрозу для себе та суспільства — не викликати. На сьогодні чинним процесуальним законом не заборонено надавати особисті пояснення, або пояснення представника., оскільки особа, щодо якої існує висновок експерта про наявність у неї стійкого тривалого психічного захворювання, наслідком якого є неможливість її самостійно розуміти значення своїх дій чи керувати ними, ще **не є** недієздатною, а відтак може бути допитана судом в порядку статті 62 ЦПК.

Однак, при цьому суд має враховувати її здоров'я та безпеку, а також безпеку оточуючих навколо неї. Тобто, все одно у суду залишається дискреція стосовно залучення чи незалучення цієї особи. Отже, передбачивши у частині першій статті 240 ЦПК обов'язкову участь вказаної особи, можлива мінімізація зловживань чи загрози зловживань при застосуванні судової процедури визнання особи недієздатною. А такі зловживання зустрічаються на практиці досить часто: при укладанні різноманітних правочинів з нерухомістю, однією із сторін яких є, наприклад, літні люди, хворі на склероз (оформити через слабоумство тощо), та спори щодо опіки над малолітніми дітьми у випадках конфліктних розлучень (наприклад у дружини періодичні нервові зриви, оформити як параноїдальну шизофренію тощо).

У разі судової помилки, зловживання, корупції тощо, особу можна визнати недієздатною досить швидко (і за формальним дотриманням судових процедур дуже можливо, що назавжди). Як правило, така особа

нічого не знає про рішення суду щодо неї, і навіть коли проінформована про наявність такого рішення — 99,9%, воно вже набуло законної сили і виконується. Все — особа не є учасником цивільних відносин (позбавлена дієздатності) і не може оскаржити визнання її недієздатною чи поновлення у її дієздатності (відсутні процесуальні права). Навіть у разі якщо вона суб'єктивно впевнена, що в неї значно відновився стан здоров'я та є відповідні акти лікарської комісії — це не дозволяють приписи чинного ЦПК.

Отже, однією із ключових проблем є судовий розгляд без участі особи, яку визнають недієздатною, і поінформованість її про рішення суду про визнання її недієздатною у період, коли рішення набрало законно сили і виконуються, зокрема передбачаються опікуни.

Тож, сама недієздатна особа взагалі навіть гіпотетично не може бути безпосереднім учасником правовідносин щодо поновлення її дієздатності чи скасування власної дієздатності. Є чіткі 2 суб'єкти: опікун, орган опіки та піклування, з приводу дій яких можна зустріти чимало зловживань з їх боку. Тобто, принциповим тут є момент, що її юридичний стан суттєво змінився з моменту набуття рішенням суду законної сили і вона не може самостійно здійснювати власні права, в тому числі право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституцією.

Аналіз в Єдиному державному реєстрі судових рішень наявних рішень судів перших інстанцій про визнання особи недієздатною, дозволяє стверджувати про занадто слабку їх вмотивованість, в деяких взагалі відсутня вказівка, на яку психічну хворобу хворіє особа, що якої звертаються заінтересована особа, та характер й ступінь такої хвороби.

Таким чином, особа, визнана недієздатною, не може самостійно реалізувати власні права та обов'язки, зокрема, право на судовий захист у випадках, коли (наприклад) визнання її недієздатною відбувалося із порушенням судової процедури (сфальсифікований висновок про наявність психічного захворювання) і вона бажає оскаржити вказане рішення; або вона видужала чи стан здоров'я значно поліпшився, а у опікуна (дуже часто) і неї є діаметрально протилежні погляди на її дієздатність.

На сьогодні існує нормативно-визначений порядок лікарняної періодичної перевірки психічного стану здоров'я недієздатних осіб. У разі наявності висновку психіатричної експертизи, що психічне здоров'я недієздатної особи стало стабільним, і вона вже може усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними, може ініціюватися поновлення особи в її дієздатності (судова процедура). Однак ініціативна походить від: лікарів (які мають інформувати опікуна чи орган опіки та піклування), орган опіки та піклування, опікун. Сама недієздатна особа не є суб'єктом такої ініціативи.

Тому вважаю, що ч. 4 ст. 242 ЦПК слід доповнити можливістю самотійно реалізувати недієздатною особою **єдиного** права: подавати заяву про скасування рішення про визнання її недієздатною або самотійне право про поновлення її у дієздатності.

Закріплення такого права стане **юридичною можливістю** скористатися цим недієздатною особою, при цьому порядок подання заяви залишається такий самий (стаття 238 ЦПК: — викладення обставин, що свідчать про її одужання чи значне поліпшення психічного стану здоров'я, посилання на докази та обґрунтування ними такої заяви). Тобто, голослівну, необґрунтовану заяву суд залишить без розгляду.

І вже коли суд розгляне справу і встановить, наприклад, що її психічний стан все ще у формі захворювання (стійкого, тривалого) — можна сміливо стверджувати про дієвість гарантій недієздатній особі реалізувати власне право на захист, передбачене статтею 55 Конституції України.

Підсумовуючи, слід зауважити, що на сьогодні положеннями статті 242 ЦПК порушується конституційне право недієздатних осіб на судовий захист, а відтак, стаття 242 ЦПК може бути доповнена положенням частини 4 статті 242 ЦПК нового змісту: *«Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, органу опіки та піклування, її власною заявою або через заяву обраного нею представника».*

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ В ПОЛІ ЗОРУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Ігнатенко Володимир Васильович
старший викладач кафедри правознавства факультету історії та права Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, кандидат юридичних наук, адвокат

Зміст компетенції органу виконавчої влади складають повноваження — певні права та обов'язки органу діяти, вирішуючи коло справ, визначених цією компетенцією. В одних випадках це коло справ, а відповідно, і зміст прав та обов'язків (право діяти чи утримуватись від певних дій) чітко визначені правовою нормою. В інших випадках органу вико-

навчої влади надається свобода діяти на свій розсуд, тобто оцінюючи ситуацію, вибирати один із кількох варіантів *дій* (або утримуватись від дій) чи один з варіантів можливих *рішень*.

Надане органу право діяти саме таким чином у теорії адміністративного права прийнято називати *дискреційними повноваженнями* (дискреційним правом, дискреційною владою, адміністративним розсудом) [1, с. 124-125].

Загалом, можна зазначити, що поняття дискреційні повноваження в такому значенні використовується більшістю науковців різних галузей права.

Поряд із цим, посилання на дискреційні повноваження також можна зустріти і в практиці адміністративних судів України [2-7].

При цьому, характерною рисою такої практики є те, що у тих адміністративних справах, в яких встановлюється належність рішень (дій) суб'єкта владних повноважень до дискреційних повноважень, адміністративні суди в більшості випадків відмовляють у задоволенні адміністративного позову.

Безпосередньо адміністративні суди посилаючись на зазначену підставу відмовляють в задоволенні позовної вимоги про зобов'язання суб'єкта владних повноважень вчинити дії або прийняти рішення.

Водночас, зустрічаються випадки, коли одні й ті ж повноваження суб'єктів владних повноважень розглядаються судами в одних випадках як дискреційні, в інших — як не дискреційні. Наприклад, одні суди відносять до дискреційних повноважень таку дію суб'єкта владних повноважень як погодження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки [8], інші — ні [9]. Наступним прикладом є випадок, коли один адміністративний суд зобов'язує військовий комісаріат прийняти рішення про визнання особи учасником бойових дій [10], інший — відмовляє в задоволенні такої позовної вимоги, посилаючись на те, що повноваження з надання статусу учасника бойових дій є дискреційним повноваженням [11].

З вказаного вище видно, що адміністративно-юрисдикційна практика неоднаково застосує законодавство про дискреційні повноваження, що у свою чергу ставить під сумнів правосудність відповідних судових рішень.

Зрозуміло, така практика не може мати місце в діяльності судів будь-якої юрисдикції, в т.ч. адміністративної. Інакше остання не може називатись правосуддя, адже це буде суперечити основоположним принципам судочинства, викривляти справжню суть правосуддя.

У свою чергу, вважаємо, що способом досягнення єдності судової практики у застосуванні законодавчих положень про дискреційні повноваження є чітке визначення поняття дискреційних повноважень, його визначальних та вичерпних ознак.

Відомий французький правник, письменник і політичний мислитель часів Середньовіччя Шарль-Луї де Монтеск'є говорив «законови повинні мати для всіх однаковий смисл» [12, с. 70]. Давньогрецький філософ Аристотель стверджував «хорошо составленные законы ... должны ... оставлять как можно меньше произвола судей, ... потому что ... законы составляются людьми на основании долговременных размышлений, судебные же приговоры произносятся на скорую руку» [13, с. 440].

Отже, з метою вирішення зазначеного завдання наукові дослідження мають бути спрямовані на розроблення такого поняття дискреційних повноважень, (тобто набору ознак), за яким кожний суб'єкт правозастосування зміг би правильно перевірити належність будь-якого повноваження суб'єкта владних повноважень до дискреційного.

Буквально недавно адміністративні суди майже остаточно вирішили аналогічну проблему розмежування своєї компетенції з компетенцією судів господарської та цивільної юрисдикції. До того часу практика судів в цьому питанні була також неоднозначною настільки, що для забезпечення її єдності неодноразово був задіяний Верховний Суд України в порядку перегляду рішень судів касаційної інстанції через неоднакове застосування ними одних і тих же норм матеріального права. Цей процес зайняв майже 9 років (з часу появи адміністративних судів), протягом яких було вирішено сотні тисяч справ, проте наскільки правосудно це вже питання історії.

Однозначно можна стверджувати, що усунення виявленої розбіжності в судовій практиці по застосуванню поняття дискреційних повноважень не повинно розтягнутись на роки, адже кожен рік — це також сотні тисяч адміністративних справ — сотні тисяч адміністративних позовів громадян, які повинні бути вирішені належним чином, а права, свободи та інтересів фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин реально захищеними від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій.

Звичайно в межах однієї доповіді озвучена мета не може бути досягнута.

Проте цією доповіддю ми вважаємо за необхідне заново звернути увагу вітчизняних науковців на важливість та необхідність проведення

фундаментальних досліджень у цьому напрямку, з обов'язковим врахуванням вже напрацьованих висновків вітчизняних та зарубіжних вчених, як-то А. Барака, Ю. В. Білоусова, М. К. Закуріна, Г. Й. Ткач, а також багатої з цього питання практики Європейського суду з прав людини.

Допоки будуть тривати наукові дослідження та законотворча діяльність у цьому напрямку, маємо сподіватись на високу правову свідомість суб'єктів владних повноважень під час застосування наданих їм законом повноважень.

Література

1. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики [Електронний ресурс] / За заг ред. В.Б. Авер'янова. — К. : Факт, 2003. — 384 с. — Режим доступу : http://zib.com.ua/ru/15257-za_i_protiv_upk_ili_pochemu_spustya_4_mesyaca_esche_est_te_k.html
2. Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 20.11.2012 р. у справі № 2а-0870/7011/11 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28047495>.
3. Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 11.06.2009 р. у справі № 2а-103/08 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4230474>.
4. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 22.12.2011 р. у справі № К/9991/33766/11 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20672688>.
5. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 21.12.2011 р. у справі № 2а-17245/11/2670 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20604351>.
6. Ухвала Донецького апеляційного адміністративного суду від 1.02.2011 р. у справі № 2а-22085/10/0570 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16548773>.
7. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 17.10.2012 р. у справі № 2а-10079/12/2670 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27237825>.
8. Постанова Запорізького окружного адміністративного суду від 5 жовтня 2012 р. у справі № 0870/7343/12 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26849282>
9. Постанова Одеського апеляційного адміністративного суду від 3.11.2010 р. у справі № 2-а-69/09/2110 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13478438>
10. Постанова Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим від 5 травня 2009 р. у справі № 2а-4542/09/2/0170 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3742583>.
11. Постанова Тернопільського окружного адміністративного суду від 18 липня 2012 р. у справі № 2-а/1970/2664/12 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт: Єдиний

державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26056599>.

12. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях: Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип. 2 / Редкол. : П.М. Рабінович та ін. — К. : Атіка, 2001. — 112 с.
13. Душенко К.В. Мысли, афоризмы, цитаты. Политика, журналистика, правосудие: 6000 цитат. — 5-е изд. — М. : Эксмо, 2008. — 784 с.

ИТАЛЬЯНСКИЙ ОПЫТ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО ВЫЗОВУ

***Свічкарьова Ярослава Віталіївна**
доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент*

Изменения, произошедшие в экономической и социальной сфере нашего общества оказали существенное влияние на сферу труда: появились нетрадиционные, нетипичные виды наемного труда, не отвечающие в полной мере признакам «классического» трудового договора. Одним из таких видов является работа по вызову. В настоящее время в Украине работа по вызову существует и стремительно распространяется, о чем свидетельствуют многочисленные объявления на страницах СМИ, электронных биржах занятости в сети Интернет. На практике по вызову работают юристы, аудиторы, страховые агенты, дизайнеры, экскурсоводы и др.

Следует отметить, что в украинском законодательстве правовая регламентация работы по вызову отсутствует. В России и Республике Беларусь работа по вызову также пребывает за пределами правового поля. На практике работа по вызову оформляется гражданско-правовыми договорами, реже — трудовыми, а в большинстве случаев такие отношения никоим образом не оформляются, что в свою очередь влияет на уровень социальной защищенности работников.

Нетипичные виды наемного труда не всегда гармонично вписываются (а иногда и не вписываются вообще) в правовое поле, в рамках которого осуществляется нормативное регулирование социально трудовых отношений. Следует согласиться с С. П. Мавриным, который отмечал, что «в условиях такого рода особую актуальность и значимость приобретает решение, как минимум, двух проблем. Во-первых, оценка прин-

ципиальной допустимости и правомерности использования нетипичного наемного труда и, во-вторых, поиск путей оптимальной легализации в рамках национальной системы права тех видов нетипичного наемного труда, без применения которых наша экономика окажется в проигрыше в конкурентной борьбе со своими зарубежными партнерами» [1, с.3].

Обобщая законодательство и практику заключения договоров о работе по вызову в зарубежных странах, И. Я. Киселев указал, что сущность работы по вызову заключается в «возможности нанимателя привлечь работника по вызову в случае необходимости с указанием или без указания продолжительности рабочего дня [2, с.198]. Такую особенность можно объяснить тем, что выполнение работы работником в целом зависит от степени загруженности работодателя, его потребности в рабочей силе, предусмотреть которую заранее порой бывает невозможно [3, с.119].

Как указывалось выше, термин «работа по вызову» ни в украинском, ни в российском законодательстве не закреплен. Исследователи делают попытку дать определение этому явлению исходя из видов работы по вызову, которые закреплены в законодательстве (или существуют на практике) зарубежных стран. Так, соглашения о вызове делятся на два вида: первый получил название «соглашение ноль часов» (zero-hours contract), суть которого заключается в том, что по его условиям работодатель не обязан предоставить работнику работу и не несет ответственность (например в форме выплаты определенной компенсации) за ее непредоставление. При этом ни минимальная продолжительность рабочего времени, ни режим работы сторонами не согласовываются. Возможно, что работа не будет предоставлена совсем, что лишает работника гарантий занятости и получения заработной платы.

В свою очередь, «соглашения ноль часов» подразделяются на два подвиды: в соответствии с первым — работник обязан выполнять работу по вызову работодателя, второй вид предусматривает возможность отказа работника от такой работы. Другим видом договоров с работниками по вызову являются так называемые «соглашения минимум-максимум» (min-max contract). В данном случае устанавливается нижний предел рабочего времени, отработку которого должен обеспечить работодатель, а также верхний предел рабочих часов, которые обязан отработать работник в случае вызова. Если работодатель привлекает работника к работе, время выполнения которой является меньшим, чем минимальный предел, работнику должно выплачиваться вознаграждение, которое выплачивалось бы в том случае, если бы работник работал установленный минимум времени.

Италия является одной из немногих стран, где работа по вызову регламентирована на законодательном уровне. Однако, впервые возможность установления работы по вызову в этой стране была предусмотрена в соглашении между тремя крупнейшими профсоюзами и руководством компании *Electrolux-Zanussi*, заключенном в июне 2000 года. Основной целью введения такого режима было облегчение работодателю возможности справиться с незапланированным объемом производства. В этом случае работник мог быть привлечен не менее, чем на 15 рабочих дней. В случае замены временно отсутствующего работника, последний мог быть вызван не менее, чем на три рабочих дня.

Соглашение предусматривало заключение с работником бессрочного трудового договора и закрепление его обязанности отработать не менее 500 часов в год. Работник мог быть привлечен к работе с предварительным предупреждением не менее, чем за 72 часа до начала работы. При этом продолжительность работы должна была быть не менее 8 часов в день. Работники могли отказаться от работы только при наличии серьезных оснований. Если работодатель направил предупреждение менее, чем за 72 часа до начала работы, либо если продолжительность предлагаемой работы меньше 8 часов, работник имел право отказаться от выполнения работы. В период отсутствия работы работник рассматривался как находящийся в отпуске без сохранения заработной платы. Такие работники сохраняли право на доступ к образовательным программам, а работодатель должен был гарантировать не менее 180 часов обучения в течение 3 лет (60 часов в год). Однако следует отметить, что данное соглашение, несмотря на его прогрессивность, все же не было поддержано большинством сотрудников компании, а работа по вызову не получила значительного распространения [3, с.135].

На сегодняшний день, в соответствии с трудовым законодательством Италии временный трудовой контракт по вызову — это особый контракт подчинения, который заключается на определенный или неопределенный срок, на который работодатель принимает работника для выполнения им услуг только в определенные периоды, когда, например, происходит увеличение трудовой нагрузки и работодатель имеет временную потребность в увеличении количества работников. В этом случае работник получает заработную плату только за количество действительно отработанных дней и ежемесячно компенсацию от работодателя за то, что остается в его распоряжении, ожидая нового вызова на работу. Таким образом, работник, не зная количество дней, на которые он будет приглашен на работу, не может знать заранее какой будет его заработная

плата. Кроме того, работодатель не обязан гарантировать работнику минимальное количество рабочих дней [4, с.47].

Таким образом, использование работы по вызову в Италии допускается только в случае невозможности установления отношений на неопределенный срок или в определенных случаях, а компенсация за время ожидания работы выплачивается в зависимости от того, имеет ли право работник отказаться от работы по конкретному вызову или нет. Вопрос о компенсации времени ожидания работникам по вызову решен аналогичным образом: компенсация выплачивается в зависимости от того, имеет ли право работник отказаться от работы по конкретному вызову или нет [5, с.37].

Нетипичность трудового договора с работником по вызову и его стремительное распространение на практике ставит перед отечественной наукой трудового права и законодателем задание поиска по формированию соответствующей теоретической и нормативной базы. При этом европейский опыт является тем резервом, который поможет с учетом институциональных особенностей нашей страны создать для применения на практике наиболее оптимальную форму регулирования такого рода отношений.

Одновременно следует воздержаться от «механического» перенесения зарубежного опыта и наработанных в зарубежных странах юридических конструкций. Как верно указывал С. А. Иванов, «...нельзя не учитывать того, что использование зарубежного опыта требует знание не только юридических норм, моделей, но и условий правовых систем, в которых они существуют и реализуются. Требуется понимание того, насколько эти условия, правовые системы сравнимы с нашими и подходят для применения заимствующих образцов» [6, с.32].

По нашему мнению, трудовой договор о работе по вызову может рассматриваться в качестве: альтернативы безработице, способа получения профессионального опыта, пути увеличения трудового стажа или просто как дополнительный источник доходов. Поэтому изучение позитивного опыта зарубежных стран даст возможность разработать нормативно-правовую базу регулирования работы по вызову в Украине. При этом защитная (социальная) функция в трудовом праве должна оставаться приоритетной по отношению к экономической (производственной) даже в условиях финансово-экономического кризиса [7, с.53].

Литература

1. Маврин С. П. Предисловие к монографии А. Е. Коркина Нетипичные трудовые отношения: заемный труд, телеработа и работа по вызову: правовая природа, зарубежное

- законодавство и российские перспективы: [Текст]/А. Е. Коркин. — М.: Инфотропик Медиа, 2013. — 208 с.
2. Киселев И. Я. Сравнительное трудовое право: учебник для ВУЗов [Текст]/И. Я. Киселев. — М, Велби: Проспект, 2005-360 с.
  3. Шабанова М. А. Особенности правового регулирования нетипичных трудовых договоров [Текст]: Диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.05/М. А. Шабанова. — Ярославль, 2008. — 221с.
  4. Treu T Labour Law in Italy. — Alphen aan Den Rijn, 2011. P. 46.
  5. Tiraboschi M Italian Labour Market after the Biagi Reform. P. 37.
  6. Иванов С. А. Трудовое право переходного периода: проблемы использования зарубежного опыта/С. А. Иванов//Государство и право.— 1995. — № 3. — С. 32.
  7. Томашевский К. Понятие трудовой политики гибкозащищенности и ее реализация в республике [Текст]/К. Томашевский//Юстиция Беларуси. — 2011. — № 11. — С. 52-54.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ РОДИННИХ ВІДНОСИН МІЖ ФІЗИЧНИХ ОСОБАМ

Чурпіта Ганна Вікторівна
доцент кафедри цивільного права і про-
цесу Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

Цивільне процесуальне законодавство України регламентує цілу низку юридичних фактів, які підлягають встановленню у судовому порядку і тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення правовідносин. Водночас, в силу відсутності чіткої законодавчої регламентації нормами процесуального закону особливий науковий інтерес представляє інститут окремого провадження у справах про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами, що характеризується певними особливостями процесуальної форми.

Встановлення факту родинних відносин може мати місце, якщо в силу певних причин зазначений факт не був зареєстрований органами державної реєстрації актів цивільного стану (далі — органи ДРАЦСу), у реєстрації зазначеного факту органами ДРАЦСу було відмовлено, помилка органів ДРАЦСу у актовому записі має настільки давнє походження, що її виправлення має потягти за собою цілу низку виправлень у інших актових записах тощо [1, с. 80].

При цьому, як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 7 своєї Постанови № 5 від 31.03.1995 р. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» суд вправі

розглядати справи про встановлення родинних відносин, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки, наприклад, якщо підтвердження такого факту необхідне заявникові для одержання в органах, що вчиняють нотаріальні дії, свідоцтва про право на спадщину, для оформлення права на пенсію в зв'язку із втратою годувальника. Поряд із цим, суд не може відмовити в розгляді заяви про встановлення факту родинних відносин з мотивів, що заявник може вирішити це питання шляхом встановлення неправильності запису в актах цивільного стану.

Аналіз норм сімейного та цивільного процесуального законодавства України дає підстави стверджувати: в порядку окремого провадження судом можуть бути встановлені такі факти родинних відносин між фізичними особами як:

а) факт батьківства — у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проведено за прізвиськом матері, а ім'я та по-батькові батька дитини записані за вказівкою матері (ч. 1 ст. 130, ч. 1 ст. 135 СК України);

б) факт материнства — у разі смерті жінки, яка вважала себе матір'ю дитини, якщо запис про матір дитини, батьки якої невідомі, у Книзі реєстрації народжень проведено за рішенням органу опіки та піклування (ч. 1 ст. 132, ч. 2 ст. 135 СК України);

в) факт визнання батьківства щодо дітей, які народилися до 1 жовтня 1968 року, якщо померла особа визнавала себе батьком дитини до цієї дати (п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31.03.1995 р. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» (далі — Постанова ПВСУ № 5 від 31.03.1995 р.));

г) факт визнання материнства, якщо запис про матір дитини, батьки якої невідомі, у Книзі реєстрації народжень проведено за рішенням органу опіки та піклування (ст. 131, ч. 2 ст. 135 СК України);

д) факт реєстрації батьківства, материнства, якщо в органах ДРАЦСу не зберігся відповідний запис, у його відновленні було відмовлено або запис може бути відновлений лише на підставі рішення суду про встановлення факту державної реєстрації акту цивільного стану;

е) інші факти родинних відносин між фізичними особами, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення (ч. 2 ст. 256 ЦПК України).

За результатами розгляду справ про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами суд ухвалює рішення. Відповідно

до ч. 2 ст. 259 ЦПК України рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах ДРАЦСу або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

Таким чином, особливість виконання рішень суду про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами, а також інших юридичних фактів, що тягнуть виникнення, зміну чи припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, полягає у тому, що в силу свого констатуючого характеру вони не потребують видачі виконавчого листа, а реалізуються шляхом направлення копії такого рішення, яке набрало законної сили, до органу, у якому встановлений судом факт підлягає державній реєстрації, та (або) є підставою для видачі відповідного документа [2, с. 491].

Зокрема, після ухвалення копія рішення суду про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами направляється до органів ДРАЦСу за місцем зберігання відповідного актового запису цивільного стану і згідно із пп. 2.13.1, 3.17 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених Наказом Міністерства юстиції України №96/5 від 12 січня 2011 р., є підставою для внесення змін у відповідні актові записи або їх поновлення. Так, наприклад, на підставі рішення суду про встановлення факту батьківства (материнства) в актовому записі про народження змінюються відомості про батька (матір) та вносяться пов'язані з цим інші зміни.

У разі подання до відділу ДРАЦСу рішення іноземного суду про внесення змін, поновлення, анулювання актових записів цивільного стану питання про його виконання вирішується згідно з чинним законодавством України та з урахуванням вимог міжнародних договорів України про надання правової допомоги, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (п. 1.13 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання).

Література

1. Меренкова Л. К. Реализация процессуальных норм по делам об установлении родственных отношений граждан // Реализация процессуальных норм органами гражданской юстиции. — Свердловск, 1988. — С. 80-83.
2. Осокина Галина Леонидовна. Гражданский процесс. Особенная часть / Г. Л. Осокина. — М.: Норма, 2010. — 960 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЗОВІВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Боровська Ірина Анатоліївна
здобувач кафедри цивільного права і
процесу Національної академії внутрішніх
справ

Цивільні справи щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля підлягають розгляду судами в порядку позовного провадження (ч.1 ст.1 ЦК України, ст. 15 ЦПК України).

Процесуальним засобом порушення судової діяльності із захисту прав, свобод чи інтересів осіб у позовному провадженні є позов, в якому заінтересована особа (позивач) викладає свої вимоги до передбачуваного порушника суб'єктивного права (відповідача). Звертаючись до суду з позовом, позивач просить ухвалити рішення, що забезпечить захист цивільних прав та інтересів способами, передбаченими законом [1, с. 516]. Тобто, по суті, позовом є надана через суд, оформлена в законодавчо визначеній процесуальній формі, матеріально-правова вимога особи, права та інтереси якої порушені, до особи — правопорушника з метою захисту порушеного (невизнаного) суб'єктивного права або законного інтересу.

Позови у цивільному процесуальному праві класифікують на види, беручи до уваги різноманітні критерії. При цьому, слід зазначити, що класифікація позовів набуває не тільки теоретичного, але й практичного значення, оскільки дозволяє відмежувати процесуальні особливості розгляду і вирішення окремих категорій справ в залежності від спірних правовідносин та способів захисту.

В основі будь-якої класифікації позовів лежать юридичні факти матеріально-правового або процесуального характеру, що дозволяють виявити відмінності різноманітних позовних засобів і обрати найбільш точний і результативний для позивача позов з метою захисту його прав та інтересів [2, с. 235].

Традиційно у цивільному процесуальному праві позови прийнято класифікувати на види за процесуально-правовою ознакою, обумовленою способами процесуального захисту цивільних прав (процесуально-правова класифікація) та матеріально-правовою ознакою, що визначається нормами матеріального права, які регулюють спірні правовідносини (матеріально-правова класифікація).

У юридичній літературі висловлюється думка про те, що процесуально-правова класифікація позовів охоплює усі види судового захисту і

має найбільше значення в теорії цивільного процесу [3, с. 173]. Із зазначеною думкою можна погодитися з врахуванням практичної точки зору, оскільки у вимозі до суду про відновлення прав, свобод та інтересів завжди визначається спосіб бажаного захисту — як наслідок, на досягнення якого і спрямована ця діяльність.

За способом процесуального захисту прав та інтересів позови поділяються на три види: позови про присудження; позови про визнання; перетворювальні позови [1, с. 520].

У справах щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля найбільш поширеними є *позови про присудження*, які спрямовані на примусове здійснення вимоги позивача зробити визначену дію чи утриматися від її здійснення. Позови про присудження у справах щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля пред'являються, як правило, у випадках коли відповідне право позивача вже порушено і необхідно здійснити певні дії для його поновлення. До вказаного виду позовів належать позови у справах, що виникають із заподіяння шкоди життю і здоров'ю фізичної особи внаслідок порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Прикладом є позови про відшкодування шкоди, завданої життю і здоров'ю фізичної особи внаслідок споживання (використання) товарів, що не відповідають вимогам безпеки; позови про відшкодування шкоди, завданої працівнику каліцтвом, професійним захворюванням або іншим ушкодженням здоров'ю, пов'язаним з порушенням санітарно-гігієнічних та екологічних факторів виробничого середовища і трудового процесу; відшкодування шкоди, завданої небезпечною для життя і здоров'я діяльністю тощо.

Позови про визнання пред'являються у випадках, коли необхідно підтвердити наявність (позитивні позови) або відсутність (негативні позови) існуючих між позивачем та відповідачем правовідносин, тобто коли існують сумніви існування чи дійсності між ними відносин, які мають правові наслідки. Судові рішення, ухвалені за наслідками таких позовів не потребують примусового виконання [1, с. 520-521].

У судовій практиці із розгляду справ щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля позов про визнання використовується тільки у поєднанні з позовом про присудження, тобто коли визнання служить необхідною умовою присудження. У даному випадку позовна заява містить дві вимоги різного характеру. При цьому у законодавстві міститься пряма вказівка щодо можливості об'єднання кількох взаємопов'язаних між собою вимог в одній позовній заяві (ч. 2 ст. 118 ЦПК України). Прикладом використання такого виду позовів у справах щодо захисту досліджуваного права є звернення до суду за захистом пору-

шених прав споживачів внаслідок протиправних дій продавця (виготовлювача) товарів, робіт і послуг, зокрема, виготовлення або реалізації небезпечних для життя і здоров'я товарів споживання.

Так, споживач має право на те, щоб продукція за звичайних умов її використання, зберігання і транспортування була безпечною для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також не завдавала шкоди його майну. Якщо буде встановлено, що при додержанні споживачем правил використання, зберігання чи транспортування товарів (наслідків робіт) вони завдають або можуть завдати шкоди життю, здоров'ю, майну споживача чи навколишньому природному середовищу, виробник (виконавець, продавець) зобов'язаний негайно припинити їх виробництво (реалізацію) до усунення причин заподіяння шкоди, а в необхідних випадках — вжити заходів щодо вилучення їх з обігу і відкликання у споживачів (ч. 1, 5 ст. 14 Закону України від 12 травня 1991 року «Про захист прав споживачів»).

У разі порушення вимог закону про заборону виготовляти та реалізовувати продукцію, що є небезпечною та може завдати шкоди життю і здоров'ю фізичної особи — споживача (або невизначеного кола споживачів), заінтересована особа може звернутися до суду з позовом про визнання протиправними дій продавця (виготовлювача) продукції і зобов'язання припинити виготовлення та реалізацію цієї продукції.

Такий позов є специфічним, оскільки містить заборонний припис на майбутнє, але при цьому є позовом про присудження, а також може використовуватися для захисту невизначеного кола осіб.

Перетворювальний позов як засіб судового захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля пред'являється до суду у випадку, коли вимогою позивача є перетворення (зміна, припинення) правовідносин, що існують між ним та відповідачем. Можливість пред'явлення таких позовів визначається законодавчими приписами, закріпленими у п. 6, 7 ч. 2 ст. 16 ЦК України. До даного виду позовів можна віднести позов про припинення діяльності особи (фізичної або юридичної), що призводить до забруднення довкілля.

Відповідно до ч. 2 ст. 293 ЦК України діяльність фізичної та юридичної особи, яка завдає шкоди довкіллю, може бути припинена за рішенням суду. Оскільки здійснення підприємницької діяльності гарантується законом, підставою для припинення існуючих виробничих відносини і похідних від них правовідносини, що виникають між сторонами з приводу реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, є рішення суду.

Таким чином, ми розглянули види позовів, що пред'являються до суду з метою захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Інші питання, пов'язані з судовим захистом відповідного права, виходять за межі даного дослідження і становлять перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

Література

1. Комаров В'ячеслав Васильович. Курс цивільного процесу: підручник/В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. — Х.: Право, 2011. — 1352 с.
2. Ярков, Владимир Владимирович. Юридические факты в гражданском процессе/В.В. Ярков. — М.: Инфотропик Медиа, 2012. — 608 с.
3. Чернооченко, Светлана Ивановна. Цивільний процес: Навч. посібник/С. І. Чернооченко. — [3-те вид., перероб. та доп.]. — К.: «Центр учбової літератури», 2013. — 416 с.

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ГРУПОВОГО ПОЗОВУ

*Миколаєць Вікторія Анатоліївна
ад'юнкт кафедри цивільного права і
процесу Національної академії внутрішніх
справ*

Невпинний розвиток усіх процесів суспільного життя вимагає адекватного реагування на них, а тому всі правові держави з кожним роком удосконалюють різноманітні механізми правового впливу, у тому числі це стосується і процесів удосконалення механізму захисту прав та інтересів груп осіб, одним із засобів якого є груповий позов.

На наш погляд, при визначенні сутності групового позову слід виходити із юридичної природи позову як зверненої до суду вимоги про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Отже, груповий позов, як і будь-який інший позов, і є саме такою вимогою. Водночас, на відміну від позову у загальному розумінні цієї правової категорії, для групового позову є властивою множинність осіб на боці позивача, адже, на наш погляд, груповий позов — це позов, який пред'являється групою осіб для захисту їх прав, свобод чи інтересів. При цьому така група має бути чітко визначеною і кожен її учасник має особисто брати участь у розгляді і вирішенні цивільної справи як співпозивач.

Виходячи із зазначеного, ми не розділяємо позицію тих науковців, які ототожнюють груповий позов і позов щодо захисту невизначеного кола осіб, або вважають останній різновидом першого [1, с. 10; 2, с. 71]. Вбачається, однією з найсуттєвіших ознак групового позову є особиста

участь кожного члена групи у розгляді і вирішенні цивільної справи із набуттям відповідного цивільного процесуального статусу співпозивача. Без дотримання зазначеної вимоги позов не можна кваліфікувати як груповий.

Отже, першою найсуттєвішою ознакою групового позову слід вважати пред'явлення позову до суду визначеною групою осіб із набуттям кожної з них цивільного процесуального статусу позивача. При цьому слід акцентувати: множинність осіб на боці відповідача не є тією ознакою, яка впливає на кваліфікацію позову як групового. На наш погляд, при визначенні юридичної природи групового позову слід враховувати кількісний склад осіб виключно на боці позивача, адже позов — це виключно вимога особи-потенційного позивача. Отже, груповий позов — це вимога групи осіб до порушника її прав, який може бути як одиничним так і множинним суб'єктом. Це жодним чином не впливає на кваліфікацію позову як групового.

Виходячи із наведеної нами ознаки групового позову, ми обстоюємо позицію, що груповий позов за своєю юридичною природою є активною процесуальною співучастю із всіма встановленими цивільним процесуальним законом ознаками указаного інституту.

Зважаючи на викладене, ми не можемо погодитися із позицією Ю.Ю. Трача, який вважає, що груповий позов не можна ототожнювати із процесуальною співучастю, адже груповий позов — це не просто множинність осіб в цивільній справі, а особливий вид позовного провадження, що регулює пред'явлення, розгляд, вирішення та виконання вимог значної кількості осіб [3]. По-перше, груповий позов у жодному випадку не можна визначити як окремих вид позовного провадження, адже груповий позов — це звернена до суду вимога про захист прав, свобод чи інтересів, а не порядок здійснення судочинства у цивільній справі. По-друге, груповий позов — це не просто множинність осіб на боці позивача у цивільній справі, це така множинність, яка виникає при наявності певних передумов і яка визначає особливості процесуальної процедури розгляду і вирішення відповідної категорії цивільних справ.

Із першої ознаки групового позову (множинності осіб на боці позивача, тобто наявності активної процесуальної співучасті) впливає друга ознака групового позову — спільний характер прав чи обов'язків позивачів. Відповідна ознака групового позову знайшла своє законодавче закріплення у ч. 2 ст. 32 ЦПК України як система умов, при наявності яких допускається процесуальна співучасть.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 32 ЦПК України спільний характер прав чи обов'язків позивачів знаходить прояв у: 1) спільності прав чи обов'язків

кількох позивачів; 2) однорідності прав та обов'язків кількох позивачів; 3) виникненні прав і обов'язків кількох позивачів з однієї підстави. При цьому слід погодитися з С.С. Бичковою у тому, що за процесуальної співучасті співучасники, а, отже, і співпозивачі за груповим позовом, можуть бути пов'язані як спільним складним єдиним матеріальним правовідношенням, так і між ними можуть існувати інші матеріально-правові зв'язки — або між собою та (або) з протилежною стороною. Таким чином, процесуальна співучасть може виникнути за наявності правового інтересу і без матеріально-правового зв'язку між співучасниками [4, с. 163].

Відтак, констатуємо: при визначенні юридичної природи групового позову не можна враховувати тільки одну зовнішню ознаку — множинність суб'єктів на боці позивача. Груповий позов виникає лише за наявності визначених у ч. 2 ст. 32 ЦПК України умов, що передбачають, відповідно, як наявність, так і відсутність матеріально-правових зв'язків співучасників між собою, а також наявність таких зв'язків з протилежною стороною у справі.

У зв'язку із цим, слід розмежовувати груповий позов і представництво у цивільному процесі. Так, якщо на стороні позивача бере участь у справі його представник, то групового позову не виникає. Для цього процесуального інституту характерним є те, що, за визначених у законі умов, має бути саме кілька позивачів.

Не створює групового позову і вступ у відкрите провадження третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Критеріями розмежування інститутів процесуальної співучасті (яка є уособленням інституту групового позову) та третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, слід вважати: 1) спрямованість вимог співпозивачів виключно проти відповідачів, на відміну від третіх осіб, вимоги яких можуть бути спрямованими і проти позивачів; 2) ініціювання процесу виключно співпозивачами, треті особи вступають вже у відкрите провадження у справі; 3) відсутність матеріального спору між співпозивачами й імовірна наявність такого спору між ними та третьою особою за умови пред'явлення позову до співпозивачів [4, с. 164].

Не слід вважати груповим позовом і участь у цивільній справі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Звернення до суду відповідних органів та осіб хоча і надає їм цивільних процесуальних прав та обов'язків особи, в інтересах якої вони діють, єдиним позивачем у цивільній справі залишається особа, в інтересах якої була подана позовна заява, і виключно вона може бути потенційним суб'єктом групового позову.

Виходячи із викладеного вище, *груповий позов* у цивільному процесі можна визначити як вимогу чітко визначеної групи осіб щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, пред'явлену до суду за умови однорідності та (або) спільності їхніх прав та обов'язків.

Література

1. Аболонин Г. О. Групповые иски в гражданском процессе: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 «Гражданский процесс, арбитражный процесс» / Г.О. Аболонин. — Екатеринбург, 1999. — 28 с.
2. Малешин Д.Я. Российская модель группового иска // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. - № 4. — 2010. — С. 70–87.
3. Трач Ю.Ю. Окремі аспекти відмінності групового позову та процесуальної співучасті // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=392
4. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: Монографія. — К. : Атіка, 2011. — 420 с.

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЗАЯВНИКІВ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Нікітенко Роман Станіславович
здобувач кафедри цивільного права і
процесу Національної академії внутрішніх
справ

Серед інших інститутів цивільного процесуального права особливу увагу привертає окреме провадження — вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Об'єднання зазначених категорій справ у спеціальний вид цивільного судочинства пов'язано з їх особливою юридичною природою, а також специфікою суб'єктного складу.

Як впливає із аналізу частин 2, 3 ст. 26, ч. 1 ст. 38, ч. 4 ст. 235 ЦПК України, особами, які беруть участь у справах окремого провадження про розірвання шлюбу, є: заявник; інші заінтересовані особи; органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; представники заявника, інших заінтересованих осіб, а також

органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

У межах цієї наукової розвідки ми розглянемо особливості цивільного процесуального статусу заявника.

Заявник — особа, в інтересах якої відкрито окреме провадження у справі.

Заявниками у справах окремого провадження про розірвання шлюбу є суб'єкти цих правовідносин, які прямо визначені нормами матеріального або процесуального права. Так, відповідно до ч. 3 ст. 234 ЦПК України у порядку окремого провадження розглядаються справи про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, та за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі.

Отже, цивільне процесуальне законодавство України у даній категорії справ прямо встановлює: по-перше, множинність осіб, які виступають у цивільному процесуальному статусі заявника; по-друге, наявність у заявника визначеного законом матеріального правового статусу.

Так, у справі про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, виходячи з ч. 1 ст. 109 СК України, заявників у справі має бути завжди два: кожен з подружжя. Якщо бажання розірвати шлюб виникає тільки у одного з подружжя, відповідна категорій справ характеризується наявністю спору, у зв'язку із чим, підлягає розгляду в порядку іншого виду цивільного судочинства — позовного провадження.

Вимога щодо наявності у заявника матеріального правового статусу містить ч. 3 ст. 234 ЦПК України, яка визначає, що в порядку окремого провадження розглядаються справи про розірвання шлюбу за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі.

Зазначена категорій справ є новою у колі цивільних справ окремого провадження, які виникають із сімейних правовідносин. До прийняття та введення в дію Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року, якщо другий з подружжя засуджений до позбавлення волі, шлюб розривався органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою іншого з подружжя. Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» п. 3 ч. 1 ст. 107 СК України, який передбачав зазначену норму, було виключено зі змісту ст. 107 СК України. Водночас, статтю 105 СК України, яка регламентує підстави припинення шлюбу внаслідок його розірвання, було залишено без змін. Таким чином, зі змісту правових норм СК України, вбачається, що шлюб за умови, що другий із подружжя засуджений до позбавлення волі, може бути розірвано судом або в порядку окремого

провадження за спільною заявою подружжя, яке має дітей, відповідно до ст. 109 СК України, або за позовом одного з подружжя відповідно до ст. 110 СК України. Але це суперечить ч. 3 ст. 234 ЦПК України, відповідно до якої в порядку окремого провадження розглядаються також справи про розірвання шлюбу за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі [1, с. 48-49].

Вбачається, колізію сімейного та цивільного процесуального законодавства України слід узгодити, для чого слід доповнити:

а) ч. 2 ст. 105 СК України правовою нормою такого змісту: «а також за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, на підставі рішення суду, відповідно до ст. 109-1 СК України»;

б) СК України ст. 109-1: «Якщо один з подружжя засуджений до позбавлення волі, будь-яке з подружжя має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із документами, які посвідчують факт засудження до позбавлення волі одного з подружжя. Суд ухвалює рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку заява про розірвання шлюбу може бути відкликана подружжям, яке її подало».

Повертаючись до зазначеної нами вище вимоги щодо наявності у заявника у справі про розірвання шлюбу за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, правового статусу особи, засудженої до позбавлення волі, слід звернути увагу на те, що відповідна вимога цивільного процесуального закону є альтернативною і може стосуватися або особи заявника, або особи, яка є заінтересованою особою у даній справі.

Література

1. Чурпіта Г.В. Деякі аспекти суб'єктного складу справ окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин//Юридична наука. — 2011. — №6. — С. 46-52.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Егорова Світлана Миколаївна
суддя палати у цивільних справах апеляційного суду Кіровоградської області

Стабільність судового рішення і обов'язковість його дії забезпечуються певними вимогами, що ставляться до змісту головного акта пра-

восуддя, які випливають із завдань цивільного судочинства: по-перше, захистити порушене, невизнане або оспорюване право, відновити й забезпечити можливість його належного здійснення; по-друге, справити виховний вплив на учасників судочинства, а також на широкі кола громадян. Такі завдання можуть бути виконані за умови, якщо судові рішення зрозуміле, переконливе, справедливе, тобто якщо здійснений захист відповідає встановленим судом обставинам і закону, який регулює спірні матеріальні правовідносини, суб'єктивні права й обов'язки, факти. Отже, судові рішення як акт, що ухвалюється органом правосуддя, у визначених цивільним процесуальним законом формах, повинно відповідати певним вимогам.

Але судді іноді ігнорують вимоги встановлені законодавством і ухвалюють неправосудні рішення. Так, відповідно до даних судової статистики з кожним роком зростає кількість судових рішень ухвалених судами першої інстанції, які скасовуються та змінюються у касаційному та апеляційному порядку: у 2012 році змінено та скасовано 19,5 тис. рішень (або 1,5% від ухвалених), у 2013 році — 24,5 тис. рішень (або 1,7%), у 2014 році — 28,2 тис. рішень (або 1,9%) [1].

Вимоги до судового рішення, визначаються в теорії цивільного процесуального права, виходячи з його сутності й значення, але категорії, яким воно повинно відповідати, називаються по-різному. Це пояснюється різними підходами до аналізу такого складного інституту як судові рішення, а також відсутністю загальної концепції правомірності судових рішень.

Так, М. А. Гурвич зазначав, що рішення повинно бути законним, обґрунтованим, повним, визначеним і безумовним, а також викладеним у передбаченій законом формі [2, с. 49-88]. Юдельсон К. С. мав свої погляди на це питання і називав такі вимоги до судового рішення, як: законність, обґрунтованість, вичерпність і повнота у вирішенні спору, об'єктивна істина, безумовність і наявність виховного впливу [3, с. 274-276]. На думку М. Г. Авдюкова, судовому рішення належить бути законним і обґрунтованим, визначеним, точним, повним і безумовним [4, с. 213-214]. У свою чергу М. Б. Зейдер, до вимог судового рішення відносить законність, обґрунтованість, категоричність, вичерпність, безумовність [5, с. 67-74]. Аналогічні погляди, що відрізняються лише за формою вираження, висловлюють і багато інших учених [6, с. 55-59; 7, с. 155; 8, с. 144-147].

У теорії цивільного процесу існує декілька точок зору, щодо співвідношення всіх вимог, які ставляться до судового рішення. Так, наприклад, М. А. Вукот і П. Я. Трубніков вважають, що законність та обґрунтова-

ність є основними вимогами, а всі інші вимоги висуваються залежно від обсягу рішення й ступеня визначеності [9, с. 122-123; 10, с. 71].

Однак в даному питанні треба погодитись з І. М. Зайцевим, який вважає, що визначаючи одні вимоги головними, процесуалісти дають підстави вважати, що інші вимоги є не головними, другорядними. На думку автора, необхідно відмовитися від поділу вимог, які ставляться до судових постанов, на головні і неголовні і застосовувати в літературі поняття законності й обґрунтованості відповідно до їх дійсного змісту [11, с. 54].

А такі вчені, як В. Г. Тихіня та Н. Г. Юркевич формулюють вимоги, які ставляться до судового рішення, залежно від внутрішнього змісту і зовнішньої форми, яка виступає умовою прояву його внутрішнього змісту [12, с. 115-121].

Губар Т. Н. підкреслює, що така кількість вимог не може бути виправданою ні з теоретичної, ні з практичної точок зору. Вона виділяє лише законність, обґрунтованість, повноту, ясність і категоричність. Усі інші вимоги, на її думку, або не мають самостійного значення, або входять у названі [13, с. 169].

Дослідження цього питання матиме позитивні наслідки при розкритті напрямків тих вимог, що ставляться до судового рішення, і характеру рис, яким воно повинно відповідати. До судового рішення ставляться передусім вимоги як до акта правосуддя, який покликаний захистити суб'єктивне право. Це вимоги до його внутрішнього змісту. Але судові рішення є процесуальною формою, процесуальним актом, у якому закріплюються наслідки проведених судом процесуальних дій. Тому за своєю структурою, за складовими елементами та реквізитами рішення суду також повинно відповідати певним умовам. Це умови зовнішнього змісту.

За внутрішнім змістом, на наш погляд, судовому рішення належить бути законним, обґрунтованим, визначеним, повним та безумовним. Зовнішньо судові рішення викладається в письмовій формі за певною структурою, за встановленими реквізитами.

Таким чином, вимоги, яким повинно відповідати рішення суду, передбачені законом і поділяються на дві групи вимог, які ставляться: 1) до змісту судового рішення; 2) до форми судового рішення.

Література

1. Вісник Верховного Суду України. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2012-2013 роках за даними судової статистики. <http://www.scourt.gov.ua/>
2. Гурвич М.А. Решение советского суда в искомом производстве. — М.: ВЮЗИ, 1955. — 128 с.

3. Юдельсон К.С. Советский гражданский процесс. — М.: Госюриздат, 1956. — 439 с.
4. Авдюков М.Г. Советский гражданский процесс. — М.: Госюриздат, 1964. — 321 с.
5. Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. — М.: Юрид. лит., 1966. — 192 с.
6. Изварина А.Ф. Акты судебной власти в гражданском судопроизводстве. — Ростов-на-Дону: Изд-во РГЭА, 1998. — 77 с.
7. Казанцев В.И., Казанцев С.Я. Гражданский процесс. — М.: Академия, 2003. — 240 с.
8. Тертышников В.И. Гражданский процесс. — Х.: Консум, 2005. — 248 с.
9. Вилкут М.А. Законность и обоснованность актов социалистического правосудия как главное условие выполнения задач гражданского судопроизводства // Цивилистические проблемы правового статуса личности в социалистическом обществе. — Саратов, 1982. — С. 120-127.
10. Трубников П.Я. Судебное разбирательство гражданских дел. — М.: Госюриздат, 1962. — 102 с.
11. Зайцев И.М. Кассационные определения в советском гражданском процессуальном праве. — Саратов: Приволжское книжное издательство, 1967. — 80 с.
12. Гражданский процесс БССР. Т. II/Под ред. Н.Г. Юркевича, В.Г. Тихини. — Минск: Высшая школа, 1980. — 203 с.
13. Губарь Т.Н. О требованиях, которым должно отвечать решение суда//Основы гражданского законодательства и основы гражданского судопроизводства. — Саратов, 1981. — С. 169-174.

ПІДСТАВИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*Єгоров Олег Михайлович,
адвокат*

Необхідність проведення експертизи щоразу впливає з матеріалів справи і, таким чином, носить об'єктивний характер. Отже, правильне вирішення питання про її призначення або відмову від призначення не може обумовлюватися міркуваннями доцільності, тактики, це — питання виконання вимог закону. Відмова від експертизи, якщо вона необхідна, неминуче призведе до порушення вимог ст. 15 ЦПК України, що зобов'язує суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створювати необхідні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи. У свою чергу призначення експертизи з питань, з'ясування яких можливе без залучення спеціальних пізнаць, здатне призвести до невинуватого затягування розгляду справи. Однак існує необхідність, як правильно зазначає В.В. Луць, повніше використовувати фактор часу і виконувати намічені заходи у гранично стислі строки [1, с. 3].

Підставу для призначення експертизи варто розділити на два аспекти: юридичний і фактичний.

У цивільному процесі під юридичною підставою ми розуміємо правову норму, яка уповноважує при необхідності (або зобов'язує в певних випадках) призначити експертизу. Саме через неї санкціонована правомірність вступу суду, що розглядає справу, у відповідні відносини з особою, яка володіє спеціальними знаннями, та іншими учасниками справи, що розглядається, зацікавленими в результаті проведення експертизи, а також гарантована реалізація цих відносин.

Фактичною підставою призначення експертизи є потреба у використанні спеціальних знань, якими володіють експерти, для з'ясування обставин, що можуть бути встановлені тільки з їх допомогою. Про це правильно зазначає і В. М. Галкін [2, с. 8].

Заслуговує уваги позиція Т. В. Сахнової, яка пропонує відрізнити підстави проведення та підстави призначення судової експертизи, зазначаючи, що «в певному сенсі саме призначення виступає однією з юридичних підстав проведення експертизи». Вона пропонує розрізнити загальноправову підставу призначення, спеціальну підставу призначення та процесуальну підставу проведення експертизи [3, с. 91-92].

Загальноправовою підставою призначення експертизи, на думку Т. В. Сахнової, виступає необхідність спеціальних знань — для отримання доказової інформації по справі [3, с. 92]. Спеціальна ж підстава, на її думку, є індивідуальною для кожного виду експертизи; вона похідна від загального предмета експертизи, науково обґрунтованої компетенції дослідження. Водночас у ній повинен відображатись потенційний об'єктивний зв'язок між приватним предметом дослідження та юридичним фактом, який підлягає з'ясуванню. Так, наприклад, у справі про визнання недійсною угоди, якщо дієздатний громадянин в момент її здійснення не міг розуміти значення своїх дій або керувати ними, спеціальною підставою буде виступати обґрунтований сумнів суду у здатності дієздатної сторони повною мірою усвідомлювати фактичний зміст своїх юридично значимих дій та повною мірою свідомо здійснювати вольове управління ними [3, с. 93]. Отже, Т. В. Сахнова спеціальною підставою називає сумніви суду щодо певних обставин. Однак, на нашу думку, це є підставою для додаткового дослідження цих обставин не обов'язково шляхом призначення експертизи, а можливо, й за допомогою дослідження інших засобів доказування (письмових та речових доказів, показань свідків тощо).

Т. В. Сахнова також звертає увагу на необхідність відрізнити від підстав приводи до призначення експертизи, під якими вона пропонує ро-

зуміти інформацію про певні юридичні обставини спеціальної природи, яка достатня для висновку про наявність спеціальної підстави. Так, у наведеному прикладі приводом будуть дані про те, що позивач у момент здійснення угоди знаходився в стані психічної дезаптації, викликаній певними спеціальними факторами [3, с. 94].

На нашу думку, виділення спеціальної підстави та приводу є досить умовним і призводить до непотрібного ускладнення дослідження процесу призначення судової експертизи. При виділенні спеціальної підстави автором безпідставно змішуються поняття предмета експертизи та підстави проведення експертизи. Ми вважаємо, що єдиною та загальною для всіх випадків проведення дослідження підставою призначення судової експертизи буде виступати необхідність застосування спеціальних знань, а виділення як спеціальної підстави фактичних даних, обставин, що потребують з'ясування, є вже питанням визначення предмета експертизи.

Слід погодитись з Т.В. Сахною з питань визначення підстав проведення експертизи. Вона досить правильно зазначає, що фактична підстава проведення співпадає із загальноправовою, а саме: нею є потреба у застосуванні спеціальних знань [3, с. 95]. Процесуальною підставою проведення судової експертизи є ухвала суду про її призначення [3, с. 96].

Як про процесуальний документ про підставу проведення експертизи зазначається і в нормативно-правових актах. Так, відповідно до п. 4 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз підставою для проведення експертиз в експертних установах є передбачений законом процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом).

Слід відзначити, що законодавство в певних випадках встановлює обов'язковість призначення експертизи. Так, у ст. 258 ЦПК України встановлено, що суддя в порядку підготовки справи до розгляду при наявності достатніх даних про психічну хворобу або недоумство громадянина призначає для визначення його психічного стану судово-психіатричну експертизу. В ст. 260 ЦПК України зазначається, що поновлення громадянина в дієздатності у разі його видужання або значного поліпшення здоров'я (ст. 16 ЦК УРСР, ст. 42 ЦК України) здійснюється рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна або установ, організацій та осіб, зазначених у ст. 256 ЦПК України, а також з власної ініціативи суду. Отже, ЦПК України визначає категорії справ, по яких проведення експертизи є обов'язковим. Такі ж положення закріплені і в проекті ЦПК України.

На відміну від чинного ЦПК України, проект ЦПК України (як і ЦПК РФ) визначає перелік випадків, коли призначення експертизи є обов'язковим. Так, у п. 10 ст. 73 проекту ЦПК України встановлено, що призначення експертизи є обов'язковим, якщо у справі необхідно встановити:

- 1) характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- 2) психічний стан особи;
- 3) вік особи, якщо про це не має відповідних документів і неможливо їх одержати;
- 4) у разі клопотання про призначення експертизи обох сторін.

Отже, як бачимо, проект ЦПК України встановлює не категорії справ, по яких призначення експертизи є обов'язковим, а переважно певні фактичні дані, з'ясування яких потребує використання спеціальних знань та які повинні встановлюватись обов'язково з використанням такого способу доказування як висновок експерта.

Література

1. Луць В.В. Строки в цивільних правовідносинах: Конспекти лекцій з спецкурсу/В.В. Луць — Львів: ЛДУ, 1992. — 456 с.
2. Галкин В.М. Средства доказывания в уголовном процессе/В.М. Галкин — М.: Юридическая литература, 1968. — Ч. 2. — 765 с.
3. Сахнова Т.В. Судебная экспертиза/Т.В. Сахнова — М.: Городец, 2000. — 587 с.

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІНОЗЕМЦЯМИ

*Литвин Яніна Сергіївна,
старший методист навчально-методичного відділу Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету*

Визнання інституту усиновлення пріоритетним серед усіх форм влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, знайшло підтримку не лише у окремих фахівців в галузі сімейного права, а й реалізацію в інших законодавчих актах, зокрема в СК України, одним з завдань якого як раз і є забезпечення кожної дитини сімейним вихованням (ч. 2 ст. 1 СК).

Та оскільки влаштувати кожну дитину, яка цього потребує, в сім'ю в межах України сьогодні проблематично за відомих причин, закон передбачив можливість передавати таких дітей на усиновлення іноземним громадянам (ст. 283 СК України, Глава 5 Розділу IV ЦПК).

В той же час багатоаспектна специфіка усиновлення дітей іноземними громадянами призвела до розуміння того, що в максимально повній мірі дотримуватися прав усиновлюваних можна лише при судовому порядку усиновлення з дотриманням всіх передбачених законом правил. Окрім запровадження судового порядку усиновлення, для усунення негативних явищ [1, с. 19] у 2003 р. Генеральна прокуратура України розробила Методичні рекомендації щодо організації та проведення перевірок додержання законодавства при усиновленні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [ ].

Судовий порядок усиновлення було запроваджено у 1996 р. Глава 35 - А ЦПК, який був чинним до 01.09.2005 р., врегулювала процедуру розгляду та вирішення судами справ про усиновлення. Таким чином, законодавцем була чітко визначена підвідомчість суду справ про усиновлення дітей як громадянами України, так і іноземними громадянами, а також, згідно ст. 254 ЦПК, справи цієї категорії були віднесені до справ, які розглядаються в порядку окремого провадження.

В юридичній літературі обґрунтовано зазначається, що процесуальні особливості розгляду судами цивільних справ зумовлюються їх матеріально-правовою та процесуальною природою [3, с. 13]. Не є виключенням і справи про усиновлення дітей іноземними громадянами.

В теорії цивільного процесуального права під видом цивільного судочинства розуміють складову частину єдиного цивільного судочинства, яка уявляє собою порядок розгляду встановленого в законі певного кола справ, в основу якого покладені загальні правила цивільного процесу, а також обумовлені матеріально-правовою природою цих справ специфічні правила їх розгляду [4, с. 142].

До 1924 року у вітчизняному цивільному судочинстві окреме провадження мало назву «охоронне провадження». У ЦПК УРСР 1924 р., який був підготовлений за зразком ЦПК РСФСР 1923 р., містився розділ, що мав назву «Окремі провадження», який встановлював порядок розгляду таких справ, в яких відсутній спір про право цивільне між сторонами, а є одноособове звернення до суду за встановленням певних правовідносин або визнанням наявності тих чи інших прав [5, с. 22]. І хоча окреме провадження завжди виділялось законодавцем в самостійний вид судочинства, в теорії цивільного процесуального права немає єдиної точки зору щодо доцільності існування в цивільному процесі окремого провадження як самостійного виду судочинства. Зокрема, існує думка, що справи, які розглядаються в порядку окремого провадження, не пов'язані з вирішенням спорів про право і за своєю природою не потребують втручання судової влади [6, с. 98-99; 7, с. 120]. Деякі

дослідники стверджують, що прагнення законодавця віднести справи окремого провадження до юрисдикції цивільних судів, не відповідають предметній характеристиці судової влади, оскільки предметом судового розгляду в цивільному процесі по суті можуть бути лише цивільні справи по спорах у зв'язку із захистом суб'єктивних прав, а не встановлення юридичних фактів або станів [7, с. 120].

З такими точками зору погодитись не можна, оскільки позиція зазначених авторів суперечить положенню ст. 124 Конституції України про те, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Особливо важливим це є для правовідносин, що виникають при усиновленні дітей іноземцями, оскільки вирішення справ цієї категорії судом на підставі діючого законодавства, гарантує захист прав та інтересів усиновлюваних.

За ЦПК України від 18 березня 2004 р., окреме провадження — це вид неპозовного цивільного судочинства, в якому розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ч. 1 ст. 234).

В порядку окремого провадження розглядаються справи, передбачені ч. 2 ст. 234 ЦПК України. Кожна з цих категорій справ має свою правову характеристику та характерні ознаки. Разом з тим, всі ці справи мають загальні критерії, які дозволяють об'єднати їх в єдине провадження. І цими критеріями є: відсутність спору про право (матеріально-правової вимоги); відсутність сторін (позивача та відповідача).

У зв'язку з цим правильною є точка зору про те, що предметом судової діяльності завжди виступають ті чи інші правовідносини, однак в позовному провадженні діяльність суду носить, так би мовити «дозволяючий» характер (вирішується спір про право), а в окремому провадженні діяльність суду носить «установчий» характер [7, с. 231] на підставі наявних юридичних фактів.

Якщо ж звернутися до процесуально-правової природи справ про усиновлення, то можна зробити висновок про те, що суттю цієї категорії справ є захист інтересів (інтерес усиновителів полягає у встановленні особливого юридичного статусу — статусу усиновителів, інтерес усиновлюваного — у встановленні юридичного статусу усиновленого), шляхом встановлення певних юридичних фактів. Заінтересованість заявників у встановленні усиновлення конкретної дитини є передумовою для звернення до суду із заявою.

Таким чином, при вирішенні справ про усиновлення суд не вирішує питання про права осіб, що виникають внаслідок встановлення певного юридичного факту, а встановлюють лише обставини, які необхідні для вирішення питання про можливість та доцільність заявника бути усиновителем та відповідність усиновлення інтересам усиновлюваного.

Література

1. Кокіна В. Діти на вивезення/В. Кокіна//Урядовий кур'єр. — 2003. — 38. — С. 19.
2. Методичні рекомендації щодо організації та проведення перевірок додержання законодавства про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування//Генеральна прокуратура України. Відділ нагляду за додержанням законів про права неповнолітніх. — К.: — 2003. — 6 с.
3. Фурса С. Я. Окреме провадження у цивільному процесі України. Навчальний посібник/С. Я. Фурса — К.: Поліграфічний центр КНУ, 1999. — 309 с.
4. Усталова А. В. Види гражданского судопроизводства: соотношение общих и специальных правил. Вопросы развития теории гражданского процессуального права/А. В. Усталова — М.: Изд-во Московского университета, 1981. — 151 с.
5. Борисова Е. А. Установление усыновления (удочерения) в судебном порядке/Е. А. Борисова//Вестник Московского университета. — 1998. — №. 3. — С. 21-35.
6. Тимченко П. М. Проблемы судебной подведомственности: Диссертация канд. юрид. наук. — Х., 2000. — 218 с.
7. Проблемы науки гражданского процессуального права/В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова; Под ред. проф. В. В. Комарова. — Х.: «Право», 2002. — 440 с.

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ДЕРЖАВОЮ ЗАВДАНОЇ УМИСНИМИ НАСИЛЬНИЦЬКИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Чернявський Ігор Анатолійович
директор Юридичного бюро технічної
інвентаризації «Артріум», адвокат

Українське законодавство, не дивлячись на активний розвиток з часу незалежності є не достатньо досконалим і має свої прогалини та колізії. У світлі останніх економічних подій ці прогалини мають бути виправлені, адже законодавство має бути адаптоване сучасним реаліям. Законодавство є фундаментом усіх відносин в правовій державі та відповідати основним засадам та принципам Конституції України. Саме тому, тема подолання прогалин в чинному законодавстві України актуальна в науковій спільноті завжди. Адже наука прагне до досконалості. Чіткість реалізації правових норм закріплених в теорії, нажаль, не завжди можуть бути у використанні у практичній діяльності як юристів так і пересічних громадян.

Завданням автора є спроба розглянути ст. 1177 Цивільного кодексу України та зазначити проблеми її впровадження в цивільний обіг з метою звернення на цю проблему наукового погляду та вдосконалити шляхи її використання.

Об'єктом дослідження виступає ст. 1177 ЦК України та суспільні відносини, які вона регулює. Ст. 1177 ЦК України є досить цікавим об'єктом для дослідження, адже вона знаходиться на перетині трьох абсолютно різних галузей права, кримінального, цивільного та конституційного права. Тим є досить складною для реалізації.

Приведемо зміст ст. 1177 Цивільного Кодексу України: В пункті 1 зазначається, що «майнова шкода, завдана майну фізичній особі внаслідок злочину, відшкодовується державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною».

Пункт 2 - Умови та порядок відшкодування майнової шкоди завданої майну фізичній особі, яка потерпіла від злочину, встановлюється законом. Із зазначених правових положень випливає, що якщо:

- Заведено кримінальну справу;
- Невстановлена особа, яка вчинила злочин або вона вважається не платоспроможною;
- Є особа, яка визнана, на підставі Кримінально-процесуального Кодексу України, постраждалою від злочину;

Майнова шкода завдана злочином відшкодовується в двох випадках:

1. Якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин.
2. Якщо особа, яка вчинила злочин є несплатоспроможною.

Порівняння змісту Цивільного Кодексу УРСР та ЦК України, свідчить про наступне, зазначена стаття вперше включена до ЦК.

В пункті 2 статті зазначається що умови та порядок відшкодування державою встановлюється законом. Цей факт вказує на наявність відповідного спеціального законодавства.

Аналіз значного масиву нормативно правових актів показав, що відповідний закон не був розроблений і не прийнятий. Навіть не існує Законопроекту з цього питання.

Звідси висловлюємо наступну авторську позицію. На наш погляд:

1) для роз'яснення відповідної норми особа, відповідно до ЗУ про «Конституційний Суд України» вправі звернутися до нього за ґрунтовними роз'ясненнями.

2) Звернутися до Президента України, як гаранта прав людини, для отримання пояснень з даного приводу та з пропозицією використати його право законодавчої ініціативи стосовно прийняття відповідного Закону України, який би зміг врегулювати порядок реалізації ст.

1177 Цивільного Кодексу України: а) Він має містити в собі вказівки на обставини, при яких стаття має реалізовуватись напряду, заводитись кримінальна справа, встановлюватись особа, яка зазнала матеріальної шкоди, не встановлена особа, яка вчинила злочин, чи ця особа є неплатоспроможною; б) чітко зазначення того, при яких обставинах була вчинена майнова шкода, в яких випадках особі шкода відшкодовується в повному обсязі, а в яких частково або зовсім не відшкодовується; в) яким має бути розмір відшкодування (порогова межа) та його необхідність; г) яким органом буде здійснюватися відшкодування; д) якою саме має бути сама процедура відшкодування (при наявності яких документів, чи в судовому або поза судовому розгляді тощо.).

3) Має бути зазначено право держави на зворотну вимогу (регрес) у випадках, якщо особу вчинивши злочин було встановлено або вона відновила платоспроможність.

Автор зробив спробу та вніс свої пропозиції щодо врегулювання зазначеної правової проблеми, зробивши звернення до Президента України. Отримавши відповідь від всіх гілок влади стосовно їх бачення подолання прогалини в праві отримав відповідь:

Комітет Верховної Ради України з питань правової політики зазначив:

Механізм компенсації збитків за рахунок держави жертвам насильницьких злочинів повинні відповідати ідеології Європейської Конвенції про компенсацію збитків жертвам насильницьких злочинів 1983 року, яка підписана Україною 8 квітня 2005 року та забезпечувати надання реальної і швидкої допомоги таким жертвам. Згідно з положеннями Конвенції країни-учасниці повинні забезпечити швидку та прозору процедуру, яка б передбачала надання компетенції на початковій стадії розслідування кримінальної справи, коли така допомога є найбільш необхідною.

Міністерство юстиції України дало таку відповідь:

В даний час, відсутній закон, який би встановлював такі умови та порядок, у зв'язку з чим, реалізація положень статті 1177 Цивільного Кодексу на практиці сьогодні є неможливою.

У той же час, відповідно до абзацу другого пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу щодо цивільних відносин, які виникли до набрання чинності Кодексом, положення цього кодексу застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли або продовжують існувати після набрання ним чинності.

При цьому, згідно з положеннями частин сьомої та восьмої статті 8 Цивільно-процесуального кодексу, якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом

відносини (аналогія закону), а за відсутністю такого — суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

Відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечності законодавства, що регулює спірні відносини, забороняється.

Окремо інформуємо, що Міністерство юстиції розроблено проект Закону «Про компенсацію збитків жертвам умисних насильницьких злочинів», який направлено до Міністерства закордонних справ для подальшого його подання Президентові України для внесення на розгляд Верховної Ради України.

Як зазначено законодавством, органом, який здійснює відшкодування шкоди з боку держави є Державне казначейство України.

Також ми вважаємо, формою звернення до Державного казначейства має бути судове рішення з даного питання.

Строком подачі заяви до Державного казначейства має бути рік з дня винесення рішення суду.

Як нам відомо, в Україні судових прецедентів з реалізації даної норми, ще не було.

Також, можна вдатися до застосування іноземної практики з реалізації аналогічної норми. При дослідженні даного питання, виявили, що іноземних державах існує відповідний механізм відшкодування. Він полягає в тому, що держава виплачує кошти потерпілим від злочину в розмірі 50% від суми завданої шкоди. А як бути з іншою половиною? Тут іноземні правники вдалися до досить цікавого вирішення. Іншу половину відшкодування вони покладають на членів так званого громадянського суспільства. У якого в свою чергу створюються відповідні фонди направлені на забезпечення реалізації норми і допомогу постраждалим. Отже, в іноземних державах такі злочини відповідальні і члени громадянського суспільства, яке допускає вчинення таких злочинів його членами.

Отже, для вирішення питання реалізації колізійної норми нам необхідно прийняти відповідний Закон «Про компенсацію збитків жертвам умисних насильницьких злочинів», який би створив в законодавстві механізм застосування норми 1177 Цивільного кодексу України. Залучити відповідні кошти до державного Бюджету України та закріпити законодавчо їх направлення. Створити відповідні соціальні грошові фонди.

Література

1. Цивільний кодекс Української РСР: Закон від 18.07.1963 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>

2. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 // Голос України. — 2003. — № 45
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 / Голос України. — 2004. — № 89.
4. Законопроект «Про компенсацію збитків жертвам умисних насильницьких злочинів»
5. Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (ETS N 116): Конвенція, Міжнародний документ від 24 листопада 1983 р. // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

*Вакулєнко Володимир Юрійович
студент I курсу гр. КДП-183 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Тривалий час у законодавстві не було визначення поняття ліцензування з указівкою всіх істотних ознак. У низці нормативних актів ліцензування відноситься законодавцем до функцій державної влади; деякі нормативні акти включають ліцензування до переліку обов'язків державних органів. Крім того, законодавець, застосовуючи термін «ліцензування», нерідко замінює його словосполученням «видача ліцензій». У перекладі з латинського слово «ліцензія» (рсеріо) означає право, дозвіл. У Великому економічному словнику, зазначено, що ліцензування полягає у видачі дозволу на право проведення тих чи інших операцій. Це визначення містить широкий зміст ліцензування, оскільки вказує на дозвільний зміст діяльності у сфері цивільно-правових відносин. У теоретичних дослідженнях надається таке визначення: ліцензування — це правовий режим початку і здійснення окремих, визнаних законодавством, видів підприємницької діяльності, що припускає:

- державне підтвердження і визначення меж права на ведення господарської діяльності;
- державний контроль за здійснюваною діяльністю;
- можливість припинення діяльності за особливими підставами органами держави [1, С. 55].

Дослідженням адміністративно-правового регулювання ліцензування в адміністративному праві займалися вчені-теоретики такі, як С. Алексєєв, М. Вітрук, В. Кудрявцев, М. Шевченко, О. Скакун, Л. Явич та інші.

На сьогодні гострою проблемою постало врегулювання умов та дотримання якості у наданні туристичних послуг, особливо у сфері зеле-

ного туризму, який на сьогодні є порятунком для більшості сіл України. У багатьох селах сьогодні спостерігається брак робочих місць, зростає надлишок робочої сили, який вивільнюється з сільськогосподарського виробництва. Розвиваючи цей напрям туризму, можна підвищити його інвестиційну привабливість. Тому насамперед необхідно встановити основи для становлення та розвитку цього туристичного напрямку.

Ліцензійні умови є нормативно-правовим актом, положення якого встановлюють кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження певного виду господарської діяльності. Суб'єкт господарювання зобов'язаний провадити певний вид господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, відповідно до встановлених для цього виду діяльності ліцензійних умов.

Відповідно до Закону України «Про туризм» ліцензуванню на здійснення туристичної діяльності підлягають туристичні агентства, бюро подорожей, екскурсійні бюро, бюро по прийому туристів, туристичні оператори, готелі, мотелі, кемпінги, туристичні комплекси і бази, інші юридичні особи незалежно від форм власності і фізичні особи, які здійснюють туристичну діяльність, передбачену їх статутами чи положеннями [5].

Ще в 1994 році — з моменту включення туризму в ліцензійні види діяльності — ліцензуванню підлягала будь-яка діяльність, пов'язана з наданням туристичних послуг. Потім з 1998 року, ліцензія стала необхідною тільки для тих суб'єктів підприємництва, які здійснювали діяльність, пов'язану з організацією іноземного і зарубіжного туризму.

На сьогоднішній день питання ліцензування туристичної діяльності регулюються Законом України «Про ліцензування окремих видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. № 1775-III, який набрав чинності з 21 жовтня 2000 року. [2] Необхідно зауважити, що окремі види туризму, які підлягають ліцензуванню і що містяться в Законі про ліцензування, не змінили загальну ідею щодо ліцензування всіх напрямків туристичної діяльності.

Таким чином, згідно із законодавством, ліцензуванню підлягають наступні види туристичної діяльності:

- організація іноземного туризму;
- організація внутрішнього туризму;
- організація зарубіжного туризму;
- екскурсійна діяльність.

Але, слід зазначити, що чинний Закон України «Про туризм» сьогодні має низку недоліків, оскільки регулює туристичну діяльність загалом, не враховуючи особливостей окремих її сфер (зокрема й зеленого

туризму). Саме тому зазначена туристична галузь потерпає від відсутності необхідного законодавчого регулювання.

Ще 23 жовтня 2003 р. суб'єктом законодавчої ініціативи — народним депутатом України В. Кафарським — до Верховної Ради України був поданий проект Закону «Про сільський та сільський зелений туризм» [4].

У законопроекті пропонувалося визначити загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України у сфері сільського та сільського зеленого туризму.

Згідно з проектом сільський туризм — це відпочинковий вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості. Сільський зелений туризм — це відпочинковий вид сільського туризму, пов'язаний з перебуванням туристів у власному житловому будинку сільського господаря, окремому будинку або на території особистого селянського (фермерського) господарства.

Відповідно майнові відносини у сфері зеленого туризму, засновані на рівності, автономії волі та майновій самостійності їхніх учасників, регулюються Цивільним та Господарським кодексами України, Законом України «Про особисте селянське господарство» [3], іншими актами законодавства України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

Таким чином, відсутність цього закону Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» є суттєвим недоліком в нормативно-правовому регулюванні сільського туризму. Оскільки, з огляду на викладене вище, впливає, що в проект законодавчого акта покладені певні особливості цього виду туризму: організація діяльності, вимоги щодо професійної підготовки фахівців, контроль та відповідальність.

Література

1. Олейник О. Правовые основы лицензирования хозяйственной деятельности / О. Олейник // Закон.— 1994.— № 6. — С. 54-58.
2. Про ліцензування окремих видів господарської діяльності. Закон України [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>
3. Про особисте селянське господарство. Закон України [Електронний ресурс] // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15>
4. Про сільський та сільський зелений туризм. Проект Закону України [Електронний ресурс] // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4299&sk1=5
5. Про туризм. Закон України [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА І СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сириця Євген Олександрович
магістрант гр. МДС-213 Кіровоградсько-
го інституту державного та муніципа-
льного управління Класичного приватного
університету

Останніми десятиліттями суттєво оновлено національне процесуальне законодавство. Прийнято Конституцію України (1996), Цивільний кодекс України (2003), Господарський кодекс України (2003), які розширили сферу правового регулювання і викликали об'єктивну потребу в ефективному судовому захисті. Цивільний процесуальний кодекс України 2004 р. визначив сферу цивільного судочинства. Він відтворив певним чином нову процесуальну політику, яка визначається загально-соціальними, внутрішніми чинниками розвитку держави і суспільства та міжнародно-правовими факторами глобалізаційного характеру.

Правові відносини, які виникають при здійсненні правосуддя в цивільних справах, мають специфічний характер. Якщо суспільні відносини, що становлять предмет правового регулювання галузей матеріального права (цивільного, сімейного, житлового, трудового та ін.), виникають для досягнення певних економічних та соціальних цілей, то правові відносини у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах виникають у зв'язку з реалізацією заінтересованими особами права на судовий захист. У цьому аспекті правосуддя перш за все має гарантувати реалізацію конституційного права на судовий захист, яке має абсолютний характер, та основні конституційні засади судочинства (статті 55, 129), що підтверджує його високу соціальну цінність. Цей масштаб визначає завдання правосуддя у цивільних справах, які окреслені у ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України як справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

Проблема підвищення ефективності судочинства в Україні була і залишається актуальною. Якість роботи судових органів формує ставлення людей до держави, демонструє бажання та здатність держави захищати інтереси громадян, застосовувати силу закону та відновлювати справедливість. В цьому сенсі судова влада — найавторитетніша влада. З іншого боку якість судочинства формує імідж України у світовій площині: держави, міжнародні організації та судові установи, потенційні інвестори та

іноземні громадяни мають можливість оцінити послідовність та наполегливість України в запровадженні та практичному втіленні засад та принципів, закріплених в ратифікованих нею міжнародних документах.

Сучасне цивільне судочинство і судове правозастосування мають відповідати викликам часу щодо забезпечення справедливого судочинства відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що об'єктивно зумовлює необхідність дослідження проблем доступу до правосуддя в контексті фундаменталізації права на правосуддя і гармонізації національних процесуальних систем [2].

Важливе значення мають принципи цивільного судочинства, оскільки вони є необхідною умовою вдосконалення діяльності судових органів, їх суворе дотримання і реалізація є важливою гарантією захисту прав, свобод та інтересів особи. У принципах цивільного процесу концентруються погляди законодавця на характер і зміст сучасного судочинства щодо розгляду й вирішення судами цивільних справ. Принципи цивільного процесу є об'єктивними за своїм змістом. Вони визначаються тими соціальними обставинами, які існують в суспільстві.

Принципи цивільного процесу можна визначати з 2 позицій. По-перше, як історичні категорії, вироблені протягом тривалого розвитку процесу, як елемент людської культури. По-друге, як ідеї, закріплені в нормах цивільного процесуального права і мають нормативний характер. З огляду на це, принципи цивільного судочинства - це визначальні ідеї, засади, згідно з якими відбувається регулювання відносин, що виникають у сфері судочинства, і які виражають завдання правосуддя у цивільних справах, характеризують методи їх здійснення.

Принципи цивільного процесуального права дістають вияв як в окремих нормах загального характеру, так і в цілому ряді процесуальних норм, у яких містяться гарантії реалізації на практиці загальних правових приписів [3].

Розгляд справи у короткі строки свідчить про оптимальне використання судами ресурсів і досконалість судових процедур. Як свідчить практика Європейського суду з прав людини, при визнанні розумності строку підлягають оцінці такі обставини, як загальна тривалість розгляду справи, складність справи, особиста поведінка учасників процесу. Україна разом із значною кількістю європейських країн не встановлює розумних строків судового розгляду, тому необхідно звернути увагу на розгляд питання про розумність строків судового провадження.

Невиправдане ускладнення роботи в судовій діяльності полягає у застосуванні складної процедури для вирішення доволі простих завдань, наприклад в Україні середній показник кількості процедур, необхідних

для вирішення справи судом і виконання судового рішення є 30. Цей показник серед європейських країн є середнім, але все ж таки великий.

Серед найбільш популярних методів, які застосовуються сьогодні різними державами для підвищення ефективності судових процедур є використання спрощених або скорочених процедур розгляду незначних або безспірних справ, або виключення взагалі безспірних справ з судової компетенції, встановлення граничних строків здійснення процесуальних дій судом і учасниками судового процесу, створення судів для розгляду незначних справ.

За статистичними даними, однією з причин затягування строків розгляду справи є великий відсоток відкладення судових слухань через неявку учасників процесу — адвокатів, свідків або експертів (у 2011 році Іллічівським міським судом Одеської області було відкладено біля 420 справ), що пояснюється неефективною практикою вручення судових повісток. Однією з причин такої ситуації є неповне та невідосконалене процесуальне врегулювання порядку вручення судових повісток та повідомлень. Оператори поштового зв'язку у своїй діяльності у доставленні таких повідомлень або повісток керуються нормативно-правовими актами у галузі зв'язку, в яких не враховані специфічні потреби правосуддя. Підвищенням ефективності судового провадження може сприяти більш жорсткі санкції до сторони, з вини якого не відбулося судове засідання, зокрема, шляхом позбавлення права на певні процесуальні дії, прийняття рішень або відшкодування збитків і компенсацію витрат, накладення штрафу, відмови у подальшому розгляді справи, тощо.

Ще однією причиною затягування судового процесу є надмірне навантаження на суди. Способами його зменшення можуть бути, по-перше, поглиблення спеціалізації судової системи, що дасть змогу прискорити проходження справ у суді. По-друге, слід вдосконалити механізм досудового врегулювання спорів. За умови меншої процедурної складності, націленості на вирішення конфлікту і досягнення примирення, залучення як посередників, осіб, які мають довіру сторін. По-третє, необхідно сприяти розвитку альтернативної юстиції. Можливо, значну кількість спорів адміністративно-правового характеру могли б вирішувати, наприклад, органи розв'язування конфліктів, що функціонують у системі виконавчої влади, до того ж існують так звані безспірні позови, для вирішення яких також можуть застосовуватись не судові механізми [4].

Література

1. Курс цивільного процесу [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://library.nulau.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2012/Kurs_civil_proces_2011.pdf

2. Комаров В. Глобалізація як чинник гармонізації цивільного процесуального права [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-1296.html>
3. Харитонов Є. О. Цивільний процес України [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1597012246334/pravo/printsipi_tsivilnogo_protseualnogo_prava
4. Проблеми судочинства та шляхи їх вирішення [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://il.od.court.gov.ua/sud1511/infg/pub/probl/>

ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ЮРИДИЧНОЇ СУТНОСТІ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Фуркаленко Олена Вікторівна
студентка III курсу гр. ДП-211 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету

Найголовнішим завданням цивільного судочинства є вирішення конфлікту між сторонами по суті. Враховуючи диспозитивність національного цивільного процесуального законодавства, яке передбачає ряд альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. Серед них важливе місце займає мирова угода як спосіб вирішення конфлікту.

Питання мирової угоди в цивільному процесі завжди було в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених, але розуміння її правової природи дотепер є спірним питанням.

Метою дослідження: плюралізм думок щодо сутності мирової угоди.

У національному цивільному процесуальному законодавстві до цього часу не закріплено визначення поняття мирової угоди. Однак вченими пропонуються наступні дефініції. Ю. В. Білоусов зазначає, що «миртова угода — це укладена між сторонами та визнана судом домовленість (договір) про припинення спору між сторонами шляхом взаємних поступок, яка стосується їхніх прав, обов'язків та предмета позову» [1, с.138]. Л. М. Орлова під мировою угодою розуміє двосторонню або взаємну домовленість сторін, яка містить узгоджене вираження волі обох сторін [2, с. 137]. Фединак вважає, що «поняття «миртова угода» означає укладену сторонами й затверджену судом угоду, відповідно до якої позивач і відповідач шляхом взаємних поступок ліквідують цивільно-правовий спір, що виник між ними. Це розпорядчий документ сторін як процесуального, так і матеріального права, оскільки, укладаючи миртову угоду, сторони розпоряджаються своїм процесуальним, а також суб'єктивним матеріальним правом і охоронюваним законом інтересом» [3, с.53-56].

Усі сформульовані науковцями підходи до сутності мирової угоди можна поділити на три групи за їхнім змістом. Представники першої групи наголошують на матеріально-правовій, цивілістичній природі мирової угоди, вважаючи її договором [4, с. 251; 5, с. 446-448; 6, с. 157; 7, с. 183; 8, с. 365]. Друга група вчених, найяскравішим представником якої є Р. Є. Гукасян [9, с. 126], розглядає лише процесуальний аспект мирової угоди, а саме як процесуальний договір, процесуальне повноваження, процесуальну дію. Третій підхід до сутності мирової угоди полягає у поєднанні аргументів двох попередніх, тобто правова природа мирової угоди має комплексний характер — матеріальний і процесуальний, приватний і публічний, диспозитивний та імперативний [10, с. 125; 11, с. 219-221; 12, с. 123-124].

На нашу думку, при дослідженні юридичної природи мирової угоди слід враховувати те, що остання існує у рамках інституту захисту цивільних прав. Захист прав припускає систему способів, форм, засобів захисту, тобто здійснюється комплексно, за допомогою відносно самостійних і різних за галузевою приналежністю, матеріально-правових способів захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів і процесуальних форм й засобів їх здійснення. Інакше кажучи, суттєвим в інституті правового захисту слід вважати єдність його матеріального змісту і процесуальної форми. Ця єдність полягає в тому, що можливості матеріально-правового характеру, які надаються особі, можуть бути реалізовані шляхом їх здійснення у встановленому законом судовому порядку.

Щодо мирової угоди це означає, що остання є складним правовим явищем, що стоїть на межі матеріального і процесуального права. Заперечувати наявність у мировій угоді матеріально-правових елементів безпідставно, оскільки спір, що розв'язується за її допомогою, виникає і закінчується у сфері саме матеріального права. Однак перенесений у процес спір набуває нового, процесуального значення. Врегулювання спору в сфері матеріального права не передбачає безпосередньо будь-яких процесуальних наслідків. Для цього необхідні відповідні процесуальні дії. Такими діями і є затвердження мирової угоди судом і, як наслідок, припинення провадження у справі.

Отже, тільки сукупність двох юридичних фактів — цивільно-правової угоди і ухвали судового органу, що затверджує її, складає мирову угоду. Це в свою чергу дає підстави говорити про подвійну природу мирової угоди. З одного боку, мирова угода — це угода між сторонами про завершення правового спору, з іншого — врегулювання матеріальних правовідносин.

Література

1. Цивільний процес: Навч. посібник/А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін.; За ред. Ю. В. Білоусова. — К.: Прецедент, 2005. — 293 с.
2. Орлова Л. М. Права сторін в гражданском процессе./Л. М. Орлова. — Мн.: Изд. — во БГУ, 1973. — 192 с.
3. Фединяк Л. Мирова угода як спосіб врегулювання цивільно-правових спорів: окремі питання/Л. Фединяк//Право України. — 2003. — №4. — С. 53-56.
4. Гольмстен А. Х. Учебник русского гражданского судопроизводства/А. Х. Гольмстен. — Изд. пятое. — СПб.: Типография М. Меркушева. — XIX. — 411 с.
5. Шершеневич Г. Ф. Курс гражданского права/Г. Ф. Шершеневич. — Тула: Автограф, 2001. — 719 с.
6. Курылев С. В. Объяснения сторон как доказательство в советском гражданском процессе/С. В. Курылев. — М.: Госюриздат, 1956. — 187 с.
7. Победоносцев К. П. Курс гражданского права: в 3 т./К. П. Победоносцев; под ред. В. А. Томсинова. — М.: Зерцало, 2003. — Т. 3. — 608 с.
8. Синайский В. И. Русское гражданское право/В. И. Синайский. — М.: Статут, 2002. — 638 с.
9. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве/Р. Е. Гукасян. — Саратов: Приволжское книж. изд-во, 1970. — 190 с.
10. Советский гражданский процесс: учебник/под ред. М. А. Гурвича; 2-е изд. — М.: Высшая школа, 1975. — 399 с.
11. Гражданское процессуальное право: учебник/С. А. Алехина, В. В. Блажеев [и др.]; [под ред. М. С. Шакарян]. — М.: ТК Велби; Проспект, 2004. — 580 с.
12. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса//Избранные труды по гражданскому процессу/Д. М. Чечот. — СПб.: Изд. дом С. — Петерб. гос. ун-та, 2005. — 616 с.

**Секція № 5. Земельне право. Аграрне право.
Екологічне право. Трудове право**

**ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА
ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ**

Гриценко Володимир Григорович
професор кафедри правознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

Розуміння важливості екологічного контролю як функції управління, як ефективного правового інструменту в процесі розбудови ринкової економіки України є одним з шляхів вирішення екологічних проблем сьогодення. Саме контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі довкілля, зокрема органів влади, відповідно до ст.16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», являється складовою екологічної діяльності органів державної влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Створення надійного та дієвого контролю, здатного забезпечити збалансоване вирішення екологічних задач і проблеми збереження навколишнього природного середовища для задоволення життєвих потреб населення являється основною задачею екологічної діяльності органів державної влади.

Питання чіткого визначення поняття «екологічний контроль», з'ясування змісту та розкриття його суті, залишається не повністю вивченим і на сучасному етапі розвитку екологічної науки та законодавства, а тому потребує дослідження. Таке становище обумовлено існуванням проблеми юридичної термінології, як складової частини юридичної техніки, що має суттєве значення для подальшого вдосконалення екологічного законодавства.

В науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «екологічний контроль». У правовій теорії екологічний контроль розглядають як важливий елемент державного управління в галузі екології [8, с. 136], носить загальний характер, і присутній в усіх галузях і

сферах виконавчо-розпорядчої діяльності. Так, юридична енциклопедія тлумачить екологічний контроль як контроль за додержанням законодавства в галузі охорони навколишнім природним середовищем усіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності й підпорядкування, а також посадовими особами та громадянами [9, с. 236].

Більш ширше визначення екологічного контролю дає В. І. Андрейцев, а саме, як регламентовану законодавством діяльність державних органів, спеціалізованих формувань екологічних громадських об'єднань, що спрямована на спостереження та перевірку дотримання юридичними й фізичними особами вимог екологічного законодавства та застосування заходів попередження екологічних правопорушень [2, с. 97].

Н. Р. Малишева вважає, що екологічний контроль є однією з найважливіших управлінських функцій, яка покладається як на державу, так і на територіальні громади, а також на різні ланки громадянського суспільства [7, с. 188].

Сутність екологічного контролю полягає в тому, що контролюючі суб'єкти здійснюють облік і перевірку підконтрольних об'єктів при виконанні покладених завдань та реалізації функцій, а також у нагляді за відповідністю діяльності підконтрольного об'єкту приписам, отриманих від органу управління. Саме це сприяє встановленню порядку раціонального використання, збереження та відтворення природних ресурсів і навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, правил, норм, стандартів, нормативів та лімітів у галузі охорони довкілля, а також екологічних прав громадян України.

Майже усі екологічні проблеми є справою рук людини. Один з основних шляхів їх вирішення — це ефективне державне управління в природоохоронній та природоресурсовій галузях України. Пряма залежність ефективності діяльності природоохоронних й природоресурсових органів державної влади від дієвості їх адміністративно-правових засад, та, у свою чергу, залежність стану навколишнього природного середовища і природних ресурсів від ефективності діяльності природоохоронних й природоресурсових органів державної влади є незаперечною [12, с. 18].

Екологічний контроль здійснюється шляхом спостереження за функціонуванням підконтрольних суб'єктів, виконанням ними екологічних норм і правил, одержанням об'єктивної інформації про стан природних об'єктів; аналізу зібраної інформації, виявлення тенденції, причин порушень; запровадження заходів по виявлених порушеннях; обліку конкретних порушень, дослідження їхніх причин і умов; припинення протиправних дій; виявлення винних, залучення до відповідальності.

Для реалізації зазначених елементів потрібна наявність законодавства, що регламентує порядок проведення, обмеження, призупинення й припинення діяльності об'єктів господарської й іншої діяльності, у випадках порушення природоохоронного законодавства, структури й повноважень контролюючих органів, установлення предмета й меж контролю [5, с. 38].

Системний підхід до якісного аналізу видів екологічного контролю дозволяє провести дослідження екологічного контролю з позиції закономірності системи цілого та взаємодії його складових. Такий аналіз виявляє можливі умови та можливості комплексного врахування соціальних, економічних та екологічних факторів при реалізації екологічного контролю.

Таким чином, можна стверджувати, що координацію природоохоронної діяльності з метою забезпечення відповідності дій природокористувачів вимогам екологічної безпеки на територіальному рівні забезпечується регіональним екологічним контролем.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновки, що екологічний контроль — це одна з найважливіших управлінських функцій, яка покладається на органи державної влади для регулювання стану довкілля та природних ресурсів.

Досліджуючи екологічний контроль встановлено основні ознаки за якими він поділяється на види, а саме відповідно до: а) об'єкту контролю; б) негативного впливу; в) ресурсної спрямованості г) уповноваженого суб'єкта; г) завдань.

Слід зазначити, що за період незалежності в Україні зроблені певні кроки щодо, економічного, інституціонального наукового забезпечення екологічного контролю, але основним питанням, яке до цього часу не вирішене є упорядкованість та системний характер законодавчого закріплення, тому постає необхідність створення єдиного нормативно-правового акту, який би закріплював повноваження державних органів які наділені функціями екологічного контролю.

Література

1. Алехин А. П. Административное право/А. П. Алехин, А. А. Кармолицкий, Ю. М. Козлов. — М., 1997.
2. Андрейцев В. И. Экологичное право: навч. посібник/В. И. Андрейцев. — К.: Вентурі, 1996. — 186 с.
3. Бринчук М. М. Производственный контроль как мера охраны природы/М. М. Бринчук, О. И. Саморкова//Экологическое право. — 2007. — №3. — С. 14-15.
4. Голиченков А. К. Экологический контроль: теория и практика правового регулирования: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.06/А. К. Голиченков. — М., 1992.

5. Гонюхина О.Ю. Правовое регулирование экологического контроля в РФ: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.06/О.Ю. Гонюхина. — Саратов, 2007. — 195 с.
6. Горшенев В.М. Контроль как правовая форма деятельности/В.М. Горшенев, И.Б. Шахов. — М., 1987. — С.23-25.
7. Екологічне право України. Академічний курс: підручник. — Друге видання/за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво Юридична думка», 2008. — 720 с.
8. Екологічне право України: навчальний посібник/В.К. Попов, М.В. Шульга, В.О. Чуйков та ін. — Харків: Юридична академія, 1995.
9. Екологічне право України: підручник/за ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги та ін. — Харків: Право, 2005. — 384с.
10. Екологічне право України: підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів/А. П. Гетьман, В.М. Шульга, В.К. Попов та ін.; за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. — Х.: Право, 2005.
11. Здоровко Л.М. Правові питання регіонального екологічного контролю в Україні: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата юрид. наук: спец. 12.00.16 «земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право»/Л.М. Здоровко. — Х., 2003. — 20 с.
12. Рябець К. А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»/К. А. Рябець. — К., 2007. — 20с.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ЗМЕНШЕННЯ ТЕХНОГЕННОГО ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА ДОВКІЛЛЯ

Драган Ірина Василівна

*старший науковий співробітник відділу
стратегічного потенціалу сталого роз-
витку Державної установи «Інститут
економіки природокористування та ста-
лого розвитку НАН України», кандидат
економічних наук, старший науковий
співробітник*

Державна стратегія, політика та програми є вагомими важелями впливу на підприємницьке середовище, які за ситуативним рішенням можуть бути гнучкими або незмінними, селективними або універсальними, адміністративними, економічними тощо. Виходячи з масштабів економічних, екологічних та соціальних результатів (позитивних і негативних) виробничої діяльності промислових підприємств на інституційному рівні розробляють різні механізми впливу на суб'єкти господарювання, чим утворюють певні передумови економічної ефективності підприємницької діяльності. Такі дії та рішення виходять з концептуа-

льних засад суспільного розвитку, що затверджені чинними нормативними документами.

Прийнята світовою спільнотою наприкінці ХХ століття та ратифікована Верховною Радою України Концепція сталого розвитку є головним науковим підґрунтям стратегічного розвитку суспільства, яка ставить нові вимоги до виробників продукції та структури економіки країни в цілому. Застосування терміну «сталий розвиток» при визначенні стратегічних орієнтирів суспільного розвитку починається з Декларації першої Конференції Організації Об'єднаних націй (ООН) з навколишнього середовища (Швеція, Стокгольм, 1972 р.) і робіт Римського клубу на початку 1970-х років. Вперше словосполучення «sustainable development» («сталий розвиток») з'явилося в доповіді Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів «Всесвітня стратегія охорони природи» (1980 р.), де під збереженням природи визначено управління ресурсами біосфери, яке може принести стабільні прибутки сучасному поколінню, не витрачаючи природний потенціал для потреб майбутніх поколінь.

Необхідність розробки загальних принципів вирішення багатьох економічних, екологічних та соціальних проблем людства призвели до створення при ООН Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку (керівник – Г.Х. Брундтландт), якою була розроблена програма, що ґрунтувалась на основних ідеях концепції сталого розвитку. На другій Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Бразилія, Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) була розроблена програма конкретних дій «Порядок денний на 21 століття». Через десятиріччя відбувся Всесвітній саміт зі сталого розвитку (ПАР, Йоханесбург, 2002 р.) «Ріо+10». Результати просування до сталого розвитку засвідчили вірність цієї концепції, але людство зіштовхнулось з проблемою неспроможності виконати власні зобов'язання. Це, перш за все, пов'язується з протиріччям принципів ринкової економіки та концепції сталого розвитку. Однак, підвищення уваги до екологічних та соціальних проблем, які відбуваються на тлі економічного зростання одних та зубожіння інших країн, з боку фахівців різних сфер діяльності підтверджують перспективність сталого розвитку.

Тому, в національне законодавство різних країн стали вносити зміни, які стосуються формування пріоритетів екологізації виробництва, намірів обмежувати обсяги техногенного навантаження шляхом скорочення обсягів виробництва або посиленням негативної мотивації до впровадження природоохоронних заходів. В процесі формування мотивуючих чинників до здійснення природоохоронної діяльності та економічних передумов ефективності виконання окремих заходів на рівні підприєм-

ства, галузі та регіону має бути врахований як їхній вплив на економіку країни, так і наявність технологічного та економічного підґрунтя процесу екологізації в сучасних ринкових умовах. В цьому випадку, важливим для визначення передумов економічної ефективності виробництва сучасних промислових підприємств, а також удосконалення принципів їх формування є аналіз загальнодержавних, галузевих пріоритетів та програм.

Держава впливає на змінювання результативної та витратної складових ефективності діяльності промислових підприємств шляхом застосування процедур ліцензування, штрафів, встановлення норм забруднення та концентрацій шкідливих речовин, нормативів платежів, регулювання цін тощо [1]. Ці відомі важелі підпорядковуються більш загальним концептуальним програмам, що визначають стратегічні орієнтири та бюджети розвитку економіки країни, окремих галузей, програм збереження природного потенціалу тощо.

З метою виконання міжнародних домовленостей зі сталого розвитку Кабінетом Міністрів України затверджена Комплексна програма їх реалізації на національному рівні в 2003-2015 рр. [2], що є стратегічною складовою розвитку України та інтегрування її у європейське і світове співтовариство. Комплексною програмою визначаються найбільш загальні стратегічні напрямки здійснення економічних, соціальних та екологічних перетворень, що віддзеркалюють збільшення суспільного тиску на суб'єкти господарювання.

Розвиток екологічної складової сталого розвитку забезпечується загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, що передбачає зміни в структурі земельного фонду країни шляхом віднесення частини земель господарського використання до категорій, що підлягають особливій охороні з відтворенням притаманного їм різноманіття природних ландшафтів. Стосовно ефективності екологічної діяльності суспільства слід відзначити, що вона відбувається в умовах обмеженого, фактично неповного фінансування заходів, передбачених окремими програмами, та недостатньої ефективності управління цією діяльністю, яка здійснюється з використанням послуг багатьох суб'єктів господарювання різних форм власності та суспільних організацій.

Під мінімізацією природоохоронних витрат промислових підприємств розуміється процес формування та впровадження природоохоронних заходів, які сприятимуть зменшенню величини показників за якими обчислюється розмір збору за забруднення навколишнього природного середовища, а також розміру платежів за використання окремих при-

родних ресурсів (наприклад, зменшення обсягів забору води для виробничих цілей за рахунок удосконалення оборотного водопостачання забезпечує вивільнення коштів, що сплачуються за водний ресурс). Ліквідація інших негативних наслідків виробничої діяльності (просідання та зсуви ґрунтів, мінералізація водоймищ та зміна режиму ґрунтових вод, змінювання ландшафту тощо) має передбачатись окремими суспільними програмами.

Солідарна відповідальність держави і суспільства за стан навколишнього природного середовища, визначена як принцип управління станом довкілля Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 р., в цьому випадку певним чином змінюється в напрямку зменшення екологічної відповідальності промислових підприємств.

Таким чином, адаптація економічного механізму промислових підприємств до змін екологічних вимог зовнішніх суб'єктів потребує подальшого удосконалення управління результатами їх природоохоронної діяльності, що пов'язується з розвитком теоретико-методологічних основ її планування.

Література

1. Веклич О. Удосконалення економічних інструментів екологічного управління на Україні//О. Веклич//Економіка України. — 2000. — №9. — С. 65- 74.
2. Драган І. В. Ресурсно-функціональне забезпечення розбудови і запровадження еколого-економічного моніторингу України в контексті сталого розвитку та наближення до стандартів ЄС//І. В. Драган//Агросвіт. — 2013. — №20. — С. 3-8

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ

***Жабокрицька Марина Валеріївна**
старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Підприємства багатьох галузей економіки України створюють високий ступінь ризику виникнення надзвичайних ситуацій і аварій, які можуть призвести до тяжких соціальних та економічних наслідків. Найбільш ефективним у стримуванні негативних тенденцій екологічної безпеки виробництва є застосування таких фінансових інструментів, як екологічні збори і платежі.

«Екологізація» податкової системи перебуває у розвитку, про що свідчать дві тенденції у практиці застосування екологічних податків у розвинених країнах. Першим, традиційним підходом до організації екологічного оподаткування є формування у підсистемі оподаткування юридичних осіб блоку екологічних зборів і платежів стимулювального або стримувального характеру, тобто таких, які не мають чітко вираженої фіскальної функції. Багатоканальна система оподаткування характерна значною кількістю податків і зборів, є ефективнішою, ніж одноканальна у вигляді єдиного податку, а використання широкої бази оподаткування і диференційованих податкових ставок чинить поміркований тиск на підприємства [1, с. 16; 2, с. 5].

Друга тенденція, наприклад у Нідерландах і Франції, проявляється у скасуванні більшості платежів, призначених для цільового природоохоронного фінансування. Замість системи екологічних зборів і платежів вводяться екологічні податки, що сплачуються у загальний державний бюджет, виконуючи при цьому суто фіскальні функції. Тобто, проходить процес поступового перетворення цільових екологічних платежів у податки, основною функцією яких є фіскальна, шляхом об'єднання низки зборів і платежів у, «єдиний податок на види діяльності, які викликають забруднення навколишнього середовища» [2, с. 5].

Україна однією з перших в світі почала реалізовувати концепцію платного природокористування на законодавчому рівні.

Вперше на офіційному рівні необхідність введення екологічних податків була задекларована в першій Програмі дій Європейського Союзу з навколишнього середовища і пов'язана з реалізацією принципу «забруднювач платить».

Зазначений принцип має подвійну вигоду. З одного боку, відбувається стимулювання охорони навколишнього середовища, шляхом введення екологічних податків, а з іншого — пропорційне зниження податкового навантаження на інші об'єкти (дохід, прибуток та ін.) [4].

Слід відзначити, що на сучасному етапі екологічні податки займають важливе місце в податкових системах країн ЄС та постійно удосконалюються. Але, разом з тим, вони не є основними при наповненні державного бюджету. Так, надходження від оподаткування праці та капіталу у державах ЄС складають у середньому 62% загальних податкових надходжень. При цьому доля екологічних податків в загальних податкових надходженнях залишається відносно незначною, хоча і має тенденцію до збільшення. В середньому вона досягає 7% та коливається від 3,5% (США) до 15,7% (Туреччина) [5, с. 15].

Механізм податкового стимулювання екологічно безпечного виробництва не реалізується упродовж останніх років, оскільки відсутній взаємозв'язок відповідних норм Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» із нормами, передбаченими податковим законодавством: Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» і Законом України «Про податок на додану вартість».

Незважаючи на наявність двох тенденцій у практиці їх застосування у розвинених країнах, для України найбільш прийнятним є застосування багатоканальної підсистеми екологічних податків, яка чинить поміркований податковий тиск на підприємства.

З метою активізації екологічного оподаткування на підвищення екологічної безпеки промислового виробництва доцільним буде переорієнтувати дію фіскальних інструментів з обслуговування процесу «відкуплення» підприємств-забруднювачів навколишнього середовища шляхом перерозподілу досягнутої ними економії, отриманої за рахунок зниження або відсутності витрат на підвищення екологобезпечності виробництва, на «зароблення» стимулів у вигляді певної вигоди промисловим виробництвом, яке здатне випускати екологічно чисту продукцію, що відповідає міжнародним екологічним стандартам і не спричиняє негативного тиску на навколишнє середовище і здоров'я персоналу [3].

Забезпечення стабільного фінансування природоохоронної діяльності, вдосконалення економічних інструментів є основними передумовами реалізації екологічної політики в Україні. Розроблені та впроваджені на початку 90-х років ХХ століття економічні інструменти та механізми фінансування природоохоронної діяльності потребують подальшого розвитку в умовах глобалізації.

Література

1. Веклич О. О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та напрями вдосконалення з урахуванням світового досвіду: монографія / О.О. Веклич // НАН України, Ін-т економіки. — К. : Либідь, 2001. — 347 с.
2. Веклич О.О. Удосконалення системи екологічного оподаткування / О.О. Веклич // Фінанси України. — 2001. — №2 — С. 3-11.
3. Зятковська Л.І. Екологічне оподаткування в Україні: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/Economiks/3_zjatkovskaja.doc.htm-10.05.2010
4. Микієвич М.М. Європейське право навколишнього середовища: Навчальний посібник / Микієвич М.М., Андрусевич Н.І., Будякова Т.О. — Львів, 2004. — 256 с.
5. Серебрянский Д. Европейский опыт ведения и функционирования системы экологического налогообложения: уроки для Украины / Д. Серебрянский, Ю. Ющенко // Вестник налоговой службы Украины, — 2009. — №41. — С. 14-19.

ДОБРОСУСІДСТВО ЯК ІНСТИТУТ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

*Сієнок Тетяна Олексіївна
завідувач відділення «Правознавство»,
викладач юридичних дисциплін ВНЗ
«Кіровоградський технікум механізації
сільського господарства»*

Проведення земельної реформи в Україні, радикальні зміни відносин земельної власності зумовлюють необхідність теоретичного переосмислення багатьох понять та категорій земельного права, істотного вдосконалення земельного законодавства.

Новелами сучасного Земельного кодексу України стали норми про добросусідство.

Правила і норми, що раніше були об'єднані в рамках так званого сусідського права, дістали відображення у гл. 17 ЗК під назвою «Добросусідство». Вони спрямовані на забезпечення такого використання земельних ділянок, за якого власникам і землекористувачам сусідніх земельних ділянок завдавалося б найменше незручностей [4, с. 169].

Добросусідство — це дружні взаємовідносини сусідів, тобто людей, які проживають близько або суміжно. Добросусідські відносини можуть складатися у різних вимірах людського життя: починаючи від дружніх стосунків між сусідами по шкільній парті і завершуючи дружніми міждержавними відносинами. Переважна більшість добросусідських відносин регулюється моральним та релігійними нормами.

Земельно-правове добросусідство — це врегульовані земельним законодавством суспільні відносини між землевласниками, землекористувачами, іншими володільцями земельних ділянок та їх сусідами.

Також, земельно-правове добросусідство можна визначити як земельні правовідносини, які складаються по відношенню до певних об'єктів, а саме земельних ділянок. Фактичним змістом земельних правовідносин є діяльність землевласників, землекористувачів, інших володільців земельних ділянок, які є сусідами, по використанню цих земельних ділянок, у межах своїх повноважень у відповідності до цільового призначення в режимі добросусідства.

Передумовою існування добросусідських відносин між володільцями суміжних земельних ділянок і запобігання можливим конфліктами між ними є чітке визначення меж ділянок. Це досягається шляхом додержання певних правил. Так, власник суміжної земельної ділянки не тільки не вправі перешкоджати іншому власнику у встановленні тве-

рдих меж, а навпаки, зоб'язаний сприяти йому у встановленні межових знаків, відновленні останніх при зникненні, переміщенні або приведенні в невиразний, тобто такий, за якого знаки не можуть відповідати меті їх встановлення, стан [4, с. 170].

Всі суб'єкти земельних правовідносин повинні обирати такі способи використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення, при яких володільці сусідніх земельних ділянок матимуть можливість найбільш повноцінно використовувати їх та співпрацювати у реалізації своїх прав на землю.

Кулинич П. Ф. вважає, що повноцінне використання земельних ділянок полягає у їх повному, безпечному та комфортному використанні [3, с. 32].

Так, відповідно до ст.103 Земельного кодексу України землевласники та землекористувачі повинні обирати такі способи використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення, при яких власникам та користувачам сусідніх земельних ділянок заподіюється найменш незручностей (затінення, задимлення, неприємні запахи, шумове забруднення тощо), не справляти неприпустимий вплив на сусідні земельні ділянки, співпрацювати у реалізації своїх прав на землю [2, с. 4].

Стаття 105 Земельного кодексу України закріплює право сусідів відрізати корені дерев і кущів, які проникають із сусідньої земельної ділянки, якщо таке проникнення є перепоною у використанні земельної ділянки за цільовим призначенням [2, с. 4].

Зобов'язання обирати певні способи використання своїх земельних ділянок передбачає необхідність землевласникам, землекористувачам, іншим титульним володільцям земельних ділянок не тільки обирати шляхи активних дій по використанню останніх, а й варіанти утримання від дій, які завдають незручності сусідам, не дозволяють їм використовувати сусідні земельні ділянки за цільовим призначенням.

Право добросусідства є інститутом земельного права України, який знаходиться у стані формування і являє собою сукупність прав власників і користувачів земельних ділянок на найбільш повне, безпечне та комфортне користування земельними ділянками відповідно до їх цільового призначення [3, с. 32].

Певний добросусідський характер мають санітарні, екологічні, будівельні, протипожежні норми і вимоги, але мета їх прийняття і реалізація виходить за межі суто добросусідських відносин.

Отже, добросусідство — це врегульовані земельним законодавством, засновані на взаєморозумінні та співпраці й існуючі у рамках відносин власності на землю, землекористування, іншого титульного володіння

земельною ділянкою суспільні відносини між землевласниками, землекористувачами, іншими титульними володільцями та їх сусідами (як суміжними, так і всіма іншими), у межах яких власники землі, землекористувачі та інші титульні володільці земельних ділянок обирають такі способи використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення, при яких їх сусіди мають можливість найбільш повноцінно (комфортно, безпечно, стабільно) використовувати свої земельні ділянки у відповідності до їх цільового призначення [1, с. 31].

Фактично добросусідство розглядається як морально-етичний принцип, з дотриманням якого повинні будуватися відносини між власниками та землекористувачами сусідніх земельних ділянок.

Література

1. Заєць О. Онтологічні та еколого-правові аспекти добросусідства за земельним законодавством України/О. Заєць//Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — 2012. — №92. — С. 28-31.
2. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25 жовтня 2001 року//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3-4. — Ст.103-105.
3. Кулинич П. Ф. Право добросусідства за земельним законодавством України/П. Ф. Кулинич//Земельне право України. — 2006. — № 1. — С.32.
4. Погрібний О. О. Земельне право України: Підручник/О. О. Погрібний, І. І. Каракаш — К.: Істина, 2009. — 600 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ

*Волохов Василь Вікторович
студент I курсу гр. КДП-183 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Справжня суть правової держави складається не тільки в проголошенні і закріпленні основних прав і свобод людини, але й у забезпеченні їх успішної реалізації. Задачею правової науки є встановлення зв'язку проголошених прав і чітко відпрацьованих механізмів, процедур, що надійно забезпечують їх реалізацію. Іншими словами, суть проблеми складається в гармонічному поєднанні двох зустрічних процесів — практичного здійснення громадянами своїх суб'єктивних прав і його забезпечення з боку держави та її органів за допомогою різних заходів правового регулювання.

Під забезпеченням права на безпечне навколишнє природне середовище розуміється створення правових, соціальних, економічних, політичних і інших умов для його здійснення. Ця діяльність визнана обов'язком держави і, за загальним правилом, включає формування гарантій, що сприяють реалізації цього права, його охороні і захисту [1, с. 9]. Сприяння реалізації прав людини відбувається шляхом позитивного впливу на формування її загальносоціальних передумов і способів використання права.

Важливою ланкою серед правових умов здійснення права на безпечне навколишнє середовище є наявність розгорнутої системи законодавства, що шляхом закріплення гарантій і правової регламентації поведінки суб'єктів сприяє реалізації цього права. Так, у статті 16 Конституції України закріплені обов'язок держави в забезпеченні екологічної безпеки, підтримки екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу. Конституційне закріплення права на безпечне навколишнє середовище (ст.50) і зазначених зобов'язань держави служать основною правовою гарантією забезпечення реалізації даного права. Однак ця обставина сама по собі ще не означає, що у громадян з'явилася реальна можливість використовувати свої конституційні можливості повною мірою. Держава повинна забезпечити таку обстановку, у якій закріплене в Конституції й інших нормативних актах суб'єктивне право становило б собою фактичне положення кожної людини.

Право громадян на безпечне навколишнє середовище забезпечується сукупністю закріплених у законодавстві гарантій (різних передумов і умов, що створюють реальні можливості для його здійснення). В еколого-правовій літературі відзначається, що система цих гарантій є недостатньо досконалою, що викликає певні труднощі в процесі реалізації права на безпечне навколишнє природне середовище [2, с. 123]. У зв'язку з цим, у правовій теорії існує думка про те, що право на безпечне навколишнє середовище не є правом у повному сенсі цього поняття, а виступає як соціальний намір. Звичайно, з ряду причин, пов'язаних із соціально-економічною, політичною обстановкою в країні, зазначене право не може бути гарантоване в повному обсязі. Однак соціальна значимість права на безпечне навколишнє середовище, його пріоритетне положення серед інших прав повинне стимулювати державу до вживання термінових заходів з поліпшення екологічної ситуації, удосконалення системи гарантій захисту життя і здоров'я людей у несприятливій екологічній обстановці.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 10) закріплює перелік спеціальних гарантій екологічних прав громадян, у тому числі і права на безпечне навколишнє природне середовище, що включає систему різних заходів щодо відновлення і поліпшення стану навколишнього середовища, запобіганню шкідливого впливу господарської й іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконання екологічних вимог (дотримання нормативів екологічної безпеки), здійснення державного і суспільного контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища й ін. Варто сказати, що в даній статті закріплені лише основні гарантії права на безпечне навколишнє середовище. Коло умов і передумов, що забезпечують це право, безсумнівно, ширше.

Як відомо, у даній час екологічна обстановка в Україні визнана державою кризовою, оскільки забруднення навколишнього природного середовища досягло рівня, небезпечного для життя і здоров'я населення [3]. Вихід із ситуації, що створилася, бачиться в примусовому забезпеченні державою екологічних пріоритетів, зокрема пріоритету права на безпечне навколишнє середовище. Це виражається в тім, що законодавець формулює правила ведення екологічно значимої діяльності з позицій примушення до виконання вимог екологічної безпеки (екологічних імперативів), пріоритетність яких є основним принципом еколого-правового регулювання і напрямку державної екологічної політики [4].

Так, державою узята під контроль виробнича діяльність, що представляє екологічну небезпеку. Це виражається в лімітуванні, нормуванні і ліцензуванні екологічно небезпечної діяльності [5], державній реєстрації і паспортизації екологічно небезпечних об'єктів та факторів [6,7], сертифікації екологічно небезпечної продукції. У випадку порушення виробничими об'єктами вимог екологічної безпеки їх діяльність підлягає обмеженню, призупиненню чи повному припиненню.

Правове регулювання екологічно небезпечних видів господарської діяльності, раціонального природокористування є компонентом екологічної функції держави і частиною економіко-правового механізму охорони навколишнього природного середовища, і, у кінцевому рахунку, важливим засобом забезпечення права на безпечне навколишнє середовище [8, с. 147].

Література

1. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень)/П. М. Рабінович — Х.: Право, 1997.— 64 с.

2. Шемшученко Ю. С. Человек и его право на безопасную (здоровую) окружающую среду//Ю. С. Шемшученко//Государство и право. — 1993. — № 10. — С. 120-125.
3. Національний план дій з гігієни довкілля на 2000-2005 роки: Ухвал. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2000 року №1556//Офіційний вісник України. — 2000. — №42. — Ст. 1793.
4. Про основні напрямки державної політики України в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року//Відомості Верховної Ради України. — 1998. — №38-39. — Ст. 248.
5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000р. №1775//Відомості Верховної Ради України. — 2000. — №36. — Ст. 299.
6. Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. №1288//Офіційний вісник України. — 2002. — №36. — Ст. 1694.
7. Положення про гігієнічну регламентацію та державну реєстрацію небезпечних факторів: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 1995 р. №420//Зібрання Постанов Уряду України. — 1995. — №8. — Ст.219.
8. Костицький В. В. Екологічна функція держави та економіко-правовий механізм охорони довкілля/В. В. Костицький//Право України. — 2004. — №1. — С. 147-148.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

*Ларін Валентин Олександрович
студент III курсу гр. ЗП-211 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Право на безпечне навколишнє середовище є одним з фундаментальних природних прав людини, визнаних у міжнародному співтоваристві. Разом з тим це право, як органічна частина цілого, розвивається сукупно з комплексною галуззю міжнародного права навколишнього середовища і є одним з його основних принципів [1, с.70-75; 2, с. 22-23].

Відповідно до сучасної концепції прав людини, право, яке досліджується, належить до нового, так названого «третього покоління» прав. Дана категорія прав людини носить загальний, колективний, міжнародний, солідарний та фундаментальний характер. Це виражається в тому, що ці права, у тому числі і право на безпечне навколишнє природне середовище, не обмежені територією однієї держави (міжтериторіальні) і не залежать від національної приналежності людини (наднаціональні). Це підкреслює міжнаціональний, загальнолюдський характер зазначеного права, тому що охорона життя і здоров'я людини від несприятливого

впливу забрудненого навколишнього природного середовища виходить за межі компетенції однієї держави і стає вже справою націй (народів). Колективний і солідарний характер цього права виявляється в тому, що його реалізація вимагає зусиль всіх соціальних сил як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, хоча в той же час дане право виражає і індивідуальні екологічні потреби людей.

Міжнародне право базується на так званій ліберальній концепції прав людини, яка виходить з того, що кожна людина з моменту народження наділена природними невід'ємними правами. У зв'язку з цим істотно зростає значення такого природного права, як право людини на життя, одним зі способів забезпечення якого є відповідна сприятлива якість оточуючого її середовища. В умовах екологічної кризи і реальної погрози існування людства охорона і поліпшення якості навколишнього середовища стає задачею глобального масштабу і виняткового значення, а також необхідною умовою здоров'я, добробуту й економічного процвітання нинішнього і майбутнього поколінь людей [3, с. 60]. Більш того, виникає необхідність забезпечення екологічної безпеки як складової частини ідеї всеосяжної системи міжнародної безпеки. Таким чином, назустріч об'єктивні передумови й умови для визнання й офіційного закріплення фундаментального права людини на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище.

Велику роль у справі залучення суспільної думки до проблеми якості навколишнього середовища і закріплення відповідного права як самостійної правової норми зіграла Стокгольмська конференція ООН з навколишнього середовища (1972 р.). Прийнята на ній Декларація, хоча і не носила обов'язкового для всіх держав характеру, однак містила основні керівні принципи в сфері охорони навколишнього середовища. Зокрема, визнавалося, що людина є творінням і одночасно творцем свого навколишнього середовища, яке забезпечує її фізичне існування і надає їй можливості для інтелектуального, морального, соціального і духовного розвитку. Для науково-правового дослідження становить інтерес перший принцип даної Декларації, що говорить: «Людина має основне право на свободу, рівність і сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя, і несе головну відповідальність за охорону і поліпшення навколишнього середовища на благо нинішнього і майбутнього поколінь». Аналіз даного принципу дозволяє зробити деякі судження про зміст досліджуваного права і про місце його в системі інших прав. Зокрема, з цього документа видно, що право на безпечне навколишнє середовище безпосередньо тут не закріплено, але воно фактично відображено в праві

людини на «сприятливі умови життя в навколишнім середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя». Учені екологи-правознавці, аналізуючи текст Декларації, відзначають, що в ній говориться про право на *сприятливе* навколишнє середовище, призначення якого складається в забезпеченні нормального фізичного існування людини і наданні їй можливості для інтелектуального, морального, соціального і духовного розвитку [5, с.13]. Незважаючи на недостатню визначеність формулювання сприятливого навколишнього середовища в Декларації, усе-таки можна стверджувати, що Стокгольмська конференція визнала зазначене право як фундаментальне, поставивши його в ряд основних прав людини — на життя, свободу і рівність.

Цікаво також, що право на безпечне (сприятливе) навколишнє середовище було ув'язано з відповідним обов'язком самої людини охороняти і поліпшувати це середовище на благо нинішнього і майбутнього поколінь. Людина повинна сама безпосередньо активно сприяти формуванню його сприятливої якості. Як бачимо, тут відображається особливість людини як суб'єкта даного права — сукупності в ній правомочної і зобов'язаної особи.

Деякі принципи Декларації можна розглядати як гарантії права на безпечне (сприятливе) навколишнє середовище. Зокрема, серед них можна відзначити необхідність припинення введення в навколишнє середовище токсичних і інших шкідливих речовин у таких кількостях чи концентраціях, що перевищують здатність навколишнього середовища знешкоджувати їх (принцип 6); запобігання наслідкам застосування ядерної й інших видів зброї масового знищення (принцип 26) та ін.

Таким чином, Стокгольмська конференція мала важливе значення в процесі визнання права людини на безпечне (сприятливе) навколишнє середовище. Вона в узагальненому і систематичному викладі об'єднала майже всю сукупність універсальних принципів, напрямків, що були визнані в сучасному світі як найбільш загальні і достатні стандарти для регулювання відносин із приводу навколишнього середовища [4, с.33]. Крім того, Стокгольмська конференція стала важливим кроком до формування у світовому співтоваристві концепції стійкого розвитку, що має безпосереднє значення для дослідження права на безпечне навколишнє природне середовище.

Література

1. Кравченко С. М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: підручник/С. М. Кравченко, А. О. Андрусевич, Дж. Бонайн//Під заг. ред. проф. С. М. Кравченко. — Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002.— 336 с.

2. Балашенко С. А. Международно-правовая охрана окружающей среды и права человека: учебное пособие/С. А. Балашенко, Т. И. Макарова. — Минск: «World Wide Printing», 1999.— 256 с.
3. Тимошенко А. С. Формирование и развитие международного права окружающей среды: [монография]/А. С. Тимошенко. — М.: Наука, 1986.— 191 с.
4. Колбасов О. С. Международно-правовая охрана окружающей среды/О. С. Колбасов. — М.: Международные отношения, 1982.— 240 с.
5. Шемшученко Ю. С. Правовые проблемы экологии/Ю. С. Шемшученко — К.: Наукова думка, 1989.— 229с.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

*Логойда Неля Леонідівна
студентка I курсу гр. ЗП-353 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

За законодавством України захист права громадян на безпечне навколишнє середовище здійснюється в разі його порушення. Тоді виникають конкретні правовідносини з усунення перешкод у реалізації права або з відшкодування шкоди, або з припинення дій, що порушують право. Водночас такий захист є досить проблемним, з одного боку, через прогалини в теоретичній і законодавчій базі щодо критеріїв безпечного навколишнього середовища, способів захисту, а з іншого — через недостатній рівень правової культури й еколого-правової свідомості громадян і посадових осіб, часто непоінформованих про нові законодавчі положення [5, с. 34]. Саме ці недоліки, на нашу думку, спричиняють нігілістичне ставлення громадян до права на безпечне навколишнє середовище, дають підстави нехтувати ним або недостатньо використовувати правові можливості щодо його захисту. Зважаючи на це, вважаємо актуальним розглянути основні проблемні питання, що стосуються процесу захисту порушеного права на безпечне навколишнє середовище.

Метою наукової розвідки є дослідження основних підходів до з'ясування поняття порушення права на безпечне навколишнє середовище та виокремлення основних проблем процесу захисту такого права, а також пошук шляхів їхнього вирішення. Теоретичною базою нашого дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема С. Кравченка, В. Андрейцева, М. Васильсової, А. Аліхаджієвої тощо.

У результаті аналізу наукової літератури є очевидним, що нез'ясованим лишається власне поняття порушення права на безпечне навколишнє середовище. Так, В. Андрейцев порушенням відповідного права називає будь-яку екологічно значущу діяльність або бездіяльність юридичних і фізичних осіб, яка призвела до порушення юридичних критеріїв безпечного навколишнього середовища, що своєю чергою створило небезпеку для життя і здоров'я людини [1, с. 37]. У цьому визначенні чітко окреслені факти, що характеризують склад порушення права на безпечне навколишнє середовище: порушення нормативів екологічної безпеки та створення небезпеки для життя і здоров'я громадян. Натомість Ю. Шемшученко опосередковано пов'язує порушення права на безпечне навколишнє середовище з недотриманням еколого-правових нормативів [6, с. 23]. На переконання М. Васильєвої, порушенням відповідного суб'єктивного права слід вважати будь-яку екологічно значущу діяльність, пов'язану із заподіянням шкоди здоров'ю [4, с. 11]. Водночас дослідниця зазначає, що «... наявність шкоди навколишньому середовищу (саме наявність такої шкоди, а не встановлений факт перевищення будь-яким нормативів якості, і не склад правопорушення) означає порушення сприятливості навколишнього середовища і відповідного суб'єктивного права громадян» [3, с. 89]. З огляду на викладене вище, можна підсумувати, що формулювання поняття порушення зазначеного суб'єктивного права залежить від тлумачення його об'єму й змісту, визначення його об'єкта (безпечного, здорового чи сприятливого середовища), а також безпосередньо пов'язано з фактом або погрозою заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян.

Підвищення значущості фактора шкоди (чи погрози) життю і здоров'ю при визначенні порушення відповідного права має вагомі підстави. У реальному житті порушення права на безпечне навколишнє середовище не завжди збігається з екологічним правопорушенням (у загальному його розумінні). Правопорушення зазвичай — це юридичний факт (у сфері екології — винна, протиправна й екологічно небезпечна дія або бездіяльність), що є підставою для юридичної відповідальності. Але на практиці досить часто правомірна, законно дозволена діяльність призводить до певного забруднення навколишнього середовища в межах установлених нормативів. З позиції права ці дії не розглядаються як правопорушення (оскільки тут дотримуються встановлені нормативи), і тому юридична відповідальність у цих випадках не настає. Однак варто сказати, що, незважаючи на наукову обґрунтованість, установлені нормативи гранично допустимих концентрацій (ПДК) є умовними й не завжди відображають справжні процеси, що відбуваються в людському організмі під впливом

забрудненого навколишнього середовища. До того ж не завжди відомий і може бути точно встановлений сумарний ефект різних сполук шкідливих речовин. Тому з часом ці обставини можуть спричинити збільшення небезпечних явищ і погіршення здоров'я населення.

На наше переконання, у законодавстві необхідно передбачити та закріпити гарантії відшкодування шкоди, що була заподіяна здоров'ю громадян за відсутності екологічного правопорушення. У цьому разі відшкодування шкоди здійснюється не в порядку юридичної відповідальності в загальноприйнятому розумінні, а за правилами застосування гарантій, установлених законодавством. Прикладом такої гарантії може слугувати приписання про відшкодування шкоди об'єктом підвищеної небезпеки, коли власник цього об'єкту зобов'язаний відшкодувати шкоду в повному обсязі незалежно від його провини, крім випадків дії непереборної сили чи наміру потерпілого.

Необхідно також враховувати високий ступінь латентності порушення права на безпечне навколишнє середовище. Як зазначає В. Андрейцев, виявити порушення екологічної безпеки іноді дуже складно у зв'язку з відсутністю оптимального технічного обладнання, автоматизованих систем контролю над джерелом екологічної небезпеки і синкретичним характером концентрації забруднюючих речовин у навколишньому середовищі. Це створює певні труднощі в доказуванні цих правопорушень і ускладнює процес притягнення винних до юридичної відповідальності [2, с. 68]. Крім того, факт порушення права на безпечне навколишнє середовище (крім випадків стихійного лиха, екологічних катастроф) зазвичай виявляється за наявності відповідної заяви (скарги) громадянина. На практиці ж такі звернення громадян поодинокі. Тому найчастіше діє поширена в юридичній практиці формула-презумпція: якщо немає заяви чи скарги громадянина, то немає й правопорушення, немає порушення суб'єктивного права на безпечне навколишнє природне середовище. Правовідносини щодо захисту права можуть не виникнути.

Отже, на сьогодні процес захисту права громадян на безпечне навколишнє середовище має низку проблем, які потребують обов'язково вирішення.

Література

1. Андрейцев В. І. Екологічне право: курс лекцій: навч. посіб. для юрид. фак. вузів/В. І. Андрейцев. — К.: Вентурі, 1996. — 208 с.
2. Андрейцев В. І. Екологічний ризик в системі правовідносин екологічної безпеки: проблеми практичної теорії/В. І. Андрейцев//Право України. — 1999. — № 1. — С. 62-69.

3. Васильева М.И. О применении в праве экологических критериев благоприятности окружающей среды/М.И. Васильева//Государство и право. — 2002. — № 11. — С. 84-92.
4. Васильева М.И. Право граждан СССР на здоровую окружающую среду: автореф. дисс... канд. юрид. наук/М.И. Васильева. — М., 1990. — 26 с.
5. Кравченко С. М. Захист екологічних прав громадян в Україні та США: порівняльний аналіз/С. М. Кравченко//Право України. — 1995. — № 5-6. — С. 33-36.
6. Шемшученко Ю.С. Человек и его право на безопасную (здоровую) окружающую среду/Ю.С. Шемшученко//Государство и право. — 1993. — № 10. — С. 120-125.

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

*Нестеренко Ілона Миколаївна
студентка IV курсу гр. КП-011 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Постійність проявів екологічного ризику для життя і здоров'я людей, а також довкілля внаслідок небезпечних впливів техногенного та природного характерів зумовлюють необхідність активного пошуку дієвих заходів та підходів, спрямованих на попередження настання таких впливів, ліквідацію їх наслідків у разі виникнення небезпек, надзвичайних екологічних ситуацій. Чільне місце в системі таких заходів відводиться державно-правовому механізму, який передбачає цілу систему заходів і засобів, що спрямовані на забезпечення екологічної безпеки, зокрема розвиток і вдосконалення законодавства у цій сфері [3].

За своїм змістом державно-правові заходи не однорідні. Їх можна розподілити на кілька видів залежно від спрямованості дій: організаційно-превентивні, регулятивно-стимулюючі, розпорядчо-виконавчі, охоронно-відновлювальні та забезпечувальні. Вони утворюють своєрідний правовий механізм, який слід розуміти як систему державно-правових засобів, спрямованих на регулювання діяльності, спроможної посилювати рівень екологічної безпеки, попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для населення і природних систем, локалізацію проявів екологічної небезпеки [2].

Організаційно-превентивні заходи спрямовані на виявлення екологічно небезпечних для навколишнього природного середовища та здоров'я людини територій, зон, об'єктів і видів діяльності, а також здійснення певних заходів для попередження виникнення екологічної небезпеки. До них належать: 1) обліково-установчі; 2) реєстраційні; 3) експертно-

оцінювальні; 4) інформаційно-прогностичні. Крім цього, в Україні розвиваються екологічний аудит, екологічне страхування [1, с. 2].

Обліково-установчі заходи передбачають виявлення, інвентаризацію, класифікацію небезпечних зон, об'єктів, територій і джерел.

Реєстраційні заходи включають паспортизацію екологічно небезпечних об'єктів, сертифікацію, підтвердження відповідності, ліцензування, реєстрацію екологічно небезпечних джерел.

Третю групу організаційно-превентивних заходів забезпечення екологічної безпеки становлять експертно-оцінювальні. До них входять проведення екологічної експертизи об'єктів і комплексів, у тому числі військових та оборонних, що являють екологічну небезпеку для навколишнього природного середовища, життя та здоров'я населення, запровадження попередньої оцінки екологічного впливу цих об'єктів, проведення відкритих громадських слухань, обговорення населенням проектів екологічно небезпечної діяльності, що їх передбачають реалізувати. Проведення екологічної експертизи таких об'єктів регламентується законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 27), «Про екологічну експертизу» (ст. 7) тощо.

Остання група — інформаційно-прогностичні заходи. До них належать прогнозування, планування, моніторинг, інформування та інші заходи, що розглядаються як функції управління в галузі екології [2].

Регулятивно-стимулюючі заходи являють собою систему юридичних норм і правил, спрямованих на регулювання відносин, забезпечення дотримання пріоритетів, нормативів, стандартів, лімітів та інших вимог у галузі екологічної безпеки. Згідно з приписами чинного законодавства розробляються: екологічні стандарти (ст. 32 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»); екологічні нормативи (ст. 33); екологічні ліміти; правила проектування та експлуатації небезпечних об'єктів, поводження з екологічно небезпечними речовинами та джерелами тощо.

Забезпечення виконання вимог у галузі екологічної безпеки гарантується певними стимулюючими заходами, які є складовою частиною економічного механізму в галузі охорони навколишнього природного середовища. Так, підприємства, установи, організації та громадяни мають право на отримання податкових, кредитних та інших пільг при здійсненні ефективних заходів та виконанні вимог екологічної безпеки.

Охоронно-відновлювальні заходи спрямовані на локалізацію проявів екологічної небезпеки, здійснення ліквідаційних робіт, визначення правового режиму територій відповідно до рівня екологічного ризику, встановлення статусу осіб, які потерпіли від наслідків екологічної небезпе-

ки. Вони передбачають встановлення, наприклад, правового режиму зон надзвичайної екологічної ситуації. Ліквідація надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру передбачає проведення комплексу заходів, які містять аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, що здійснюються в разі виникнення надзвичайної ситуації і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, локалізацію зон надзвичайної ситуації.

Забезпечувальні заходи регулюють правовідносини у сфері попередження екологічних правопорушень в галузі забезпечення екологічної безпеки, захист права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та пов'язані з ним інші екологічні права, а також застосування до винних осіб засобів державно-правового примусу в разі порушення вимог і норм екологічної безпеки [2].

Екологічне законодавство закріплює можливість судового захисту порушених прав громадян внаслідок недотримання вимог екологічної безпеки. Не виключається і самозахист, при якому дії повинні бути правомірними, відповідати змісту та характеру правопорушення, не суперечити вимогам закону. Зокрема, в судових органах розглядаються справи щодо захисту права громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, справи про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення вимог і правил екологічної безпеки, а також справи про відмову від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела забруднення, приховування випадків аварійного забруднення навколишнього природного середовища або фальсифікацію відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення [4, с. 90].

Таким чином, в Україні діє сукупність правових заходів, що направлені на забезпечення екологічної безпеки, які діють як ефективний механізм у комплексному його застосуванні.

Література

1. Андрейцев В. І. Екологічна політика: проблеми правового забезпечення / В. І. Андрейцев // Київський університет. — №12, вересень. — 1993. — С. 2-3.
2. Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України : Підручник / А. П. Гетьман, М. В. Шульга — Х.: Право, 2005. — 380 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/getman_ekoru/part7/703.htm. — Назва з екрана.
3. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. — 720 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.zaochka.net/books_p_1_p_2_p_p_33.html. — Назва з екрана.
4. Тимошенко А. С. Глобальная экологическая безопасность. Международно-правовой аспект / А.С. Тимошенко // Советское государство и право. — №1. — 1989. — С. 83–93.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

*Осадча Наталія Юрївна
студентка I курсу гр. ЗП-353 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Користування атмосферним повітрям — життєво важлива потреба для людини, необхідна природна умова її існування, що виникає з моменту народження й не залежить від того, чи закріплена вона законодавчо, чи ні. У зв'язку із цим право на безпечне атмосферне повітря вважається природним невід'ємним правом, що об'єктивно невіддільне від життєдіяльності людини. Під дією різних факторів атмосферне повітря дедалі частіше забруднюється, саме тому актуальним, на нашу думку, є аналіз забруднення атмосферного повітря як порушення права громадян на безпечне атмосферне повітря.

Метою наукової розвідки є дослідження обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони атмосферного повітря від забруднення і забезпечення екологічної безпеки та визначення їхньої ефективності та недоліків.

Згідно з Законом України «Про охорону атмосферного повітря» (ст.1) термін «забруднення атмосферного повітря» означає зміни складу і властивостей атмосферного повітря внаслідок надходження або утворення в ньому хімічних сполук чи біологічних, фізичних факторів, які можуть несприятливо впливати на стан навколишнього природного середовища і здоров'я людини. Забруднення є правопорушенням у тому разі, якщо вплив на повітря характеризується перевищенням нормативів викидів і концентрації в ньому шкідливих речовин, а також якщо внаслідок цього заподіяна шкода (чи є реальна погроза заподіяння шкоди) здоров'ю людей, навколишньому середовищу загалом. Проте неодноразово були зафіксовані факти правомірної діяльності підприємств, коли до атмосферного повітря викидалися шкідливі речовини в межах дозволених норм, але надалі під час їх з'єднання утворювалися отрутні гази, які здатні завдати шкоди здоров'ю людини [2, с. 45]. Необхідно зауважити, що подібні випадки необхідно ретельно досліджувати, надавати їм науково-технічну та правову оцінку, щоб право громадян на безпечне атмосферне повітря не порушувалося.

У Законі України «Про охорону атмосферного повітря» (ст. 5) визначений комплекс обов'язкових правил, норм, вимог щодо охорони атмосферного повітря від забруднення й забезпечення екологічної безпеки.

Вони виражені у формі нормативів. З-поміж них, на нашу думку, особливо важливими є нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря. До них належать нормативи якості атмосферного повітря; гранично допустимі рівні впливу іонізуючих, електромагнітних, акустичних, інших фізичних факторів і біологічного впливу на стан атмосферного повітря населених пунктів. Рівні шкідливого впливу забруднюючих речовин в атмосферному повітрі встановлені як у межах населених пунктів, так і в рекреаційних зонах, інших місцях проживання, тимчасового або постійного перебування людей.

Критеріями встановлення нормативів можуть бути: 1) безпосередній вплив забруднюючих речовин на людину, зважаючи на межі гострого токсичного впливу (загального і місцевого), хронічного (тривалого) впливу, межі роздратування нюхового сприйняття й слизових оболонок; 2) опосередкований вплив шкідливих речовин (на кшталт зниження прозорості атмосфери), що спричиняє зміни мікроклімату і несприятливо впливає на стан здоров'я людини; 3) вплив регіональних особливостей на перебіг фізіологічних процесів в організмі людини за різними природно-кліматичними умовами. Отже, здоров'я людини — це основний критерій для визначення нормативів допустимого забруднення атмосферного повітря.

Законодавство України передбачає систематичний моніторинг атмосферного повітря задля визначення стану забруднення повітря, а також прогнозування його впливу на здоров'я населення та довкілля [3]. Тут корисним міг би бути досвід Російської Федерації, де у низці регіонів проводиться соціально-гігієнічний моніторинг. Він дозволяє виявити найбільш поширених забруднювачів атмосферного повітря, порівняти рівень його забруднення з якістю здоров'я населення, яке мешкає в зоні підвищеного забруднення [1, с. 31].

Захист права громадян на безпечне атмосферне повітря здебільшого залежить від належного застосування юридичної відповідальності за порушення повітряно-охоронного законодавства. Відсутність законодавчо закріпленого поняття «безпечне атмосферне повітря» спричиняє проблеми з визначенням правопорушення, яке пов'язане із заподіянням шкоди здоров'ю людини внаслідок небезпечного забруднення атмосферного повітря. Варто зауважити, що Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (1992 р.) серед правопорушень закріплював «порушення права громадян на екологічно безпечний стан атмосферного повітря» (ст. 44) [5]. Отже, екологічно безпечний стан атмосферного повітря фактично визнавався частиною безпечного навколишнього середовища. Нова редакція закону 2001 р. (ст.33) має дещо відмінне фор-

мулювання [4]. Згідно із ним за порушення права громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище застосовується відповідний вид відповідальності. Перша редакція видається більш конкретною, тоді як друга використовує загальне поняття безпечного навколишнього середовища, яке повторює з абсолютною точністю положення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». У зв'язку з цим виникає потреба чіткішого законодавчого регулювання визначень.

Типові наслідки правопорушень у сфері використання атмосферного повітря такі: обмеження, тимчасове припинення або призупинення господарської чи іншої діяльності, яка пов'язана з порушенням вимог і умов викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та рівнів впливу біологічних і фізичних факторів на його стан.

Особливого значення набуває відшкодування шкоди, яка була заподіяна здоров'ю та життю людей. На нашу думку, важливо на законодавчому рівні вирішити питання про компенсацію населенню у зв'язку з ризиком забруднення атмосферного повітря на визначеній території внаслідок діяльності промислового об'єкта.

Отже, громадяни України мають право користуватися атмосферним повітрям, стан якого не впливає шкідливо на їхні здоров'я і життя, а у разі порушення такого права — вимагати відшкодування шкоди, заподіяної небезпечним впливом його біологічних, фізичних і хімічних факторів. Це право належно забезпечується системою законодавчих приписів щодо нормування якості атмосферного повітря, регулювання діяльності, яка впливає на його стан, погоду і клімат, заходів з охорони атмосферного повітря тощо.

Література

1. Онищенко Г.Г. Состояние атмосферного воздуха и его влияние на здоровье населения Российской Федерации/Г.Г. Онищенко//Экологическое право. — 2002. — №4. — С. 28-32.
2. Попов В.К. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря/В.К. Попов//Радянське право. — 1986. — №11. — С. 43-47.
3. Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 року №343//Офіційний вісник України. — 1999. — №10. — Ст. 393.
4. Про охорону атмосферного повітря: у ред. Закону України від 21 червня 2001 року//Офіційний вісник України. — 2001. — №31. — Ст. 1383.
5. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 року//Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №50. — Ст. 678.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ЗА РОЗМІЩЕННЯ ВІДХОДІВ

*Погоріла Наталія Сергіївна
студентка VI курсу гр. ЗП-218 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Основними принципами державної політики у сфері поводження з відходами є пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, наукове обґрунтування узгодження екологічних, санітарних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів.

Однією з проблем застосування екологічного податку є порушення принципу усунення подвійного оподаткування. Проблеми подвійного оподаткування найчастіше розглядаються, коли аналізується зміст та місце міжнародних договорів як джерела податкового права [3]. Проте враховуючи практику застосування норм Податкового кодексу 2011 року, можна з впевненістю говорити про наявність подвійного оподаткування екологічним податком за розміщення відходів.

Згідно пункту 240.1. статті 240 Податкового кодексу платниками податку є суб'єкти господарювання, юридичні особи, що не провадять господарську (підприємницьку) діяльність, бюджетні установи, громадські та інші підприємства, установи та організації, постійні представництва нерезидентів, включаючи тих, які виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників, під час провадження діяльності яких на території України і в межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони здійснюється розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини.

Відповідно до п. 242.1. ст. 242 ПК об'єктом та базою оподаткування є обсяги та види (класи) відходів, що розміщуються у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах протягом звітного кварталу, крім обсягів та видів (класів) окремих відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на збирання і заготівлю окремих видів від-

ходів як вторинної сировини і провадять статутну діяльність із збирання і заготівлі таких відходів.

Таким чином, якщо суб'єкт господарювання має відходи (в тому числі тверді побутові відходи) він стає платником екологічного податку. Слід відмітити, що до прийняття ПК, у суб'єкта, внаслідок діяльності якого утворилися відходи, не виникало податкового обов'язку стосовно екологічного податку за розміщення відходів за умови укладання договору з організацією зі збору (прийому) відходів і яка має ліцензію на здійснення цих операцій.

Тобто починаючи з 01 січня 2011 року, у підприємства об'єктом та базою шоквартального оподаткування відходи (в тому числі відходи виробництва: макулатура, металевий брухт (чорний та кольоровий), відходи деревини, поліетилену та поліпропілену, люмінесцентні лампи та побутові відходи тощо), що тимчасово розміщуються (зберігаються). Зауважимо, що виняток складають обсяги та види (класи) окремих відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на збирання і заготівлю окремих видів відходів як вторинної сировини і провадять статутну діяльність із збирання і заготівлі таких відходів [2].

Іншим суб'єктом сплати екологічного податку є суб'єкт господарювання, що безпосередньо захороняє відходи у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах (місцях розміщення відходів, сховищах, полігонах, комплексах, спорудах, ділянках надр тощо), на використання яких отримано дозвіл спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері поводження з відходами.

Ключовим термінами для визначення бази оподаткування екологічним податком є розміщення відходів та спеціально відведені для цього місцях чи об'єкти. Відповідно до п. 14.1.223 ст. 14 ПК розміщення відходів — це зберігання (тимчасове розміщення до утилізації чи видалення) та захоронення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах (місцях розміщення відходів, сховищах, полігонах, комплексах, спорудах, ділянках надр тощо), на використання яких отримано дозвіл спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері поводження з відходами. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про відходи» спеціально відведені місця чи об'єкти — це місця чи об'єкти (місця розміщення відходів, сховища, полігони, комплекси, споруди, ділянки надр тощо), на використання яких отримано дозвіл спеціально уповноважених органів на видалення відходів чи здійснення інших операцій з відходами [5]. Тобто визначення є досить логічним за виключенням словосполучення — тимчасове розміщення до утиліза-

ції чи видалення. Законодавець не встановлює час протягом якого відходи можуть розміщуватись наприклад у контейнерах.

Саме дані терміни мають використовуватись і платниками, особливо для підприємств, які надають послуги з обслуговування будинків та прибудинкової території, а також для суб'єктів, що вивозять побутові відходи, і органами податкової для визначення бази оподаткування.

Враховуючи неоднозначність визначення, що містить ПК, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (далі по тексту — Мінрегіон) підготувало лист щодо тлумачення даного питання [10]. Зокрема, Мінрегіон зазначив, що законодавством не передбачено отримання дозволу центрального органу виконавчої влади у сфері поводження з відходами на зберігання побутових відходів у контейнерах чи на контейнерних майданчиках для побутових відходів.

Пунктом 3 Правил надання послуг з вивезення побутових відходів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2008 року, встановлено, що житлові масиви і внутрішньо дворові території, дороги загального користування та інші об'єкти благоустрою населених пунктів обладнуються контейнерними майданчиками, урнами для побутових відходів; власники або балансоутримувачі житлових будинків, земельних ділянок укладають договори з особою, яка визначена виконавцем послуг з вивезення побутових відходів, та забезпечують роздільне збирання побутових відходів [6]. Розміщення відходів включає такі визначені операції з переліку операцій з видалення відходів, визначених Базельською конвенцією про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням та постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 № 1120 «Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів» [7].

Таким чином, до розміщення відходів віднесено захоронення відходів та зберігання відходів (операція, яка означає постійне (остаточне) зберігання відходів, а не тимчасове).

Контейнери та контейнерні майданчики для побутових відходів, що належать споживачам (фізичним чи юридичним особам) або виконавцям послуг з вивезення побутових відходів, не є спеціально відведеними місцями чи об'єктами для розміщення відходів, на використання яких необхідно отримувати дозвіл спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері поводження з відходами. Ні власники чи балансоутримувачі, ні виконавці послуг з вивезення побутових

відходів, які здійснюють лише збирання та/або перевезення побутових відходів, не здійснюють їх розміщення.

Схожа позиція і Міністерства екології та природних ресурсів України, яке у листі від 4 серпня 2001 року надало роз'яснення, що місця тимчасового зберігання відходів, а саме контейнери (контейнерні майданчики) для побутових відходів не є місцями їх остаточного видалення і не відносяться до спеціально відведених місць чи об'єктів [11]. Таким чином, не можна трактувати зберігання сміття в баках до їх вивезення до спеціально відведених місць чи об'єктів для подальшого зберігання, сортування або утилізації, як операцію, що є об'єктом оподаткування згідно вимог ПК.

Кардинально іншу позицію займає Державна податкова адміністрація (далі по тексту — ДПА). Яка відзначала, що починаючи з 1 січня 2011 року підприємство, незважаючи на укладений договір з іншим підприємством (в т.ч. комунальним) на послуги по вивозу та розміщенню на спеціально відведених місцях (звалищах, полігонах тощо) відходів (в т.ч. побутових), повинне нараховувати та сплачувати екологічний податок за тимчасове розміщення відходів [8]. Відповідно до листа ДПА від 07 вересня 2011 р, у житлово-комунальних підприємств є об'єктом та базою цоквартального оподаткування відходи (в тому числі небезпечні відходи, побутові відходи та інші відходи, які утворилися у процесі діяльності та підлягають утилізації чи видаленню), що тимчасово розміщуються (зберігаються), незалежно від терміну, до їх передачі на утилізацію або розміщення іншому суб'єкту господарювання (комунальному або спеціалізованому підприємству тощо) в місця видалення відходів [12].

Важливого значення для вирахування бази оподаткування, а отже і розміру суми екологічного податку за розміщення відходів має клас небезпеки відходів. Відповідно до пункту 246.2 ст. 246 ПК ставки екологічного податку за розміщення відходів, які встановлюються залежно від класу небезпеки та рівня небезпечності відходів. Слід відмітити, що відповідно до пункту 246.3 статті 246 ПК за розміщення відходів, на які не встановлено клас небезпеки, застосовується ставка податку, встановлена за розміщення відходів I класу небезпеки, тобто в максимальному розмірі [4].

Відповідно до пункту «в» статті 17 Закону України «Про відходи» суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані визначати склад і властивості відходів, що утворюються, а також за погодженням із спеціально уповноваженими органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища ступінь їх небезпечності для навколишнього природного середовища та здоров'я людини [5].

Клас небезпеки відходів визначається відповідно до розділу 5 ДСанПіН 2.2.7.029-99 «Гігієнічні вимоги поводження з промисловими відхо-

дами та визначення їх класу небезпеки для здоров'я населення», затверджується органами МОЗ за погодженням з територіальними органами Мінприроди [1].

Відповідно до вказаного нормативного акту клас небезпеки відходів визначається виробником відходів.

Проте самостійно ні бухгалтер, ні юрисконсульт суб'єкта господарювання вказані методики застосувати та визначити клас небезпеки не зможе. Визначення класу небезпечності відходів не належить до сфери повноважень органів ДПА.

Можливим варіантом виходу з даної ситуації могло бути розроблення технічного паспорту, який має містити клас небезпеки відходів.

Таким чином, за одні й ті ж відходи в 2011р. екологічний податок сплачували два суб'єкти господарювання — один за тимчасове розміщення, інший за захоронення, що є грубим порушення принципу усунення подвійного оподаткування. Існувало дві протилежні позиції центральних органів виконавчої влади відносно термінів «розміщення відходів» та «спеціально відведені місця чи об'єкти». На нашу думку позиція Мінекології та Мінрегіну є логічною та обґрунтованою. Позиція ж ДПА фактично підтверджувала застосування подвійного оподаткування. І лише 16 грудня 2011 року ДПА наказом дала роз'яснення, що платниками екологічного податку за розміщення відходів є лише ті суб'єкти господарювання, які безпосередньо розміщують у спеціально відведених місцях [9].

Аналізуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день на державному рівні не затверджений перелік (класифікатор) відходів із встановленими класами небезпеки, відсутній єдиний нормативно-правовий акт, що конкретно б визначав всі небезпечні відходи з класами небезпеки. Саме дані обставини призвели до того, що протягом 2011 року суб'єкти господарювання, які не мали бази оподаткування, сплачували екологічний податок. Тому детальна регламентація відносин у сфері застосування Податкового кодексу, зокрема екологічного податку, потребує додаткових уточнень та вироблення єдиної позиції центральних органів виконавчих влади.

Література

1. Гігієнічні вимоги поводження з промисловими відходами та визначення їх класу небезпеки для здоров'я населення: ДСанПіН 2.2.7.029-99 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0029588-99>.
2. Дубинська Л. Екологічний податок платять всі! [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.dzержiNsk.org/News/ekologichNij_podatok_platjat_vsi/2011-07-22-2343.

3. Морозов С.М. Уникнення подвійного оподаткування як засіб подолання колізій в сфері податкового регулювання // Форум права. –2008. –№ 2. — С. 367-370.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. // Голос України. — 04.12.2010. — № 229-230.
5. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР) . — 1998. — № 36-37.
6. Про затвердження Правил надання послуг з вивезення побутових відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2008 р. № 1070 // Урядовий кур'єр. — 23.12.2008. — № 241.
7. Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 № 1120 // Офіційний вісник України . — 04.08.2000 р. — № 29.
8. Про розгляд листа щодо сплати до бюджету екологічного податку: Лист Державної податкової адміністрації від 26.08.2011 р. № 23116/7/15-2117 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://club.dtk.com.ua/read.php?13,692374,793805>.
9. Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо екологічного податку, що справляється за розміщення побутових відходів: Наказ Державної податкової служби України №258 від 16.12.2011р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=344475&cat_id=314734&showHidden=1.
10. Щодо спеціально відведених місць чи об'єктів для розміщення відходів: Лист Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 04.08.2011р. за №7/12-8463 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://cct.com.ua/2011/04.08.2011_7_12-8463.htm.
11. Щодо спеціально відведених місць чи об'єктів для розміщення відходів: Лист Міністерства екології та природних ресурсів України від 04.08.2011 р. № 14364/07/10-11 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://search.ligazako№.ua/1_doc2.№sf/i№k1/FI№67424.html.
12. Щодо обчислення, нарахування та сплати до бюджету екологічного податку Лист Державної податкової адміністрації від 07.09.2011 р. № 24090/7/15-2117 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://club.dtk.com.ua/read.php?13,692374,793805>.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

***Синиця Вікторія Валентинівна**
студентка II курсу гр. ДП-212 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Міжнародна юридична відповідальність у сфері охорони навколишнього середовища в науковій літературі розглядається як частина системи відповідальності за міжнародним публічним правом і визначається як «покладання на суб'єкта міжнародного права, який порушив міжнарод-

ні екологічні вимоги, певних стягнень і обмежень, а також зобов'язань щодо компенсації завданої екологічної шкоди» [1, с. 47]. Міжнародна юридична відповідальність, таким чином, виникає у випадку здійснення суб'єктом міжнародного права екологічного правопорушення.

Міжнародним екологічним правопорушенням вважаються дії суб'єкта, які супроводжуються порушенням норм міжнародного права і своїх міжнародних зобов'язань, наслідком яких є нанесення матеріальної і нематеріальної шкоди іншому суб'єкту чи групі суб'єктів чи усій міжнародній спільноті в цілому. Крім того, міжнародним екологічним правопорушенням вважаються дії суб'єкта, які проявляються у завданні матеріальної шкоди джерелом підвищеної небезпеки, використання якого не заборонено міжнародним правом [2, с. 60]. Суть міжнародної відповідальності за екологічне правопорушення, як зазначає М.М.Бринчук, полягає у виникненні у суб'єкта міжнародного права навколишнього середовища, який порушив передбачені вимоги, несприятливих наслідків. За наслідками екологічного правопорушення можуть застосовуватися два види відповідальності: матеріальна — у формі грошової компенсації завданої шкоди чи відновлення порушеного стану навколишнього середовища; нематеріальна — у формі сатисфакції, економічних чи інших санкцій, включаючи застосування військової сили. За іншою класифікацією [4, с. 239] міжнародна еколого-правова відповідальність поділяється на політичну, яка здійснюється у формі санкцій і ресторацій, і матеріальну, що здійснюється у формі репарацій і реституцій.

Санкції є примусовим заходом військового чи невійськового характеру, який застосовується по відношенню до агресора у випадках загрози миру чи міжнародній безпеці. Ресторація визначається як зобов'язання держави порушника відновити попередній стан навколишнього середовища. Репарацією вважається відшкодування завданої матеріальної шкоди у грошовій формі, цінними паперами чи послугами. Під реституцією слід розуміти повернення, відновлення чи заміну в натуральному вигляді неправомірно вилучених, пошкоджених або знищених матеріальних цінностей.

Основним видом відповідальності при здійсненні міжнародного екологічного правопорушення є відшкодування (компенсація) майнової шкоди. Такі види відповідальності як дисциплінарна, адміністративна, кримінальна в міжнародному екологічному праві не застосовуються. Порядок врегулювання міжнародних екологічних спорів, як правило, визначається відповідними конвенціями, договорами чи угодами. Самі ж спори вирішуються шляхом переговорів чи у судовому порядку. Останній спосіб реалізується через звернення сторін до Міжнародного суду ООН, у складі якого функціонує створена в 1993 р. Екологічна палата,

чи Міжнародного екологічного суду (Міжнародний суд екологічного арбітражу і примирення, створений у 1994 р.). У більшості міжнародних правових актів відсутні норми, що визначають конкретні міри відповідальності за екологічні правопорушення.

Водночас існують документи, присвячені виключно врегулюванню міжнародної відповідальності за цілком конкретні екологічні правопорушення. Наприклад, одним з міжнародних законодавчих актів у сфері охорони навколишнього середовища, яким врегульовуються питання міжнародної екологічної відповідальності, є Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1997 року [3]. Цим міжнародним актом, зокрема, визначаються повноваження держав щодо виключення ядерних установок (які використовуються виключно в мирних цілях) чи будь-яких невеликих обсягів ядерного матеріалу, якщо такі несуть певний ризик завдання шкоди людині та довкіллю, зі сфери застосування, порядок несення відповідальності оператором (операторами, якщо таких більше одного) ядерної установки за завдану ядерну шкоду у різних випадках настання ядерного інциденту, порядок визнання суб'єкта оператором ядерної установки, обсяг та межі відповідальності оператора (операторів) ядерної установки, повноваження оператора (операторів) ядерної установки, компетенція держави щодо обмеження відповідальності оператора ядерної установки, порядок визначення та виплати матеріальної шкоди, порядок судового вирішення екологічних спорів, вимоги щодо зобов'язання оператора ядерної установки в частині страхування та іншого фінансового забезпечення для покриття його відповідальності за ядерну шкоду, умови застосування оператором права регресу тощо.

Зрештою, сучасна екологічна ситуація виявилася найбільш сприятливою для концентрації уваги світового співтовариства на проблемах охорони довкілля в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. В результаті утвердилась тенденція швидкого розвитку як міжнародного екологічного права, так і національного екологічного законодавства, яка супроводжується небаченим досі явищем — взаємним «перетіканням» прогресивних екологічних ідей між національним та міжнародним екологічним правом. Найвищим досягненням тут слід вважати конституційне закріплення в ряді країн природного права людини на життя та на сприятливе для життя довкілля, інші екологічні права, які випливають з нього, право людини на чисте довкілля як правова підстава юридичного закріплення екологічної функції держави, збереження довкілля для нинішнього і майбутніх поколінь як спільний обов'язок держави, громадянського суспільства і людини. Праву на екологічно чисте довкілля відповідає конституційне закріплення відповідних обов'язків громадян. Конституція Естонії від 28

червня 1992 р. передбачає обов'язок громадян компенсувати шкоду, завдану навколишньому середовищу, і встановлює обов'язок кожного дбайливо ставитися до життєвого і природного середовища (ст. 53). Винісши у преамбулу Конституції наміри спільно захищати і розвивати успадковане природне багатство громадян Чеської Республіки, в Богемії, Моравії та Сілезії, які не є суб'єктами унітарної держави, а етнічними територіями, автори Конституції таким чином розділили обов'язок здійснення екологічної функції між державою і громадянським суспільством. Подібні положення закріплені прямо або опосередковано конституціями Австрії, Македонії, Молдови, Португалії, Словенії, Угорщини, України. Такий підхід конституційного та міжнародно-правового закріплення спільної відповідальності держави, громадянського суспільства та людини за стан довкілля та його збереження в інтересах теперішнього і прийдешніх поколінь можна визначити як міжнародно-правовий екологічний імператив, що сприйнятий майже у всіх державах світу.

Таким чином, міжнародно-правовий екологічний імператив (моральний імператив добра) як ідеал, до якого ми хотіли би всі разом прагнути для того, щоб зберегти Землю для наших дітей і онуків, очевидно, мав би бути передбачений в Екологічній Конституції Землі, чому має передувати гармонізація конституційного закріплення права людини на життя у сприятливому довкіллі та інших екологічних прав як умови та обов'язку держави здійснювати екологічну функцію відповідно до вимог міжнародного і національного екологічного права шляхом реалізації економіко-правового механізму охорони довкілля, удосконалення адміністративно-правового забезпечення охорони навколишнього природного середовища та ефективного застосування інституту юридичної відповідальності у системі охорони довкілля.

Література

1. Морозова В. Н. Мировая экологическая политика и международное экологическое сотрудничество: учебно-метод. пособие [для вузов] / Морозова В. Н. — Воронеж: Изд. полиграф. центр Воронежского гос. ун.-та, 2007. — 436 с.
2. Синякевич І. Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети / Синякевич І. // Економіка України. — 2004. — № 1. — С. 57–63.
3. Сводный текст Венской конвенции о гражданской ответственности за ядерный ущерб от 21 мая 1963 года с поправками, внесенными Протоколом (951_003) от 12 сентября 1997 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа — http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_006.
4. Туниця Т. Ю. Міжнародні аспекти проблем екологізації економіки / Туниця Т. Ю. // Науковий вісник УкрДЛТУ: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. — Львів: УкрДЛТУ. — 2005. — Вип. 15.6. — С. 238-241.

Секція №6 Кримінальне право та криминологія. Кримінально-виконавче право

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Кричун Юрій Анатолійович
завідувач кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук, доцент

Як відомо найвищою цінністю для суспільства є суспільні відносини, які виникають в процесі реалізації людьми своїх прав та обов'язків. Нерідко на ці відносини посягають з метою завдання шкоди чи відповідно отримання вигоди чи заради морального задоволення, саме тому держава ставить під кримінально-правову охорону ті суспільні відносини при порушенні яких завдається значна шкода суспільним інтересам.

В рамках нашого огляду ми пропонуємо проаналізувати злочини пов'язані з незаконним заволодінням транспортним засобом. В різних країнах злочин, що пов'язаний з незаконним заволодінням транспортного засобу міститься в різних розділах та главах кримінального закону. Розміщення цієї норми в різних розділах пов'язане з об'єктом злочинного посягання.

В зв'язку неоднотайністю думок приналежності об'єкту злочину до певного виду суспільних відносин в законодавстві різних країн ці злочини відносяться до різних розділів і глав. Існує точка зору, що під час незаконного заволодіння транспортним засобом, основним безпосереднім об'єктом даного злочину виступає право власності на майно особи, яка володіє транспортним засобом, а від так даний злочин повинен бути віднесений до злочинів проти власності. У зв'язку з цим, необхідно відмітити, що такий злочин, як незаконне заволодіння транспортним засобом розміщений у розділі «Злочини проти власності» в кримінальному законі таких країн, як: Російська Федерація (VIII розділ «Злочини у сфері економіки» 21 глави «Злочини проти власності» — ст. 166 КК), Республіка Польща (глава XXXV «Злочини проти власності» — ст. 289 КК), а також Республіки Білорусь (розділ VIII, глави 24 «Злочини проти власності» — ст. 214 КК). Також, існує інша точка зору щодо визначення

основного безпосереднього об'єкту за незаконне заволодіння транспортним засобом, а від так і розміщення даної норми у відповідному розділі Особливої частини кримінального закону. На підтвердження цьому можна привести досвід українського законодавства, де даний злочин розміщений у XI розділу, а саме «Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту», що передбачений ст. 289 КК України. У зв'язку з цим, основним безпосереднім об'єктом даного злочину є безпека руху та експлуатація транспорту. Але, під час заволодіння транспортним засобом не завжди буде страждати безпека руху, а от під час такого заволодіння транспортним засобом право власності на майно буде завжди страждати. Тому, ми вважаємо, що злочин передбачений ст. 289 КК України, необхідно розмістити у VI розділі Особливої частини КК України, а саме «Злочини проти власності».

Ведучи мову про незаконне заволодіння транспортним засобом слід зазначити, що згідно зі ст. 289 КК України, під незаконним заволодінням транспортним засобом слід розуміти умисне, протиправне вилучення його з будь-якою метою у власника або законного користувача всупереч їх волі шляхом запуску двигуна, буксирування, завантажування на інший транспортний засіб, примусового відсторонення зазначених осіб від керування, примушування їх до початку чи продовження руху. Таке заволодіння може бути вчинене таємно або відкрито, шляхом обману чи зловживання довірою, із застосуванням насильства або погроз. В той же час законодавець не передбачив ситуацію коли особа, що посягає на транспортний засіб, не запускаючи двигун власноруч перемістила його, шляхом застосування виключно своєї мускульної сили, до місця переховування.

Дехто із законодавців ототожнює такий спосіб викрадення транспортного засобу з буксируванням, але відповідно до правил дорожнього руху буксируванням визнається переміщення одним транспортним засобом іншого, яке не належить до експлуатації транспортних составів на жорсткому чи гнучкому зчепленні або способом часткового навантаження на платформу чи на спеціальне опорне пристосування, а в даному випадку ми маємо справу не з частковим навантаженням на інший транспортний засіб, не з якимсь видом зчеплення з іншим транспортним засобом, ні навіть з іншим транспортним засобом, а виключно з мускульною силою.

Тому такий спосіб заволодіння транспортним засобом, як буксирування і спосіб пов'язаний із застосуванням мускульної сили ні в якому разі не можна ототожнювати.

Як стверджують деякі науковці та в більшості випадків і на практиці при вирішенні цього питання слід виходити з умислу суб'єкта злочину. Якщо умисел був направлений на безпосереднє заволодіння транспортним засобом для того щоб використовувати його за призначенням, то ми маємо справу з незаконним заволодінням транспортним засобом передбаченим ст. 289 КК України. В цьому випадку злочин вважається закінченим з моменту початку руху транспортного засобу. Якщо ж суб'єкт злочину не зрушуючи транспортний засіб з місця порушує його цілісність, викрадаючи якусь деталь автомобіля, то дане діяння слід кваліфікувати за ст. 185 КК України — крадіжка. В тому випадку коли особа викрадає транспортний засіб з метою використання його за призначенням, але згодом вирішує продати його по запчастинам, то за вчинення таких дій, особа буде нести відповідальність за сукупністю злочинів, передбачених ст. 289 КК України — «Незаконне заволодіння транспортним засобом», і за вчинення злочину передбаченого ст. 185 КК України — «Крадіжка».

Підводячи підсумок аналізу злочину пов'язаного з незаконним заволодінням транспортного засобу, слід зауважити, що вказаний злочин доречніше було б віднести до розділу «Злочини проти власності».

Література

1. Звіряка В. А. Кримінальна відповідальність за угон транспортних засобів, попередження угонів: Автореф. дис.... канд. юрид. наук 12.00.08. — К, 1999. — 18 с.
2. Смеляненко В. В. Деякі питання кваліфікації незаконного заволодіння транспортним засобом // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». — Том 20 (59), — № 2. — 2007. — С. 200-204.
3. Иванов Ю. Ф. Нова кримінально-правова норма за незаконне заволодіння транспортними засобами та її роль у попередженні цих злочинів // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. ст. — Донецьк: ДВС, 2001. — № 1. — С. 162-171.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Кричун Ю. А. Проблеми протидії автомафії в Україні // Сучасні проблеми розвитку державності та протидії злочинності: матеріали III звітної наук. — практ. конф. (17-18 травня 2005р., м. Кіровоград) / за заг. ред. В. П. Петкова. — Кіровоград: Кірюї ХНУВС, 2005. — С. 147-149
6. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. — М.: Юристъ, 2004. — 304 с.
7. Свірін М. О. Поняття та відповідальність за незаконні заволодіння транспортними засобами у новому Кримінальному кодексі України // Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ ОБ ОХРАНЕ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

*Мартыненко Игорь Эдуардович
заведующий кафедрой гражданского
права и процесса Гродненского государ-
ственного университета им. Я. Купалы,
кандидат юридических наук, доцент
(Республика Беларусь)*

Историко-культурное наследие на изломе веков и тысячелетий приобретает все большую политическую силу и значение как надежный гарант сохранения идентичности и самобытности народа, ценнейшее конкурентное преимущество в условиях глобализации.

Проблема сохранения и охраны историко-культурного наследия всегда была актуальна. В последние десятилетия возросло понимание ее значения, сделано немало эффективных шагов для признания значимости проблем охраны, использования культурного наследия на национальных уровнях. Подтверждается это и принятием в рамках Содружества Независимых Государств ряда документов о сохранении историко-культурного наследия, в том числе модельных законов и рекомендательных актов.

Произошли изменения и в уголовном законодательстве Украины. Рассмотрим их.

Законом Украины «Об охране культурного наследия» определена ответственность юридических лиц за нарушение законодательства об охране культурного наследия.

Так, согласно ст. 44 этого Закона, соответствующий орган охраны культурного наследия налагает на юридическое лицо, являющееся владельцем, или уполномоченным им органом, или заказчиком работ, следующие финансовые санкции:

- за проведение любых незаконных работ, которые могут нанести или нанесли вред памятнику, его территории, охраняемой археологической территории, охранным зонам, историческим ареалам населенных мест;

- за несоблюдение требований по защите, сохранению, содержанию, использованию, реставрации, реабилитации памятников, в том числе требований, предусмотренных охранными договорами, умышленное доведение их до состояния разрушения;
- за непредставление, несвоевременное представление или представление заведомо недостоверной информации о выявленных в процессе земляных, строительных, дорожных, мелиоративных и любых других работ объектах культурного наследия;
- за уклонение собственника памятника или уполномоченного им органа от подписания охрannого договора или за нарушение им режима использования памятника.

Уголовная ответственность установлена за совершение следующих преступлений, предметом посягательств в которых выступают памятники культурного наследия, культурные ценности.

1. В ст. 298-1 УК Украины (введена Законом от 22 декабря 2006 г.) установлена уголовная ответственность за *умышленное уничтожение, повреждение или сокрытие документов Национального архивного фонда* (ч.1), а также совершение тех же действий в отношении уникальных документов Национального архивного фонда (ч.2).

Предмет преступления — документы Национального архивного фонда являются культурными ценностями, которые постоянно хранятся на территории Украины или в соответствии с международными договорами, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины, подлежат возвращению в Украину. Юридические и физические лица обязаны обеспечивать сохранность Национального архивного фонда и способствовать его пополнению. Национальный архивный фонд Украины, согласно Закону «О Национальном архивном фонде и архивных учреждениях», — это совокупность архивных документов, которые отображают историю духовной и материальной жизни украинского и других народов, имеют культурную ценность и являются достоянием украинской нации и составной частью отечественного и мирового историко-культурного наследия.

2. В ст. 201 УК Украины в редакции закона от 15 ноября 2011 г. установлена уголовная ответственность за *контрабанду культурных ценностей* (ч.1), т.е. их перемещение через таможенную границу Украины вне таможенного контроля или с сокрытием от таможенного контроля. Квалифицированный состав контрабанды — совершение тех же действий предварительному сговору группой лиц или лицом, ранее судимым за преступление, предусмотренное ст. 201 УК Украины, или должностным лицом с использованием служебного положения (ч.2 УК Украины).

17 января 2012 г. вступил в силу Закон Украины от 15 ноября 2011 г. №4025-VI «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно гуманизации ответственности за правонарушения в сфере хозяйственной деятельности», который изменил перечень противоправных действий, за которые наступает уголовная ответственность, в частности, отменил уголовную ответственность за контрабанду товаров и транспортных средств.

В условиях декриминализации так называемой «товарной контрабанды» в Уголовном кодексе Украины сохранена ответственность за контрабанду культурных ценностей.

3. В соответствии со ст. 43 Закона Украины «Об охране культурного наследия» в редакции Закона от 9 сентября 2010 г. №2518-VI введена уголовная ответственность за совершение следующих преступлений.

3. 1. Незаконное проведение археологических разведок, раскопок, других земляных или подводных работ на объекте археологического наследия (ч.1 ст. 298 УК Украины);

3.2. Умышленное незаконное уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия или их частей (ч. 2 ст. 298 УК Украины).

3.3. Умышленное незаконное уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия или их частей, совершенные относительно памятников национального значения (ч.3 ст. 298 УК).

3.4. Умышленное незаконное уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия или их частей, совершенные с целью поиска движимых предметов, происходящих из объектов археологического наследия (ч. 4 ст. 298 УК Украины);

- умышленное незаконное уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия или их частей, совершенные относительно памятников национального значения, совершенные с целью поиска движимых предметов, происходящих из объектов археологического наследия (ч. 4 ст. 298 УК Украины).

3.5. Умышленное незаконное уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия или их частей, совершенные должностным лицом с использованием служебного положения (ч.5 ст. 298 УК Украины);

- умышленное незаконное уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия или их частей, совершенные относительно памятников национального значения, совершенные должностным лицом с использованием служебного положения (ч.5 ст. 298 УК Украины).

4. В ст. 193 УК Украины установлена ответственность за присвоение лицом *найденного или случайно оказавшегося у него чужого имущества, которое имеет особую историческую, научную, художественную или культурную ценность, а такжеклада.*

Объектом преступления является право собственности. Виновный не имеет законного права владеть, пользоваться или распоряжаться чужим имуществом, которые он нашел или какие у него случайно оказались. Такое право принадлежит владельцу или законному владельцу утерянной вещи или имущества, которое случайно выбыло из их владения. Клад должно перейти в собственность государства.

Предметом преступления может быть только имущество, которое, 1) является чужим для виновного, 2) найдено виновным или случайно оказавшегося у него; 3) имеет особую историческую, научную, художественную, культурную ценность; 5) или является кладом.

Найденным следует считать такое чужое имущество, которое вышло из фактического обладания собственника и на момент его присвоения виновным находится в безнадзорными состоянии. В частности, речь идет о потерянных вещах, т.е. предметах, которые, как правило, не имеют идентификационных признаков принадлежности и находятся в неизвестном для владельца месте. Обстоятельства, при которых найдено имущество вышло из фактического владения его владельца или стало безнадзорным, могут быть различными и значение для квалификации действий виновного лица не имеют.

Состав рассматриваемого преступления имеет место лишь при условии, что найдено такое, случайно оказавшегося у виновного чужое имущество, которое имело соответствующую ценность, а именно: особую историческую, научную, художественную, культурную ценность, или определенный правовой статус — было кладом. Таким образом, присвоение другого, чем указано выше, найденного или случайно оказавшегося у виновного чужого имущества не образует состава преступления, предусмотренного ст. 193 Украины.

С объективной стороны преступление заключается в присвоении лицом найденного или чужого имущества, случайно оказавшегося у него, а также сокровища. Присвоение — это обращение такого имущества в свою пользу. По своей правовой сути присвоение лицом найденного или чужого имущества, оказавшегося у него, а также клада является сокрытием факта его находки виновным с последующим его использованием в свою пользу.

Субъективная сторона преступления характеризуется прямым умыслом. Виновный осознает тот факт, что присваивает чужое имуще-

ство, которое он нашел или какое у него случайно оказалось, или сокровище, несмотря на это обстоятельство, желает это сделать. Особенностью субъективной стороны преступления является то, что умысел у виновного лица на присвоение указанного имущества возникает после фактического установления владения над таким имуществом. Субъект преступления — общий.

Заключение.

Под преступлениями против культурного наследия понимаются предусмотренные и запрещенные уголовным законом общественно опасные деяния, посягающие на отношения в сфере использования и сохранения объектов культурного наследия (памятников истории и культуры, историко-культурных ценностей), мест сосредоточения культурных ценностей, проявлений (элементов) нематериального культурного наследия.

В настоящее время эффективное использование системы уголовно-правовых запретов не обеспечивается оптимальной организационной структурой правоохранительных органов (не образованы специализированные подразделения по борьбе с посягательствами на культурные ценности, отсутствуют полноценные методики выявления и расследования подобных преступлений). В большинстве случаев в случае совершения преступлений данной категории ответственность не наступает (преступления не выявляются, преступники не устанавливаются, в результате преступления не раскрываются, в некоторых случаях отношения декриминализованы).

Поэтому целесообразно введение специализированного курса дополнительной профессиональной подготовки работников правоохранительных и контролирующих органов «Правовая охрана историко-культурного наследия».

КОРУПЦІЙНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПОРЯДКУ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

*Гладун Олександр Зіновійович
провідний науковий співробітник від-
ділу досліджень проблем злочинності
в економічній сфері Національної академії
прокуратури України, кандидат юридич-
них наук*

Злочини проти порядку виконання бюджету є частиною більш широких термінів «злочини у бюджетній сфері» або «бюджетні злочини», які охоплюють злочини, що вчиняються на всіх стадіях бюджетного проце-

су, починаючи від складання проектів бюджетів до затвердження звітів про їх виконання. Окрім злочинів проти порядку виконання бюджету (статті 210, 211 КК України), до бюджетних злочинів можуть бути віднесені заволодіння бюджетними коштами шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК України), привласнення, розтрата або заволодіння ними шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191 КК України), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), підробка офіційних документів з метою заволодіння бюджетними коштами (ст. 358 КК України) чи службове підроблення (ст. 366 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та ін. Проте, у КК України виділено лише 2 склади злочинів, що передбачають посягання виключно на бюджетні кошти в процесі виконання бюджету. Ці норми закріплено у статтях 210, 211 КК України.

Під злочинами проти порядку виконання бюджету слід розуміти передбачені КК України суспільно небезпечні умисні дії службових осіб, що посягають на встановлений бюджетним законодавством порядок здійснення операцій з бюджетними коштами, і виражаються у їх нецільовому використанні, здійсненні видатків бюджету чи наданні кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, а також виданні нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Слід констатувати, що у середовищі державних та комунальних службовців домінує споживацький підхід до бюджетних коштів. Особи, спеціально уповноважені на виконання функцій щодо розподілу та використання бюджетних коштів, ставлять за мету здобути особисту вигоду, а їхні апетити лише зростають. З цією метою використовуються різноманітні незаконні схеми, починаючи від простого привласнення чи розтрати бюджетних коштів і закінчуючи використанням фіктивних або офшорних компаній для легалізації коштів, отриманих з бюджету злочинним шляхом.

Враховуючи викладене, окремої уваги заслуговує таке негативне явище як корупція, що має суттєвий вплив на динаміку злочинних порушень порядку виконання бюджету. Корумпованість чиновників, які мають доступ до розпорядження та використання бюджетних коштів, рано чи пізно проявляється в порушеннях бюджетного законодавства, що вчиняються в особистих інтересах чи інтересах третіх осіб. Дудоров О.О. цілком слушно зазначає: «суспільна небезпека порушення зако-

нодавства про бюджетну систему полягає ще й у створенні передумов для корупції та розкрадань бюджетних коштів» [1, с. 254].

Мельник М.І. злочини, відповідальність за які передбачена статтями 210, 211 КК України, відносить до так званих умовних корупційних злочинів — їх вчинення не завжди супроводжується ознакою корупційності. За умов вчинення таких злочинів службовою особою органів державної влади або місцевого самоврядування і домагання корисливого чи іншого особистого інтересу є всі підстави визнати їх корупційними [2, с. 134]. Проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо удосконалення антикорупційного законодавства) від 2 березня 2010 року № 5508 пропонувалось доповнити КК України новою статтею 11-1, присвяченою поняттю корупційного злочину. Відповідно до цієї статті протиправні, винні дії (бездіяльність), за які кримінальна відповідальність передбачена статтями 210, 211 КК України, мали би відноситися до корупційних злочинів [3].

Згідно із вказівкою щодо єдиного порядку обліку кримінальних корупційних правопорушень від 4 лютого 2014 року до злочинів з ознаками корупції можуть бути віднесені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 211 КК України за наявності таких обов'язкових ознак: 1) спеціальний суб'єкт злочину, зазначений у пунктах 1, 2, 3 частини 1 статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»; 2) вчинення таким суб'єктом умисних дій, з використанням своєї посади, влади, службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей; 3) вчинення цих дій з корисливих мотивів або в інтересах інших осіб з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [4].

Оскільки предметом злочинів проти порядку виконання бюджету є бюджетні кошти, що завжди мають грошове вираження, а шкода завдається фінансовим правопідносинам, то слід погодитись з тим, що перше місце в процесі вибору злочинної поведінки займають економічні інтереси учасників цих правопідносин. Матеріальна зацікавленість розпорядників та одержувачів бюджетних коштів проявляється у бажанні отримати певну винагороду під час розподілу та використання цих коштів, задовольнити власні життєві потреби за рахунок держави. Особисті потреби складаються в результаті соціальної діяльності людини, пізнання соціальних стандартів, правил на норм співжиття, порівняння власного достатку з іншими індивідами. Деформація потреб (їх штучне завищення) призводить до незадоволення власним рівнем доходу. Протириччя між базовими цінностями, що декларуються суспільством, і труднощами їх досягнення шляхом правослухняної поведінки суб'єк-

та, спонукають особу шукати альтернативні законним шляхи отримання матеріальних благ.

Наведене дає підстави вважати, що одним із ефективних кримінально-правових заходів протидії вчиненню цих злочинів, може стати диференціація покарання шляхом доповнення передбаченого у ч. 2 статей 210, 211 КК України переліку кваліфікуючих ознак складу злочину вказівкою на корисливі мотиви їх вчинення. Така пропозиція ґрунтується на усвідомленні тієї обставини, що корислива мотивація при вчиненні злочинів проти порядку виконання бюджету свідчить про вищий ступінь антисуспільної спрямованості особи, характеризує корупційність, а відтак і підвищену небезпечність вчиненого злочину. У розвиток зазначених положень В.М. Руфанова цілком слушно пропонує доповнити санкцію ч. 2 ст. 210 КК України покаранням у вигляді конфіскації майна у тому випадку, якщо буде встановлено корисливий мотив в діях винної особи [5, с. 447]. Зазначена пропозиція кореспондує вимогам ч. 2 ст. 59 КК України, за якою конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини.

Література

1. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія / О.О. Дудоров. — К.: Юридична практика, 2003. — 924 с.
2. Мельник М.І. Корупція — корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / М.І. Мельник. — К.: Юридична думка, 2004. — 400 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо удосконалення антикорупційного законодавства): проект Закону України від 2 березня 2010 року № 5508 (в редакції від 31 грудня 2009 року) // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=36821
4. Щодо єдиного порядку обліку кримінальних корупційних правопорушень: вказівка Генерального прокурора України, Голови Служби безпеки України, Міністра внутрішніх справ України, Міністра доходів і зборів України від 4 лютого 2014 року № 35/20/1934/Зр/2469/5/99-99-08-04-16 // Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>
5. Руфанова В.М. Шляхи вдосконалення ст. 210 КК України / В.М. Руфанова // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 р. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. — С. 446–448.

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ, ЯКА ДОБРОВОЛЬНО ЗАЯВИЛА ПРО НАДАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Драгоненко Анна Олександрівна
доцент кафедри правознавства Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету, кандидат
юридичних наук

Масштаби корупції загрожують національній безпеці України та не сприяють піднесенню авторитету держави. Невід’ємна складова корупції — хабарництво. В Україні це явище охопило багато сфер суспільного життя. Саме тому, особливо останнім часом, значна увага приділяється вдосконаленню наявних та пошуку нових форм і методів протидії хабарництву.

Законом України № 3207-VI від 7 квітня 2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» Кримінальний кодекс України (далі — КК) було доповнено, зокрема, ст. 368-3 (комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми) та ст. 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги) [1]. Поряд із добре відомим поняттям «хабар» з’явилося ще й поняття «неправомірна вигода», а, окрім такого суб’єкта злочину, як «службова особа», з’явився такий спеціальний суб’єкт, як «особа, яка надає публічні послуги», тобто будь-яка особа, котра не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг (наприклад, аудитор, нотаріус, оцінювач, експерт та ін.) [2, с. 13].

18 квітня цього року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [3]. Цим законом поняття «хабар» остаточно викреслено з кримінального законодавства України та замінено поняттям «неправомірна вигода». Варто зазначити, що хабарництво (надання неправомірної вигоди) — це злочин, який здійснюється не лише з участю службових осіб (осіб, які надають публічні послуги), а й з участю громадян. Це завжди прояв волі двох: того, хто дає хабар, і того, хто його бере [4, с. 108]. Тому, щоб боротьба з корупцією була

ефективнішою, необхідно приділяти значну увагу фактам не лише одержання неправомірної вигоди, а й давання.

Запобіганню й профілактиці корупційних правопорушень сприяють випадки звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка добровільно заявила про надання неправомірної вигоди до притягнення її до кримінальної відповідальності. Як уже зазначалося, надання й одержання неправомірної вигоди є так званими «кореспондуючими злочинами», що тісно пов'язані умислами осіб, які їх вчиняють, тому гроші, матеріальні цінності чи послуги, що були надані службовій особі або особі, яка надає публічні послуги, як неправомірна вигода, повинні усвідомлюватися як тим, хто її надав, так і тим, хто її одержав. Звільнення опосередковує добровільна та своєчасна заява, зроблена безпосередньо особою, яка винна в наданні неправомірної вигоди. Своєчасною слід вважати заяву, що зроблена протягом часу між наданням неправомірної вигоди й моментом притягнення особи, яка надала неправомірну вигоду, до кримінальної відповідальності. Цим моментом є письмове повідомлення однією з уповноважених осіб про підозру у вчиненні злочину.

Передумови (вчинення особою суспільно небезпечного діяння і відсутність у цьому діянні кваліфікуючих ознак) та підстави (сукупність певних позитивних постзлочинних дій, чітко визначених відповідними нормами Особливої частини КК) звільнення осіб, які пропонували, обіцяли або надали неправомірну вигоду, від кримінальної відповідальності, передбачені в ч. 5 ст. 354, ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4 та ч. 6 ст. 369 КК.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності, є постзлочинна поведінка цієї особи, що полягає у своєчасному добровільному повідомленні правоохоронних органів про пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі або особі, яка надає публічні послуги.

Для визнання заяви добровільною мало констатувати, що особу, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду, прямо не примушували зробити заяву. Необхідно довести існування інших обставин, котрі свідчать про її добровільність. Ними є: подання заяви за власним бажанням такої особи, коли слідчим органам ще невідомо про злочин, а коли відомо — то цього не знає заявник (заяву слід вважати добровільною і тоді, коли особа зробила її за порадою родичів, друзів, колег по службі тощо); наявність у особи умислу повністю викрити себе й інших учасників злочину. При цьому тільки документальне підтвердження факту пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди (добровільна заява про це) та тієї обставини, що вказана заява стала приводом до початку кримінального провадження, дає суду підставу за-

крити кримінальне провадження та звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності [5, с. 42].

Свочасність у випадках звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень матиме місце, якщо:

1) особа, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду, звернулася з відповідною заявою до органу досудового розслідування чи прокурора, яким, у свою чергу, не було відомо про факт скоєння цього злочину, та лише з моменту звернення до них вказаної особи в останніх з'явився привід для початку кримінального провадження одночасно за ч. 1 або ч. 2 ст. 354, ч. 1 або ч. 2 ст. 368-3, ч. 1 або ч. 2 ст. 368-4, частинами 1-5 ст. 369 КК та ч. 3 або ч. 4 ст. 354, частинами 1-4 ст. 368, ч. 3 або ч. 4 ст. 368-3, ч. 3 або ч. 4 ст. 368-4 КК, а також для притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності;

2) особа, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду, не маючи відомостей про вже розпочате кримінальне провадження за фактом вчинення нею кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 або ч. 2 ст. 354, ч. 1 або ч. 2 ст. 368-3, ч. 1 або ч. 2 ст. 368-4, частинами 1-5 ст. 369 КК, звернулася з відповідною заявою до органу досудового розслідування чи прокурора, але до притягнення її до кримінальної відповідальності (тобто до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину у рамках вже початого кримінального провадження за ознаками). Так, у пункті 2.8 розділу II Положення про порядок ведення Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (затверджене наказом Генерального прокурора України № 69 від 17.08.2012 р.) вказується, що на виявлене під час досудового розслідування кримінальне правопорушення в рамках одного кримінального провадження слідчий заносить до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про джерело, з якого виявлено кримінальне правопорушення. Кримінальному провадженню за цим правопорушенням присвоюється новий номер [6, с. 145].

Законом України № 221-VII від 18 квітня 2012 року не тільки внесено відповідні зміни у ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4 та ч. 6 ст. 369 КК, а й доповнено ст. 354 КК новим заохочувальним приписом, що змушує державу в особі суду звільнити особу, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду, від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї були вчинені дії щодо вимагання неправомірної вигоди і після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру. Доцільніше було б замість словосполучення «повідомлення про підозру» застосувати словосполучення «притягнен-

ня до кримінальної відповідальності». По-перше, відповідно до п. 14 ст. 3 КПК притягнення до кримінальної відповідальності — стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, тобто це поняття охоплює собою поняття «повідомлення про підозру» і є ширшим. По-друге, застосування словосполучення «притягнення до кримінальної відповідальності» відповідало б змісту деяких інших заохочувальних приписів Особливої частини КК, зокрема ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212 та ч. 4 ст. 212-1.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сфери суспільного життя, які найбільше вражені корупцією, мають стати об'єктом повсякденної фахової та системної просвітницької роботи правоохоронних органів, службових осіб, громадськості з роз'яснення можливості в разі навіть неодноразового надання неправомірної вигоди бути звільненим від відповідальності за умов добровільного й своєчасного повідомлення про це. При цьому достовірність і повнота доказової інформації, що здобувається за допомогою особи, яка заявила про надання неправомірної вигоди, є винятково цінними. Усунення досліджених прогалин у кримінальному законодавстві України сприятиме одноманітності практики звільнення особи від кримінальної відповідальності та виконанню завдань кримінального судочинства.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України № 3207-VI від 7 квітня 2011 р. [Електронний ресурс]. — <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>
2. Демський Е. Ф. Про деякі питання процедурного забезпечення заходів запобігання й протидії корупції / Е. Ф. Демський // Віче. — 2012. — № 4. — С. 11–14.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України № 221-VII від 17.05.2013 р. [Електронний ресурс]. — <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/221-18>
4. Виттенберг Г. Б. Вопросы освобождения от уголовной ответственности и наказания с применением мер общественного воздействия. Ч. I. — Иркутск, 1970. — 223 с.
5. Протченко Б. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 3 ст. 170 КК УРСР // Радянське право. — 1979. — № 6. — С. 41 — 43.
6. Збірник нормативно-правових актів України, що регламентують окремі питання кримінального провадження / Упоряд. С. М. Алфьоров, С. М. Міщенко, В. І. Фаринник та ін.; за заг. ред. В. І. Сліпченка. — К. : ТОВ «АРТ-Дизайн», 2012. — 250 с.

ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ФРН: ПОРІВНЯЛЬНО- ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Товмазова Євгенія Миколаївна
старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного та муніципального управління
Класичного приватного університету

Життя та здоров'я особи визнаються найвищими соціальними цінностями не лише в Україні, а й за її межами. У зв'язку з цим, кримінальні кодекси зарубіжних країн встановлюють відповідальність за залишення в небезпеці [1, с. 339].

Виконуючи свою охоронну функцію, Кримінальний кодекс України в ст. 135 передбачає відповідальність за завідоме залишення в небезпеці особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого у небезпечний для життя стан [2, с. 149]. Дана норма має на меті захистити життя та здоров'я особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані, ознаками якого є безпорадний стан (старість, хвороба, малолітство тощо), наявність небезпеки для життя (дія небезпечних факторів зовнішнього середовища: стихійного лиха, пожежі тощо або ж внаслідок звичайного перебігу хвороби потерпілого чи розвитку хворобливого стану).

Залишення в небезпеці характеризується байдужим та безсердечним ставленням винної особи до таких категорій осіб, як малолітні діти, літні особи, інваліди та ін., які мають найменші можливості свого захисту, і вчинення злочину щодо них свідчить про втрату громадянами найбільш значимих споконвічних гуманістичних цінностей. У зв'язку з цим дослідження кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці є важливою та актуальною проблемою сьогодення.

Проблема охорони життя та здоров'я людини і громадянина була й залишається у центрі науки кримінального права. Питання кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці в науковій літературі розглядали такі вітчизняні вчені як В.В. Бабаніна, І.І. Горелик, Т.В. Кірпіченко, В.Б. Малінін, В.А. Мисливий, П.І. Орлов, О.Л. Тимчук, Є.В. Топильський, М.І. Хавронюк, Н.М. Ярмиш.

Притягнення до кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці викликає певні труднощі на практиці у зв'язку зі складністю тлумачення певних понять та положень цього складу злочину. Немає єдності у тлумаченні цієї норми і в юридичній літературі.

В межах нашого дослідження зупинимося на порівняльному аналізі кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за залишення в небезпеці за законодавством України та ФРН.

Кримінальне законодавство ФРН у § 221 «Залишення в небезпеці» Розділу 16 «Злочинні діяння проти життя» передбачає відповідальність особи за поставлення іншої особи в безпорадний стан або залишення у такому стані, коли потерпілий знаходився під наглядом винної особи, або вона іншим способом зобов'язана була надавати йому допомогу і тим самим поставила потерпілого під загрозу настання смерті або заподіяння шкоди здоров'ю. Покарання за вчинення цього злочину передбачено у виді позбавлення волі строком від трьох місяців до п'яти років [3, с.132].

Частина друга § 221 передбачає відповідальність у виді позбавлення волі строком від одного до десяти років у випадку, коли винна особа вчиняє діяння по відношенню до дитини або особи, яка йому була довірена для виховання або опікунства, або коли дане діяння спричинило тяжкі наслідки для здоров'я.

Об'єктом складу злочину, передбаченого § 221 Кримінального кодексу Федеративної республіки Німеччини (далі КК ФРН), є життя та здоров'я особи. Це суспільно-небезпечне діяння знаходиться в розділі, родовим об'єктом якого є життя, однак зі змісту диспозиції цієї норми робимо висновок про те, що дане злочинне діяння посягає не лише на життя, а й на здоров'я особи.

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого § 221 КК ФРН, виражається у вчиненні суспільно-небезпечного діяння у формі бездіяльності. При цьому бездіяльність може бути викликана як попередніми діями особи, яка поставила тим самим потерпілого в небезпечний для життя стан (п. 1 ч. 1 § 221 КК ФРН), так і невиконанням особою обов'язків з надання допомоги потерпілому, який знаходиться в небезпечному для життя стані (п. 2 ч. 1 § 221 КК ФРН).

Здійснивши аналіз об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого § 221 КК ФРН, можна зробити висновок, що об'єктивна сторона даної норми, так як і в ст. 135 КК України, виражається в бездіяльності двох видів — бездіяльність, яка викликана попередніми діями особи та бездіяльності-невтручання.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого § 221 КК ФРН як і ст. 135 КК України, характеризується змішаною (подвійною) формою вини,

тобто — умисел (прямий і непрямий) щодо діяння та необережність (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість) щодо наслідків.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 § 221 КК ФРН, є особа, на яку покладено обов'язок піклуватися про потерпілого або надавати йому допомогу. Аналізуючи суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 вказаного параграфу необхідно зазначити, що ним є один із батьків або особа, якій доручено виховання чи опіка над потерпілим. З викладеного вище слідує, що в § 221 КК ФРН, так як і в ст. 135 КК України, — суб'єкт злочину спеціальний.

Кваліфікуючими ознаками злочинного діяння, передбаченого § 221 КК ФРН, є вчинення злочину відносно власної дитини або особи, яка довірена для виховання чи опіки суб'єкту злочину (п. 1 ч. 2); настання наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень (п. 2 ч. 2); спричинення смерті потерпілому (ч. 3).

За вчинення злочину, передбаченого ч. 1 § 221 КК ФРН, встановлено покарання у виді позбавлення волі строком від трьох місяців до п'яти років. Дана санкція, як і санкція ст. 135 КК України є відносно визначеною. Діяння, передбачене ч. 1 § 12 КК ФРН, відноситься до проступків, оскільки його нижня межа менше одного року позбавлення волі.

Відповідно до ч. 2 § 221 КК ФРН термін покарання встановлено від одного до десяти років позбавлення волі, тобто згідно ч. 1 § 12 КК ФРН це суспільно небезпечне діяння відноситься до злочинів.

Санкція ч. 3 § 221 КК ФРН є відносно визначеною, так як вказує лише нижню межу покарання — від трьох років позбавлення волі. Дане діяння також відноситься до злочинів.

Проведений порівняльний аналіз кримінально-правових норм України та ФРН, які встановлюють відповідальність за залишення в небезпеці, дозволяє зробити наступні висновки. Кримінальний кодекс ФРН містить норму (§ 221) яка за своїм змістом нагадує ст. 135 КК України, однак слід відзначити ознаку, яка їх відрізняє: нею, на нашу думку, є поділ відповідно до ч. 2 § 12 Кримінального Закону ФРН усіх суспільно небезпечних діянь на злочини і проступки (враховуючи вищевикладене діяння, передбачене ч. 1 § 221 КК ФРН, є проступком; діяння визначені ч. 2 та ч. 3 § 221 КК ФРН відносяться до злочинів). Чинне Кримінальне законодавство України визначає залишення в небезпеці як злочин (ст. 135 КК України), а поняття проступку в КК України взагалі відсутнє.

Література

1. Бабаніна В. В. Кримінально-правова заборона залишення в небезпеці за законодавством Західної Європи / В. В. Бабаніна // Четверті юридичні читання: зб. матер. між-

- нар. наук. конф., 3-4 квіт. 2008р. — К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. — С. 339-341.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В. І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; [за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. — [вид. третє, переробл. та доповн.] — Х.: ТОВ «Одісей», 2007. — 1184с.
  3. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии [Текст] / Науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, профессора Д.А. Шестакова; предисловие доктора права Г.Г. Йешека; перевод с немецкого Н.С. Рачковой. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. — 524с.

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

*Денисенко Аліна Сергіївна
студентка IV курсу гр. ЗП-210 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Конституція України проголошує, що життя і здоров'я людини є найвищими соціальними цінностями. Саме тому для їх забезпечення держава вживає різнобічних заходів, в тому числі й кримінально-правову охорону. Одним з проявів такої охорони є заборона незаконного проведення абортів.

В медицині розрізняють аборт як мимовільне переривання вагітності, що не залежить від волі жінки і аборт як штучне переривання вагітності, що проводиться за бажанням жінки. З точки зору кримінального права саме останній вид абортів і становить інтерес у випадках його незаконності.

В Україні, відповідно до законодавства (ст.281 Цивільного кодексу України та ст.50 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»), жінка має право на штучне переривання вагітності. Так, операція штучного переривання вагітності може бути проведена лише за бажанням жінки в акредитованих закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів. За наявності певних медичних та немедичних підстав штучне переривання вагітності може бути проведено при вагітності від 12 до 22 тижнів.

Метою роботи є характеристика злочину, передбаченого ст. 134 Кримінального кодексу України, а саме кваліфікації злочину про незаконне проведення абортів.

У Конвенції про права дитини відповідно до ст. 1 дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку. У ст. 27 Конституції України зазначається, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Проте, в обох нормативно-правових актах відсутня вказівка на те, з якого моменту такий захист має місце. Отже, існує нагальна проблема чіткого визначення моменту, з якого б життя отримало правову охорону.

Законодавством небагатьох країн світу аборти заборонені (4 з 193 країн). У 119 країнах переривання вагітності допускається тільки при загрозі для життя або здоров'ю матері. 70 країн дають право жінці самотійно зробити вибір і вирішити, чи готова вона подарувати життя новій людині. Зважаючи на актуальність питання інтеграції України у європейське суспільство, варто зазначити, що кримінальне законодавство таких держав Європейського Союзу як Франція, Федеративна Республіка Німеччина, Польща суворо обмежує проведення абортів. Зокрема, слід звернути увагу на кримінальне законодавство Польщі. Так, у Кримінальному кодексі Польщі у п. 1 ст. 152-а встановлена кримінальна відповідальність за нанесення плоду людини тілесного пошкодження чи розладу здоров'я, що загрожує життю [5]. Ця кримінально-правова норма свідчить про те, що безпосереднім об'єктом цього злочину є життя ще ненародженої дитини.

Наприклад, в Ірані аборти стали можливими лише за згоди обох батьків, медичного висновку щонайменше трьох лікарів і лише в разі очевидної загрози життю матері або дитини. Водночас аборт як спосіб позбутися від небажаної вагітності є забороненим [6, с. 28]. Іспанське кримінальне законодавство, де жінка, що сама провела аборт чи дала згоду на проведення абортів за не дозволенних законом випадків, також підлягає кримінальній відповідальності (п. 2 ст. 145) [4].

Юридичний склад злочину, передбачений ст. 134 КК України, на жаль не вказує деякі критерії, що до проведення абортів, наприклад, так як:

1. Проведення абортів лікарем-спеціалістом акушером-гінекологом, в установі, що не має відповідного дозволу на проведення такої операції.

2. Незаконне переривання вагітності, строк якої становить понад 22 тижні.

3. Вчинення злочину з корисливих мотивів. Особа усвідомлює протиправність і суспільну небезпеку вчинюваного нею діяння, передбачає конкретний суспільно небезпечний наслідок — переривання вагітності, та бажає його настання.

Отже, ми розглянули проблеми кримінально-правового регулювання штучного переривання вагітності. В зарубіжних країнах кримінальна відповідальність встановлена не за незаконний аборт, а за незакон-

не переривання вагітності. Вважаємо, що такий підхід розширює межі кримінально-правової охорони здоров'я чи життя вагітної жінки. Саме тому доцільно цей підхід запозичити в кримінальне законодавство нашої країни.

Література

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами і допов. 23 березня 2011 року. — К.: Алерга; ЦУЛ. — 174 с.
2. Конвенція про права дитини, схвалена на 44-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (резолюція 44/25 від 20 листопада 1989 року): [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://olexa.org.ua/ukr/law/law02.htm>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
4. Уголовный кодекс Испании. Книга II. Раздел II. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923&subID=100111282,100111284,100111473,100111503#text>
5. Уголовный кодекс Республики Польша. Особенная часть. От 01.01.1997 г. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110058,100110081,100110332#text>
6. Борисевич Н. М. Теоретико-правові аспекти штучного переривання вагітності / Н. М. Борисевич // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Медичне право: проблеми становлення та розвитку»], (Львів, 19-20 квітня 2007 року). — Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2007. — 224 с.
7. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. — К. : Юридична думка, 2007. — 1184 с.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ІЗ ЗМІШАНОЮ ФОРМОЮ ВИНИ

Дорожінський Олександр Леонідович
студент II курсу гр. ДП-212 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету

Чинне кримінальне законодавство України у ст. 23 встановлює дві форми вини — умисел та необережність. Одні злочини можуть бути лише умисними (крадіжка — ст. 185), інші — лише необережними (службова недбалість — ст. 367), треті — як умисними, так і необережними (вбивство — статті 115, 119). Однак, низка суспільно небезпечних діянь, які містить Кримінальний кодекс України (далі КК України), сконструйовані як злочини із змішаною (іноді її називають ще складною,

або подвійною) формою вини (наприклад, суспільно небезпечні діяння передбачені ч.2 ст. 121, ст. 137, ст. 140, ч.2 ст. 194 КК України).

Питання про змішану форму вини є дискусійним в науці кримінального права і вирішується неоднозначно. Окремі науковці дотримуються точки зору, відповідно до якої злочин може бути лише умисним або необережним [1, с. 111-114; 2, с. 67]. Проте переважна більшість вчених підтримує наявність змішаної форми вини, яка не підпадає повністю під ознаки лише умислу або необережності, проте не виходить за рамки цих форм вини.

Що ж таке змішана форма вини? Кримінальне законодавство України не закріплює і не дає визначення змішаної форми вини, на відміну, наприклад, від Кримінального законодавства Російської Федерації, яке у ст. 27 встановлює відповідальність за злочини, вчинені з двома формами вини. Однак, на підставі аналізу деяких статей Особливої частини КК України, наукою кримінального права розроблено поняття змішаної форми вини (іноді її називають «складною» або «подвійною»), відповідно до якого змішана форма вини являє собою різне психічне ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного й того ж самого злочину. Прихильники змішаної форми зазначають, що відповідно до чинного законодавства, її визнання не суперечить закону [3, с. 16, 27; 4, с. 627-628].

Проблема кваліфікації злочинів із змішаною формою вини в юридичній літературі виникла ще наприкінці 60-70-х років ХХ століття, вона ставала предметом наукових досліджень таких вчених як В. І. Борисова, П. С. Дагеля, С. В. Гізімчука, Е. М. Зінченка, М. Й. Коржанського, Н. Ф. Кузнецової, П. С. Матишевського, В. А. Нерсеяна, А. О. Пінаєва, О. І. Рарога, О. Я. Светлова, М. І. Хавронюка та інших.

М. Й. Коржанський вважав, що подвійна (змішана) форма вини є лише там, де є два види якісно відмінних за характером і ступенем суспільної небезпечності злочинних наслідків одних і тих самих дій винної особи та різне психічне ставлення до кожного з цих наслідків. Наприклад, умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, від яких через необережність настала смерть, або вчинення незаконного аборт, від якого настала смерть потерпілої [5, с. 80]. На думку П. С. Матишевського подвійна форма вини найчастіше має місце при вчиненні злочинів, пов'язаних з порушенням спеціальних правил і настанням в результаті цього шкідливих наслідків [6, с. 135]. М. І. Бажанов, В. В. Сташис і В. Я. Тацій підтримують думку про те, що складна (подвійна, змішана) форма вини передбачає різне психічне ставлення особи у формі умислу

та необережності до різних об'єктивних ознак одного й того ж самого злочину [7, с. 160].

Питання про змішану форму вини виникає в тих складах злочину, в яких об'єктивна сторона за своїм характером є складною. В результаті аналізу суспільно небезпечних діянь із змішаною формою вини, які містить чинне кримінальне законодавство, можна виділити дві групи злочинів зі змішаною формою вини. До першої групи входять злочини, в яких діяння, що становить собою порушення яких-небудь правил безпеки, саме по собі є адміністративним чи дисциплінарним правопорушенням, і тільки настання суспільно небезпечних наслідків, причинно пов'язаних з діянням, дає підстави вважати вчинене злочином. До таких злочинів належать, наприклад, порушення вимог законодавства про охорону праці, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 271); порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, якщо такі діяння спричинили смерть потерпілого або заподіяли тяжке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 286); порушення чинних на транспорті правил, що убезпечують рух, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ст. 291) та ін. У цих злочинах порушення правил може бути як умисним, так і необережним, але ставлення до наслідків виражається тільки в необережності (злочинній самовпевненості або злочинній недбалості). Тому, коли винний порушує правила умисно, і має місце змішана форма вини: щодо діяння — умисел, а щодо наслідків — необережність.

Складність об'єктивної сторони другої групи злочинів полягає в тому, що передбачене кримінальним законом умисне діяння спричиняє два різних наслідки: перший (найближчий) є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, другий (віддалений) — кваліфікуючою ознакою. В цих злочинах відповідно до закону щодо діяння і щодо першого, обов'язкового наслідку суб'єктивна сторона виражається в умислі (прямому чи непрямому), а щодо другого (кваліфікованого) наслідку — тільки в необережності. До таких злочинів належать, наприклад, умисне знищення або пошкодження майна, яке спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 194); умисне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121) та ін.

Зазначене вище дозволяє зробити наступні висновки.

Змішана форма вини дає можливість конкретизувати ступінь суспільної небезпечності злочину, правильно кваліфікувати злочин, а також відмежувати близькі за об'єктивними ознаками склади злочинів.

Наявність змішаної форми вини має важливе практичне значення, так як постає питання про те, яким у цілому є злочин, вчинений винним,

— умисним або необережним. Суспільно небезпечні діяння зі змішаною формою вини, в яких діяння саме по собі не є злочином, а стає ним тільки за умови, що воно спричинило тяжкі наслідки, у цілому кваліфікуються як необережні. Група злочинів, у яких щодо діяння і найближчого (обов'язкового) наслідку передбачається умисел, а щодо віддаленого — необережність, злочин у цілому визнається умисним.

Література

1. Сахаров А. Б. Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву / А. Б. Сахаров. — М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1956. — 209 с.
2. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления / А. Я. Светлов. — К.: Наук. думка, 1978. — 303 с.
3. Пинаев А. А. Особенности составов преступлений с двойной и смешанной формами вины: учеб. пособие / А. А. Пинаев. — Х., 1984. — 51 с.
4. Музика А. А. Змішана форма вини / А. А. Музика // Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. — К.: Укр. енцикл., 1999. — Д — Й. — Т. 2. — 744 с. — С. 627-628.
5. Науковий коментар Кримінального кодексу України / Проф. Коржанський М. Й. — К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. — 656 с.
6. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина [Текст]: Підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів і ф-тів / П. С. Матишевський. — К.: А. С. К., 2001. — 347с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина [Текст]: Підручник для студ. вищих навчальних закладів / М. І. Бажанов [та ін.]; ред. М. І. Бажанов [та ін.]; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2001. — 416 с.
8. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року). — Х.: ТОВ «Одіссей», 2013. — 232 с.

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЗАГИБЕЛЬ ЛЮДЕЙ» І «ТЯЖКІ НАСЛІДКИ» У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

*Кричун Валентина Валентинівна
студентка V курсу гр. ЗП-359 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Однією з найбільш актуальних на сьогодні є проблема застосування основних термінів у кримінальному праві, адже чимало розбіжностей існує щодо їх трактування та використання в правових нормах. Саме тому цю нагальну проблему потрібно вирішити як можна скоріше, бо

кримінальне, як і взагалі будь-яке законодавство починається саме з тлумачення і роз'яснення основних понять, які в ньому використовуються. Без цього неможливо почати вивчення кримінального права та правильно застосовувати його в подальшому. Зокрема, надзвичайно важливим є розмежування таких основних понять, що широко застосовуються у кримінальному законодавстві, і, зокрема, у злочинах проти громадської безпеки, як «загибель людей» і «тяжкі наслідки».

Метою даної роботи, є аналіз таких понять у конкретній групі злочинів — проти громадської безпеки, показати відмінність між ними та, у кінцевому підсумку дійти до висновку чи потрібно використовувати обидва ці поняття у даній категорії злочинів, або ж слід внести певні зміни до них.

Пленум Верховного Суду України у своїй постанові «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» під загибеллю людей визначає настання смерті хоча б однієї особи. Під іншими тяжкими наслідками він розуміє заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній особі, середньої тяжкості — двом особам і більше, а також великої матеріальної шкоди будь-якій юридичній чи фізичній особі [2, с. 267].

Обидва зазначені вище суспільно-небезпечні наслідки містяться у статтях розділу IX Кримінального кодексу України «Злочини проти громадської безпеки».

Зокрема, поняття «загибель людей» зазначається як кваліфікуюча ознака у ч. 3 ст. 258 «Терористичний акт».

Поняття «інші тяжкі наслідки» використовується у ч. 2 ст. 258 «Терористичний акт», ч.3 ст.258-5 «Фінансування тероризму» та ч. 2 ст. 259 «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності».

Одночасно поняття «загибель людей» та «інші тяжкі наслідки» застосовуються у ч. 5 ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», ст. 264 «Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів», ч. 3 ст. 265 «Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами», ч. 3 ст. 265-1 «Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію», ч. 2 ст. 267 «Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами», ч. 4 ст. 267-1 «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки», ч. 2 ст. 269 «Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин», ч. 2 ст. 270 «Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» [1].

З філологічної точки зору, загибеллю визнається втрата життя, звичайно передчасна смерть. Загалом під загибеллю людей у кримінальному праві розуміється смерть хоча б однієї людини. Проте існує чимало думок науковців щодо трактування даного поняття. Зокрема, С.І. Селецький вважає, що під зазначеним поняттям слід розуміти загибель хоча б однієї людини; М.І. Мельник — випадки, коли внаслідок вчиненого діяння сталася смерть хоча б однієї особи; А.В. Савченко — смерть однієї або кількох осіб; О.А. Чуваков — спричинення смерті однієї або більшої кількості осіб; В.П. Тихий — смерть не менше двох осіб; В.О. Навроцький — смерть двох або більше осіб [4, с. 236-237].

Тяжкі наслідки злочину є кваліфікуючою обставиною, що обтяжує відповідальність особи, яка вчинила злочин, а також враховується при призначенні покарання. Поняття тяжких наслідків має оціночний характер. З'ясування його обсягу і змісту вимагає уточнення та конкретизації по кожній конкретній справі. Необхідно зауважити, що на думку більшості авторів поняття «тяжкі наслідки» охоплюють випадки спричинення смерті хоча б однієї людини, хоча дане поняття визначається по-різному окремими вченими. Так, М. І. Бажанов зазначає, що під поняттям «тяжкі наслідки» слід розуміти спричинення лише фізичної шкоди, а саме смерть потерпілого, тяжка хвороба тощо; П.П. Андрушко — спричинення фізичної шкоди, а саме смерть потерпілого, тривалий розлад його здоров'я чи стійку втрату ним працездатності не менш як на одну третину; О.О. Дудоров — настання фізичної шкоди, а саме спричинення смерті, заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження; А.А. Стрижевська — заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень або смерті, доведення його до самогубства, спричинення матеріальних збитків, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розвал діяльності підприємства, установи, організації, їх банкрутство, створення аварійної ситуації, що потягла людські жертви тощо; А.В. Савченко під іншими тяжкими наслідками розуміє загибель (смерть) однієї чи кількох осіб, тяжкі, середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також велику матеріальну шкоду, інші тяжкі наслідки; Ю. Мантуляк — тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей [4, с. 237-238]. Як підмітив В.В. Мальцев, термін «тяжкі наслідки» у кримінальному законодавстві носить універсальний характер, він широко застосовується і для позначення, наприклад, шкоди, що заподіюється політичним, економічним, майновим інтересам чи правильній діяльності державного, громадського апарату, інтересам правосуддя або порядку несення військової служби [3, с. 230-233]. Це пояснюється тим, що зміст

поняття «тяжкі наслідки» залежить від змісту суспільно небезпечного діяння у відповідному складі злочину.

Таким чином, можна стверджувати, що в чинному кримінальному законодавстві ще існує досить багато неточностей та суперечностей щодо його основи — базових понять, адже деякі терміни відрізняються лише назвою, а по суті містять одні і ті самі наслідки. Наприклад, такий наслідок як смерть у багатьох злочинах входить до складу як поняття «загибель людей», так і «тяжкі наслідки». При цьому останнє поняття є оціночним, і тому передбачає різні, неспіврозмірні за суспільною небезпечністю та шкодою наслідки. А внаслідок використання «загибелі людей» у складі тяжких наслідків встановлюється однакове покарання за різні наслідки, і, фактично, відбувається їх зрівняння за ступенем суспільної небезпеки. Через це існує нагальна необхідність виділити з поняття «тяжкі наслідки» найнебезпечніший з них — смерть, який повністю охоплюється поняттям «загибель людей».

Зробити це необхідно, опираючись, зокрема, на положення злочинів проти громадської безпеки, адже саме в даній категорії злочинів досить чітко розмежовуються поняття «загибель людей» та «інші тяжкі наслідки», при чому у статтях останнє поняття містить інші, менш небезпечні наслідки. Тому, при тлумаченні злочинів даного розділу і не виникає таких проблем стосовно суспільно-небезпечних наслідків як в інших злочинах. Через це зазначену категорію злочинів потрібно взяти за основу для врегулювання суперечностей щодо наслідків у вигляді загибелі людей та інших тяжких наслідків у кримінальному праві.

Це має надзвичайно важливе значення, так як смерть є найнебезпечнішим наслідком, а злочини, які її спричинюють — найтяжчими. Тому у жодному разі не можна включати її до складу поняття «тяжкі наслідки», який передбачає інші, менш тяжкі наслідки. Відмежування ж та вірне тлумачення цих понять надзвичайно важливе для правильного застосування кримінального закону, адже дозволить уникнути помилок при застосуванні норм, які в ньому містяться, особливо під час трактування окремого злочину та встановлення кола тяжких наслідків.

Література

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (Кримінальне право України): 1973-2009 рр. — Кіровоград, 2006. — 393 с.
3. Брич Л. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини / Л. Брич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — № 46 — 2008, — 250 с.

4. Робак В.А. Юридичне визначення поняття «загибель людей» у кримінальному законодавстві України / В.А. Робак // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 22 (61). — № 1. — 2009. — С. 236-239.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАСОВЕ ВИРОБНИЦТВО ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

*Кричун Ігор Анатолійович
студент V курсу гр. ЗП-359 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету*

Сучасне українське суспільство активно рухається шляхом інтегрування до світової та європейської спільноти. Серед великої кількості правовідносин важливою та невід'ємною складовою суспільного життя в кожній країні світу виступає документообіг, а разом з ним і офіційний документ. При цьому, більш менш розвинуті світові кримінальні системи здійснюють кримінально-правову охорону цього явища.

Так, Кримінальний кодекс Німеччини, а якщо бути точнішим, Кримінальне уложення 1871 р. у редакції від 13 листопада 1998 р. [1], розглядає підроблення документів у розділі XXIII «Підроблення документів» з 267 по 282 параграфи. Кожний із цих параграфів присвячений окремому виду злочинів.

Параграф 267, з якого розпочинається цей розділ, визначає відповідальність винної особи за підроблення документів. Ця норма певною мірою, повторює ст. 358 КК України. Суспільно небезпечне діяння, яке визнано КК ФРН як злочинне, передбачає наявність таких ознак, як виготовлення підробленого документа, фальсифікацію дійсного документа та використання підробленого або фальсифікованого документа. Усі ці ознаки певною мірою, схожі з тими діями, що характеризують суспільно небезпечне діяння ст. 358 КК України (підроблення та збут документів) [3]. Але водночас § 267 передбачає наявність так званих особливо тяжких випадків (за КК України: кваліфікуючі ознаки):

- якщо винна особа діє у випадках промислу або є членом банди, що організувалась для постійного вчинення шахрайства або підроблення документів;
- якщо винна особа завдає майнової шкоди у великому розмірі;

- якщо винна особа створює значну загрозу безпеці правовідносин шляхом виготовлення великої кількості підроблених та фальсифікованих документів;

- якщо винна особа зловживає своїми повноваженнями або службовим становищем в якості посадової особи.

На нашу думку, передбаченість у § 267 КК ФРН особливо тяжких випадків утворює для кримінального законодавства України відповідний інтерес. Особливо коли мова заходить про зайняття особою підроблення документів у вигляді злочинного промислу. Необхідно наголосити на тому, що в сучасній українській дійсності підробленням документів у вигляді налагодженого виробництва або злочинного промислу набуває все більшого поширення і стає існуючою реальністю. Так, наприклад, наприкінці 2009 р. на у засобах масової інформації дуже жваво обговорювалася тема використання підроблених дипломів про вищу освіту. Поштовхом до цієї дискусії послугував інцидент з уже колишнім заступником голови СБУ Андрієм Кислинським, якого указом Президента України звільнили з посади через використання фальсифікованого документа про вищу освіту.

Г. Карпюк у своїй публікації «Клієнт купує диплом, коли вчитися облом» наголошує на тому, що в 2008 р., у Києві було викрито одну з підпільних «фабрик держзнаку». Вдома в одного з цеховиків на Совських ставках знайшли верстат промислового зразка для виробництва бланків документів. Він був настільки великий, що господарю, аби встановити машину, довелося розбирати, а потім мурувати стіну. Зокрема, тут виготовляли додатки до дипломів, дипломи старого зразка. Тоді вдалося затримати трьох підозрюваних (звісно, що кількість залучених до оборудки осіб була значно більшою). У них виявили й базу даних та зразків дипломів. До справи дільці підходили не лише із розмахом, а й із неабиякою відповідальністю. Вони стежили за всіма змінами у стандартах оформлення документів у сфері освіти, намагалися мати «своїх людей» як в українських навчальних закладах, так і закордоном.

Більше того, у шахраїв знайшли більше ніж сотню підроблених печаток, зокрема міліцейських райуправлінь столиці й судів (робили через сканування й подальше виливання силіконових форм). Врешті з групи вину на себе взяв один фігурант, який у суді відбувся умовним покаранням. Це при тому, що всі затримані вже мали судимості за підроблення документів або шахрайство [2, с. 9].

При цьому КК України (ч. 2 ст. 358 КК) може кваліфікувати такі діяння як повторні або за попередньою змовою групою осіб і передбачає санкцію у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позба-

вленням волі на той самий строк. Водночас § 267 КК ФРН за підроблення документів у вигляді промислу передбачає таке покарання, як позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років. Навіть передбаченість більш суворіших санкцій німецьким кримінальним законодавством дає зрозуміти, як суспільство цієї країни ставиться до таких небезпечних діянь. Тому враховуючи досвід КК ФРН, як висновок можливо наголосити на наступному: вважаємо за доцільне передбачити як кваліфікуючу ознаку в ст. 358 КК України таке: «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво підроблених документів, печаток, штампів та бланків».

Література

1. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии: В редакции от 13 ноября 1998 года [Електронний ресурс] // <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103635,100103967#text>
2. Карпюк Г. Клієнт купує диплом, коли вчиться облом / Г. Карпюк // Моменти. — 2009. — № 9. — С. 7-9
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

*Підковський Ігор Вадимович
магістрант гр. МП-213 Кіровоградського
інституту державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Основний закон держави визначає життя і здоров'я людини як найвищу соціальну цінність. Серед тяжких злочинів проти особи, вбивство найбільш небезпечний оскільки становить загрозу не тільки особі як суспільній одиниці а й суспільству в цілому. Одним із видів зазначеного є навмисне вбивство матір'ю новонародженої дитини. Підвищена актуальність даного злочину, крім вказаного, визначається демографічною нестабільністю в нашій державі.

Проблемам пов'язаним з кваліфікацією даного виду злочинів приділяли увагу відомі вчені-юристи: П.П. Андрушко, С.В. Бородін, М.Й. Коржанський, П.С. Матишевський, В.О. Навроцький, В.В. Сташис,

С.А. Тарарухін, Є.В. Фесенко, Р.Д. Шарапов та ін., але однозначності, єдності поглядів на ті чи інші аспекти кваліфікації, понятійного апарату (визначення «новонароджена дитина», тощо) на сьогодні не досягнуто.

Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини виділено чинним законодавством у статті 117 Кримінального кодексу України (далі — КК) як особливий, окремий склад злочину, що має специфічні властивості:

- 1) таке вбивство вчиняє матір, позбавляючи життя свою дитину;
- 2) вбивство вчиняє матір під час пологів або відразу ж після них;
- 3) вбивство, спрямоване на позбавлення життя новонародженої дитини, яка тільки народжується чи щойно народилася [3, с. 134].

Перелічені ознаки цього злочину мають вирішальне значення для його кваліфікації. Поняття «новонароджена дитина» і визначення терміну новонародженості нерідко викликають суперечки у науковців.

У судово-медичній практиці немає єдиного критерію визначення тривалості періоду новонародженості. У педіатрії новонародженим визнається немовля з моменту констатації живонародженості і до 28 днів життя; в акушерстві момент новонародженості конкретизується першим подихом і перерізанням пуповини, а тривалість періоду новонародженості дорівнює одному тижню; в судовій медицині період новонародженості обмежується однією добою.

У кримінально-правовій літературі останніх років початковим моментом життя людини загально прийнято вважати початок фізіологічних пологів. При цьому не має значення, що новонароджена дитина взагалі не почала самостійного позаутробного життя і навіть не відокремлена від черева матері. Це означає, що життя дитини у період її відокремлення від організму матері вже знаходиться під кримінально-правовою охороною і намір умертвити дитину під час пологів повинен визнаватися вбивством.

Р. Шарапов зазначає, що дійсний початок життя і початок його кримінально-правової охорони не збігаються, тому критерії живонародженості, які закріплені у медичній Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 р. № 179 та зареєстровано в Мінюсті України 12 квітня 2006 р. за № 427 / 1230, є оціночним показником того, що з медичної точки зору немовля дійсно є народженим живим, а з юридичної — воно було і є вже в процесі пологів суб'єктом права на життя [1, с. 79].

Убивство шляхом дії може полягати у безпосередньому фізичному впливі на організм новонародженої дитини, зокрема: нанесення ударів у життєво важливі органи, здавлювання ший тощо, а також зумовлювати

такий вплив через будь-які чинники зовнішнього середовища (дія високої чи низької температури, електроструму, отрута, вибухові речовини, радіоактивні матеріали тощо). Бездіяльність як спосіб посягання на життя новонародженої дитини виявляється у тому, що мати новонародженої дитини не вчиняє дій, які б відвернули настання смерті новонародженої дитини, хоча в конкретній ситуації вона могла б і повинна була б вчинити такі дії, зокрема: відмова від годування тощо.

Вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини в чинному законодавстві обмежується певним проміжком часу: під час пологів або відразу після пологів. Пологи — це певний фізіологічний процес, пов'язаний з народженням дитини. Їх можна розглядати у двох аспектах: 1) як певний фізіологічний процес; 2) як констатацію факту народження.

Так, С. В. Бородін вважає, що у випадку, коли мати починає душити дитину, цей період слід вважати завершеним. Більш слушною є позиція деяких учених, які вважають, що оскільки в медичній практиці новонародженою вважається дитина до досягнення нею одного місяця, то вбивство матір'ю дитини до досягнення цього віку має кваліфікуватися за ст. 117 КК [2, с. 95].

Наслідки у вигляді біологічної смерті новонароджених — обов'язкова ознака вбивства, коли мова йде про склад закінченого злочину. Протиправні посягання на життя, що призвели до клінічної смерті новонароджених, але дитина лишилась живою, може кваліфікуватися лише як замах на умисне вбивство або як спричинення умисного чи необережного тяжкого тілесного ушкодження, небезпечного для життя в момент заповідання злочину [1, с. 80].

На нашу думку, тлумачення чинного законодавства повинно виходити з позиції необхідності з'ясування доцільності посилення на стан жінки під час пологів або відразу після пологів, що, в свою чергу, надасть можливість кваліфікувати дії за ст. 117 КК як умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів за умови, що мати перебувала в обумовленому пологами стані.

Тому пропонуємо у диспозиції ст. 117 КК вказати на особливий стан жінки, який обумовлюється пологами. Весь спектр поняття «відразу після пологів» може охоплювати певний проміжок часу, протягом якого жінка знаходиться в обумовленому пологами стані.

Таким чином, аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що формалізація годинного критерію — проміжку часу між народженням дитини і її вбивством, є недоцільною, і вирішувати питання про зміст ознак «відразу після пологів» необхідно у кожному конкретному випадку, враховуючи всі обставини справи.

Література

1. Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І., Клименко В. А., Матишевський П. С. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України / Ю. В. Александров, П. П. Андрушко // За ред. С. С. Яценка. — 2-е вид., перероб. та доп. — К.: А. С. К., 2002. — 966 с.
2. Бородін С. В. Злочини проти життя / С. В. Бородін. — М.: «ІМЕКС — Л», 2000. — 196 с.
3. Шарапов Р. Д. Фізичне насилля в кримінальному праві / Р. Д. Шарапов. — СПб.: Юридичний центр Прес, 2001. — 221 с.

ЕВТАНАЗІЯ: ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ

*Чередниченко Андрій Олександрович
студент III курсу гр. ДП-211 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Головним та фундаментальним правом кожної людини, що посідає найголовніше місце серед особистих немайнових прав — є право людини на життя. Конституція України та міжнародні нормативно-правові акти, які гарантують права та свободи людини, визнають право на життя невід’ємним правом кожної людини, покладаючи на державу обов’язок його захищати. Поряд з цим, існує обговорення проблеми права людини на смерть. Саме з можливістю реалізації права на розпорядження власним життям, юристів, медиків та суспільство загалом, турбує проблема евтаназії.

Евтаназія — це умисні дії або бездіяльність медичних працівників, які здійснюються ними за наявності письмово оформленого клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням норм законодавства, з метою припинення його фізичних, психологічних та моральних страждань, у результаті яких реалізується право на гідну смерть [4, с. 200]. Проблема кримінально-правого регулювання евтаназії є актуальним та дискусійним питанням сучасності. З урахуванням вищевикладеного, пропонуємо розглянути основні види евтаназії:

- добровільна евтаназія — проводиться за згодою хворого;
- примусова евтаназія — проводиться без згоди хворого;
- активна евтаназія — здійснення певних дій для прискорення смерті;
- пасивна евтаназія — припинення будь-яких дій для продовження смерті.

Проблема легалізації евтаназії має своє відображення на міжнародному правовому полі вже дуже давно. Кожна з правових систем існуючих на сьогодні має своє бачення цієї проблеми. Одні вчені та цивілізовані країни виступають за евтаназію, більш того, мають чітко сформульовані положення, а також їх практичне застосування, а інші — проти, з урахуванням етичних норм. Загалом, евтаназія вперше була узаконена Гітлером у середині ХХ століття. Також евтаназія мала своє відображення і в інших країнах: наприклад, в США доктор Джек Кеворкян за допомогою штатива з трьома крапельницями (в одній — снодійне, в другій — речовина, що блокує дихання, а в третій препарат, що зупиняє серце) відправив на той світ майже 130 чоловік. У Німеччині засуджена за 17 вбивств Міхаела Редер зробила смертельні уколи невиліковно хворим пацієнтам з почуття милосердя та жалю до них. Об'єктивно ж, пацієнти, що страждають від невиліковних хвороб, мають право знати свій стан, приймати або відмовлятися від лікування, виражати свої страхи та переживання, а також відвідувати групи психологічної підтримки. У той же час прихильниками евтаназії були і такі видатні медики, як Крістіан Барнард (вперше здійснив пересадку серця), міністр охорони здоров'я Франції, який визнав, що прискорював настання смерті тяжкопоранених внаслідок військових дій у В'єтнамі та Лівані. Швейцарія у 1941 році легалізувала вбивство як милосердя. Таку тенденцію продовжили Нідерланди, Бельгія, Австралія, Франція та США (штат Орегон). В кожній країні закон, який передбачає можливість застосування евтаназії, викладений в різних формах. Підставою легалізації евтаназії в Нідерландах стало невиліковне становище пацієнтів, та їх безпосередні і неодноразові звернення до лікарів. У Бельгії закон визнає евтаназію як правочинну дію також за умови невиліковного стану та якщо пацієнт добровільно, свідомо та багаторазово засвідчить своє бажання померти. Соціальні опитування щодо евтаназії щорічно фіксують від кількох сот до кількох тисяч випадків евтаназії, а понад 70% бельгійців схвалюють її легалізацію [6, с. 123].

Щодо питання проблеми евтаназії в Україні, варто зауважити, що незважаючи на незаперечне право будь-якої людини на гідну смерть, підтвердженого Декларацією прав людини, українське суспільство ще не готове до його закріплення на законодавчому рівні. Адже рівень розвитку системи охорони здоров'я у державі не відповідає стандартам розвинутих країн світу. Ще більше занепокоєння викликає небезпека можливих зловживань у цій сфері. Поки не прийнято окремого закону про евтаназію, правоохоронці стверджують, що її здійснення підпадає під дію статей Кримінального кодексу, а саме до категорії умисних вбивств.

Саме відповідно до ст. 52 «Основ законодавства України про охорону здоров'я», медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії — навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань [3]. Таким чином, активні заходи щодо підтримання життя хворого припиняються в тому випадку, коли стан людини визначається як смерть, а порядок припинення таких заходів, поняття та критерії смерті визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я відповідно до сучасних міжнародних вимог. На відміну від цього, відповідно до ст. 284 Цивільного кодексу України, надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, проводиться за її згодою, а повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування. Але згідно зі ст. 281 ЦКУ, забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя.

Отже, якщо здійснення активної евтаназії прямо заборонено, то здійснення пасивної евтаназії, в деяких випадках, відносно можливе, оскільки прямо не суперечить українському законодавству. На думку видатного юриста Юрія Альбертовича Дмитрієва, заборона евтаназії не відповідає положенням Конституції, оскільки суперечить принципу забезпечення людської гідності [5, с. 27].

Підводячи підсумки, можемо зауважити, що питання про введення евтаназії повинні перш за все вирішувати самі громадяни, а потім вже уповноважені органи законодавчим шляхом надавати таким положенням нормативну форму.

Література

1. Конституція України (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.). — К., 2006. — 64 с.
2. Цивільний кодекс України: за станом на 11 лютого 2014 року / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Алерта; ЦУЛ, 2010. — 260 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №4. — Ст. 26.
4. Ворона В. А. Право на евтаназію як складова права людини на життя / В. А. Ворона // Право України. — 2010. — №5. — С. 199-205.
5. Дмитриев Ю. А. Право человека на достойную жизнь как конституционно-правовая категория // Конституционный строй России / отв. ред. А.Е. Козлов. — М., 1996. — Вып. III. — 62 с.
6. Довбуш О. Право на гідну смерть / О. Довбуш // Право України. — 2002. — №10. — С. 122-125.

ВІДМЕЖУВАННЯ ОДЕРЖАННЯ ХАБАРА ВІД КОМЕРЦІЙНОГО ПІДКУПУ

*Шимха Надія Анатоліївна
студентка IV курсу гр. ЗП-210 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Корупційні прояви визначаються як суспільне зло, що складає найсерйознішу політичну проблему і є основною загрозою соціально-економічному і демократичному розвитку суспільства, конституційним основам державного ладу та національній безпеці України. Вона є причиною бідності країни та напруги в суспільстві; підриває довіру громадян до держави та її владних структур; сприяє тінізації економіки; негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини; гальмує розвиток економіки та становлення ринкових відносин, підриває міжнародний авторитет України.

Вивченню проблем одержання хабара та комерційного підкупу присвячували в певній мірі праці криміналісти В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. О. Навродський, П. І. Орлов, В. П. Ємельянов, А. А. Музика, Т. А. Денісова, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк та адміністративісти Д. Г. Заброда, С. О. Кузніченко, Х. П. Ярмакі, С. А. Буткевич, Ю. В. Дубко.

Проте детальної уваги співвідношенню норм і положень одержання хабара від комерційного підкупу у працях цих вчених на жаль не зверталось.

Метою роботи є відмежування одержання хабара від комерційного підкупу.

Злочини, передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 368 (Одержання хабара) КК України та ч. 3 ст. 368-3 (Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми) та ч. 3 ст. 368-4 (Підкуп особи, яка надає публічні послуги) КК України (розділ XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»).

Згідно зі законодавчо закріпленим у ч. 1 ст. 368 КК України визначенням — під одержанням хабара визнається одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища, але законодавчого визначення поняття «хабар» не має, законодавчо воно не за-

кріплено, це поняття тлумачиться теорію кримінального права, хабаром може виступати майно, дії майнового характеру та майнові права.

У диспозиції ч. 3 ст. 368-3 КК України одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб, та ч. 3 ст. 368-4 КК України одержання аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром при розгляді колективних трудових спорів неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає.

З метою забезпечення ефективної протидії корупційним проявам та посилення відповідальності за вчинення корупційних діянь 7 квітня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про засади запобігання і протидії корупції» та інші пов'язані з ним законодавчі акти. Ці закони суттєво змінюють загальнодержавний підхід до розуміння корупції та антикорупційних заходів, містять низку новел, невідомих вітчизняним правовим традиціям. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» Кримінальний кодекс України (КК України) доповнено ст. 368-3 «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми». Предметом цього злочину названо неправомірну вигоду, поняття якої є новим для вітчизняного законодавства, а тому потребує ґрунтовного вивчення.

Оскільки шлях становлення нового антикорупційного законодавства України виявився досить тривалим і непростим, на кожному етапі появи чергової редакції проектів законів чи, власне, вже самих законів вони вивчались і досить активно обговорювались фахівцями. Так, серйозної критики з боку М. І. Мельника та М. І. Хавронюка зазнала «перша спроба» антикорупційних законів зразка 2009 року. Дослідники називали чимало законодавчих недоліків, зокрема тих, що стосуються формулювання предмета корупційних злочинів і правопорушень, визначення форми вини і суб'єкта корупційних правопорушень, допущених законодавцем прогалин [2, с. 46]. В. І. Тютюгін звертав увагу на співвідношення понять «хабар» і «неправомірна вигода» [3, с. 35], а Л. П. Брич висвітлювала питання кримінально-правової кваліфікації корупційних діянь, в контексті чого неправомірна вигода розглядалась як розмежувальна ознака певних правопорушень [4, с.22].

Проаналізувавши антикорупційне законодавство, зазначимо, що поняття неправомірної вигоди як предмета комерційного підкупу і поняття хабара, вочевидь, є тотожними. Їх відмінність полягає лише у тому, що вони використовуються у різних нормах кримінального закону. Російська кримінально-правова наука вважає комерційний підкуп різновидом хабарництва, що вчиняється особою, яка виконує управлінські функції в комерційних чи інших організаціях. Стверджується також, що предмет комерційного підкупу цілком допустимо описувати терміном «хабар» [7, с. 48-49].

У Конвенції ООН проти корупції та Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією вжито терміни «хабар» та «неправомірна вигода (перевага)» як синоніми. Тому слід погодитися з М. І. Хавронюком, який використання поняття «хабар» у чинному кримінальному законодавстві називає лише даниною традиції [5, с. 42], і вважаємо, що у КК України для позначення предмета злочинів, які уособлюють корупцію, варто використовувати словосполучення «неправомірна вигода».

Варто також зазначити, що останнім часом в юридичній літературі (у тому числі у зв'язку із становленням антикорупційного законодавства України) вельми загострилось питання про визнання предметом одержання хабара (ст. 368 КК України) немайнових благ на кшталт схвального виступу у ЗМІ, статевого зв'язку, надання престижної роботи, підвищення у службовій кар'єрі, включення до виборчого списку, сприяння у вступі до ВНЗ, визнання особи переможцем конкурсу тощо. Зрозуміло, що позитивна або негативна відповідь на вказане запитання залежить від сприйняття того чи іншого тлумачення хабара.

Можна зробити висновок по те, що неправомірна вигода як предмет комерційного підкупу має майновий характер і повинна діставати грошову оцінку. Саме поняття неправомірної вигоди, яке фігурує у міжнародно-правових документах, присвячених протидії корупції, має вживатися у тексті КК України для позначення предмета злочинів, що становлять собою кримінально карану корупцію.

Література

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами і допов. 23 березня 2011 року. — К.: Алерта; ЦУЛ. — 174 с.
2. Мельник М. Нові антикорупційні закони: пил в очі чи граната в руках мавпи? / М. Мельник, М. Хавронюк // Дзеркало тижня. — 2009 - № 50-167 с.
3. Тютюгін В. Новели кримінального законодавства щодо посилення відповідальності за корупційні злочини: вирішення проблеми чи проблеми для вирішення? / В. Тютюгін // Юридичний вісник України. — 2010. — № 6. — С. 32-37.

4. Брич Л. Кримінально-правова кваліфікація корупційних діянь з врахуванням нового антикорупційного законодавства України / Л. Брич // Юридичний вісник України. — 2010. — № 19. — С. 21-26.
5. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. — К.: Атака, — 2011-286 с.
6. Кримінальне право України: Особлива частина: підруч. / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Х.: Право, — 2010. — 4-те вид., перероб. і доп. — 608 с.
7. Тумаркина Л. П. Коммерческий подкуп: моногр. / Л. П. Тумаркина. — М.: ИД Кameron, — 2005. — 176 с.

**Секція № 7 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА
ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ ТА ПРИМИРЕННЯМ
ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ У СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО
ПРОВАДЖЕННЯ**

Степанов Павло Леонідович

*доцент кафедри правознавства Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету, кандидат
юридичних наук*

Проблемам пов'язаним із закриттям кримінальних проваджень за не реабілітуючими підставами в стадії підготовчого провадження приділяли свою увагу такі вітчизняні і закордонні науковці: Ю. М. Грошевий, С. А. Данилюк, С. М. Карнеєва, С. Г. Келіна, Ю. В. Коренєвський, М. М. Михеєнко, Д. В. Філін та інші, праці яких і стали підґрунтям даної публікації.

До прийняття Кримінального кодексу у 2001 році та внесення відповідних змін до Кримінального процесуального можливість закриття кримінальних проваджень і звільнення від кримінальної відповідальності за не реабілітуючими підставами законом передбачалося у стадії досудового (попереднього) розслідування (органом дізнання, слідчим, прокурором). Щодо законності, відповідності принципу презумпції невинуватості цього положення у юридичній літературі точилися жваві дискусії, в основі яких були питання: чи вважається особа у відношенні якої провадження підлягає закриттю такою, що вчинила злочин; чи можуть данні органи визнати особу винною у його скоєні; чи може винність особи констатуватися у постанові про закриття кримінального провадження та ін.

З введенням виключно судового порядку звільнення від кримінальної відповідальності навряд чи можна констатувати зняття всіх питань. Так, залишилося питання чи може вчинити даний акт суддя в стадії підготовчого провадження?

Відповідаючи на питання вважаємо необхідним визначити які цілі ставив законодавець встановлюючи судовий порядок закриття кримінальних проваджень безпосередньо за такими нереабілітуючими підставами як: у зв'язку з дійовим каяттям та примиренням винного з потерпілим, відмовившись від більш швидкого і менш витратливого процесу, щодо такого звільнення під час досудового розслідування. Вважаємо головним стимулом до таких змін послугувало визнання необхідності при вирішенні провадження по суті, встановлення всіх ознак кримінального правопорушення, визнання винуватості особи у його вчиненні, встановлення умов конкретної підстави звільнення від кримінальної відповідальності саме незалежним від будь якого впливу органом, який міг би це здійснити у відкритому, гласному порядку, об'єктивно дослідивши всі матеріали провадження і гарантуючи всім учасникам захист їхніх конституційних прав. Дослідивши ж ті питання які з'ясує суддя і порядок їх вирішення у стадії підготовчого провадження, доходимо висновку, що на даній стадії не можна встановити всіх обставин необхідних для звільнення від кримінальної відповідальності. З цього приводу слушно зазначав М. М. Михеєнко, слід взагалі відмовитись від права суду в розпорядчому засіданні (підготовчому засіданні) закривати кримінальні провадження. Вирішення питань про те, скоєно злочин чи ні, про винуватість або невинуватість обвинуваченого можливо лише після вивчення доказів з точки зору їх відповідності. Розпорядче засідання для цього не передбачене. Закриття тут провадження фактично означає підміну стадії судового розгляду [1, с. 87]. Погоджуючись з даною точкою зору Д. В. Філін додає, при попередньому розгляді провадження питання про винуватість не тільки не вирішується, але і не може бути вирішене принципово. Вказана стадія кримінального процесу навіть не розраховує процесуальними засобами достовірного встановлення винуватості обвинуваченого [2, с. 152]. Гласність і змагальність процесу є тією перевагою, щодо вирішення провадження по суті. При закритті кримінального провадження, особливо в стадії підготовчого провадження, суд при дослідженні доказів не має переваги перед органами досудового розслідування [3, с. 89].

За таких умов для збереження швидкості кримінального судочинства та судової прерогативи щодо прийняття рішення про закриття проваджень за даними підставами доречним було уповноважити слідчих суддів в порядку судового контролю, про що вже пропонувалося вченими-юристами.

Більш прагматичним, на нашу думку, щодо визначення стадії на якій допустиме закриття кримінальних проваджень, є можливість закриття

кримінального провадження за даними підставами, тільки в стадії судового розгляду.

Отже, враховуючи вище сказане, вважаємо за необхідне законодавцю відмовитися від можливості закриття кримінальних проваджень і звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям і примиренням винного із потерпілим в стадії підготовчого провадження.

Література

1. Михеєнко М. М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні / М. М. Михеєнко: Вибрані твори. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 240 с.
2. Филин Д. В. Прекращение уголовного дела с освобождением обвиняемого от уголовной ответственности / Д. В. Филин. Проблеми законності: Республ. міжвід. наук. зб. Вип. 55-Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. С. 148-153.
3. Данилюк С. А. Вопросы освобождения от уголовной ответственности / С. А. Данилюк // Правоведение.— 1987. — № 3. — С. 85-91.

НАУКОВО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ БОРОТЬБИ З БАНДИТИЗМОМ ТА РОЗБІЙНИМИ НАПАДАМИ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ

Телійчук Віталій Григорович
доцент кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук, доцент

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що у сучасних умовах боротьба зі злочинністю, зокрема, з такими небезпечними злочинами, як бандитизм та розбійні напади вийшла за рамки національних кордонів і перетворилася в одну з найскладніших проблем, що стоять перед світовою спільнотою. Незважаючи на протидію правоохоронних органів, зокрема міліції, карній злочинності, що перешкоджає агресивним реформаторським процесам у суспільстві, кримінальна ситуація в країні залишається складною. Разом з тим, в Україні накопичений значний досвід діяльності міліції з охорони громадського порядку і безпеки громадян, боротьби з бандитизмом та розбійними нападами в складних соціально-економічних умовах.

Проблемам кримінально-правової боротьби із злочинними посяганнями на власність в історичному аспекті були присвячені роботи таких

видатних вчених: Б. М. Бабія, Я. М. Брайніна, П. С. Матишевського, П. П. Михайленка, С. І. Тихенка, І. Б. Усенка та ін. У галузі оперативно-розшукової діяльності питання боротьби з бандитизмом та розбійними нападами висвітлені в роботах О. М. Бандурки, А. А. Герцензона, Н. Ф. Кузнецової, С. С. Остроумова, А. С. Шляпошнікова, В. А. Лукашова, Д. Й. Никифорчука, В. О. Сілюкова та ін.

Історія формування підрозділів карного розшуку, становлення та розвитку служби в цілому, боротьба із злочинними посяганнями на власність, а саме бандитизму та розбійних нападів, за кримінальним законодавством України в період 1920-1930-х років, в тому числі науково-історичного аналізу кримінального законодавства (Кримінальні кодекси 1922, 1923, 1924, 1927 років) нами досліджувалась раніше, тому немає сенсу зупинятися на цих питаннях [1-3].

Велика Вітчизняна війна закінчилася повною перемогою радянського народу. Гідний внесок у цю перемогу внесли і тисячі співробітників української міліції. Перехід до мирного будівництва в Україні був пов'язаний з великими труднощами, бо наша країна була однією з республік Радянського Союзу, яка найбільше постраждала від війни і тимчасової окупації, понесла величезні людські і матеріальні втрати. На тимчасово окупованій території республіки ворог майже повністю зруйнував промисловість, всі колгоспи, радгоспи, МТС, завдав колосальних збитків залізничному транспорту, науковим, культурно-освітнім, медичним закладам, школам. Гітлерівці зруйнували або спалили в Україні 714 міст і селищ міського типу та понад 28 тис. сіл, залишивши без даху близько 10 млн. чоловік [4, с.6]. Також, слід зазначити, що післявоєнні роки характеризувалися такими негативними соціальними явищами, як економічні труднощі, масова міграція населення, доступність зброї, жебрацтво, дитяча безпритульність, а також відбувалося стрімке зростання на цьому фоні іншої злочинності, яка набувала загрозливого антидержавного характеру, вирішальну роль в той час відіграли органи міліції, які вступили в компромісну боротьбу зі злочинністю, сприяючи забезпеченню соціальної стабільності та створенню умов подальшого розвитку суспільства.

У середині 1940 року для поліпшення оперативної роботи й посилення боротьби з бандитизмом у західних областях України було організовано відділки по боротьбі з бандитизмом (ВББ). Їх було створено як по лінії Управління державної безпеки НКВС, так і по лінії міліції, причому відділки при УДБ вели боротьбу з політичним бандитизмом, а відділки при органах міліції — з кримінальним. У ряді випадків політичний і кримінальний бандитизм перепліталися [5]. В умовах пово-

енного часу боротьба з бандитизмом та розбійними нападами велась у дуже складній обстановці, що обумовлювалось наслідками окупації та труднощами повоєнних років, посилених посухою 1946 року. У перші повоєнні роки оперативну обстановку ускладнювала ще й масова міграція населення — людей, що поверталися з евакуації, демобілізованих, репатріантів. Післявоєнний період став важливим етапом в формуванні і розвитку правоохоронних органів України, особливо що стосується оперативних підрозділів. Політичні причини та тяжкі соціальні умови, що склалися в післявоєнний час, особливо зростання злочинності, найбільш небезпечних її видів (бандитизм, вбивство, розбій) змусили уряд провести чергову реорганізацію органів міліції.

Так, 18 березня 1946 р. за рішенням Верховної Ради СРСР НКВС був перетворений в МВС СРСР. Аналогічні зміни були проведені і в союзних республіках. Провідна роль в боротьбі зі злочинністю і, особливо, в оперативно-розшукових заходах, належала відділам карного розшуку, штати яких були збільшені. Зокрема, в липні 1946 р. відділ карного розшуку ГУМ МВС СРСР був перетворений в Управління карного розшуку. Його діяльність будувалась у відповідності зі спеціально розробленим Положенням. Начальник цього управління підпорядковувався безпосередньо начальнику Головного управління міліції та його першому заступнику. Починаючи з жовтня 1946 р., кримінальна злочинність стала зростати майже по всіх її видах (бандитизм, вбивства, розбійні напади, грабежі) і в перші місяці 1947 р. досягла найбільших за повоєнні роки розмірів. Одна з причин такого становища полягала у тому, що багато хто з керівних працівників міліції України не врахував особливостей оперативної обстановки, що склалася після війни, і своєчасно не мобілізував органи міліції на проведення необхідних профілактичних заходів. До того слід додати, що особовий склад у більшості органів міліції був неуплектований майже на 50%.

Розбій і грабежі в першій половині 1947 року порівнянно із другою половиною 1946 року різко зросли. У першій половині 1947 року зареєстровано випадків розбою й грабежів з убивствами — 675, розбою й грабежів без убивств — 3861, проти 254 і 3348 випадків в порівнянні з другим півріччям 1946 року.

Практичний досвід свідчить, що: 1. Значна кількість грабежів падає на пограбування колгоспних комор і комор з метою розкрадання хліба й інших сільгосппродуктів. 2. У всіх випадках грабежу й розбою злочинців є зброя, незалежно від того, застосовують вони її чи ні. Слід наголосити, що якщо в другому півріччі 1946 року було розкрито 76,2%, то в першому півріччі 1947 року розкриття знизилося до 58% — по роз-

бійним нападам і пограбуванням без убивств. По розбійним нападам і грабежам з убивствами відсоток розкриття в другому півріччі 1946 року й у першому півріччі 1947 року хоч і стабільний (63%), але сам по собі такий відсоток надзвичайно низький. Як правило, кожна виявлена бандгрупа має за собою кілька озброєних нальотів, вчинених раніше й вчасно не розкритих. Про це свідчить багато конкретних фактів. Група в складі 12-ти осіб озброєними пограбуваннями тероризувала населення м. Дніпропетровська. Протягом жовтня-листопада 1946 року ця банда вчинила 12 озброєних пограбувань. Група у складі 10-ти осіб діяла безкарно протягом 4-х місяців, вчинивши 8 озброєних пограбувань. Необхідно різко активізувати роботу органів міліції по розкриттю цих злочинів, по вилученню зброї, що незаконно зберігається у населення [6]. Основним джерелом поповнення органів міліції у ці роки були демобілізовані воїни, колишні партизани, а також робітники і колгоспники, які висловили бажання працювати в міліції. Вже наприкінці 1946 р. міліція була укомплектована співробітниками на 92,4%.

Організуюча роль у боротьбі зі злочинністю, як і раніше, значною мірою належала відділам карного розшуку. Співробітники цього апарату повинні були попереджувати і повністю розкривати всі кримінальні злочини, спрямовуючи основний удар проти злочинців-рецидивістів та організаторів злочинів. Виконуючи свої функції, співробітники карного розшуку виявляли злочинців і місця їхніх зборищ, тих, хто займався скупкою і продажем викраденого, а також всіх тих, хто вів сумнівний спосіб життя. Це давало можливість попереджувати і своєчасно припиняти кримінальні злочини. Одним із засобів підвищення якості оперативної роботи стала боротьба за зростання лав відмінників. Оскільки в органах міліції значна кількість співробітників, особливо серед рядового складу, мала низький загальноосвітній рівень, МВС України організувало у всіх обласних управліннях внутрішніх справ спеціальні вечірні середні школи для навчання співробітників міліції.

У 1948 і 1949 рр. в органах міліції України були створені слідчі відділи й відділення, в обов'язок яких входило розслідування кримінальних справ, порушених оперативними співробітниками міліції, і сприяння посиленню боротьби з розбійними нападами та грабежами.

Оцінюючи шлях української міліції впродовж зазначеного періоду, слід усвідомити, що головне, завдяки чому можна значно підвищити рівень діяльності міліції у боротьбі з бандитизмом, розбійними нападами та іншими злочинами — це робота з кадрами, їх юридична підготовка, підвищення професійної майстерності, моральне виховання співробітників, прищеплення їм загостреного почуття законності.

Література

1. Телійчук В. Г. Боротьба з розбійними нападами в Україні в період НЕПу / В.Г. Телійчук / Проблеми протидії корисливо-навальницькій злочинності // Мат. наук.-практ. семінару (м.Кіровоград, 29 березня 2007 р.). — Кіровоград: Кіровоград. юрид. інст-т ХНУВС, 2007. — с. 74–78
2. Телійчук В. Г. Боротьба з розбійними нападами в Україні. Історико-правовий аналіз 20-30-х років ХХ століття / В.Г. Телійчук / Ринкова економіка: Теорія і практика управління: збірник наукових праць, ОНУ ім. Мечникова. — т.12. — випуск 26. — ч.2. — Одеса, 2009. — с. 125–131.
3. Телійчук В.Г. Историко-правовой анализ борьбы с разбойными нападениями в Украине в 20-х - I пол. 30-х г. XX столетия / В.Г. Телійчук // Электронный Международный жур-л «Проблемы правоохранит. деятельности» // Научно-теоретич. периодич. издан. — 2012. — №2. —Белгородский юридический институт МВД России., — с.59-65 / Режим доступа: <http://www.belui.ru/Default.asp?ChapterID=79>
4. Михайленко П.П., Кондрацьев Я.Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: У 3-х т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондрацьев — К. : Генеза, 1997. — Т. 2: 1926-1945. — 1999. — 412 с.
5. Никифорчук Д., Заблоцька О. Науково-історичний аналіз боротьби з бандитизмом в Україні в період 1922-1940 років [[Електронний ресурс]. Режим доступа: [file:///C:/Users/TVG/Downloads/ucnavs_2010_4\(16\)_19%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/TVG/Downloads/ucnavs_2010_4(16)_19%20(3).pdf)
6. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 4951, арк. 359-376

ОКРЕМІ ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ДОКАЗУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ

Фомічов Костянтин Сергійович

доцент кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук

Тема протиправного захоплення та поглинання підприємств була і є актуальною для України з моменту проголошення її незалежності. Причинами цього явища стало багато негативних факторів, до яких насамперед необхідно зарахувати недосконалість вітчизняного законодавства та високий рівень корупції в державі. Хоча держава намагається вживати необхідні заходи в напрямку протидії протиправному захопленню підприємств, однак це питання досі залишається проблемним. Перерозподіл власності притаманний усім країнам з ринковою економікою. Однак на сьогодні найбільш гострою проблемою розвитку та функціонування економіки є поширення процесів незаконного привласнення чужого бізнесу (рейдерство). Через практику рейдерських захоплень прой-

шла економіка майже всіх розвинених країн світу, страждають від неї й країни, що розвиваються, зокрема Україна. Чинним законодавством України не всі правовідносини, що виникають у процесі господарської діяльності, врегульовані належним чином, але вже можна робити певні висновки про те, що наша держава робить перші свідомі кроки в боротьбі з протиправними захопленнями [1, с. 48]. Це зменшує можливості використання протиправних схем, але досі дає змогу деяким суб'єктам господарювання вчиняти протиправні дії: незаконно відбирати за допомогою, по суті, шахрайських схем майно у власників, дестабілізувати нормальні ринкові взаємини й процес виробництва.

Нині в Україні об'єктами рейдерських захоплень є не лише малі й середні підприємства, а й потужні господарські товариства. Це становить реальну небезпеку для розвитку корпоративного сектору вітчизняної економіки, збереження його конкурентних позицій на внутрішньому та світовому ринках. Тому боротьбу з такими протиправними захопленнями необхідно проводити не тільки на рівні окремих компаній, а й насамперед на державному рівні за умов наявності чіткої програми дій та застосування адекватних механізмів.

Дослідження цієї проблеми у вітчизняних та зарубіжних джерелах свідчить, що вона є *актуальною* й становить науковий інтерес для багатьох науковців. Дослідженню механізмів регулювання корпоративних відносин і становлення системи антирейдерського захисту присвячені роботи Е. В. Біджакова, З. С. Варналій, О. Ю. Кирєєва, Ю. Г. Ковнія, П. Я. Кравчука, І. І. Мазур, О. В. Манойленка, В. Ю. Нестеренко, В. В. Рябота, О. М. Сафронової, Н. С. Соґріна, А. В. Халецького та ін.

Проте дотепер бракує комплексних досліджень, які необхідні для формування ефективної цілісної державної системи протидії рейдерству як в Україні, так і у світі загалом. Рейдерство є глобальним явищем, яке фіксується у сферах бізнесу всього світу, але країни Європи більш жваво цікавляться цією проблемою, активно змінюють своє законодавство, не даючи змоги злочинцям протиправно поглинати та захоплювати суб'єктів господарювання [1, с. 56]. А отже, Україні необхідно запроваджувати у своє законодавство позитивний досвід країн з більш розвинутою економікою.

10 жовтня 2013 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» (далі — Закон № 642VII). Закон № 642VII був прийнятий на основі законопроекту № 0887 від 12.12.2012 року і набуває чинності 28.03.2014 року.

Основною метою закону є недопущення використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств, що створює реальну загрозу національним та економічним інтересам держави й вимагає формування ефективної системи протидії цим негативним проявам [3, с. 33].

Цим Законом вносяться зміни до низки нормативних актів, серед яких є Кодекс про адміністративні правопорушення України, Господарський процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про Господарські товариства», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців».

Зауважимо, що проблема боротьби з рейдерством актуальна для більшості країн світу загалом та країн пострадянського простору зокрема. Тому вітчизняним законотворцям варто звернути увагу на досвід країн світу та СНД, кримінальне законодавство яких передбачає відповідальність за реєстрацію незаконних угод із землею, внесення посадовими особами до державних реєстрів завідомо недостовірних даних, фальсифікацію рішень загальних зборів, і встановити покарання за такі злочини у вигляді позбавлення волі з конфіскацією майна та позбавленням права обіймати керівні посади [3, с. 36].

На особливу увагу заслуговує процес доказування та збирання доказів за чинним кримінально-процесуальним кодексом, оскільки кардинальні зміни також істотно впливають на доказування у справах, пов'язаних з незаконним заволодінням суб'єктами господарювання.

Отже, доказами в кримінальному судочинстві тепер є фактичні дані, отримані в передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (стаття 84 КПК).

Належними є лише ті докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (стаття 85 КПК) [2, с. 90].

Отже, з вищевикладеного поняття доказів та процесу доказування за нині чинним КПК можна зробити висновок, що з одного боку процес доказування став більш прозорим, що позитивно впливає на процес досудового провадження, але є також певні труднощі в застосуванні

норм чинного КПК у провадженні справ щодо незаконного заволодіння суб'єктами господарювання. Ускладнення процесу доказування спричинене також тим, що в чинному КК України не встановлено «рейдерство» як кримінально каране діяння. Натомість є лише велика кількість статей, зокрема майже весь розділ злочинів проти власності, за якими можливо притягувати до відповідальності злочинців, але, на нашу думку, для ефективної протидії незаконному поглинанню необхідно встановити рейдерство як кримінально каране діяння та доповнити КК України відповідною статтею, встановити відповідальність посадових осіб, які причетні до даного діяння.

Проаналізувавши чинне законодавство України, можна зробити висновок, що до сьогодні юридичного визначення термінів «рейдер» і «рейдерство» в Україні немає, воно не врегульоване жодними законодавчими нормами. Закріплення юридичного визначення терміна «рейдерство» як суспільно небезпечного діяння, його ознак та сутності дасть можливість відмежувати його від правових методів встановлення контролю над суб'єктами підприємництва. До того ж, зважаючи на суспільно небезпечні наслідки рейдерства, необхідно встановити кримінальну відповідальність за рейдерські захоплення.

Література

1. Аналітична довідка: Матеріали Комітетських слухань Верховної Ради України «Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців». — К.: Міжвідом. наук. — дослід. центр з пробл. боротьби з організованою злочинністю при РНБО, 2008. — 127 с.
2. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: монографія / В. П. Гмирко. — Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. — 314 с.
3. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні: аналіт. зап. //Персонал. — 2007. — № 27 (230). — С.33–37 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.personal-plus.net/230/2290.html>. - назва з екрана.

ПУНКТУАЦІЙНІ ПОМИЛКИ ПРИ ВІДОКРЕМЛЕННІ ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ

Чорноус Оксана В'ячеславівна

доцент кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат філологічних наук

Пунктуаційні анормативи трапляються в писемних текстах так само часто, як орфографічні та лексичні. У більшості випадків вони не лише ускладнюють сприйняття тексту під час читання, але й спотворюють, переінакшують зміст написаного, що особливо небажано для юридичних документів. Часто пунктуаційні недогляди залишаються без належного редагування й закріплюються у свідомості авторів як нормативний варіант, тож їх виявлення та аналіз вважаємо актуальним та перспективним.

Метою пропонованого дослідження є аналіз порушень пунктуації при відокремлених членах речення. Анормативи досліджувалися на матеріалі вироків Ленінського районного суду м. Кіровограда в кримінальних справах у сфері злочинів проти життя та здоров'я особи (крім справ, що порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого), ухвалені в період 2012-2013 рр. (у дужках зазначаємо реєстраційний номер кожного рішення).

Відокремлення — це виділення одного із членів речення у вимові за допомогою інтонації, а на письмі з обох боків за допомогою ком. Відокремлені члени речення поділяють на підрядні (власне) відокремлені члени і уточнювальні відокремлені члени. В аналізованих матеріалах було зафіксовано два основні типи порушень: відсутність необхідних розділових знаків при відокремлених членах речення або наявність зайвих розділових знаків

1. Помилки, пов'язані з пропущеним необхідним розділовим знаком при відокремлених членах речення:

а) обставинах, виражених дієприслівниковими зворотами: *15 вересня 2012 року у період часу з 13.00 год. по 14.00 год., точного часу слідством не встановлено, ОСОБА_2 __ перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходився у будинку АДРЕСА_11 (№ 30386378). В нічний час лютого 2012 року __ проходячи по вул. Чернишевського, він побачив, що нікого не було в одному з дворів (№ 30386378). В ніч з 05.01.2012 року*

на 06.01.2012 року **проходячи по АДРЕСА_3** вирішив викрасти курей (№ 30386378). Взявши з даного столу у ліву руку кухонний ніж, **умисно докладаючи значного зусилля** наніс **ОСОБА_1** один удар кухонним ножом в ділянку правої половини грудної клітини (№ 30313971). **Лежачи** він сказав **ОСОБА_2** помити ножа від крові та подати йому рушника (№ 30313971). **Повернувшись** він провів його з кухні до ліжка, де поклав на диван... (№ 30313971).

б) означеннях, виражених дієприкметниковим зворотом: **Висновком експерта № 165 від 08.02.2013 року, згідно якого на светрі, вилученому з приміщення будинку по АДРЕСА_2** знайдена кров людини (№ 30313971). ...показаннями **наданими в суді** свідків **ОСОБА_10, ОСОБА_13, ОСОБА_15, ОСОБА_17, ОСОБА_18**, які є послідовними як на досудовому слідстві так і в судовому засіданні (№ 27822831).

Типовим пунктуаційним порушенням у межах цієї групи є відсутність розділових знаків при відокремлених обставинах, виражених дієприслівниковими зворотами. У таких реченнях коми відсутні або лише з одного боку, або з обох одночасно.

Причиною порушень першої групи вважаємо недостатній рівень володіння пунктуаційними нормами української літературної мови.

II. Помилки, пов'язані з наявністю зайвого розділового знака, зокрема кома при безпідставному хибному розумінні уточнення: **Під час суперечки_1_ приблизно о 13 год. 00 хв.** він підвісся з-за столу, за яким вони сиділи, та повернувся до столу спиною, а обличчям до газової плити (№ 30313971). Крім цього, в кінці лютого 2012 року_2_ у нічний час, точної дати та часу слідством не встановлено ... **ОСОБА_2** проходив біля домоволодіння **АДРЕСА_5**, де у нього виник намір на таємне викрадення чужого майна (№ 30386378). В той день_3_ приблизно о 20.00 год. від працівників міліції дізналися про вбивство батька (№ 27822831). **За відсутності МРТ та медично-криміналістичної експертизи светра_4_ висновок не можна вважати категоричним** (№ 28360132). По дорозі додому **придбали пляшку горілки_5_ ємністю 0,5 л.** (№ 30313971). Діючи умисно, з корисливих спонукань, **переслідуючи мету наживи, скориставшись тим, що за ним ніхто не спостерігає, ОСОБА_2_6_ шляхом пошкодження віконної рами** проник до вказаного будинку (№ 30386378). **ОСОБА_6** розмовляв з **ОСОБА_9** в коридорі_7_ на підвищених тонах та сказав, щоб вони закінчували ремонт, а **ОСОБА_9** сказав, що поки грошей не буде, то не закінчать (№ 28360132). **Під час розмови з потерпілим_8_ з під'їзду НОМЕР_5** зазначеного будинку вийшов чоловік, в руках нічого не було, і почав роздивлятися на всі боки (№ 28360132). Коли зайшла в під'їзд, побачила, що між першим і другим поверхом в крові

лежить ОСОБА_5, без ознак життя (№27822831). В цей же день, приблизно о 16.00 год. дізнався від товаришів про вбивство ОСОБА_5 (№27822831).

Найчастіше укладачі помиляються при відокремленні другорядних членів речення, які в усному мовленні часто виділяються інтонаційно. Особливо це стосується тих випадків, де йдеться про хронологію, часові межі подій, які автори намагаються подати як надважливе уточнення: *приблизно о 13 год. 00 хв., у нічний час, приблизно о 20.00 год., після нарізки лимону тощо.*

Отже, відокремлення другорядних членів речення на письмі потребує пильної уваги авторів юридичних текстів.

Література

1. Бондаренко Т.Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.08 / Т.Г. Бондаренко. — К., 2003. — 18 с.
2. Мариненко І. О. Види граматичних і пунктуаційних помилок на сторінках журналу «Український тиждень» / І. О. Мариненко // Стиль і текст: науковий збірник / за ред. В.В. Різуна; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. — К., 2011. — Вип. 12. — С. 104-114.
3. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови. — К.: Наук. думка, 2012. — 288 с.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

*Корніца Дмитро Костянтинович
студент IV курсу гр. ДП-210 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету*

Сучасний етап розвитку людства характеризується тим, що до сих пір існує проблема пов'язана з торгівлею людьми як товаром. Не зважаючи на те, що інформації з приводу даної проблеми достатньо, і її можна знайти будь де, все одно люди потрапляють у тинети злочинців і стають товаром за для їхнього збагачення.

Проблеми нелегальної міграції і торгівлі людьми привертають сьогодні усе більшу увагу міжнародного та європейського співтовариств. Торгівля людьми, як і нелегальне переправлення мігрантів, становить надзвичайно серйозну гуманітарну, економічну та міграційну пробле-

му, а також проблему транснаціональної злочинності. Зазначені явища не є новими, але останнім часом вони набули надзвичайного поширення у структурі міжнародної міграції, постійно трансформуючись та ускладнюючись [1, с. 162].

Згідно з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, за останні 20 років в Україні від торгівлі людьми постраждали понад 120 тисяч осіб [1, с. 163].

Останнім часом все частіше з'являється інформація з приводу того, що торгівля людьми не зникла, а навіть навпаки, набирає оберти. Хоча в усіх країнах світу передбачена кримінальна відповідальність за торгівлю людьми, осіб, які вчиняють дане протиправне діяння, це зовсім не зупиняє, і вони продовжують здійснювати торгівлю людьми як товаром. Якби років сто тому хтось сказав, що у 21 столітті знову виникне рабство, у це, мабуть, ніхто й не повірив би. Але це явище — ще одна ознака нашого часу. Відповідно до аналітичних звітів Організації Об'єднаних Націй прибутки організованих злочинних угруповань від незаконного переміщення людей сягають майже 3,5 мільярдів доларів на рік.

Проблемам протидії торгівлі людьми були присвячені роботи таких вчених, як Іщенко В. О., С. Кривошеєва, В. Куц, В. Соболева, Мельника М. І., Хавронюк М. І., Бажанов М. І., Тацій В. Я., Сташис В. В., Зінченко І. О., Куранова Н. В., Юденко Т. М. та ін.

На сьогодні, Україна виступає як країна-постачальник та країна — транзитор молодих жінок і дітей з метою залучення їх до секс-індустрії розвинутих країн Центральної та Західної Європи, а також держав азіатсько-тихоокеанського регіону. Головними країнами призначення «живого товару», як правило, є Туреччина, Польща, Російська Федерація, Чехія, Об'єднані Арабські Емірати.

Хоча в Україні створюється та розвивається така юридична база для захисту прав, свобод, інтересів громадян, потерпілих від торгівлі людьми, яка відповідала б міжнародним вимогам і стандартам прав людини, забезпечувала б реалізацію прав кожної особи та контроль за виконанням законодавства щодо їх охорони. Крім цього, в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які законодавчо закріплюють боротьбу з торгівлею людьми, які цілком відповідають нормам міжнародного права у цій сфері [2, с. 244].

В сучасному світі ефективність боротьби з торгівлею людьми в усіх її формах може бути лише за умови приєднання до цієї боротьби громадянського суспільства. Через ряд причин, неабияку роль у цій сфері відіграють міжнародні урядові та неурядові організації, головними особливостями яких є:

- дотримання принципів захисту прав людини;
- пріоритетність інтересів жінок;
- незалежність від державних установ, правоохоронних органів та інших відомств у справах захисту потерпілих від торгівлю людьми;
- анонімність і конфіденційність у роботі з потерпілими.

Важливу роль у співробітництві щодо протидії торгівлі людьми належить спеціалізованим міжнародним інститутам, а саме: ООН, ОБСЄ, Всесвітня мережа та виживання, Міжнародна організація міграції, Міжнародна організація праці, коаліція проти незаконного вивозу жінок, Всесвітній альянс проти незаконного вивозу жінок, та інші [3, с.161].

З огляду на зазначене, пропонуємо такі основні напрями удосконалення організації й нормативно-правового забезпечення протидії торгівлі людьми:

- насамперед, необхідно продовжувати роботу з удосконалення національного законодавства, спрямованого на боротьбу з торгівлею людьми (зокрема положень статті 149 Кримінального Кодексу України);
- запровадити спеціальні програми тренувань представників правоохоронних органів з питань особливих потреб свідків у справах щодо торгівлі людьми [4, с.38];
- активізувати співпрацю правоохоронних органів із неурядовими громадськими організаціями, як національними так і міжнародними; проведення організаційних заходів зі створення дієвого механізму протидії транснаціональній торгівлі людьми на загальнодержавному та міжвідомчому рівнях;
- розроблення і впровадження дієвого механізму взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми на всіх рівнях; розроблення об'єднаних спільною метою загальнодержавних заходів із профілактики причин і умов, що призводять до торгівлі людьми в Україні [1, с.164]

Література

1. Телійчук В.Г. Удосконалення діяльності оперативних підрозділів прикордонної служби та ОВС щодо запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / В.Г. Телійчук // Науковий вісник Ужгородського націон.. ун-ту. Серія «Право». — №21. — Ч. 2. — 2013. — С.162-165
2. Корніца Д.К. / Торговля людьми как прояв кримінального бізнесу / Д.К. Корніца // Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 11 грудня 2013 року). — Кіровоград: КІДМУ КПУ, 2013. — 298 с.
3. Виявлення та припинення торгівлі людьми: Навчально-практичний посібник / Кол. авт.: Ахтирська Н.М. та ін. — К.: Конус-Ю, 2009. — 212 с.
4. Юденко Т.М. Розвиток законодавства України щодо торгівлі людьми в контексті міжнародного права / Т.М. Юденко // Науково-практичний журнал «Судова апеля-

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ. ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗКРИТТЯ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

Русаков Вілій Олегович
студент IV курсу гр. ДП-210 Кірово-
градського інституту державного та
муніципального управління Класичного
приватного університету

У сучасному світі інформація є найціннішим глобальним ресурсом. Економічний потенціал суспільства переважно визначається обсягом інформаційних ресурсів та рівнем розвитку інформаційної інфраструктури. Інформація постійно ускладнюється, змінюється якісно, зростає кількість її джерел і споживачів. Водночас зростає уразливість сучасного інформаційного суспільства від недостовірної (а іноді й шкідливої) інформації, її несвочасного надходження, промислового шпигунства, комп'ютерної злочинності і т. ін. Тому Конституція України забезпечення інформаційної безпеки відносить до найважливіших функцій держави. Сьогодні злочинним шляхом використовується електронно-обчислювальна техніка насамперед у банківській системі.

На сучасному етапі розвитку людства відбувається якісна зміна кримінального світу: у своїй злочинній діяльності кримінальні структури використовують найсучасніші досягнення науки і техніки, комп'ютерні системи та нові інформаційні технології. Тобто, відбувається процес інтенсивної інтелектуалізації організованої злочинності.

Дослідженням даного вищезаймались такі науковці: Д. Азаров, П. Біленчук, В. Бутузов, В. Голубєв, В. Гуцалюк, Б. Кормич, С. Орлов, Н. Лопашенко, Є. Скулиш та ін.

Дослідження свідчать, що комп'ютерна організована злочинність визначається високою вірогідністю соціальної небезпеки, складністю виявлення, встановлення вини і збирання доказів. Особливістю комп'ютерних злочинів є й те, що вони можуть вчинятися з використанням засобів комунікацій віддаленого доступу, що не потребує присутності правопорушника на безпосередньому місці вчинення злочину (в традиційному розумінні). Останнім часом спостерігається тенденція

до зрощення комп'ютерної злочинності з традиційною організованою злочинністю, інтернаціоналізації цього виду злочинів. Це знаходить свій прояв у несанкціонованому проникненні в банківські кредитно-розрахункові комп'ютерні системи, електронну торгівлю, зокрема через Інтернет, в тому числі шахрайстві з магнітними картками тощо.

Особливістю комп'ютерних злочинів, що вчиняються групою осіб, є обов'язкова присутність такого специфічного учасника злочинної групи як хакер (фрікер, крекер тощо). Цим жаргонним терміном називають особу, яка володіє знаннями і навичками несанкціонованого проникнення до комп'ютерної системи. Вона є основним виконавцем цього злочинного діяння.

Як свідчать дослідження, за змістом організації злочинні угруповання у сфері комп'ютерної злочинності можна поділити на два види.

Перший — напіворганізовані групи. Діють у сфері застосування електронних платежів (шахрайство за користування телефонними послугами, несанкціоноване проникнення в автоматизовані бази даних). До складу цих груп, як правило, входять особи, що одержали незаконним способом доступ до комп'ютерної мережі (технічний, програмно-математичний, кредитні картки тощо). Вони намагаються залучити в злочинну діяльність працівників легітимних організацій, які мають доступ до відповідних комп'ютерних систем (торгових підприємств, частіше касирів, працівників банків тощо)

Другий вид — професійні злочинні угруповання. Організатори угруповань володіють глибокими знаннями у сфері інформатики, обчислювальної (комп'ютерної) техніки, а також характеризуються високим професіоналізмом у вчиненні таких злочинів. При цьому спостерігається чітко спланований розподіл ролей, обов'язків між членами групи. [1, с.199]

На думку О. Ф. Родіна та В. Б. Вехова, розв'язання завдань щодо протидії комп'ютерним злочинам сьогодні вже не можливе лише екстенсивним шляхом, тобто нарощуванням сил і засобів. Допомогти працівникам органів внутрішніх справ у цьому може лише активне використання в роботі сучасних інформаційних технологій, комп'ютерної техніки, і, зокрема, автоматизованих інформаційних систем, що є наразі стрижневою основою інформаційного забезпечення підрозділів правоохоронних органів [2, с.36]. Міжнародний досвід свідчить, що цей напрямок стає одним з головних у системі заходів підвищення ефективності протидії комп'ютерним злочинам [3, с.138].

Для ефективного розкриття комп'ютерних злочинів, на думку Біленчука П. Д., слід чітко скласти план дій щодо розкриття і розслідування комп'ютерних злочинів.

Для підготовки будь — яких заходів щодо розслідування комп'ютерного злочину, у тому числі огляду, доцільно залучити спеціаліста по комп'ютерних системах. Найкращий варіант, коли такий фахівець є у відповідній структурі правоохоронного органу (співробітник оперативного, слідчого чи експертного, підрозділу оперативно — технічної служби тощо).

До початку проведення оперативних чи слідчих дій необхідно також мати певну попередню оперативно-розвідувальну інформацію такого змісту:

марка, модель комп'ютера; комп'ютерна операційна система; периферійні пристрої, засоби зв'язку; інші відомості про систему, яка є об'єктом дослідження [4, с.256].

Наявна інформація повинна бути терміново і своєчасно доведена до фахівця, щоб він мав час для здійснення відповідних заходів:

встановити контакт та консультації з іншими фахівцями (якщо в цьому виникає необхідність); підготувати план збору необхідної для збирання доказів комп'ютерної інформації; визначити і підготувати для використання відповідного обладнання, інструментів, комп'ютерного програмного забезпечення та магнітних носіїв інформації.

Також, слід зазначити, що вчинення злочинів в сфері інформаційних технологій, а особливо, злочинів які вчинюються за допомогою банківських платіжних карток має не менше значення ніж інші злочини.

Організовані злочинні групи (далі — ОЗГ) не рідко використовують дані способи, оскільки махінації з картками банків досить легко вчинити. Прикладом даного твердження може слугувати те, що люди вибираючи пароль до свого рахунку переважно використовують своє ім'я, дату народження або інші персональні дані, які відомі тільки їм, тому злочинцям досить дізнатись стосовно особи не велику кількість інформації для вчинення зазначених злочинних дій. Але, як вже було доведено, всі числа які люди використовують для вибору пароля так, чи інакше пов'язані з ними самими, а якщо точніше, то ці числа є невід'ємними частинами життя людини [5].

Також, немало важливий і той факт, що ОЗГ мають зв'язки і в банківських структурах, які використовують для отримання необхідної інформації з метою вчинення злочину. Наприклад, якщо відомі паролі карток та рахунків їх власників, можливо не помітно вчинити злочин так, що і самі власники рахунків про це не здогадаються, а саме, знаючи дану інформацію, це дозволить — з великої кількості рахунків переводячи навіть по одній гривні з кожного рахунку дає змогу викрасти велику суму коштів.

Хоча банківські структури все ж намагаються запобігти вчиненню даних злочинів, але все ж таки не в усіх банках використовуються необхідні технології та спеціалісти які могли б належним чином цьому запобігти.

Отже, проблема боротьби з злочинами у сфері інформаційних технологій — це комплексна проблема. Тому, враховуючи зазначене вище, можна запропонувати такі напрями протидії, а саме:

розроблення цілісної державної програми у сфері забезпечення інформаційної безпеки щодо прийняття рішень по виявленню і протидії злочинами у сфері інформаційних технологій, оскільки зазначені злочини не мають чітких слідів та почерку їх вчинення на відміну від інших злочинів; налагодження взаємодії в боротьбі з цими злочинами правоохоронних органів, спецслужб, судової системи; забезпечення їх необхідною матеріально-технічною базою, необхідною кількістю фахівців, здатних оперативно виявляти та розслідувати дані злочини; узагальнення слідчої та судової практики щодо злочинів у сфері використання комп'ютерів, вироблення чітких рекомендацій щодо їх розслідування; налагодження механізму ефективної взаємодії правоохоронної системи України з правоохоронними органами закордонних країн, які здійснюють боротьбу з виявленням та розкриттям злочинів у сфері інформаційних технологій.

Література

1. Телійчук В.Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями з використанням комп'ютерних технологій / В.Г. Телійчук // Взаємодія правоохоронних органів з провайдерами та операторами зв'язку в боротьбі з комп'ютерними злочинами: матеріали регіонального науково-практичного семінару (Донецьк, 4 грудня 2009 р.) / Донецький юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка. — Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2009. — 234с.
2. Родин А.Ф. Использование компьютерных технологий в деятельности следователя / А.Ф. Родин, В.Б. Вехов; под ред. проф. Б.П. Смагоринского. — Волгоград, 2003. — 154с.
3. Хараберюш І.Ф. Взаємодія суб'єктів оперативно-розшукової діяльності з провайдерами та операторами мобільного зв'язку під час проведення ОТЗ / І. Ф. Хараберюш // Взаємодія правоохоронних органів з провайдерами та операторами зв'язку в боротьбі з комп'ютерними злочинами: матеріали регіонального науково-практичного семінару (Донецьк, 12 грудня 2008 р.) / Донецький юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка. — Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2009. — 142с.
4. Біленчук П.Д., Клименко Н.І. Програмовані посібники: види і правила формування / П. Д. Біленчук, Н. І. Клименко // Активні методи навчання і програмування: проблемні можливості, перспективи: Міжвузівський збірник наукових праць. — К: Українська академія внутрішніх справ, 1993. — 324с.

5. Основи економічної безпеки та попередження злочинів у процесі інвестиційної діяльності банківських та фінансових установ: наук.-практ. посіб. / О. О. Савченко [и др.] ; заг. ред. О. О. Савченко ; Донецький юридичний ін-т Луганського держ. ун-ту внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка. - Донецьк : Юго-Восток, 2008. - 204 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу:// <http://www.bankreferatov.ru/referats/C325729F00717F7B43257B0B000C41AE>;

ІНСТИТУТ ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ І ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Хахін Юрій Валентинович

*магістрант гр. МП-213 Кіровоградського
інституту державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Поширення застосування альтернативних способів вирішення кримінальних конфліктів у кримінальне законодавство та вдосконалення процедури їх застосування у кримінальному процесуальному зумовили дослідження історичного підґрунтя примирення винного з потерпілим як одного з інститутів із численного інструментарію вирішення кримінально-правових конфліктів, втілення ідей гуманістичної політики держави у сфері кримінального судочинства.

Історично-правовому аналізу норм інституту, що розглядається, присвячували свої роботи такі вітчизняні і закордонні вчені, як: Х.Д. Алікперов, О. Є. Соловійова, С. М. Туркота, Г. О. Усатий та інші.

Автор має на меті дослідити генезу появи і розвитку примирення як комплексного інституту кримінального та процесуального права на території України за часів Київської Русі.

У вітчизняному праві до появи Короткої редакції Руської Правди, виникнення якої як єдиного збірника дослідники відносять до кінця XI ст. або до початку XII ст. [1, с. 75], ще за часів князювання Ігоря, пріоритет при вирішенні кримінально-правових конфліктів віддавався відшкодуванню збитку і усуненню заподіяної шкоди. Це знаходить своє відображення у зовнішніх договорах, що укладалися Ігорем, зокрема в договорі між греками і Руссю 912 р., а також дещо пізніше в договорі Романа, Костянтина і Стефана з Ігорем 944 р. У цих актах зазначається:» Якщо ж ударить (хто кого) мечем або поб'є яким-небудь знаряддям, то за удар або побої нехай дасть п'ять літрів срібла за законом руським; якщо ж

той, що так учинив, буде убогим, хай дасть, скільки може, і хай зніме із себе (потерпілому) навіть ту саму одягу свою, у якій він ходить, а про решту (суми) нехай поклядеться по своїй вірі, що ніхто інший ніяк (не може) допомогти йому; після цього за провину хай (більше) не стягнуть» [2, с. 20-25]. Також ці договори передбачали відшкодування збитків у трикратному розмірі у випадку крадіжки і грабежу.

Найбільш раннім кодифікованим джерелом вітчизняного права, в якому можна зустріти норми, які в тій чи іншій мірі відповідають ознакам дійового каяття, можна визначити «Руську Правду». Хоча за часів утворення Київської Русі значну роль у вирішенні конфліктів, відігравав звичай (наприклад кровної помсти) у подальшому її становленні як держави закон припускав у разі небажання родичів убитого помститися та взаємної домовленості можливість заміни помсти у вигляді вбивства на грошовий викуп родичам і грошового стягнення на користь держави. Таким чином, кримінальна політика Київської Русі XI–XIII століть допускала можливість альтернативного залагодження конфлікту, у результаті чого задовольнялися інтереси як потерпілої сторони у вигляді відшкодування винним збитків, так і держави за рахунок грошового стягнення на її користь.

Прогресивність законів Київської Русі, як зазначає С. Туркота, у напрямі поширення і подальшого запровадження в кримінальне судочинство можливості позитивної посткримінальної поведінки злочинця в обмін на звільнення його від відповідальності стало можливим завдяки виваженим реформам у правовій сфері Ярослава Мудрого та його синів. Адже за часів «Руської Правди» кровна помста спочатку обмежується (ст. 1 «Короткої Правди»; ст. 1 «Розширеної Правди»), а потім зовсім забороняється (ст. 2 «Розширеної Правди»). Але досягнення «Правди Ярослава» і «Правди Ярославичів» не обмежується лише скасуванням кровної помсти, суттєвим моментом є також те, що остання була замінена системою грошових стягнень із майна злочинця. Стягнені кошти поділялись на дві частини: компенсація потерпілій стороні за заподіяні злочином збитки; вилучення на користь князя, який був уособленням державної влади [3, с. 49]. Узагалі в системі покарань за часів «Руської Правди» виділяють такі їх форми. *Поток* і *розграблення* мали характер найвищої міри покарання, суть яких полягала в убивстві засудженого і подальшого розтягування його майна. *Віра* як покарання призначалася виключно за вбивство. За злочини, що були віднесені до компетенції церковного суду призначалися *спитимії*. За основну ж масу злочинів як покарання застосовувалася *продажа* — карний штраф, розміри якої коливалися залежно від конкретного злочину. Віри і продажі йшли до ска-

рбниці князя і одночасно супроводжувалися відшкодуванням збитку потерпілому або його родині [4, с. 48-49].

Судовий процес відбувався усно. «Руська правда» визначила три стадії (етапи) судового процесу: «заклич», «звід» та «гоніння сліду». Цікавим є те, що у випадку крадіжки слід було оголосити про пропажу речі на торгу (громадському місці), що мало назву закличем. Закон виходив із того, що заклич стає відомим для всього міста впродовж трьох днів. Тому повернення речі до цього терміну не каралося [5, с. 38].

З огляду на проаналізовані вітчизняні історично-правові джерела, необхідно акцентувати, що інституту примирення винного з потерпілим як засобу вирішення кримінально-правових конфліктів (водночас відновлюючи порушені злочинним діянням права та заощаджуючи при цьому на кримінальній репресії) приділялась значна увага і за часів існування Київської Русі.

Література

1. Історія держави і права України. Підручник. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренко / Кол. авторів: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. — У 2-х т. — Т. 1. — К., 2003. — 656 с.
2. Самохвалов В. П., Шевченко О. О., Вовк О. Й. Історія держави і права України / В. П. Самохвалов, О. О. Шевченко: Хрестоматія для студ. юрид. вузів та факультетів. — К.: Вентурі, 1996. — 224 с.
3. Туркота С. М. Виникнення та розвиток правового компромісу: історичні передумови / С. М. Туркота // Право України. — 2002. — № 5. — С. 46-47.
4. История отечественного государства и права: Учебник / Под ред. О. И. Чистякова. — Ч. 1. — М.: БЕК, 1996. — 368 с.
5. Терлюк І. Я. Історія Українського права від найдавніших часів до XVIII століття / І. Я. Терлюк. Навчальний посібник з історії держави і права України. Львів, 2003. — 156 с.

ПІДОЗРЮВАНИЙ (ОБВИНУВАЧЕНИЙ) ЯК СУБ'ЄКТ ДІЙОВОГО КАЯТТЯ

Швець Роман Юрійович

магістрант гр. МП-213 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету

Одним із засобів спрямованих на реалізацію відновлювального правосуддя у кримінальному провадженні виступає інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Правову природу визначеної інституції, зміст, структуру та механіку можна

виявити через дослідження об'єктивних і суб'єктивних ознак дійового каяття як виду після злочинної поведінки особи. В даному контексті зупинимося на дослідженні деяких проблем пов'язаних з визначенням підозрюваного (обвинуваченого) як суб'єкта дійового каяття.

Питанням визначення суб'єкта дійового каяття приділяли свою увагу такі вітчизняні і закордонні науковці: Х. Алікперов, О. Житний, І. Нікулін, О. Савкін, праці яких і стали підґрунтям даної публікації [1; 2; 3; 4].

За об'єктивними еволюційними законами визнається динаміка зміни форми і змісту, зокрема такої субстанції як свідомість людини. Час, як атрибут істини є відносною величиною, тому дія даного атрибуту на свідомість людей дає відносні наслідки відповідно до різних осіб. Це означає наявність різних рівнів свідомостей в певний період часу, які постійно і поступово змінюються. Тому за цих умов допустимо утверджувати позицію законодавця стосовно диференційованого підходу до дійового каяття в контексті вірогідності миттєвої зміни рівня свідомості в бік позитивного сприйняття суб'єктом соціуму та окремим його індивідів.

Досягнення головної мети законодавцем при введенні вказаної інституції у правозастосовну практику вбачається у свідомій переорієнтації особи з кримінально-спрямованої на стійку соціально-позитивну в подальшому. З даних причин законодавець однією з умов дійового каяття визначає вчинення кримінального правопорушення вперше, що означає суб'єктом дійового каяття не може бути особа з непогашеною або не знятою у встановленому законом порядку судимістю.

Особа повинна визнавати свою вину за усіма пунктами висунутого проти неї обвинувачення, давати правдиві свідчення, щиро жалкувати про вчинене, негативно оцінювати злочинне діяння, співчувати потерпілому, демонструвати готовність понести заслужене покарання [5, с. 133].

При цьому, подальша посткримінальна поведінка суб'єкта дійового каяття що проявилася в активному сприянні розкриттю і розслідуванню кримінального правопорушення, повному відшкодуванні завданих нею збитків або усуненні заподіяної шкоди, обов'язково перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з бажанням особи щодо настання їх соціально позитивних наслідків, при цьому особа не обов'язково повинна усвідомлювати сприятливі для неї особисто кримінально-правові наслідки своєї соціально корисної поведінки: наприклад, не знаючи про наявність кримінально-правового заохочення дійового каяття, а керуючись мотивами співчуття до потерпілого [4, с. 115-116]. Слід підтримати науковців у тому що соціально позитивні вчинки, здійснені особою випадково, необережно, не можуть оцінюватися як дійове каяття [1, с. 13-18; 2, с. 12-14].

Обов'язковою суб'єктивною ознакою дійового каяття, яка характеризує вольову сторону поведінки суб'єкта дійового каяття, є добровільність всіх його вчинків, що передбачає: по-перше, наявність у особи свободи вибору у конкретній ситуації, по-друге, відсутність фізичного та психічного примусу. Особа відшкодовує збитки, усуває шкоду, сприяє розкриттю і розслідуванню кримінального правопорушення, маючи в конкретній ситуації можливість обирати й інші, пасивні варіанти поведінки. При цьому ініціатива щодо вчинення дій, які утворюють дійове каяття, може виходити як від самого суб'єкта, так і від інших осіб (наприклад, прохання родичів, роз'яснення змісту закону працівником правоохоронного органу) [6, с. 36; 2, с. 24-25; 4, с. 116].

Виходячи із цього, можна зробити висновок, що суб'єктивні прояви каяття не можуть виходити від осіб, що представляють інтереси винної у вчиненому кримінального правопорушення особи, які вчинили ті чи інші дії, що свідчать про дійове каяття. Наприклад, родич або знайомий усуває заподіяну діянням шкоду, у той час коли винна особа переховується від правоохоронних органів. Можливі й ситуації, коли позитивні післязлочинні дії, що свідчать про дійове каяття, учиняються за безпосереднім дорученням винного іншими особами. У даному випадку особа, що дає доручення, також може бути визнана суб'єктом дійового каяття, але якщо вона не має реальної можливості самостійно вчинити дані дії. Слід підтримати позицію О. В. Савкіна, який відмічає що позитивна післязлочинна діяльність повинна мати місце саме з боку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або здійснюватися при її активній участі. Необхідний особистий характер участі у такій діяльності. В окремих випадках, коли суб'єкт, будучи хворим або заарештованим, не в змозі вчинити такі дії, він вправі доручити це зробити третім особам, але при цьому він сам повинен проявити ініціативу і активність [7, с. 6].

Отже, суб'єктом дійового каяття є фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, яка щиро покаялася, активно сприяла розкриттю і розслідуванню кримінального правопорушення і від якої безпосередньо виходить ініціатива щодо запобігання шкідливим наслідкам учиненого, усунення заподіяної шкоди, відшкодування завданого збитку.

Література

1. Никулин С. И. Деятельное раскаяние и его значение для органов внутренних дел в борьбе с преступностью / С. И. Никулин: Учеб. пособие / Под ред. Н. И. Загородникова. — М.: МВШМ МВД СССР, 1985. — 64 с.

2. Щерба С.П., Савкин А.В. Деятельное раскаяние в совершенном преступлении / С.П. Щерба, А.В. Савкин: Практическое пособие / Под общ. ред. С.П. Щерба. — М.: Спарк, 1997. — 110 с.
3. Аликперов Х.Д. Освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием / Х.Д. Аликперов // Законность. — 1999. — № 5. — С. 17-22.
4. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим ка-
яттям / О.О. Житний. — Х.: Вид-во НУВС, 2004. — 152 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — 1104 с.
6. Савкин А.В. Деятельное раскаяние — свобода от ответственности / А.В. Савкин // Рос. юстиция. — 1997. — № 12. — С. 35-37).
7. Савкин А.В. Методика и тактика доказывания деятельного раскаяния обвиняемого на предварительном следствии и дознании: пособие / А.В. Савкин. — М.: ВНИИ МВД РФ, 1996. — 72 с.

Науково-практичне видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Збірник наукових праць
II Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Кіровоград, 18-19 квітня 2014 року)

(українською та російською мовами)

Технічний редактор *О.М. Корнілов*
Комп'ютерна верстка *В.М. Яценко*
Оформлення обкладинки *Ю.В. Тарасова*

Підписано до друку 4.07.2014 року. Формат 60x84/16.
Гарн. Times New Roman. Обл.-вид. арк. 16,54. Зам. № 2383
Офс. друк. Папір офс. № 1 Тираж 100 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 2233 від 05.07.2005

Віддруковано ТОВ «ІМЕКС-ЛТД»
25006, Україна, м. Кіровоград, вул. Декабристів, буд. 29